This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

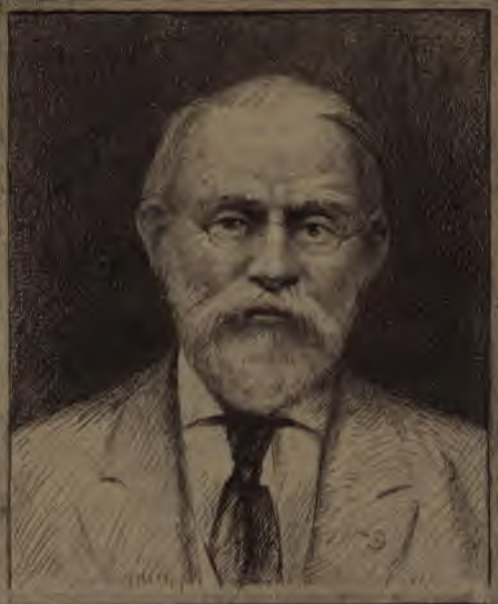

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
CHRISTIAN JENSEN

William Shakespeare

AF

GEORG BRANDES

TREDIE BIND

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG
(ERNST BOJESEN)
1896

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

2den ændrede Udgave

af

Kritiker og Portræter.

Af

Georg Brandes.

Indhold:

Skuespilkritik:

Shakespeare: Et Vinter-Eventyr. — Viola. — Kjøbmanden i Venedig. — De lystige Koner i Windsor. — *Schrøder:* Ringen. — *Benedix:* Nøglen til Kassen. — *Molière:* Fruentimmerskolen. — *Musset:* En Caprice. — Man skal ikke forsværge Noget. — *Sandeau:* Skatten i Folium. — *Dumas:* Enkens Mand. — *Bayard:* Ude og Hjemme. — *Scribe* og *Legouvé:* Dronning Marguerites Noveller. — *Holberg:* Det lykkelige Skibbrud. — Jean de France. — Jeppe paa Bjerget. — *Oehlenschläger:* Den lille Hyrdedreng. — Palnatoke. — Dronning Margareta. — *Heiberg:* De Uadskillelige. — Elverhøj. — Eventyr i Rosenborghave. — Potemagen Walter. — Seer Jer i Spejl. — *Henrik Herts:* De rimede Lystspil. — Kong Renés Datter. — Tre Dage i Padua. — Et Herreselskab. — *Hostrup:* En Spurv i Transdans. — Gjenboerne. — Mester og Lærling. — Eventyr paa Fodrejsen. — *Arnesen:* Et Rejse-Eventyr. — *Goldschmidt:* I den anden Verden. — *Chr. Richardt:* Deklarationen. — *M. V. Brun:* Marie Antoinette. — *Thomsen:* Ægteskabspolitik. — *Bournonville:* Et Folkesagn. — *Henrik Ibsen:* De Unges Forbund. — *A. Munch:* Lord William Russell. — *Det uendeligt Smaa og det uendeligt Store i Poesien.*

Karakteristiker:

H. C. Andersen. — *Emil Aarestrup.*

5 Kr.

PR
2912
.L3
L8

William Shakespeare

WILLIAM SHAKESPEARE

AF

GEORG BRANDES

TREDIE BIND

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

GRÆBKS BOGTRYKKERI

1896

WILLIAM SHAKESPI

AF

GEORG BRANDES

TREDIE BIND

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL

GRÆBKS BOGTRYKKERI

1896

DUNNING
HILL
12-14-39
39083

INDHOLD.

Side

Indledning. Forstemthed og Menneskeforagt 1
Hoffet. Kongens Yndlinge og Raleigh 6
Kongens Theologi og Pengenød. Hans Misforhold til Underhuset 13
Sæderne ved Hoffet 23
Arabella Stuart og William Seymour 28
Rochester og Lady Essex 32
Kvindeforagt. Troilus og Cressida 53
Troilus og Cressida. Stoffets Historie 72
Shakespeare og Chapman; Shakespeare og Homer 79
Harme over Kvindesvig og Publikumsdumhed 102
Shakespeare mister sin Moder. Coriolanus. Afsky for Hoben 125
Coriolanus som Drama 166
Timon fra Athen. Menneskehadet 176
Reconvalescensen. Omslaget. De nye Kvindeskikkelser 210
Perikles. Samarbejden med Wilkins og Rowley. Shakespeare og Corneille 218
Francis Beaumont og John Fletcher 259
Shakespeare og Fletcher. De to ædle Frænder og Henrik VIII 286
Cymbeline. Stoffet; Udgangspunktet; Moralen; Idyllen; Imogen 307

Vintereventyret. Episk Tilsnit. Barneskikkelsen Stykket en Musik. Shakespeares Æsthetik 350
Stormen, digtet til Prinsesse Elisabeths Bryllup 376
Kilder til Stormen 393
Stormen som Skuespil. Shakespeare og Prospero. Afsked med Kunsten 405
Ridtet til Stratford 426
Stratford-upon-Avon 433
Shakespeare's sidste Leveaar der 441
Slutning 466

RETTELSER.

Første Bind.

S. 111 L. 12 f. n. 1795, læs 1595
S. 111 L. 11 f. n. 1798, læs 1598
S. 157 L. 6 f. n. Anmærkning: Se Dowden: Shakspere. His Mind and Art. S. 60
S. 247 L. 6 f. n. Weewer, læs Weever

Andet Bind.

S. 84 L. 3 f. n. 159, læs 139
S. 226 L. 2 f. n. Shakespeare's Haandskrift er efter min Overbevisning nu et Falskneri.
S. 240 L. 6 Giftermaal, læs Ægteskab
S. 253 L. 1 vil, læs vilde
S. 395 L. 11 Aktstykket er et Falskneri, men Aarstallet det rette.

Tredje Bind.

S. 3 L. 9 en Kvinde — til Ofelia, læs Kvinde — om Moderen
S. 9 L. 6 f. n. Kammerherre, læs Kammerjunker
S. 38 L. 9 f. n. Essex, læs Lady Essex
S. 38 L. 7 f. n. Lady Essex, læs Essex

S. 49 L. 9 Wolseley, læs Wolsey
S. 70 L. 4 netop, læs omtrent
S. 104 L. 13 f. n. grib, læs ynd
S. 110 L. 1 Fremstillinger, læs Forestillinger
S. 120 L. 7 1609, læs 1608
S. 125 L. 5 Den 9. September er Begravelsesdagen.
S. 144 L. 13 aldrig nogensinde, læs nogensinde
S. 182 L. 1 f. n. 334—361, læs III 334—361
S. 310 L. 5 fjerde, læs femte
S. 382 L. 5 f. n. 18-aarige, læs 16-aarige
S. 400 L 15 Baco, læs Bacon

I.

Forstemt — forstemt.

Forstemt er Instrumentet, hvorpaa der var blevet spillet saa mange hundred og atter hundred lystige, gribende, muntre, elskovsfulde, sorgfulde, klagende og harmfulde Melodier. Forstemt er det Sind, der havde følt saa rent, tænkt saa sundt, bevaret saa sikker og overlegen en Ligevægt, saa fast et Maadehold «midt i selve Lidenskabens Malstrøm, Storm og Hvirvelvind». Hans Levevisdom er bleven Væmmelse ved Livet, hans Tungsind finder det Værste ud af Alt, hans Skjemt er blevet bitter Spot og hans Vid er uden Skam.

Der havde været den Tid, da han for sit Øje saa Grønt, Vaarens Grønt, Livets egen friske, saftige Farve; saa kom den Tid, da han saa Alting mørkt, saa Livets Skygger lægge sig over det Lyse og Skjønne, viskende dets Farver ud; nu er Tiden kommen, da han ser Sort, ja værre end Sort, ser det Laves Smudsighed dække

Jorden med sit Dynd, mærker, at det fylder Luften med sin Stank.

Shakespeare havde til Ende bragt sin første store Jordomsejling om Tilværelsen og Menneskene. En uhyre Ædrueliggjørelse havde været Følgen. Forhaabninger og Skuffelser, Attraa og Tilfredsstillelse, Livsglæde og Festfølelse, Medlidenhed og Deltagelse, Kampstemning og Triumf, oprørt Forbitrelse, begejstret Harme, fortvivlet Rasen, Alt hvad der havde fyldt ham, var nu smeltet og opløst i Foragt.

Foragten bliver den staaende Stemning hos ham, en storstilet Menneskeforagt, der ruller med Blodet i hans Aarer, Foragt for Fyrster og Menigmand, for Heltene, som kun er Slagsbrødre og Pralhanse og des fejgere, jo mere berømte de er, for Kunstnerne, der kun er Smigrere, Snyltegjæster og Øjentjenere hos Enhver, i hvem de ser en Kunde og en Beskytter, for Oldingene, hvis Ærværdighed kun er det gamle Vrøvls Salvelse eller den gamle Slyngels Hykleri, for Ungdommen, der er løs og blød og lader sig narre, for Enthousiaster, der er Tossefaar, og Idealister, der er Fæ, for Mændene i Almindelighed, der enten er raa og ondskabsfulde eller dumt sentimentale nok til at give sig i Kvinders Vold, og for Kvinderne, hvis Kjønsegenskaber er holdningsløs Svaghed, løsagtig

Sanselighed, Ustadighed, Falskhed og Løgn. En Daare den, der stoler paa dem eller lader sine Handlinger afhænge af dem.

Det er kommet langsomt hos Shakespeare. Vi have følt det komme. Det begynder i Hamlet, men endnu saa uskyldigt i Sammenligning med den stigende Bitterhed sidenhen. Det er som et Pust, som en Hvisken, dette: «Svaghed, dit Navn er en Kvinde» — til Ofelia. Ofelia er mere sart end egentlig svag, og hun er aldrig falsk, end mindre troløs; selv den svage Dronning Gertrud kan næppe kaldes falsk.

Der var Uvilje og Harme i det Fejdebrev til det moralske Hykleri, som fik Navn af Lige for Lige; der var Alvor nok deri til at Komiken glipper, men ikke Bitterhed nok til at umuliggjøre den forsonlige Slutning. Sørgespillet i Macbeth fik en trøstefuld Udgang; de gode Magter sejrede tilsidst. I Othello var der kun en eneste skadelig Karakter; farlig i stor Stil, men kun én; Othello, Desdemona, Emilie osv., de er alle grundgode. I Lear er det ikke Bitterhed, ikke Menneskeforagt, men den store Medfølelse, den uhyre Medlidenhed, som behersker og gjennemtrænger Alt. Shakespeare har her udstykket sit eget Jeg for ligesom i mange Skikkelser at gjennemlide Jordelivets Rædsel;

han har ikke samlet sig i Haan for at spotte eller dømme.

Først nu begynder hos ham denne Haanens Grundtone at anslaas. Her følger et Tidsrum af nogle Aar, hvor hans Væsen indsnevres og trækker sig sammen i Afsky for Menneskene og, saavidt det kan skjønnes, i en dertil svarende umaadelig Selvfølelse. Det er, som havde der været Øjeblikke, hvor han har følt en Foragt for sine Omgivelser af Hoffet som af Folket, for sine Rivaler, sine Fjender, sine Venner og Veninder, men først og sidst for Hoben — der har gjort ham næsten vild.

Vi se det spire i Antonius og Kleopatra. Hvilken Daare denne Antonius, der giver sit gode Navn og et i tre Verdensdele grundfæstet Herredømme til Pris blot for at være en kold og hed Kokette nær, der er gaaet fra Haand til Haand og hvis Væsen spiller i alle Regnbuens Farver. Vi se det snart i fuldeste Blomstring i Troilus og Cressida. Hvilken Daare denne Troilus, der godtroende som et Barn knytter sig helt med Sjæl og Sanser til en Cressida, det klassiske, typiske Hundyr, Upaalideligheden i Kvindeskikkelse, hvis Troløshed er bleven et Ordsprog, falsk, flagrende, flygtig som Skum paa Vand!

Shakespeare har naaet det Udviklingstrin nu,

paa hvilket Manden føler en Trang til at afklæde Kvinden den Glans, romantisk Naivetet og sensuel Tiltrækning har omgivet hende med, og fornemmer en Tilfredsstillelse i udelukkende at se Kjønnet i hende. Sympathien med Elskoven og Opfattelsen af Kvinden som Elskovens værdige Gjenstand gaar paa dette Stadium samme Vej som alle de andre Sympathier og Illusioner. Alt er Forfængelighed, siger Kohélet, og Shakespeare nu som han. Som i alle Kunstneraander havde der i hans været en særegen Blanding af Sværmeri og Cynisme. Nu udskiller han for en Tid Sværmeriet, og Cynismen bliver tilbage.

En saadan gjennemgribende Ændring i en stor Personligheds hele Sindelag og Hu har naturligvis havt sine Aarsager, maaske en enkelt Grundaarsag. Vi spore dens Virkninger uden at kjende den selv; men vi maa forsøge at orientere os med Hensyn til dens Beskaffenhed. Leverrier kom 1846 til det Resultat, at Forstyrrelserne i Uranus's Bane frembragtes ved en bagved den staaende Planet, som hverken han eller nogen anden havde set; men han bestemte dens Plads, og Galle fandt tre Uger efter paa det angivne Sted Neptun. Desværre er Shakespeare's Historie saa mørk og alle Himmelegne saa frugtesløst efterforskede efter Aktstykker til den, at der

ikke her er stort Haab om Opdagelsen af noget nyt Lys.

Alt hvad vi kunne gjøre er at lade Blikket løbe rundt hans Livs Horisont og iagttage hvorledes engelske Forhold og Tilstande i disse Aar formede sig omkring ham. I enhver Tid findes der Stof, til opmuntrende og nedslaaende Erfaring og Betragtning; men Øjet er ikke til enhver Tid lige tilbøjeligt til at se det, som opmuntrer eller som nedslaar. Vi kunne være fuldt forvissede om, at Shakespeare's Blik nu har formaaet at opspore og dvæle ved hvad Stygt og Trist, hvad Smudsigt og Frastødende Samtiden frembød. Hans Tungsind har søgt sin Næring deri; hans Bitterhed har forstaaet at suge Gift og atter ny Gift af enhver Giftplante, der groede langs Randen af hans Livsvej; hans Livslede og Menneskeforagt er svulmet og voxet for hver ny Erfaring. Og der var i hine Aars Begivenheder og Tilstande visselig Stof nok til at suge Uvilje, Afsky og Ringeagt af.

II.

Der var for Shakespeare i hans Stilling intet Andet at gjøre end at holde sig saa nær op til Kongen og Hoffet som muligt. Men Kongens uhyggelige og Hoffets fordærvelige Egenskaber

traadte tydeligere frem for hvert Aar, der gik. Kongen yndede at lade sig sammenligne med Kong Salomo for sin Visdom; han lignede ham i Ødselhed og Henrik III af Frankrig i Modtageligheden for mandlig Skjønhed. Hans Lidenskab for hans skiftende Yndlinge minder om Edward II's for Gavestone i Marlowe's Drama. Han var, hedder det i et Skrift fra Datiden, saa følsom for et smukt Ansigt og velformede Lemmer hos en Mand som nogen Skoletøs. De Samtidige drog i den Anledning Paralleler mellem ham og hans Forgjængerinde, der ikke faldt ud til hans Fordel. Elisabeth, hed det, var ugift, elskede kun Væsener af det andet Kjøn, kun fortjente Mænd, lod sig endda ikke beherske af disse osv., James derimod, der var gift, gik op i Lidenskab for den ene Mignon efter den anden, og disse Mænd var uduelige, frække Personer, som han indsatte i Rigets højeste Værdigheder, gav rig Lejlighed til at udbrede Fordærv, og af hvilke han fuldstændigt lod sig beherske.* I vore Dage har Swinburne (i sit Essay om Chapman) stemplet James som «en Konge der forenede nordisk Ondskabsfuldhed (virulence) og Pedanteri med de værste Italieneres værste

---

*) Se The Court and Times of James the First, illustrated by authentic letters. *2 voll.*

Egenskaber i det værste Tidsrum af italiensk Decadence». Stammede han i Virkeligheden baade paa fædrene og mødrene Side fra Skotland? Hans Ydre, der lidet mindede om hans dejlige Moder, erindrede end mindre om den skjønne Henrik Darnley, og hos de Samtidige raadede en Tvivl. Man troede ikke da paa den moderne forskjønnende Legende, at Darnley's Skinsyge havde været ugrundet; man ansaa ikke, som det i vore Dage er sket, hin italienske Sangers og Privatsekretærs stygge Ansigt for umuliggjørende en blidere Følelse fra Maria Stuarts Side. Den skotske Salomo blev af den djærve og spøgefulde Henrik IV af Frankrig aldrig benævnet anderledes end som *Salomo, Søn af David* [Rizzio].

Den begejstrede Folkestemning, der var slaaet Kong James imøde ved hans Tronbestigelse, var hurtigt veget for afgjort Upopularitet. Atter og atter, paa Snese af forskjellige Punkter stødte han an mod engelsk Folkebevidsthed og Retsbevidsthed og Sømmelighedsfølelse.

Medens hans livsglade Dronning, der tumlede sig i Hoffestligheder og tilbragte sine Dage med at udklæde sig til Maskeballer, havde sine Yndlinge, havde Kongen sine, og en Tid lang samlede Majestæternes Yndest sig i én Familie. Dronningen kastede sin Velvilje paa den ældre

Broder, Jarlen af Pembroke, Shakespeare's Ven, Kongen sin paa den yngre, hvem han gjorde til Jarl af Montgomery og Ridder af Hosebaandsordenen. Men hvad enten han ikke hos denne mødte den Overensstemmelse i Sindelag, han havde ventet, eller det Indtryk, Montgomery havde gjort paa ham, fortrængtes af et andet stærkere, vist er det at han allerede i Aaret 1603 kastede sin Tilbøjelighed med voldsom Styrke paa en tyveaarig Yngling, der efterhaanden skulde blive Storbritanniens mægtigste Mand.

Det var den unge Skotte Robert Carr, der i det Aar tiltrak sig Kongens Opmærksomhed, fordi han kom til at brække sit Ben under et Fald ved en Turnering, hvor James var tilstede. Han havde som Dreng været Page hos Kongen hjemme i Skotland, havde dernæst søgt sin Lykke i Frankrig, saa været i Tjeneste hos Lord Hay. Kongen gav særlig Befaling til at han skulde plejes paa Slottet, sendte ham sine egne Læger, besøgte ham ofte under hans Sygdom, slog ham til Ridder, udnævnte ham til sin Kammerherre *(gentleman of his bed-chamber)* saasnart han blev rask, og vilde stadigt have ham om sig. Han gjorde sig endog den Umag at lære ham Latin. Trin for Trin steg saaledes den unge Mand, indtil han fik sin Plads blandt Landets ældste Adel.

Hvad der særligt udæskede den offentlige Mening, var at Carr var en Skotte; thi det vrimlede af skotske Eventyrere i Kongens Omgivelser, og Skotterne blev endnu betragtede som et fremmed Folk. Allerede det nye Navn Storbritannien vakte Uvilje, det at den glorværdige Benævnelse England ikke mere maatte være et Navn. Skotsk Mønt blev gyldig paa engelsk Grund, og engelske Skibe skulde have baade St. Andreas- og St. Georgs-Korset i Flaget. Englænderne fandt sig forfordelte; de frygtede for «at Skotter skulde krybe ind i engelsk Lordskab og i engelske Ladiers Alkover», som det hedder i et Skrift fra Datiden, og der stod stadige Kampe i Parlamentet om Tildeling af Indfødsret til Skotter. Francis Bacon førte da gjerne Kongens Sag. Man indvendte beskedent og bibelsk, at det vilde gaa som med Abraham og Lot. Da deres Familier forenedes, blev de uens, og det endte med: Gaa du tilhøjre, saa gaar jeg tilvenstre. James erklærede (1607), at det var ikke hans Mening at give England Arbejdet, Skotland Frugten (to give England the labour and sweat, Scotland the fruit and sweet). Men en Kjendsgjerning var det, at Skotter stadigt, naar Kongens Lidenskab blev vakt, var de for Englænderne foretrukne.

Det gjaldt for James om at forsyne Ynd-

lingen med Jordegods. Han bar sig ad dermed paa følgende Maade: Da Alt styrtede sammen om Raleigh, fik denne Indtægterne af sin Ejendom Sherborne Gods sikrede Lady Raleigh, og sin ældste Søn indsat som Arving til det efter hans Død. Men faa Maaneder derefter allerede opdagede Kong James' Jurister en Formfejl i Skjødet, der gjorde det ugyldigt. Øjeblikkeligt skrev Raleigh fra sit Fængsel til Salisbury og anraabte Kongen om ikke at berøve hans Familie dens Velfærd for en Afskriverfejls Skyld. Kongen gav gode Løfter, tilsagde Raleigh Oprettelsen af et nyt og rigtigt Skjøde. Snart derefter haabede den fangne Stormand endog at opnaa sin Frihed, idet han indbildte sig, at Christian IV under sit Besøg i England 1606 vilde tale hans Sag. Men da Lady Raleigh i den Anledning kastede sig paa Knæ for James i Hampton Court, gik Kongen hende forbi uden at sige et Ord. Fra 1607 af var Kongen besluttet paa at bemægtige sig Raleighs Gods til sin Yndling. I 1608 fik Raleigh Opfordring til at bevise sin Ret og Adkomst dertil. Han havde jo kun det ugyldige Skjøde. Med begge sine smaa Sønner ved Haanden kastede Lady Raleigh sig ved Juletid anden Gang paa Knæ for James i Audienssalen og bønfaldt Kongen om at give dem

et nyt Skjøde uden nogen Formfejl; men Alt hvad han svarede hende, var paa hans Skotsk: *I maun hae the lond, I maun hae it for Carr*, og det siges, at den stolte Kvinde da tabte al Taalmodighed, sprang op og anraabte Gud om at straffe Ranet af hendes Ejendom. Raleigh selv forsøgte en mere politisk Fremgangsmaade, idet han 2. Januar 1609 sendte Carr et Brev, hvori han bønfaldt ham om ikke at tragte efter Besiddelsen af Sherborne; han fik naturligvis intet Svar, og den 10. i samme Maaned blev Ejendommen overdraget Carr som Gave. Det maa beklages, at Raleigh, der ellers privat ikke lagde Dølgsmaal paa sin Mening om Kongens Mignon'er, nedlod sig til at skrive Brev til Carr som til «En, han ikke kjendte personligt, kun af hæderligt Ry» (one whom I know not, but by honourable fame).

Lady Raleigh modtog som Erstatning en Sum Penge, der dog ingenlunde svarede til Sherborne's virkelige Værdi, og Raleigh vedblev at være Fange. Det er højst betegnende, at han Aar efter Aar blev holdt i sit Fængsel i Tower lige til han i Aaret 1616 paany vakte sin kongelige Fangevogters Pengebegjærlighed. Det var Haabet om, at han skulde finde de forventede Guldminer i Guiana, som i 1616 og

17 for en Stund aabnede hans Fængsels Dør.*) Da han ikke fandt dem, greb man et Paaskud til hans Henrettelse.

III.

Kongens Interesse for alt gejstligt Væsen og alle theologiske Stridsspørgsmaal var ikke et Gran ringere end hans Interesse for hans Favoriter. Han ytrede offentligt tidt og mange Gange den naiveste, selv for Datidens Kulturtrin komiske Overtro. Saaledes hedder det spottende i et Brev fra Sir Edward Hoby til Sir Thomas Edmondes (19. Nov. 1605): «Kongen sagde i sin Parlamentstale, at meget af hans bedste Lykke var hændt ham paa en Torsdag. Særlig fremhævede han sin Befrielse fra Gowry [Brødrene Ruthven] og dette sidste [Krudtsammensværgelsen] og bemærkede, at begge Gange var Dagen den 5. i Maaneden, sluttede derfor med at Parlamentssamlingen burde begynde en Torsdag». Naar James støttede sin Gejstlighed i dens Fordringer,

*) Sir Walter Raleigh was freed out of the Tower the last week and goes up and down seeing sights and places built or bettered since his imprisonement. Brev fra John Chamberlain til Sir Dudley Carleton 27 Marts 1616. Smlgn. iøvrigt: The Court and Times of James the First. — Gardiner: History of England II, 43. — Gosse: Raleigh 172.

var det dog mindre af religiøse Grunde end fordi han herved styrkede sin kongelige Magt og efter Evne skaffede den Lære Udbredelse, at alle Spørgsmaal i sidste Instans skulde afgjøres af hans personlige Visdom og Indsigt.

Der bestod et spændt Forhold mellem de almindelige og de gejstlige Domstole. De verdslige Dommere nedlagde jævnligt Forbud mod, at de gejstlige gik videre i visse Retssager, før de havde bevist, at disse henhørte under dem. Kleresiet stred imod, paastod, at de to Arter Domstole var uafhængige af hinanden og at de gejstliges Ret stammede direkte fra Kronen. 1605 klagede Ærkebispen af Canterbury til Kongen over Dommerne, og disse appellerede til Parlamentet. Fuller, et Parlamentsmedlem, der havde været en af Puritanernes første Talsmænd, forsvarede paa den Tid to af theologiske Grunde Anklagede, der var blevne slemt mishandlede af den gejstlige Domstol *The high commission* og negtede at denne — en pavelig Myndighed, som han kaldte den — havde Ret til at paalægge Bøder eller fængsle. Han selv blev da for sine ubesindige Ytringer holdt fængslet til han underkastede sig. Men Spørgsmaalet om de verdslige Domstoles Ret overfor de gejstlige vedblev at gjære i Sindene. Kongen holdt paa de sidste, fordi de udøvede en Myndighed, Parlamentet ikke kunde

kontrollere; Lord Overdommeren Coke stod paa de førstes Side. Men da han en Dag ligeoverfor James brugte det Udtryk, at Kongen burde respektere Landets almindelige Lov og huske paa, at den gejstlige Jurisdiktion var fremmed, knyttede James rasende Næverne imod ham og vilde have slaaet ham (som i sin Tid Henrik V i sine unge Aar slog sin Faders Lord Overdommer), hvis ikke Coke forskrækket var faldet ned for ham og havde bedet om Tilgivelse.

Kongens ivrige Rettroenhed bragte ham til at optræde som theologisk Polemiker. En Professor theologiæ i Leiden ved Navn Conrad Vorstius havde efter hans Opfattelse gjort sig skyldig i Kjætterier; de var af saa betydningsløs Art, at de i hine Dage i Holland ikke foranledigede nogen Protest mod hans Lærervirksomhed, skjønt største Delen af de hollandske Theologer var ivrigt rettroende; det beroede paa, at de hollandske Statsmænd og Patricierne i Kjøbmandsstanden var stemte for Taalsomhed i Religionen. Men James rettede saa grove og lidenskabelige Angreb paa dem derfor, at man for ikke at miste den engelske Alliance nødtes til at give Vorstius hans Afsked.

Netop som James var i fuld polemisk Hede mod Vorstius, blev saa to ulykkelige Mænd Eduard Wightman og Bartholomew Legate over-

beviste om at nære kjætterske Meninger. Den sidste tilstod endog at være Arianer og i flere Aar ikke at have bedet til Jesus. James var Fyr og Flamme; Elisabeth havde ladet to Kjættere brænde, hvorfor da ikke han? Den offentlige Mening saa kun Retfærdighed, ingenlunde Grusomhed deri. I Marts 1612 blev de begge levende brændte.

Det var den meget skrivende James's Vane at udstede Proklamationer. En af hans første advarede mod Jesuiternes Overgreb og angav dem en Dato, inden hvilken de alle skulde have rømmet hans Riger og Lande, en anden anbefalede paa det mest Indtrængende Ensartethed i Religion d. v. s. fuldstændigt Fællesskab i Ceremonier. En dristig Præst ved Navn Burges holdt i den Anledning snart derefter (allerede 1603) i Kongens Nærværelse en Prædiken mod Ceremoniers Betydning. De lignede, sagde han, hin romerske Senators Glas, der ikke var en Mands Liv eller Livsophold værd. Senatoren havde indbudt Augustus til en Fest, men denne hørte ved sit Komme et frygteligt Skrig: man vilde kaste en Slave i Fiskeparken. Han havde slaaet et kostbart Glas itu. Kejseren befalede da at standse Exekutionen og spurgte Senatoren, om han havde Glas, der var værd en Mands Liv. Han svarte, at han havde Glas, der var

værd en Provins. Augustus vilde se dem, og lod dem da alle slaa i Stykker: Bedre at de alle gaa til Grunde end én Mand. — Jeg overlader Anvendelsen til Deres Majestæt.

Men Proklamationerne vedblev ustandseligt, og snart blev det en Yndlingssysselsættelse for James, ved Proklamationer at forbyde Handlinger, der ikke stred mod Loven. Da Misfornøjelsen derover bredte sig, fandt man det nødvendigt at raadspørge Lord Overdommeren. Saaledes forelagdes der i 1610 Coke de to Spørgsmaal, om Kongen ved Proklamation kunde forbyde Opførelsen af nye Huse i London (man havde udstedt en Kundgjørelse derimod i den naive Hensigt at forhindre «Overudvikling» af Hovedstaden) og om han kunde forbyde Fabrikationen af Stivelse (man havde ved Kundgjørelsen villet forhindre Anvendelsen af Hvede til anden Brug end som Føde). Svaret faldt saaledes, at Kongen ikke kunde skabe Forbrydelser ved Proklamationer eller gjøre Handlinger strafbare ved Stjernekammeret, som ikke lovligt henhørte under denne Domstols Myndighed. For nogen Tid ophørte da den Art Kundgjørelser, i hvilke der paalagdes Bøder eller truedes med Fængsel.

Dog snart blev Misstemningen mellem Kongen og Folket saa stærk, at den førte til fuldstændigt Brud mellem James og den anden Regeringsmagt

Underhuset, der ikke vilde finde sig i, at han egenmægtigt paalagde og inddrev Skatter for at kunne bortødsle Penge efter Lyst og Lune. James forlangte af Underhuset 500,000 Pund til at betale sin Gjæld med. Han led under det Sprog, der i Parlamentet førtes angaaende hans og hans Yndlinges Ødselhed; der vilde endog, meddelte et krænkende Rygte Kongen, i Underhuset blive sagt, at han burde sende Skotterne blandt sine Omgivelser hjem til det Land, hvorfra de vare komne. Han tabte Besindelsen, udsatte Parlamentet og opløste det i Februar 1611. Det var Begyndelsen til den Strid mellem Kronen og Folket, der strakte sig gjennem Resten af hans Levetid, foranledigede den store Revolution under hans Søn og først afsluttedes, da 78 Aar derefter begge Huse tilbød Wilhelm af Oranien Storbritanniens Trone.

Forgjæves var Kongens Indkomster voxede fra Aar til Aar, ogsaa ved ulovlig Indtægt. Intet forslog. Endnu i Februar 1611 fordelte han til sex Favoriter, deriblandt fire skotske, 34,000 Pund. I Marts udnævnte han Carr til Viscount af Rochester, gjorde ham altsaa til Peer af England. For første Gang i Englands Historie tog en Skotte Sæde i Lordernes Hus, endda en Skotte, der havde gjort sit Yderste for at ophidse Kongen mod Underhuset.

I sin Pengenød fandt man ved Hoffet paa det Middel at sælge Baronetværdigheden. (Se ovenfor II, S. 396 ff.) Enhver Ridder eller Esquire, der havde godt Rygte og ejede Land til en Værdi af 1000 Pund om Aaret, kunde blive Baron, ifald han var villig til at betale Statskassen den Sum 1080 Pund i tre aarlige Rater, ɔ: en Sum, som var stor nok til at underholde 30 Infanterister (i Irland) i Løbet af tre Aar. Synderlig Lindring i Nøden bragte denne Foranstaltning ikke; dertil var Ødselheden for stor og Efterspørgselen efter Titelen ikke tilstrækkelig.

Ved Aaret 1614 endelig var man naaet saa vidt, at man trods det umaadelige Salg af Krongodserne hverken vidste ud eller ind af Pengenød. Kongen skyldte da 680,000 Pund bort, ikke at tale om en staaende aarlig Underbalance af 200,000 Pund. Garnisonerne i Holland var ved at gjøre Mytteri af Mangel paa Sold; Flaadens Matroser havde heller intet faaet. Fæstningerne forfaldt uden at blive istandsatte, og Englands Gesandter i Udlandet skrev forgjæves hjem efter deres Løn. Man besluttede sig da til at sammenkalde et Parlament paany; men trods det skamløseste Valgtryk kom Underhuset ind med et mægtigt Flertal af Oppositionsmænd. Der var meget at klage over, bl. A. saadanne Forholdsregler som at Kongen havde betalt Lord

Harrington, der havde forstrakt ham med 30,000 Pund til hans Datters Bryllup, ved at overlade ham Eneret til at slaa Kobberpenge, eller at Regeringen havde indrømmet Eneret paa Glasfabrikationen eller givet et Selskab Eneret paa Handel med Frankrig. Da Overhuset negtede at forhandle med Underhuset om en fælles Fremgangsmaade, og da Biskop Neile, en af de værste Øjentjenere, Kongemagten i Lordernes Hus besad, tillod sig nogle fornærmende Ytringer mod Underhuset, brød der en saadan Storm løs i dette Hus, at ét Medlem, en ung Adelsmand, kaldte Hofmændene Silkepudler (spaniels) overfor Kongen, Ulve overfor Folket, og et andet gik saa vidt som til at minde skotske Favoriter om Muligheden af, at den sicilianske Vesper kunde finde Efterligning paa engelsk Grund.

James, som ved lange Aabningstaler havde søgt at vinde Underhuset for sine Ønsker, indsaa nu, at der intet var at haabe for ham af denne Forsamling og opløste i Juni Maaned Parlamentet.

For om muligt at komme ud af Gjælden og raade Bod paa de Udgifter, Regeringen og Hofholdningen slugte, fandt man da ved Hoffet paa den Udvej at iværksætte et voldsomt Tryk paa de private Borgere for at faa dem til med tilsyneladende Frivillighed at sende deres Penge

til Kong James. Det var Biskopperne, der begyndte med at tilbyde Kongen deres bedste Sølvtøj og ypperste Kostbarheder; deres Exempel blev fulgt af alle dem, der kunde haabe og vente sig Begunstigelser af Kongemagten; en stor Mængde Personer sendte Penge til Juvelhuset i Whitehall til Kongens Brug. Meningen var, at James skulde lade udgaa et Opraab til hele England om yderligere at følge Exemplet. I Begyndelsen saa det ud, som vilde Selvbeskatningen indbringe noget Klækkeligt. Da Kongen bad City om et Laan paa 100,000 Pund, svarede Byen — meget forskjelligt fra, hvad den i sin Tid havde svaret Elisabeth — (se ovenfor I, S. 33), at den hellere vilde give 10,000 Pund end laane 100,000. I Løbet af lidt over en Maaned indkom 23000 Pund. Men saa standsede Pengestrømmen. Forgjæves skrev Regeringen til alle Grevskaber, alle Embedsmænd osv. om at rette Opfordringer til Borgerne. Overalt svarte man Sheriffen, at Kongen sikkert ingen Vanskelighed vilde have ved at faa Penge, ifald han sammenkaldte et Parlament. I fulde to Maaneder indkom i Alt 500 Pund. En ny Appel blev da forsøgt og nyt Tryk øvet uden at dog det forønskede Resultat blev naaet.

Betegnende er det, at den stakkels Raleigh, som i sit Fængsel hørte om disse Forhold og

som var uden tilstrækkelig Forbindelse med Omverdenen, i den Anledning forfattede sit Skrift «Parlamentets Prærogativer» som godt Raad til James, der af ham troedes personligt uskyldig i de Misbrug, hans Ministre udøvede i hans Navn. Han haabede naivt sin Frihed som Løn for dette Skrift, der naturligvis undertryktes.

En anden Følge af den Misstemning, der bemægtigede sig Folket, var den bekjendte Peacham'ske Retssag, under hvilken en Mand, der følte dyb Harme over Embedsmænds og Gejstliges Opførsel og som undertiden havde benyttet sig af et umaadeholdent Sprog, blev underkastet gjentagen Tortur paa Grund af et ved Husundersøgelser hos ham fundet Haandskrift til en aldrig holdt eller trykt Prædiken. Bacon selv nedlod sig til at ophidse Bødlerne under Torturen. Denne var nemlig vel afskaffet i den almindelige Ret, men opfattedes ikke desto mindre som med Rette anvendelig i politiske Sager.

James var personligt grusom, som han bl. A. viste sig ved sine hyppige Benaadninger paa Skafottet. Han lod Mænd som Cobham, Grey, Markham udstaa Dødsangsten og saa vente to Timer med Øxen over Hovedet, før de erfarede Aarsagen til, at Henrettelsen blev udsat. Men Tidsalderen var grusom som han. Gjennem alle

de engelske Breve, der er offentliggjorte fra hine Aar, gaar uafladelige Meddelelser om Hængning, Halvhængning, Tortur paa Pinebænken, Radbrækning og Halshugning uden at derved nogen Sindsbevægelse ytres, og hver Gang En døer, udtales ufravigeligt Mistanken om Giftmord. Selv da Kongen mister sin Søn, mistænkes han haardnakket for af Skinsyge paa Sønnens Popularitet at have ryddet ham af Vejen. Og som man ved ethvert Dødsfald var overbevist om, at der havde været Giftblandere paa Spil, saaledes mistænkte man ved enhver Lidenskab eller hvert Sygdomstilfælde Trolddom. Troldmænd og Troldkvinder var Gjenstand for Fordømmelse og Foragt, men man troede paa dem; selv en Mand som Philip Sidney's Ven Fulk Greville, Lord Brook, der under James indtog en Stilling som Skatkammerkansler, troer i sit Skrift «Fem Aar af Kong James Regeringstid» paa den Trolddom, han med Haan taler om.

IV.

Tonen ved Hoffet var i det Hele saare slet, Forholdet mellem de to Kjøn løsagtigere end man skulde tro under en Konge, der i Almindelighed ikke agtede paa Kvinder. Sæderne var grove, Sprogbrugen raa. Vi se i Statsmanden

Sir Dudley Carleton's Breve Beskrivelsen af en Brudenats Eventyr, som ender med at Kongen i sin Natdragt gaar til Brudens Seng om Morgenen for at vække hende og bliver en god Stund hos hende (in or upon the bed. Chuse which you will believe). I offenlige Kundgjørelser betegner James sin Dronning som «our dearest bedfellow». I den halvt taabelige, halvt obscøne Brevvexling mellem James og Carr's Efterfølger Buckingham undertegner denne sig *Your dog* (Deres Hund), og James tiltaler ham *Dog Steenie.* Saaledes kaldte James endog den alvorsfulde Cecil «lille Støver» *(little beagle).* Ja da Dronningen skriver til Buckingham for at bede ham anraabe Kongen om Raleighs Liv, tiltaler hun ham *My kind Dog.*

Med Værdigheden var ogsaa al Sømmelighed sat tilside. Selv den ældre Disraeli, der er Kong James' principielle Forsvarer og Beundrer, tilstaar, at Hoffets Sæder var forfærdelige, at disse Hoffolk, der tilbragte deres Tid i Lediggang og ganske urimelig Overdaadighed, var plettede med infame Laster. Han selv anfører Drayton's Linje af *The Moon-calf* om en Gentleman og en Lady i disse Krese:

He's too much Woman and She's too much Man.

Han negter heller ikke Sandheden af den samtidige Arthur Wilson's Karakteristik. Wilson

fortæller, at mange unge adelige Frøkener, hvem deres Forældres yppige Liv bragte i Forlegenhed, betragtede deres Skjønhed som en Kapital, kom til London for at stille sig til Salg, opnaaede store Pensioner for Livstid og derefter blev gifte med fremragende og formuende Mænd og ansete for forstandige, galante Damer, ja for heroiske Aander. Mændenes Tale ved Hoffet var saa frivol, at man hyppigt hørte den Vending, mindre høvisk udtrykt: «Jeg vilde heller, man skulde tro, jeg nød den Dames Gunst, skjønt jeg ikke gjorde det, end virkelig nyde den, naar Ingen vidste deraf.»

Gondomar, den spanske Gesandt, spillede paa den Tid en umaadelig Rolle ved James' den Førstes Hof. Don Diego Sarmiento de Acuña, Greve af Gondomar, var en af Spaniens ypperste Diplomater. Han manglede vel Statsmandsblik, forsaavidt han indbildte sig, at England vilde kunne drives tilbage til Katholicismen, men han var en Mester i Evne til at behandle Menneskene, forstod at imponere ved urokkelig Fasthed, at vinde ved mønsterværdig Smidighed, at tie og tale til rette Tid og iøvrigt at tjene sin Herres Sag ved forstandige Midler. Han havde sin fri Adgang til James saa godt som nogen engelsk Hofmand, og indyndede sig bl. A. hos ham ved

en Mængde morsomme Indfald og ved at tale galt Latin, saa Kongen kunde rette ham.

Naar denne Mand red eller kjørte til sit Hus, stod de fornemme Damer paa Vagt paa deres Altaner for at hendrage hans Opmærksomhed paa sig og det synes, siger selv Disraeli, at hver eneste af disse Damer havde solgt sin Gunst for en høj Pris. Der var adskillige blandt disse fornemme Damer, fortæller Wilson, som gjorde Fordring paa at være Skjønaander *(Wits)* eller som havde smukke Døttre eller Niècer, der drog stærkt Besøg til deres Hus. En Anekdote, der har gjort betydeligt Indtryk paa Samtiden som en god Historie og der fortælles mange Steder, er denne: Da Gondomar en Dag i Drury Lane passerede en smuk Enkes, en Lady Jacob's Hus og hun viste sig for at modtage hans Hilsen, bøjede han sig, men undredes over at hun til Gjengjæld kun bevægede sin Mund, idet hun aabnede den paa vidt Gab. Han studsede ved Lady'ens Uhøflighed, men tænkte sig, at hun maaske ved et Tilfælde var kommen til at gabe; da det Samme gjentog sig den følgende Dag, sendte han en af sine Kavalerer til hende for at lade hende vide, at Englands Damer ellers var naadigere imod ham end til at gjengjælde hans Artighed paa saa fornærmende Maade. Hun svarte, at det var sandt, at han havde

vundet Adskilliges Yndest for en høj Pris, men hun havde villet vise ham, at hun havde en Mund, der vilde stoppes saa vel som Andres. Han sendte hende øjeblikkelig en Foræring.

Kvinderne fulgte her kun Mændenes Exempel. Den engelske Gesandt i Madrid, Lord Digby, havde længe indset og benyttet sig af at det var muligt for en forholdsvis billig Penge at komme under Vejr med den spanske Regerings Hemmeligheder. I Maj 1613 opdagede han saa paa denne Maade, at der fra Spanien betaltes Aarpenge til en hel Række højtstaaende Personligheder i England. Han saa til sin Skræk, at blandt Spaniens Pensionister var den engelske Admiral Sir William Monson, og til sin Rædsel, at iblandt dem havde til sin Dødsstund været den nys afdøde engelske Lord-Skatkammer-Kansler, Jarlen af Salisbury. I December Maaned kom han i Besiddelse af den hele Liste, var lynslaaet ved paa den at læse Navnene paa Mænd, hvis Retskaffenhed han aldrig havde mistænkt og som sad inde med de højeste Regeringsembeder, forlangte derfor, da han ikke vovede at betro Hemmeligheden til Papiret — Brevsikkerheden var saare ringe da — Orlov for personligt at overbringe denne sørgelige Meddelelse til Kong James.

V.

En Begivenhed indenfor Kongehuset, om hvilken Gardiner har brugt det Udtryk, at den i vore Dage vilde vække hele den britiske Befolknings Harme fra den ene Ende af Kongeriget til den anden, viser paa én Gang Kongens Hjerteløshed og den retløse Tilstand ved Hoffet, som i Folket.

Arabella Stuart var Kong James' Kusine; hun havde fra Elisabeths Tid en Apanage, som senere var bleven forøget; hun boede paa Slottet og omgikkes Dronningens Damer. Hendes Breve aabenbare en elskværdig og gjennemfin Kvindesjæl, uberørt af nogensomhelst politisk Ærgjerrighed. Hun vilde, siger hun i et Brev til sin Onkel Shrewsbury, «modbevise den tilsyneladende Umulighed af at en ung Kvinde kunde bevare sin Renhed og Uskyld midt blandt de Galskaber, med hvilke Hoflivet omringede hende». Hun har herved bl. A. sigtet til den evige Maskerade, hvori Dronning Anna tumlede sig med sine Damer «forklædte som Sø-Nymfer eller Nereider i forskjellige Dragter til de Betragtendes Henrykkelse» (Arthur Wilson's History of great Britain 1653). Hun holdt sig tilbage fra hele denne Hvirvel af Forlystelser. Forskjellige fremmede Potentater bejlede til hendes Haand og

fik Afslag; hun vilde ikke gifte sig med en Mand, hun ikke kjendte. Ikke desmindre foranledigede det falske Rygte, at hun vilde ægte en eller anden fremmed Magthaver, der i hendes Navn kunde gjøre hendes Rettigheder til den engelske Trone gjældende, ved Juletid 1609, at James lod hende fængsle og stævne for Raadet. Da Misforstaaelsen oplystes, forsikrede Kongen hende udtrykkeligt, at han intetsomhelst vilde have imod hendes Ægteskab med en af hans Undersaatter, og hun blev hurtigt sat i Frihed.

Faa Uger efter lærte hun den Mand at kjende, der vandt hendes Hjerte og til hvem hun knyttede sig med en Lidenskab og en Troskab, der minder om Imogen's for Posthumus i Shakespeare's «Cymbeline». Det var den unge William Seymour, Søn af en af Englands første Aristokrater Lord Beauchamp. I Februar Maaned naaede han til hendes Værelser og fik hendes Løfte. Kongens Ord til Arabella gjorde de Elskende trygge med Hensyn til deres Fremtid. Alligevel var den unge Prinsesses Valg saa uheldsvangert som muligt. Thi Lord Beauchamp var som Søn af Jarlen af Hertford og Catharine Grey Arving til Suffolk-Linjens Tronrettigheder. Vel var Lordens ældste Søn endnu ilive og William Seymour altsaa i Øjeblikket umulig som Kongsæmne, men den ældste Søn kunde dø barnløs,

gjorde det ogsaa virkelig. Og Suffolk-Linjens Rettigheder var endda godkjendte ved en lovlig Parlamentsakt, medens det Parlament, som havde anerkjendt James, var inkompetent til at forandre Tronfølgen. Overfor disse Kjendsgjerninger lod Kongen det ganske ude af Betragtning, at hverken Seymour eller Arabella eller overhovedet noget Menneske i England tænkte paa at berøve ham Tronen til Fordel for det unge Par. Begge de to Unge blev stævnede for Raadet og forhørte.

Seymour maatte love at ville opgive enhver Tanke om Forbindelse med Arabella. I tre Maaneder undlod han at se hende, men i Maj 1610 lod Parret sig hemmeligt vie. Da dette i Juli kom James for Øre, blev han greben af den vildeste Forbitrelse; Arabella blev sat i Forvaring i Lambeth, Seymour i Tower.

Forgjæves forsøgte Arabella at røre Kongens Hjerte. Men der herskede i London stor Sympathi for de Elskende, og hemmelige Sammenkomster blev tilladte af Fangevogterne. Brevvexlingen imellem dem blev imidlertid opdaget, og til større Sikkerhed fik Arabella Befaling til at rejse til Durham og stille sig under Bispens Bevogtning; da hun vægrede sig ved at forlade sit Værelse, blev hun bragt afsted med Magt. Hun blev saa syg, at hun fik Lov til at standse etsteds undervejs. Derfra undslap hun forklædt

som Shakespeare's unge Kvinder paa Rejse. Hun trak et Par franske Buxer over sit Skjørt, tog en Mandsjakke og høje rødbrune Støvler paa, lagde en Mandsparyk med lange Lokker over sit Haar, satte en sid, sort Hat paa sit Hoved, kastede en sort Kappe over sig og fæstede en Kaarde ved sin Side. Saaledes forklædt undslap hun til Hest til Blackwall, hvor et fransk Skib ventede paa hende og Lord Seymour, der iværksatte sin Flugt fra Tower paa samme Tid. Ved et Tilfælde forhindredes deres Sammentræf, og Arabellas utaalmodige Ledsagere fordrede, trods hendes Protester, at man skulde benytte Øjeblikket og tage afsted. Da Seymour næste Dag ankom, erfor han til sin Skuffelse, at Skibet allerede var afsejlet, men opnaaede dog selv at blive sat over til Ostende. Faa Mile fra Calais fik Arabella imidlertid sit Skibs Kaptajn bevæget til at ligge nogle Timer stille for at give Seymour Lejlighed til at indhente Skibet eller for om muligt at faa Efterretninger fra ham. Her overraskedes hun da af en engelsk Krydser, der fra Dover var udsendt til Forfølgelse af Flygtningen. Hun bragtes til Tower. Da hun ansøgte om Naade, svarte James brutalt, at da hun havde smagt den forbudne Frugt, maatte hun betale Bøden for sin Ulydighed. Hun mistede af Fortvivlelse Forstanden og døde i Elendighed efter

fire Aars Fængsling. Først efter hendes Død blev det hendes Mand tilladt at vende tilbage til England.

VI.

Under alt dette var Robert Carr Englands sande Regent. Han var den erklærede Favorit; enhver Ansøgning rettedes til ham, enhver Belønning kom fra ham. Efter Jarlen af Dunbars Død blev han Chef for Kongens hemmelige Raad (the Cabinet of his secret Counsels) og udnævntes til Lord High Treasurer af Skotland, hvad der gav ham Glans i hans Fødeland. Han blev gjort til Baron af Brandspech og, som alt berørt, til Viscount af Rochester og snart derefter til Ridder af Hosebaandsordenen. Han mødte ingen afgjørende Modstand ved Hoffet hos nogen Anden end den unge Prins Henrik, Nationens Yndling, som ikke led hans anmassende Holdning og som desuden en Tid lang var hans Medbejler til en skjøn og farlig Kvindes Gunst. Efter Prinsens Død blev Rochester mere almægtig end nogensinde. Som *Principal Secretary* modtog han den kongelige Post og sendte Svar afsted, mange Gange uden at raadspørge Kongen eller Raadet, eller hvis Kongen vidste derom, saa havde hans Kjærlighed fremkaldt en saadan

Tillid hos ham, at han billigede Alt. I 1613 fik Carr et nyt Navn, idet Viscounten af Rochester blev forfremmet til Jarl af *Somerset,* og i 1614 endelig udnævnte Kongen ham til Lord Overkammerherre «fordi han elskede ham højere end nogen Mand paa Jorden» (because he loved him better than all men living). Midlertidigt udnævntes han desuden til at bestyre Stillingen som Lord Seglbevarer og som Befalingsmand over de fem Havne (Warden of the Cinque Ports) ɔ: over dem paa Kysten overfor Frankrig.

Fra denne Højde var det, at han styrtede brat, og de Omstændigheder, der fremkaldte hans Fald, udgjøre maaske den i psykologisk Henseende interessanteste Episode under James' Regering, ligesom Intet gjorde et dybere Indtryk paa de Samtidiges Sind og optager en større Plads i deres Breve og Skrifter, disse Breve, i hvilke Shakespeares Navn aldrig nævnes, og disse historisk-polemiske Skrifter, der ikke synes at ane hans Existens.

Det havde hørt til James' Ærgjerrighed fra hans Ankomst til England at bringe Spaltningen og Fjendskabet mellem de største Familier til at ophøre. Til den Ende ønskede han bl. A. at gifte Essex's Søn og Arving ind i den Familie, der havde styrtet Faderen i Elendighed og drevet ham i Døden, og i Januar 1606 blev derfor den

fjortenaarige Jarl af Essex viet til den trettenaarige Lady Frances Howard og altsaa bragt i Slægtskabsforhold til de mægtige Familier Howard og Cecil. Januar 1605 (1606) skriver Mr. Pory til Sir Robert Cotton: «Brudgommens Holdning var saa alvorlig og yndefuld, som havde han sin Faders Alder.»

Tidsalderens Kirkevæsen tilstedte den Art Bryllupper mellem Børn, men dens Sømmelighedsfølelse bevirkede dog, at Brud og Brudgom øjeblikkeligt blev adskilte fra hinanden. Den unge Essex blev senere sendt paa Udenlandsrejser, og først da han var over atten Aar gammel, vendte han hjem og krævede sin Brud. Han var anlagt til Fasthed, havde en noget tung og uforstyrreligt rolig Natur; den syttenaarige Frances Howard derimod var af et stormende lidenskabeligt Naturel og haardnakket i sine Sympathier som i sin Uvilje. Hun var slet opdraget af en raa og havesyg Moder, tidligt fordærvet ved Berøringen med det lastefulde Hof. Hun kastede strax fra først af sit Had og sin dybeste Afsky paa sin unge Brudgom, hvem hun først afslog at leve sammen med, men hvem hun derpaa, tvungen af sine Slægtninge, for nogen Tid ledsagede til hans Landgods ved Chartley.

Hun havde imidlertid i lige Grad tiltrukket

sig den unge Prins Henry's og Yndlingen Rochesters Opmærksomhed, men grundede — som det hedder i en samtidig Beretning — snart mere Haab paa Rochester end paa den unge Prinses uvisse og udsigtsløse Kjærlighed, hvad der jo ikke kunde andet end forøge Hadet mellem Kongens Søn og Kongens Ven. Fra det Øjeblik af, da hun havde valgt Rochester med al sit hede Sinds Lidenskab, gjaldt det for hende dels om at forhindre ægteskabeligt Samkvem mellem sin Husbond og sig, dels om at kunne bevise Rochester sit ensomme Levned for at berolige Elskerens Skinsyge.

Hun henvendte sig da først til en Fru Turner, en Læges Enke, der efter at have ført et udskejende Liv var endt som klog Kone, og anmodede hende om Midler, der kunde fremkalde kjønslig Afmagt hos Lord Essex. Hun gav ham dem ind, men da de ikke virkede efter Ønske, sendte hun Fru Turner følgende, under den senere Proces fremlagte Brev, der er offentliggjort af Fulk Greville:

Søde Turner! Som du hidtil har været det, saaledes er du endnu alt mit Haab om noget Godt i denne Verden. My Lord er saa vel ved Magt som han nogensinde var og har klaget over mig til min Broder Howard . . . Dette gjør mig gal, siden jeg ledes ved ham mest af alle Mænd, efter-

som han er den eneste Hindring for at jeg nogensinde kommer til at glædes ved ham, hvem jeg elsker.*)

Da Jarlen klagede for anden Gang, henvendte de sig i Fællesskab til Doctor Forman, en i hine Dage anset Troldmand og Kvaksalver, hvis Optegnelser om Skuespil vi ovenfor have anført, (se II, S. 362), og anraabte ham om Midler til at fremkalde Uvilje hos Jarlen overfor hans Hustru (frigidity quoad hanc). Han var villig, udførte Fixfaxerier med Voxdukker osv. Da det ikke virkede paa Essex, sendte Lady Frances Troldmanden dette Brev:

Søde Fader! Skjønt jeg altid har fundet Jer rede til at staa mig bi, maa jeg dog endnu engang kræve Jer Hjælp, hvorfor jeg bønfalder Jer om at huske, at I holder Dørene lukkede og holder Lorden [Rochester] tilbage hos mig og bevarer mig hans Kjærlighed; jeg har ikke Grund til andet end Tillid til Jer, skjønt al Verden er imod mig; dog Himlen svigter mig ikke; mange er de Plager, jeg døjer, min Husbonds Knarvornhed, mine Fjenders Gjenstridighed og min Livsskjæbnes Ødelæggelse, med mindre I ved Jer Visdom

---

*) Sweet Turner, as thou hast been hitherto, so art thou all my hopes of good in this world: My Lord is lusty as ever he was, and hath complained to my brother Howard, that hee hath not layne with mee, nor used mee as his wife. This makes mee mad, since of all men I loath him, because he is the only obstacle and hinderance, that I shall never enjoy him, whom I love.

fører mig midt ud af dette Vildnis, hvad jeg anraaber Jer om for Guds Skyld. Fra Chartley.

Eders varmt elskende Datter
Francis Essex.*)

Ved Begyndelsen af Aaret 1613 hændte det nu, at et Fruentimmer ved Navn Mary Woods anklagede Lady Essex for at have villet bestikke hende til at rydde Jarlen af Vejen ved Gift. Men Sagen fik ingen Følger, og strax derefter fattede Lady Essex et nyt Haab; der var nemlig nu gaaet tre Aar siden hendes Mands Hjemkomst fra Udlandet, og hvis det kunde lykkes hende at overbevise Retten om, at hendes Ægteskab endnu ikke var blevet fuldbyrdet, var der en Mulighed for at faa det erklæret ugyldigt. Hun

---

*) Sweet Father, although I have found you ready at all times to further mee, yet must I still crave your helpe, wherefore I beseech you to remember, that you keepe the doores close, and that you still retaine the Lord with mee and his affection towards mee; I have no cause but to be confident in you, although the world be against mee; yet heaven failes mee not; many are the troubles I sustaine, the doggednesse of my Lord, the crossenesse of my enemies, and the subversion of my fortunes, unlesse you by your wisdome doe deliver mee out of the midst of this wildernesse, which I entreat for Gods sake. From Chartley.

Your affectionate loving daughter
Francis Essex.

vandt sin Fader og sin ganske samvittighedsløse Onkel, den mægtige Lord Northampton for sig og fik denne sidste — der i hendes Historie kom til at spille en lignende Rolle som Pandar i *Troilus og Cressida* — til at fremstille Forholdet saaledes for Kongen, at Essex var afmægtig og at hun, hvor længe hun end havde været gift, ikke havde havt Glæden af at være Kvinde eller Hustru. Da Kongen stadigt elskede Rochester lige højt og fandt Fornøjelse i at fuldstændiggjøre deres Lykke, hvem han elskede, laante han Lady Frances' Talsmænd villigt Øre. Disse tog sig des varmere af Sagen, jo mere de indsaa, hvor fordelagtig en Familieforbindelse med Rochester, hvem de hidtil havde mødt som Modstander, kunde være for deres Planer. Og ved et Møde af begge Ægtefolkenes Venner — Jarlerne af Northampton og Suffolk for Essex, Jarlen af Southampton og Lord Knollys for Lady Essex — fik man Forholdet ordnet. Essex var absolut uvillig til at afgive nogen Erklæring, som vilde forhindre ham i at indgaa nyt Ægteskab; derimod indrømmede han at være ude af Stand til at være denne bestemte Dames Ægtemand. Der blev da nu nedsat en Kommission af Gejstlige og Jurister til at undersøge Sagen.

Denne udnævnte et Udvalg af 6 Jordemødre og ti gudfrygtige adelige Matroner, der havde

født Børn, til at undersøge dels hvorvidt Lady Frances som Kvinde var normal, dels om hun, som hun paastod, var Jomfru. Ladyens Blufærdighed var saa stor, at hun betingede sig Ret til ved Undersøgelsen at have sit Ansigt dækket med et Slør, hvad selvfølgelig gav Anledning til det Rygte, at en anden Dame var bleven understukket. Undersøgelsen, der faldt ud efter Klagerindens Ønske, overbeviste neppe andre end dem, der foretog den, og gav Anledning til saare megen grovkornet Skjemt.

Med ikke ringe Frækhed lod Lady Essex gjennem sin Advokat for denne Kommission hævde, at Jarlen var berøvet sin Mandskraft ved Trolddom, skjønt hun vel vogtede sig for at hentyde til sig selv eller Dr. Forman som Ophav til denne Trolddom; adskillige Medlemmer af Kommissionen var forud rede til at erklære Ægteskabet for en *Nullitet;* det gjaldt for dem alene om at komme Kongens og Favoritens Ønsker imøde; men Ærkebisp Abbot, en uafhængig Mand, betragtede det for det Første som ganske usandsynligt, at Trolddom kunde have den angivne Virkning, og mente dernæst at man ved at imødekomme Ladyen skabte et Præcedens, som enhver barnløs Hustru kunde benytte sig af. Stemmerne kom da til at staa lige, og Abbot bad derfor Kongen om at tillade

hans Udtræden; men i Stedet udnævnte James to nye Medlemmer, to Biskopper, og saaledes blev med 7 Stemmer mod fem Ægteskabet erklæret for en «Nullitet». Følgen var, at Abbot for en Tid blev Englands populæreste Mand, medens Biskop Neile, der forud var foragtet, kun blev det i endnu højere Grad, og Biskop Bilson af Winchester, om hvem man havde troet bedre, sank i Foragt og blev en Latterlighed. Da Kongen belønnede ham ved at give hans Søn Riddertitlen, fik denne hele Storbritannien over Øgenavnet «Sir Nullity Bilson».

Under hele sin Carrière og nu sidst under Forholdet til Lady Essex havde Rochester havt en Fortrolig og en dygtig Raadgiver i en ung Mand ved Navn Overbury. Denne, der havde hjulpet Rochester med Affattelsen af hans Kjærlighedsbreve til Lady Frances og vidste altfor megen Besked om de hemmelige Sammenkomster imellem de Elskende i Paternoster Row, Hammersmith osv., som han selv havde ordnet, gav sig, da han forstod, at Rochester vilde lade Forholdet udmunde i et Ægteskab, til med Lidenskab at fraraade dette, rimeligvis fordi han, der havde lagt sig ud med Howard-Familien, ved Forbindelsen saa sig truet i sin Existens. Han var vant til, at hans Herre i Et og Alt rettede sig efter hans Raad, og blev nu Rochester

saa besværlig, at denne besluttede, med Lempe eller Vold at skille sig af med ham. Man lod til den Ende Kongen forstaa, at det hed sig, Hans Majestæt blev ledet af Rochester, men Rochester igjen regjeret af Overbury; og for paa en hæderlig Maade at blive ham kvit tilbød James ham da en Gesandtskabspost i Udlandet. Men Overbury, som forstod, at dette var en mildere Form for Forvisning, og hvis Ærgjerrighed bandt ham til England, søgte først forgjæves at unddrage sig Æren, afslog den saa rentud. Dette opfattedes af James som et Brud paa den undersaatlige Lydighed, og paa sin Yndlings Raad lod han Overbury til Straf arrestere og sætte i Tower. Det skete efter Samraad mellem Rochester og Northampton, der var lige ivrige efter at faa Overbury bragt til Side, idetmindste indtil Bryllupet var kommet i Stand. Rochester spillede et dobbelt Spil, idet han stadigt lod den Fangne i Tower vide, at han af al Magt virkede for hans Frigivelse og gav ham Raad med Hensyn til, hvorledes han skulde forholde sig, medens han samtidigt anvendte sin hele Indflydelse paa at lade ham forblive, hvor han var. Det gjaldt for ham om at forgjøgle Overbury, at denne bestandig skyldte ham Taknemmelighed; thi i modsat Fald udsatte han sig for at han, ifald han en skjøn Dag blev løsladt, røbede Alt det,

hvorom det var Rochester magtpaaliggende at han skulde tie.

Der var fra først af givet Befaling til, at Overbury ikke maatte komme i Forbindelse med Nogensomhelst udenfor Fængslet, en Befaling, hvis Aarsag forstaar sig af sig selv. Men da Towers Kommandant (the lieutenant of the Tower) Sir William Waad, der var en hæderlig Mand, forstod dette saa bogstaveligt, at han ogsaa afviste Rochesters Bud, blev han under et Paaskud afskediget og erstattet med den smidigere Sir Gervase Helwys; fra nu af var Rochester vis paa, at hans Breve og Sendelser kom Overbury i Hænde.

Men Lady Frances Essex, der som Kvinde ikke var for halve Forholdsregler, vilde være grundigt og én Gang for alle af med Overbury og besluttede i sit stille Sind, at han aldrig levende skulde forlade Tower. Til den Ende henvendte hun sig paany til sin Raadgiverske Fru Turner, der var til Rede med Oplysninger om, hvad Materialvare der maatte anses for tjenligst til Hensigtens Opnaaelse. Dog det gjaldt jo især om at sikre sig den Mand, til hvis umiddelbare Varetægt Fangen var betroet; Lady Frances henvendte sig derfor til Sir Thomas Monson, Vaabenmesteren ved Tøjhuset i Tower, og fik gjennem ham Helwys bevæget til at afskedige

Overbury's hidtilværende Opsynsmand og i dennes Sted ansætte en vis Richard Weston, der tidligere havde været i Fru Turners Tjeneste og som var bleven brugt til at bringe Kjærlighedsbreve mellem Ladyen og Rochester.

Denne Mand fik snart fra Fru Turner en Tilsigelse om at møde hos Lady Essex i Whitehall og modtog af denne en lille Flaske, hvis Indhold skulde gives Overbury i hans Mad, medens Weston samtidigt selv fik Tilhold om ikke at smage paa Vædsken. Ved et Tilfælde traf han paa sin Vej med Giften til Overbury's Fængselsværelse Helwys, og da han ansaa denne for indviet i Hemmeligheden, talte han uden videre til ham, om hvorledes han vilde bære sig ad med at give Fangen Mixturen ind i hans Suppe. Forskrækket overtalte Helwys ham til at tømme Flasken i Rendestenen, men var dog altfor angst for den mægtige Familie Howard til at vove en Angivelse. Weston fortalte da efter Helwys' Raad Lady Essex, at Giften var bleven indgivet Fangen og at dennes Helbred led derunder. I Virkeligheden var Overbury i Fængslet meget lidende; det tog stærkt paa hans Helbred, at hans Haab om Frigivelse bestandig blev skuffet, og han havde endda — naivt — anmodet Rochester om at sende ham Brækmidler, for at Kongen, naar han hørte, han

var syg, kunde stemmes til Medlidenhed. Det er uvist, hvad Art Medikamenter Rochester sendte ham eller om han har havt nogen Viden om Lady Frances' Foretagende. Det synes som om hun har handlet paa egen Haand.

Da Overbury trods sin stadige Skranten vedblev at være i Live, fortsatte Ladyen sin Virksomhed. Rochester sendte uafladeligt Overbury Tærter, Geléer og Vin og indsmuglede i Retterne sine Breve til ham. Lady Essex blandede Gift i det Alt og anede ikke, at Helwys, som nu var paa sin Post, ikke tillod at noget deraf kom til den Fangne. Men Lady Essex, som tabte Taalmodigheden, saa sig da om efter et probatere Middel end denne Gift i Maden, som virkede med saa irriterende og forbausende Langsomhed. Hun erfor, at en fransk Apotheker i Lægens Fraværelse tilsaa Overbury og bestak nu en Apothekerdreng til at give den Syge et forgiftet Klystér. Dagen efter at have faaet denne Indsprøjtning døde Fangen i Tower. Northampton lod det Rygte udsprede, at Sir Thomas Overbury ingenlunde var bleven strengt bevogtet, men havde levet et udsvævende Liv i Fængslet, som Følge deraf havde faaet en smitsom Sygdom og var død deraf. Rygtet blev troet, men vakte dog Tvivl; man finder Spor af denne Tvivl i de Samtidiges Breve. I et Brev fra John Chamber-

lain til Sir Dudley Carleton fra 14. October 1613 hedder det om Overbury's Død, at den siges foraarsaget ved «en Kjønssygdom — eller noget Værre» (the — or something worse).

Saaledes var da den sidste Hindring bortryddet af den Vej, der førte det glimrende Par til Altret. Lady Frances var lykkelig, og saare langt fra som Lady Macbeth at føle Samvittighedsnag. Kongen var fuld af Hensyn til hende. Det var for at hun ikke skulde miste sin Titel af Grevinde, at Rochester blev forfremmet til Jarl af Somerset. Brylluppet blev fejret d. 26. Dec. 1613 med umaadelig Pragt. Bruden havde den Dristighed at optræde som Mø med udslaaet Haar ned over Skuldrene. Det hedder i et Brev fra John Chamberlain til Mrs. Alice Carleton (30. Dec. 1613): «Hun blev gift med opløst Haar og ledet ind i Kapellet af sine Brudesvende, en Hertug af Sachsen, der er her, og Jarlen af Northumberland, hendes Grandonkel.» Hun blev viet i det kongelige Kapel, paa samme Sted og af samme Biskop som første Gang. Baade Kongen og Dronningen og Ærkebispen var tilstede, desuden enhver af Højadelen, som vilde staa sig med Kongen og hans Yndling; der var ingen Undtagelser; og alle bragte de rige Foræringer. Ogsaa Gondomar forstod at vise sig opmærksom mod det saa højt begunstigede Par

og sendte som Brudegave pragtfulde Smykker. Londons City, Vovehalsenes Kjøbmands-Kompagni (The Merchant Adventurers), det ostindiske Kompagni, Toldforpagterne sendte hver sin Gave af ædelt Metal til en høj Værdi. Ja Gaverne af Guld, Sølv og Juveler strømmede endnu dagligt ind i den første Halvdel af Januar 1614. Bacon vilde, skjønt personligt ingen Beundrer af Somerset, naturligvis ikke holde sig tilbage. Det hedder meget betegnende i et Brev fra John Chamberlain til Sir Dudley Carleton allerede af 23. Dec. 1613: «Sir Francis Bacon forbereder for at hædre dette Bryllup et Maskespil, som vil staa ham i to tusind Pund, og skjønt han har faaet Tilbud om nogen Hjælp dertil af Underhuset og især fra Generalfiskalen (Mr. Solicitor) Sir Henry Yelverton, som vilde bidrage med 500 Pund, vil han dog afholde Udgifterne alene.» Faa Aar derefter er det Bacon, som fører Sagen angaaende Giftmord imod Somerset.

En Dags Tid efter Brylluppet sendte Kongen Bud efter Londons Lord Mayor og opfordrede ham til at foranstalte en Fest for Lord og Lady Somerset. Borgermesteren søgte forgjæves at undskylde sig med Mangel paa et tilstrækkelig stort Lokale. Kongen selv foreslog ham et, og det blev da bestemt, at Gjæsterne skulde bevæge sig i Procession fra Westminster til City, Herrerne

tilhest og Damerne tilvogns. Bruden fandt sin Vogn smuk nok til Anledningen; dog da hun ikke var tilfreds med sine Heste og sendte Bud til Lord Winwood om hun maatte laane hans, svarede denne, at det ikke sømmede sig for saa stor en Dame at anvende noget Laant og bad hende modtage Hestene som Foræring.

Macaulay har sammenlignet dette Hof med Nero's. Swinburne har for at blive i Sammenligningen sagt om disse Højtideligheder, at her festligholdtes Bryllup mellem Sporus og Locusta. Som Bacon fejrede dette Bryllup, saaledes besang Chapman det. Han havde allerede rettet to af de Hyldingssonetter, der ledsagede de sidste Sange af hans Oversættelse af Iliaden, til Viscount Rochester med rent overspændte Lovord om dennes heroiske Dyder. Nu skrev han til Forherligelse af Brylluppet sin *Andromeda liberata* og, da man angreb ham derfor, det yderligt naive Forsvar: *A Justification of Perseus and Andromeda.*

Samlivet med Lady Frances kunde ingen gunstig Indflydelse have paa Somersets Karakter. Intet var nu kostbart nok for ham. Nye Moder indførtes af ham for at han kunde vedblive at behage baade sin Herre og sin Dame og for at den Yndest, hvori han stod, kunde blive stedse mere øjensynlig. Den naivt moraliserende Da-

tids-Historiker Wilson klager bittert over hans Optræden med krøllet, kruset, duftende Haar, glatraget Hud, blottet Hals, gule Baand paa Klædedragten osv. Han trængte nu ikke mere til at anmode Kongen om Jordegods eller Penge. Undersaatterne forsynede ham rigeligt. Enhver Ansøger betalte Tribut til Somerset. Hvor meget han ad denne Vej fik ind, er uberegneligt, men han gav ikke mindre ud end 90,000 Pund (efter vor Tids Maalestok: 8,100,000 Kroner) om Aaret. Det maa siges til hans Fordel, at han ikke som Kongens senere Yndlinge søgte at bøje Loven, og at han nu og da viste Ædelmodighed; men de Fordringer, hans Slægtninge Howard'erne stillede til ham, ødelagde ham. Raadets ypperste Medlemmer, deriblandt Shakespeares Beskytter Pembroke, saa med Uvilje, at han, Parvenu'en, stemte Kongen for deres Medbejlere.

I 1614 dukkede saa den næste Yndling op. Det var en ung, meget smuk, meget kraftig og livlig Mand ved Navn George Villiers. Han forfremmedes Skridt for Skridt, ikke altfor hurtigt, for at ikke Somerset skulde føle sig saaret. Men Villiers' Nærværelse ved Hoffet var Somerset ubehagelig, og han stræbte derfor ved enhver Lejlighed at ydmyge ham, behandlede ham med kold Uforskammethed og lod sig snart af sin Hidsighed og sine Almagts-Vaner rive hen til

at behandle James paa en lignende overlegen Maade. Kongen viste ham til Rette, og det kom til en Forsoning mellem dem; men hvor truet, især af de Fjender, der ivrigt befordrede Villiers' Forfremmelse, Somerset følte sig, og hvor langt han var fra, ikke at være sig nogen Brøde bevidst, kan ses deraf, at han nu anmodede Kongen om at udstede en almindelig *Pardon* for ham, (en saadan, som Wolseley i sin Tid havde erholdt af Henrik VIII) der indeholdt Tilgivelse for omtrent alle de Overtrædelser, der lod sig tænke, deriblandt Mord — som han angav, for det Tilfælde, at hans Fjender efter Kongens Død skulde ville gjøre Forsøg paa at forfølge ham med uretfærdige og falske Anklager. Kongen var villig, men Lord Ellesmere afslog at forsyne Aktstykket med det store Segl. Forgjæves overfusedes han af Kongens Vrede. Han kastede sig paa Knæ, men satte ikke Seglet under.

Kort derefter havde Somerset havt Brug for den fuldstændige Absolution, han havde villet sikre sig. Hin Apothekerdreng, der havde myrdet Overbury, blev alvorligt syg i Vlissingen og lettede sit betyngte Sind ved at lade Lord Winwood Mordet vide. Helwys blev forhørt, Weston forhørt, og snart var baade Lord og Lady Somersets Navne inddragne i Sagen. Saasnart

Somerset erfor, at han var mistænkt, forlod han Kongen, med hvem han opholdt sig i Royston, og tog til London for at retfærdiggjøre sig. Kongen var paa det Tidspunkt grundigt træt af sin forrige Yndling og fuldt optagen af den ny. For at give en Forestilling om James' Forstillelseskunst skildrer Arthur Weldon (Court of King James S. 102) som Øjenvidne, hvorledes Kongens Afsked med Somerset gik for sig: «Da Jarlen kyssede hans Haand, hængte Kongen sig om hans Hals, oversavlede hans Kinder og sagde: For Guds Skyld! Naar skal jeg se dig igjen? Paa min Sjæl, jeg vil hverken kunne spise eller sove, indtil du kommer igjen. . . Saa lagde han sig om hans Hals: For Guds Skyld, giv din Frue dette Kys fra mig. Paa samme Maade øverst paa Trappen, midt paa Trappen, og ved Trappens Fod. Men Jarlen var ikke i sin Vogn, før Kongen sagde disse Ord: Jeg ser aldrig hans Ansigt igjen.»

Man gjorde kort Proces med de underordnede Anklagede. Weston, Fru Turner, Helwys og Apothekeren Franklin blev hurtigt erklærede for skyldige og hængte.

Da Grevinden blev fængslet, vidnede hun blot om sin Husbonds Uskyld. Han selv gik i Fængsel med Hosebaandsordenen og St. Georgs Ordenen om sin Hals. Før han bragtes i Forhør

truede han med, at hvis man drog ham frem for Domstolen, vilde han røbe Hemmeligheder, der indeholdt en Anklage mod Kongen — hvad, som Datidens Breve vise, almindelig blev opfattet som havde han paa Kongens Opfordring givet Prins Henry Gift. Senere opgav han dog denne Anklage og førte ikke uden Værdighed sit Forsvar; han nægtede enhver Delagtighed i Giftmordet. Grevinden viste sig mindre sikker foran Skranken. Salen var overfyldt af Tilhørere og blandt dem var Jarlen af Essex, der den første Dag havde Plads ligeoverfor hende. Da Anklagen blev hende forelæst, blegnede og skjælvede hun; da Weston's Navn blev nævnet, skjulte hun sit Ansigt bag sin Vifte. Da hun efter Sæd og Skik blev adspurgt, om hun erkjendte sig for skyldig, var der intet andet for hende at gjøre end at svare Ja. Hun var dermed dødsdømt og paa Spørgsmaalet, om hun havde noget Yderligere at tilføje, svarte hun, at hun intet vilde sige for at forringe sin Brøde, men bad Kongen om Benaadning. Ogsaa Somerset blev enstemmigt erklæret for skyldig.

Kongen benaadede dem begge; han kunde ikke godt sende den Mand til Skafottet, der saa længe havde været hans fortroligste Ven, og heller ikke godt lade Lord Skatkammerkanslerens Datter henrette. Men skjønt Somerset

med megen Fasthed fremturede i at hævde sin Uskyld, holdtes han selv ligesaa vel som hans Frue vedblivende i Fængsel.

I Breve, som er skrevne af de Samtidige under Processen, er der lige saa megen Tale om Sir George Villiers som om Somerset: Han har været daarlig i nogen Tid, og man har frygtet Smaakopperne; hvis han havde faaet dem, havde det været ude med Kongens Hengivenhed for ham (not without a suspicion of the smallpox, which if it had fallen out, *actum erat de amicitia*)*). «Da det faldt heldigt ud, skal han nu gjøres til en stor Mand, Ridder af Hosebaandsordenen osv.» Han blev som bekjendt snart Mundskjænk, Kammerherre, Overstaldmester, Marquis af Buckingham, Storseglbevarer og udøvede sin fordærvelige Indflydelse endnu helt ind i Karl I's Regeringstid.

I høj Grad betegnende for James' Karaktér er det, at han nu var ligesaa ivrig for at skaffe Villiers Raleigh's gamle Jordegods, Sherborne, fra den fængslede Somerset, som han i sin Tid havde været for at skaffe Somerset det fra den fængslede Raleigh. Det maa i hans Forestilling være blevet som en Art Morgengave, der tilkom den i hans Gunst netop stigende

*) Court and times of James the First I 399.

Yndling. Det blev Somerset betydet, at han kunde erholde fuldstændig Pardon med Tilbagegivelsen af al hans Ejendom, ifald han vilde sikre sig den nu almægtige Villiers' Beskyttelse ved at afstaa ham Sherborne.

Da han med Haardnakkethed afslog det, forblev han med sin Lady i Tower fulde sex Aar.*)

VII.

Det var for at give et samlet Billede nødvendigt at forfølge Begivenhedernes Gang helt

---

*) Arthur Wilson: The History of Great Britain, being the life and reign of King James the First. 1653. — Sir A. Weldon: A Cat may look upon a King. London 1652. — The author of Memoirs of Sophia Dorothea: The Court and times of James the First, illustrated by authentic letters. 2 vol. London 1848. — Fulk Greville: The five years of King James. — Secret history of the Court of James the First. Edited by Sir Walter Scott. 2 vol. Edinburgh 1811. — An Inquiry into the literary and political character of James the First. By the author of Curiosities of Literature. London 1816. — Samuel R. Gardiner: History of England from the Accession of James I to the outbreak of the civil war. Vol. II. London 1883. — Edmund Gosse: Raleigh. London 1886. — The Court and Character of King James. Written and taken by Sir A. W[eldon], being an eye and ear vitnesse. London 1650. — Aulicus Coquinariæ: A Vindication in Answer to a Pamphlet entituled The Court and Character of King James. London 1650.

ned til de Aar, da ydre Hændelser ikke mere indvirke paa Shakespeares Sind, i ethvert Tilfælde ikke gjøre hans Sind produktivt. Han døer i det Aar, da Lady Arabella udaander i Tower og da Skandalen fra Somerset-Processen begynder at gaa i Glemme. Det er desuden selvfølgeligt en Umulighed at paapege det enkelte bestemte Træk, der har gjort særligt Indtryk paa hans sjælelige Liv. Hvad man med Sikkerhed kan paastaa, er kun, at Tidsalderens almindelige Atmosfære, den offentlige Aand, den raadende Sædelighedstilstand, som den her er skildret, ikke har kunnet lade sig uden Vidnesbyrd i hans netop paa dette Tidspunkt i højeste Grad modtagelige og pirrelige Gemyt. Har han, som vi hævdede, nu havt en Periode, i hvilken hans Tungsind var tilbøjeligt til at se det Værste allevegne og i hvilken hans Livserfaring havde et Hang til at slaa over i Foragt; har han i disse Aar havt et sygeligt Hang til at suge Gift af alle Planter og Afsky for Menneskene ud af enhver Iagttagelse og Oplevelse, saa have Samfundsforholdene netop da budt Tilbøjeligheden til Menneskeforagt den rigeligste Næring.

I det rent Udvortes kan Shakespeares Liv paa dette Tidspunkt ikke have udvist nogen Katastrofe. Naar han i 1607, 43 Aar gammel,

mellem 5 og 6 om Eftermiddagen efter Theaterforestillingens Ophør satte sig i en af Themsbaadene og lod sig ro over paa den anden Flodbred, saa søgte han neppe mere saa hyppigt som i sine unge Dage til Tavernen; han lod sig ro hjem, hvor hans Bøger og hans Arbejde ventede ham. Han læste meget, satte sig ind i de samtidige Digteres Frembringelser, fordybede sig paany i sin Plutarch, studerede Chaucers og Gowers gamle Værker, grublede over Thomas Morus's Utopia. Han arbejdede som sædvanligt meget. Hverken Prøverne om Formiddagen eller Skuespilleriet i Middagstimerne formaaede at trætte ham; han gjennemlæste gamle Theater-Manuscripter for at se hvad han ved ny Behandling af samme Æmne kunde faa ud deraf eller bruge af dem, og han optog henlagte Haandskrifter af sine egne og gjennemarbejdede dem paany.

Ved Siden deraf passede han sine Forretninger, passede at hæve Indtægterne af sine Huse i Stratford, passede at inddrive Tienden sammesteds, som han jo — efter i syv Aar at have sparet til Kjøbet — i 1605 havde tilkjøbt sig, passede de Processer, hvori denne Overtagelse af Tienderetten indviklede ham. Han havde jo nu naaet sit Maal i Livet, forsaavidt Velstand var hans Maal. Dog aldrig havde han

følt sig saa mod i Hu og i den Grad fornummet Tilværelsens Tomhed.

Saalænge Shakespeare var helt ung, havde den almindelige Samfundstilstand og andre Menneskers Væsen og Værdi nødvendigvis sysselsat ham mindre. Dersom han ikke selv som Skuespiller havde tilhørt en ringeagtet Kaste og dersom han ikke havde havt den fremrykkende Puritanisme at kjæmpe med, saa vilde han have været tilfreds med Omgivelserne, som de formede sig. Nu saa han skarpere de sande Konturer af den Tid og den Verden, som nu engang var bleven hans, og klarere de evige Skrøbeligheder i Menneskenaturen, som til enhver Tid blot ventede paa et gunstigt Klima for at udfolde sig.

Det sidste Arbejde, som havde ligget færdigt paa hans Bord, var «Antonius og Kleopatra». Deri havde han nylig for anden Gang givet sit Indtryk af «Verdensundergangen» dramatisk Form.

Gaves der nu et Sidestykke til denne Krig om Orienten, som jo i Virkeligheden var en Krig for Kleopatras Skyld — en Krig ført alle Middelhavslandene over for Besiddelsen af en løsagtig Kvinde? Ja, der gaves et. Der var hin berømteste af alle Krige i Verden, den gamle trojanske Krig, begyndt i Anledning af Helenas

Bortførelse, sat i Gang af en «Hanrej», udkjæmpet om en «Tøjte» — de Udtryk han ret snart vil lade en skjældende Buffo, hvem han benytter, bruge saa at sige i hans eget Navn. Der var Stof til en Tragikomedie af ret bitter Art.

Fra Barndomsaarene af havde man fyldt hans og alle Andres Øren med denne Begivenheds Herlighed og Ry. Alle de optrædende Personer var Mønsterskikkelser paa Heltemod, Højmod, Visdom, Ærværdighed, Venskab og Troskab — som om sligt gaves! For første Gang i sit Liv følte han en Lyst til ret af Hjertet at vrænge, at raabe sit Bæh! vende Vrangsiden ud — Sandhedssiden!

Menelaus og Helena, hvilket komisk Par! Himmel og Jord sætter det elendige Stykke Hornkvæg i Bevægelse, Tusinder af Mennesker lader han slagte, blot for at faa sin havarerede Skjønne igjen*). Men Menelaus laa for lavt for hans Satire; aldrig havde han selv følt som han. Det vilde heller ikke more ham at tegne en Kvinde, der som Helena ganske ligefrem

---

*) Det er den samme Stemning, Heine et Par hundrede Aar senere giver Luft i Strofen:

O König Wiswamitra,
O welch ein Ochs bist du,
Dass du so viel kämpfest und büssest,
Und Alles für eine Kuh!

havde forladt én Mand for en anden, en Ægtemand for en Elsker; der var jo intet af det egentligt Kvindeliges Dobbelthed deri. Den Bevægelse fra den ene til den anden, som her alene var af Interesse, var jo i dette Tilfælde endt og forbi; Helenas Skjæbne var afgjort før Krigen begyndte; der var intet Spil, ingen indre Mangfoldighed i hendes Skikkelse, intet Drama i Forholdet mellem hende i Troja og Menelaus udenfor.

Men der gaves i hin gamle Historie om Troja, som Sagn og middelalderlige Folkebøger havde overbragt ham den, ligesom en Reduktion, en Fremstilling i formindsket Maalestok, af det Grundforhold, hvorom det Hele drejede sig; der var jo Cressida, Helena selv forynget, og Troilus, Taaben, der elskede hende og hvem hun lod i Stikken, og omkring dem alle de andre Mønsterbilleder paa Finhed, Visdom og Kraft, det højstærværdige gamle Vrøvlehoved Nestor og den snedige Rævepels Ulysses osv. Her var noget, der æggede ham til Fremstilling. Her var Forhold og Sammenstød, som gjorde ham produktiv.

Shakespeare havde ingen Interesse af at tegne den sejerrige *bellâtre* Prins Paris; han havde selv aldrig følt som han, saalidet som han havde følt som Menelaus. Derimod havde

han mangen god Gang følt som Troilus, det skikkelige Skind, det hæderlige Fjols, som var uskyldig nok til at tro paa kvindelig Bestandighed i Elskov. Og han kjendte saare vel, saare vel, Lady Cressida med det yndefulde Væsen, det lette Vid, det varme Blod, talende den ægte Lidenskabs og (for et ikke altfor lydhørt Øre) ogsaa den ægte Blufærdigheds Sprog, hun, som hellere vil attraas end tilstaa, hellere elskes end elske, som siger Ja med et døende Nej paa Læben og blusser op ved mindste Tvivl om hendes Værd og hendes Troskab. Ikke at hun er falsk — o Nej! falsk, hvorledes falsk? vi tro paa hende, som hendes Elsker tror paa hende og som hun tror paa sig selv — indtil hun forlader ham for at drage til Grækerlejren og neppe har vendt ham Ryggen, før hun kommer for Skade at tabe sit Hjerte til den første, hun møder, og kommer for Skade at svigte og svige ved den første Prøve, hvorpaa hendes Bestandighed og Troskab bliver sat.

Hele hans Liv igjennem havde disse to Skikkelser sysselsat hans Fantasi. Allerede i sin *Lucretia* havde han nævnet Troilus ved Siden af Hektor blandt de trojanske Helte. I *Kjøbmanden's* femte Akt havde han ladet sin Lorenzo sige:

I en saadan Nat
steg Troilus vist op paa Trojas Mur
og sukked ud sin Sjæl mod Grækerlejren,
der gjemte Cressida.

I *Henrik V* (II 1) havde han ladet Komikeren Pistol regne Dorthe Lagensplitter til Cressida's Slægt, dog kun for at gjøre Dorthe dobbelt latterlig ved Sammenstillingen med den unge trojanske Piges verdensberømte Ynde. I *Stort Besvær for Ingenting* havde han ladet sin Benedict (V 2) kalde Troilus «den første Benytter af Koblere»; i *Som Jer behager* (IV 1) ladet sin Rosalinde skjemte med ham og dog give ham en vis Anerkjendelse. Hvor Rosalinde protesterer mod at Nogen nogensinde skulde være død af Kjærlighed, siger hun nemlig: «Troilus fik sin Hjerne slaaet ind af en græsk Kølle; han gjorde imidlertid hvad han kunde for at dø iforvejen, og *han er et af Kjærlighedens Mønstre.*» I *Helligtrekongersaften* (III 1) og i *Naar Enden er god* (II 1) havde han ladet Narren og Lafeu spøge med Pandarus's berygtede Iver for at skaffe Troilus den attraaede Skjønne.

Langsomt, langsomt som Hamletsagnet, men gjennem et endnu langt større Tidsrum og underkastet langt flere Bearbejdelser var dette Stof groet Shakespeare imøde. Dog i hans

Fantasi havde det hidtil levet saaledes som det var blevet behandlet af hans Landsmænd, først og fremmest af Chaucer, der (omtrent 1360) i sin *Troilus and Creseide* havde oversat, bearbejdet og udvidet Boccaccio's skjønne Digtning *Filostrato*. Men hverken Chaucer eller nogen af de andre Englændere, der havde oversat eller gjenfremstilt Stoffet — som Lydgate, der (1460) gjengav Guido delle Columne's *Historia Trojana*, eller Caxton, der (1471) udgav en Oversættelse af Raoul Le Fèvre's *Recueil des histoires de Troyes* — havde her fundet nogetsomhelst Æmne til Satire. Særligt havde ingen af de tidligere Bearbejdere havt noget væsenligt at udsætte paa Cressida's Karakter. Ikke Digterne engang. Chaucer støtter sig i alt Væsenligt til Boccaccio. Men denne, der første Gang former Stoffet til et digterisk Hele, havde ingenlunde til Hensigt at stille sin Heltinde Griseida i et ugunstigt Lys. Han vil, som han udtrykkeligt erklærer, i Skildringen af Troilus's Lidenskab for hende give sin egen Kjærlighed til sin Elskede (sikkert den fornemme Fiammetta) et digterisk Udtryk. Ganske vist optog han efter den gamle Trouvère Benoit de St. Maure (Histoire de la guerre de Troie, omtr. 1160) det Træk, at Griseida (hvortil han forvandler Benoit's Briseida), da hun tvinges til at forlade Troja i

den slemme Forfører Diomedes's Selskab, efterhaanden lader sig vinde af hans Efterstræbelser og bliver sin Troilus utro. Ganske vist har han i Anledning af denne Utroskab en Stanze om unge Kvinders Foranderlighed.*) Det lod sig jo heller ikke vente, at Boccaccio skulde hylde Kvinden paa Knæ i platonisk Kjærlighed og from Tilbedelse som Dante eller Petrarca havde gjort. Beatrice havde været et mystisk, Laura et jordisk Ideal, Griseida er en ung Dame fra Hoffet i Neapel, som det dengang var, en ung, elskværdig og skrøbelig Kvinde af Kjød og Blod. Men netop kun skrøbelig, ingenlunde slet, end ikke farlig, og meget langt fra at være nogen Kokette. Boccaccio glemmer ingensinde, at Digtningen er tilegnet hans Elskede til Minde om, at ogsaa hun engang (som Griseida) drog bort fra det Sted, hvor de begge opholdt sig (Neapel nemlig), til et Sted, hvor han ej turde følge hende. Han siger rent ud,

---

*) Giovine donna è mobile, e vogliosa
E negli amanti molti, e sua bellezza
Estima più che allo specchio, e pomposa
Ha vanagloria di sua giovinezza;
La qual quanto piacevole e vezzosa
E più, cotanto più seco l'apprezza:
Virtù non sente, nè conoscimento,
Volubil sempre come foglia al vento.

at han i Udmalingen af Griseidas Yndigheder har givet et Portræt af sin Elskedes, men advarer tillige med sømmelig Takt mod at drive Parallelen for vidt.

Chaucer finder saa lidt som Boccaccio i de to Elskendes Forhold noget at satirisere over eller at agte ringe. Han vil efter Evne fremstille deres Elskov saa uskyldig og berettiget som muligt. Han udmaler deres Kjærlighedsfryd med en naiv og henrykt Dvælen ved Enkeltheder, som viser, hvor langt han er fra at forarges eller spotte.*) Ja, han forivrer sig end ikke over Cressidas Frafald fra Troilus; hun er undskyldt; hun tøver og skjælver før hun begaar sin Brøde; Utroskaben hidføres jo ved Forholdenes, ved haarde Omstændigheders overvældende Magt.

Der er hos disse udmærkede ældre Digtere Intet, slet Intet, som kan sammenlignes med den lidenskabelige Hede, det Had, det Nag, den grænseløse Bitterhed, hvormed Shakespeare

---

*) Her armes smale her streghte bak and softe
Her sides longe fleshly smothe and white
He gan to stroke; and good thrift bad ful ofte
Her snowish throte her brestes rounde and lite:
Thus in this hevene he gan him to delite
And then withal a thousand times her kiste
That what to don for joie unnethe he wiste.

nu fremstiller og forfølger sin Cressida — en Sindsstemning, der er saa meget mere paafaldende, som han ingenlunde skildrer hende som uelskværdig, smudsig, fordærvet eller forstokket, endsige pervers, men blot holder hende fast som fladbundet, let og letfærdig, løs og løsagtig, sanseæggende og behagesyg, klogt beregnende og i tankeløs Lystenhed koket.

I Grunden gjør hun lidet, der egner sig til at dømmes med Strenghed. Hun er f. Ex. kun at regne for et Barn, en Begynderinde, i Sammenligning med Kleopatra, der dog ikke fordømtes altfor ubarmhjertigt. Men Shakespeare har her skjærpet og tilspidset alle Omstændigheder saaledes, at Cressida bliver odiøs og kun fremkalder Uvilje. Omslaget fra Elskov til Forræderi, Glemselen af Troilus for Diomedes foregaar i det Shakespeare'ske Drama med en Pludselighed og Hast som hos ingen tidligere Digter. Og hvor Shakespeare lægger en af Skuespillets Personer den Dom i Munden, som han vil at Tilskueren skal fælde over Cressida, forbauses man over den hadefulde Bitterhed, som kommer til Orde. Et enkelt Sted er især mærkværdigt. Det er Scenen (IV$_5$), hvor Cressida ankommer til den græske Lejr, ført af Diomedes, og alle Grækernes Konger hilse paa hende med et Kys.

Cressida har paa dette Tidspunkt endnu aldeles intet forbrudt. Hun har af ren og heftig Kjærlighed til Troilus tilbragt en eneste Nat med ham, som Julie tilbragte en Nat med Romeo; tilmed overtalt af Pandarus, som Julie var understøttet af Ammen. Nu modtager og besvarer hun de Kys, hvormed de græske Høvdinge byde hende, den fra Troja Bortførte, Velkommen. Vel at mærke, der var for hin Tids Sømmeligheds begreber i England intet Paafaldende i en saadan Velkomsthilsen. I William Brenchley Rye's «England as seen by foreigners in the days of Elisabeth and James the First» findes under Overskriften «England og Engelskmændene» følgende Optegnelser af Samuel Kiechel, Kjøbmand fra Ulm (1585): «Naar en Fremmed er indbudt som Gjæst i en Englænders Hus, modtages han af Husets Herre, Frue eller Datter og bydes velkommen af dem — han har da ogsaa en Ret til at tage dem i Favn og kysse dem, hvilket er Landets Sædvane, og hvis En ikke gjør saadan, bliver det betragtet og lagt ham til Last som Vidnesbyrd om Uvidenhed og daarlig Opdragelse.» Ikke desmindre udbryder her Ulysses, Skuespillets overlegne Person, der ved første Blik gjennemskuer alle de andre, i Anledning af disse Kys, som Cressida besvarer:

Fy, for Pokker!
hun taler jo med Øje, Kind og Læbe,
ja med sin Fod; Letfærdigheden titter
ud af hvert Ledemod og hver en Muskel.
O disse Kvinder med de glatte Tunger,
altid slagfærdige, som byde flux
Tilnærmelsen Velkommen, før den kommer,
og lukke deres Tankers Bog vidt op
for hver let pirret Læser! de maa kaldes
et jasket Bytte for Belejligheden,
Vellystens Døtre.

Saaledes vil Shakespeare have sin Heroine betragtet; det er utvivlsomt hans eget sidste Ord om hende.

Umiddelbart før hende havde han jo malt Kleopatra. Naar man nu har i frisk Minde, hvilken Holdning han nys i sit Drama indtog overfor Ægypterdronningen, hvem han dog vil stemple som den farligste af alle farlige Koketter, saa kan man ikke andet end forbauses over Afstanden, over den Strækning, han aandeligt har gjennemløbet siden da.

Der laa, som vi have iagttaget, fra først af i Shakespeare's Gemyt et dybt, ganske overordentlig Hang til Beundring, til underdanig Beundring kan man sige. En stor Del af den strømmende Lyrik i hans Repliker udspringer fra denne Kilde. Husk hans Ydmyghed overfor hans Helte, overfor Henrik V f. Ex., hans til-

bedende Holdning overfor den unge Ven i Sonetterne osv. Man gjenfinder denne Trang til at give Beundringen et lyrisk, ekstatisk Udtryk endnu i Antonius og Kleopatra. Shakespeare vil visselig ikke gjøre Propaganda for hin nedbrydende Fristerinde, men med hvilken Skjønhedsglans har han ikke omgivet hende! Hvilke Lovord har han ikke ødslet paa hende! Hun staar som i en Gloriesky af de forskjelligste Personligheders Beundringsudbrud. Der var paa det Tidspunkt, da Shakespeare undfangede og nedskrev denne store Tragedie, endnu saa meget af det romantiske Sværmeri tilbage i ham, at — hvad han end gjorde for ud over det Historiske at nedsætte Kleopatra — faldt det ham dog naturligt at lade hende leve og dø i Skjønhed. Lad være hun er en Troldkvinde, men hun fortryller.

Hvilken Sfæreforskjel her! Den kan udtrykkes med ét Ord: Shakespeare, der havde været en Kvindedyrker, viser sig her som Misogyn. Stemninger, der var glemte siden hans tidlige Ungdom, er paany komne op i ham, have vundet hundredfold i Styrke, og hans Indre strømmer over af Kvindeforagt.

Hvad er der hændt ham? og er der overhovedet hændt ham noget? hændt ham noget Nyt? Paa hvad og hvem har han tænkt? Taler

han ud fra nye, friske Erfaringer eller er det de gamle Erfaringer fra Sonettiden, de samme, han benyttede til Udførelsen af Kleopatras Billed, som under det stadigt fortsatte Grubleri over det dengang Oplevede, have antaget en ny Karakter for hans indre Øje, er begyndte at surne, at blive bitrere og bitrere, at forraadne?

Der gives to Typer af Kunstneraander. Der er dem, som trænge til mange, brogede Oplevelser, uophørligt skifte Modeller og hurtigt give enhver nyoplevet Begivenhed et digterisk Udslag. Og der er andre, som behøve forbausende faa ydre Oplevelser for at befrugtes, men hvem et eneste Livsforhold, tilegnet med den mest energiske Inderlighed, kan give Stof til en Rigdom af vexlende Frembringelser og vexlende Skikkelser i dem. Søren Kierkegaard blandt Skribenter, Max Klinger blandt bildende Kunstnere er store Exempler paa den sidste Type.

Til hvilken af dem har Shakespeare hørt? Hans Mangesidighed og Rigdom er utvivlsom. Alt tyder paa, at han har brugt en Mangfoldighed af Modeller, om end hele Grupper af hans Kvindeskikkelser, som ovenfor antydet, jævnlig lade sig føre tilbage til en Grundtype, altsaa rimeligvis til en enkelt Model. Man er, naar et enkelt betydningsfuldt Forhold i en Digters Liv er

blevet Verden bekjendt, tilbøjelig til at føre alt, hvad der i hans Digtning overhovedet *kunde* have Hensyn dertil, tilbage til Indtrykkene derfra. Saaledes vilde en Tid lang Kritiken og Læseverdenen i Frankrig haardnakket gjenfinde Erindringen om Alfred de Musset's Oplevelser med George Sand i alle de Digtninge af ham, hvori han gav dyb Sørgmodighed eller Klager over Forladthed Udtryk. Paul de Musset har i sin Biografi af Broderen ikke desmindre oplyst, at *Decembernatten,* der tager sig ud som et rent Supplement til Digtet *Majnatten,* hvilket drejer sig om George Sand, er skrevet over ganske andre Minder og henvendt til en ganske anden Kvinde, og at ligeledes den Kvindeskikkelse, som tiltales i *Brevet til Lamartine* og i hvem man i sin Tid almindeligt saa den berømte Digterindes Personlighed, intetsomhelst har med hende at gjøre.

Der er da ikke det Ringeste i Vejen for at det, tiltrods for at denne sidste Shakespeare'ske Kvindefigur tager sig ud som en blot Variant af Kleopatratypen, kan være nye, svidende Indtryk af kvindelig Ustadighed og Uværdighed, som har bragt Shakespeare's Galde til at løbe over i «Troilus og Cressida». Vi er altfor uvidende om Digterens Livsførelse til at kunne udtale nogen Formening derom. Alt, hvad vi kunne sige, er at friske Erfaringer, nye Oplevelser ikke

er ubetinget nødvendige som Forklaringsgrund. Der er en svag Mulighed for, at det første Udkast til Skuespillet skriver sig allerede fra 1603, altsaa netop fra det Tidspunkt, som betegnes ved den eneste os bekjendte Katastrofe i Shakespeares indre Liv, og det er da sandsynligt, at idetmindste i dette første Udkast den mørke Dame atter var Modellen. Men selv bortset derfra kan det, som antydet, hænde, at i en frembringende Aands indre Liv én Oplevelse gjør Fyldest for flere, idet en Erfaring, som i første Øjeblik tog sig helt pathetisk, ja rent elegisk eller tragisk ud, under den rivende indre Udvikling, der finder Sted hos Geniet, kan komme til fuldstændigt at skifte Karakter: Han har vaandet sig under den og den har suget hans Hjerteblod; den har efterladt ham som en slagen Mand paa hans Livsvej; han har søgt at fremstille den i alvorlige, værdige Former; saa er den for ham selv med ét kommen til at staa som burlesk; han har med Et set sin Ulykke ikke som en grusom Skjæbne, men som velfortjent Straf for umaadelig Dumhed, og med en bitter Galgenhumor har han fundet Trøst i en Haanlatter — som den, hvis Disharmonier saa skjærende runger os imøde fra Troilus og Cressida.

Shakespeare kan tænkes at have begyndt med at beundre den Elskede, med at klage over

hendes Haardhed og Kulde, sværme for hendes Fingre, forbande hendes Troløshed og føle sig Vanviddet nær i Sorgen over den falske Stilling, hvori hun har bragt ham — Sonetternes Standpunkt. Han har dernæst vistnok efter Aaringers Forløb, da Feberen havde udraset, men Mindet om Fortryllelsen stadigt var lige levende i hans Sind, kunnet fremstille den Elskede som mærkværdigt Særsyn, Dronning og Zigøjnerske, tiltrækkende og frastødende, oprigtig og falsk, dristig og svag, en Sirene og en Gaade — Standpunktet i «Antonius og Kleopatra». Og maaske har han saa derefter, da Livet med Et har ædrueliggjort ham, da han er bleven kjølnet som man pludseligt kjøles i forhærdende Erfaringers Is, ganske ligefrem følt det vanvittige erotiske Sværmeri for en Sværmeri saa lidet værdig Gjenstand — denne Tilstand, der altid begynder som Selvskuffelse for med Nødvendighed at ende i Skuffelse — som en Skam og en uhyre Latterlighed. Og hans Harme over de spildte Følelser og den spildte Tid og de gjennemlidte Pinsler, over Nedværdigelsen, Ydmygelsen, Selvforblændelsen og selve Forræderiet har fundet endegyldig Lindring i det befriende Udbrud: Hvilken Høne! — det Udbrud, der er selve Spiren til «Troilus og Cressida».

VIII.

I Iliadens 24. Sang, Vers 257, nævnes for eneste Gang hos Homer Troilus som en Søn, Priamos har mistet før det Tidspunkt, da Digtningen begynder. Den gamle Konge siger:

Ve mig usalige Mand, jeg avled de kjækkeste Sønner
Vidt i Troernes Land, men af dem har jeg ingen tilbage,
Mestor, en Mand som en Gud, *og Troilos, frejdig i Vognlyst,*
Hektor tillige . . .

Det er Alt, hvad der i det store Oldtidsdigt forekommer om den Kongesøn, hvis Ry i Middelalderen overstraalede selve Hektors. Den knappe Meddelelse om denne tidlige Død satte Fantasien i Bevægelse. De kykliske Digtere udvidede denne Antydning og gjorde Troilos til en skjøn Yngling, der faldt for Achilles's Lanse. Under den romerske Kejsertid, da det var blevet Skik at udlede det romerske Imperium fra Trojanerne, fremkom dernæst opdigtede Skildringer af den trojanske Krig, som angaves at stamme fra Øjenvidner.

Det var dog først paa Constantin den Stores Tid at en saadan Fremstilling opstod, der fik Betydning for hele Middelalderens Opfattelse og fortrængte Homer. Det var Dictys Cretensis's Bog *De bello Trojano,* oversat efter en græsk Original. Oversætteren, en vis Quintus Septimius,

fortæller i sin Indledning, at Dictys, en Vaabenbroder af Idomeneus, har paa sin Fyrstes Foranledning skrevet denne Bog med føniciske Bogstaver og taget den med sig i sin Grav. Under Nero har da et Jordskjælv bragt den for Lyset. Oversætteren, der er naiv, tror øjensynligt paa Sandheden af, hvad han fortæller.

Efter det vestromerske Riges Undergang, dog ikke senere end 635, fremkom dernæst en plattere og dristigere Forfalskning. Som Forfatter angives en vis Dares Phrygius, der skal have været en Raadgiver af Hektor og som før Homer skal have forfattet en Iliade. Bogens Titel er ligeledes *De bello Trojano* og den udgiver sig for oversat paa Latin af den gamle Cornelius Nepos, der skal have fundet sit græske Manuscript i Athen, «hvor paa hans Tid Homer gjaldt for halvgal», fordi han havde ladet Guder og Mennesker føre Krig med hinanden. Bogen er en elendig Kompilation af Reminiscenser, hentede allevegne fra. Troilus er her den vigtigste Helt.

Dares blev imidlertid Hovedkilden for alle de middelalderlige Fortællere, blandt dem først og fremmest for den ovenfor nævnte Benoit de St. Maure, Hoftrouvère hos Kong Henrik II af England, af hvis Digtning, der indeholder 30,000 Vers, endnu kun Brudstykker er trykte. Som en ægte Trouvère fra Begyndelsen af det 12te

Aarhundrede udruster han det antike Stof med pragtfulde Beskrivelser af Byer, Paladser og Rustninger. Han fordyber sig efter Evne i Heltenes Sjæleliv og forsyner navnlig Stoffet med hvad der efter Datidens Smag umuligt kunde fattes, et Kjærlighedsmotiv. Briseis, Achilles' berømte Elskede, gjør han til Kalchas's Datter, efter Dares's Exempel Kalchas til Trojaner, og lader Troilus elske Briseida, der er bleven tilbage i Troja, efter at hendes Fader er løbet over til Grækerne. Da Kalchas ønsker sin Datter udleveret til sig, udvexles som endnu hos Shakespeare den fangne Antenor mod hende; Diomedes afhenter hende allerede her som Grækernes Sendebud, og hun bliver et Offer for hans Forførerkunst. En Mængde af de i Shakespeares Drama bevarede Træk er allerede opfundne af Benoit: at Diomedes er forfaren overfor Kvinder, at Briseida skjænker ham et Stykke Tøj til Smykke for hans Lanse, at han støder Troilus af Hesten og sender sin Dame Troilus's Hest, at Troilus sprøres over hendes Brud paa Tro og Love osv.

Nu kan det spores, hvorledes under Stoffets videre Udvikling den ene Bearbejder efter den anden tilføjer de Træk, som Shakespeare videre har anvendt. Guido de Colonna (eller delle Columne), den Dommer i Messina, der i 1287 med Fortielse af sin Kilde gjenfortalte Benoit de

St. Maure paa barbarisk Latin, gjorde Achilles til en raa og blodtørstig Barbar.

Boccaccio, der ynder talende Navne og hvis Titel *Filostrato* skal betyde Den af Kjærlighed til Jorden Slagne, gjør Briseida til *Cryseida* (saaledes i de gamle Udgaver) for at Navnet kan betyde den Gyldne, og han tildigter *Pandarus* (den altgivende), der hos ham er Troilus's unge Vaabenbroder og Hjælper i Elskovsforholdet, Cryseida's Frænde, en helt igjennem sympathisk Karakter.*)

Det er Chaucer, som underkaster Pandarus's Karakter den betydelige Forandring, der gjør Manden til en Overgangsfigur til den Pandarus, vi finde hos Shakespeare. Af Troilus's unge Ven er bleven en ældre Slægtning af Creseyde, som nærmest af Frivolitet bringer Parret sammen. Han er Forføreren, som forlokker den kyske Jomfru og anvender Løgn, Bedrag og Mened som Midler til at vildlede hende. Imidlertid var det ikke Chaucers Mening, som Shakespeares, at gjøre den gamle Herre odiøs. Hans Rolle er ikke udført med den cyniske, humorløse

---

*) Troilus siger saaledes til ham:

Non m'hai piccola cosa tu donata
Ne me a piccola cosa donato hai,
La vita mia ti fia sempre obbligata
Tu l'hai da morte in via suscitata.

Dvælen ved væmmelig Lavhed, hvormed Shakespeare gjennemfører den. Tvertimod, Chaucer vilde afbøde det pinlige Indtryk ved at gjøre den skamløse gamle Knægt til sin Digtnings lystige Person. Han opnaaede ikke sin Hensigt; hans Læsere saa i Pandarus kun Kobleren, i dennes Fremgangsmaade kun Koblerhaandværket, og Navnet blev fra nu af et Ord i det engelske Sprog. — Shakespeare trak saa Skikkelsen helt ned i det utvetydigt Modbydelige.*)

Til de forskjellige Enkeltheder i sit Drama har han endnu havt andre, latinske, engelske og franske Kilder. Fra Ovids Metamorphoser, som han allerede fra sin Skoletid kjendte, tog han f. Ex. den Idé at gjøre Ajax næsten til Idiot af indbildsk Dumhed. Det er i 13de Bog af «Forvandlingerne» at Ulysses under Striden om Achilles' Vaaben overvælder sin Medbejler Ajax med saarende Spydigheder, der gaa ud paa at fremstille ham som aandssløv.**) I samme Bog fandt Shakespeare (v. 233) Navnet Ther-

---

*) Smlgn. Jahrbuch der deutschen Shakespearegesellschaft III 252 ff. og VI 169 ff. — Francesco de Sanctis: Historia della letteratura italiana I 308 ff.

**) Huic modo ne prosit, quod, uti est, hebes esse videtur.

Artis opus tantæ rudis et sine pectore miles
Indueret?

Ajacis stolidi Danais sollertia prosit

sites og et Ord om hans Rolle som Fyrsternes Smæder.

Det er tvivlsomt, om Shakespeare har kjendt Lydgate's Troja-Bog. De fleste Enkeltheder med Hensyn til Trojas Belejring har han taget af et gammelt Skrift derom, oversat fra Fransk, udgivet af Wynkyn de Worde i 1503. Der er f. Ex. hvor Heltene paradere, talt om Kong Neoptolemus som en anden end Achilles's Søn. Der fandt Shakespeare de fordærvede Navne paa Trojas sex Porte, som der kaldes Dardane, Timbria, Helias, Chetas, Troyen og Antenorides, videre Hektors Hest Galathea, den Bueskytte, der kalder paa Grækerne, Bastarden Margarelon, Kassandra's Advarsel til Hektor, Trækket, at Cressida giver en af sine Handsker bort, og Troilus's Følelse af, at en Mand ikke behøver at være barmhjertig i Krig, men kan tage Sejren, naar han formaar.*)

Det er tvivlsomt om Shakespeare har staaet i nogen Gjæld til ældre dramatisk Fremstillinger af Æmnet, hvoraf kun Navnene er naaede til

---

Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri.
Tu pugnare potes. pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides. Tu tantum corpore prodes.
Met. XIII, 135, 290, 327, 360.

*) Smlgn. Halliwell-Philips: Memoranda on Troilus and Cressida. 1880 (i kun 20 Exemplarer).

os. Allerede i 1515 blev en «Komedy» angaaende «the storry of Troylus and Pandor» opført for Henrik VIII. 1572 blev Nytaarsdag paa Windsor Slot opført et Skuespil om Ajax og Ulisses og 1584 et andet om Agamemnon og Ulisses.*) Af Henslowe's Dagbog for April og Maj 1599 se vi dernæst, at Digterne Dekker og Henry Chettle [i hans morsomme Retskrivning: Dickers and harey Cheattel] paa hans Opfordring for Lord Admiralens Trup skrive et Stykke «Troilus og Cressida» [Troyeles and creasseday], hvis Titel han i Maj, da han laaner dem Penge paa det, forandrer til «Tragedien om Agamemnon». 7. Februar 1603 indføres endelig i Boghandlerregistret et Stykke *Troilus and Cresseda*, «som det spilles af Lord Kammerherrens Mænd» (altsaa Shakespeares Trup).**) Da der i Shakespeares Drama, som vi have det, paa adskillige Steder forekommer Rim i Dialogen, og da Enkelt-

---

*) Ajax and Ulisses shoven on New yeares daie at nighte by the Children of Wynsor. — The history of Agamemnon and Ulisses presented and enacted before her Majestie by the Earle of Oxenford his boyes on St. Johns daie at night at Grenewiche, 1584.

**) Entred for his (Master Robertes') copie in full court holden this day to print when he bath gotten sufficient aucthority for yt the booke of Troilus and Cresseda, as yt is acted by my Lord Chamberlen's men.

heder i visse Partier med Hensyn til Versificationen synes at tyde paa et noget tidligere Tidspunkt end 1607—8, er der en Mulighed for, at det saaledes betegnede Stykke kan have været Shakespeare's i et første Udkast. Imidlertid er en af Fleay vidtløftigt fremsat Theori, ifølge hvilken tre forskjellige Partier af Stykket skulde være opstaaede i 3 forskjellige Tidsrum med indtil 12—14 Aars Mellemrum mellem de iøvrigt ganske uadskillelige Dele, at afvise som opfunden uden ringeste Anelse om, hvordan et Digterværk bliver til. Og dernæst kan der paa ingen Maade, som sket er, lades haant om den Omstændighed, at ifølge udtrykkelig Erklæring i Fortalen til Stykkets ældste Udgave fra 1609, var dette dengang aldrig blevet spillet. Vel er denne Udgave, som næsten alle den Art Udgaver, et Tyvetryk; men Fortalens Forfatter kunde vanskelig lyve paa et Felt, hvor hans Udsagn kunde kontrolleres af Enhver, og han havde vel at mærke ingen Interesse af at lyve.

IX.

Vi er da, skulde det synes, til Ende med Undersøgelserne af de litterære Kilder til det saa lidet forstaaede, mægtige, sfinxagtige Værk, hvorved vi dvæle. Men der er ligefuldt et

Grundspørgsmaal tilbage, nemlig dette, der har sysselsat saa mange Hjærner og Penne: Har Shakespeare villet latterliggjøre Homer? Har han overhovedet kjendt Homer?

For Danske ligger det nær overfor «Troilus og Cressida» at mindes den Skjemt, som «Ulysses von Ithacia» driver med det homeriske Stof, ligesom «Ulysses» let gjenkalder os det Shakespeareske Værk.*) Stykket tager sig for den engelske Digters Vedkommende ud som en Art Sidestykke til hvad Ulysses er for Holbergs, en Spot over de Urimeligheder, som gotisk og angelsachsisk Forstand (det vil sige: Indskrænkethed) fandt hos Homer. Det er og bliver paafaldende, at Shakespeare har skrevet et Skuespil, der som Travesti, om end med nok saa mange Forbehold, kan nævnes sammen med «Ulysses von Ithacia». Holbergs Tilfælde er simpelt. Det er Oplysningstidens Smag, Rationalismens tørre Forstandighed, der overfor den antike Civilisations ædle Naivetet studser og ler. Men hvad har Shakespeare med Rationalismen at gjøre! Hans Tidsalder er jo netop Gjenfødelsens Tid for den antike Civilisation, det Tidsrum, hvor den dyrkes. Hvor kan han da haane den?

---

*) Se G. Brandes: Ludvig Holberg S. 249.

I al Almindelighed maa for det Første bemærkes, at den Bevægelse i Sindene mod den græske Oldtid, der havde bragt Elisabeth til at skrive en Kommentar til Platon og til at oversætte Taler af Isokrates, Bøger af Xenofon og Plutarch, nødvendigvis havde ladet Shakespeare med hans mangelfulde Kjendskab til Græsken uberørt. Hertil kom, at han som Skuespildigter repræsenterede den folkelige Retning ligeoverfor de mange andre Digtere, som Ben Jonson f. Ex., hvis Stolthed var Lærdom.

Endvidere, ligesom først Romerne, siden Italienere og Franskmænd, saaledes betragtede paa hans Tid Englænderne sig som nedstammende fra de gamle Trojanere, hvem allerede Vergil som ægte Romer havde forherliget paa Grækernes Bekostning. Briterne var paa Shakespeares Tid stolte af de trojanske Forfædre. Der findes ogsaa i andre af hans Digtninge Spor af, at han i den gamle Kamp om Ilion som engelsk Patriot har taget Parti paa Trojanernes Side og altsaa været tilbøjelig til en Misstemning mod de græske Heroer. Dog alt dette rammer efter min Overbevisning ikke Hovedpunktet. Ovenfor (II S. 70) er det betragtet som godtgjort, at den Medbejler-Digter, hvis Forhold til Pembroke vakte Shakespeares Skinsyge, fremkaldte Forstemthed, Uvilje og Tungsindighed hos ham,

lod ham føle sig forsmaaet og fortrængt, ikke var nogen anden end Chapman. Det er mig ikke ubekjendt, hvad man har forebragt til Bedste for den Antagelse, at den paagjældende Digter ikke var Chapman, men Daniel, heller ikke hvad Miss Charlotte Stopes i den Anledning har fremført mod Minto og Tyler.*) Men man har aldeles ikke kunnet rokke de stærke Vidnesbyrd, der tale for, at Chapman og ingen Anden er den Digter, til hvem Shakespeare sigter i Sonetterne 78—86.

Nu havde imidlertid netop Chapman Aar 1598 udgivet de syv første Bøger af sin Iliade, nemlig Oversættelsen af Homers første, anden, syvende, ottende, niende, tiende og ellevte Sang, som senere (1611, altsaa først to Aar efter «Troilus og Cressida»s Fremkomst) bleve fuldstændiggjort til den hele Iliade, hvorefter fulgte den hele Odyssee.

Det at gjengive selve den Almenheden aldeles ubekjendte Homer paa gode engelske Vers, var en Ide og en Bedrift, som fortjente den Anerkjendelse, der blev Chapman til Del derfor; hans Oversættelse gjælder, trods dens

*) Jahrbuch der deutschen Shakespearegesellschaft. XXV. S. 196 ff.

Mangler, endnu den Dag idag for den bedste i England. Keats har prist den i en Sonet.

Hvor stor en Anseelse Chapman som Dramatiker nød blandt sine Kaldsbrødre, kan ses af John Websters Dedication af Tragedien om Vittoria Accorombona *The White Divel* fra 1612, i hvis Slutning det hedder: «Nedsætten plejer at gaa i Spand med Uvidenhed. Jeg for min Del har altid glædet mig ved og næret min gode Mening om andre Mænds værdige Arbejder, særligt om Mester *Chapman's* fuldttonende og høje Stil; om Mester *Johnson's* [Jonson's] gjennemarbejdede og forstandige Værker; de ikke mindre værdige Frembringelser af de to fortræffelige Mestere *Beamont* [Beaumont] og *Fletcher;* og tilsidst (uden dog at ville tilsidesætte dem ved at nævne dem sidst) Mestrene *Shakespeare's, Dekker's* og *Heywood's* ligesaa heldige som frugtbare Virksomhed.» Som man vil have iagttaget: Chapman nævnes først, Shakespeare slaas til Slutning sammen med Ubetydeligheder som Dekker og Heywood!

Ikke desmindre (eller maaske ogsaa derfor) kan der neppe være Tvivl om, at Chapman har været Shakespeare en ganske ulidelig Personlighed. Ingen var anmassende som han, og Ingen i sin Stil pedantisk som han. Hans Lærdom gjorde ham ubeskriveligt indbildsk, og

han var ikke et Gran mindre indbildsk af den guddommelige Beaandelse, han som Digter var forvisset om at være benaadet med. Selv hans ivrigste Beundrer i den nyere Tid tilstaar, at han som Poet er baade grotesk og kjedsommelig. Shakespeare har sikkert lidt under Læsningen af den elendige Afslutning, han gav den saa tidligt bortrevne og af Shakespeare saa beundrede Marlowe's ypperlige «Hero og Leander». Og man tage blot for sig de Indledningsstykker i Prosa, der aabne hans Homer-Oversættelse og man forsøge paa at komme igjennem dem, faa Sider lange som de er. Det er noget nær umuligt. Man læse blot Tilegnelsen af Sangene fra 1598: «Til det mest hædrede nulevende Exempel paa Achilleiske Dyder, der er forevigede af den guddommelige Homer, Jarlen af Essex, Earl Marshal etc.» Disse Sider med deres forvirrende Snaksomhed og umulige Billedklumper er uoversættelige. Og man skal søge om en grueligere Bunke middelalderlig Filologi end de to Sider, han skriver «Om Homer».

Swinburne, der elsker ham, skriver om Stilen i hans Digtninge: «Efter Sagnet lærte Demosthenes sig at tale med Stene i Munden; men det maa antages, at han ogsaa lærte sig at undvære dem før han optraadte offentligt som Taler. Vor filosofiske Poet derimod passer om-

hyggeligt paa, at han, før han henvender sig til sine Tilhørere, faar sin Mund fyldt, indtil Kjæberne er ved at briste, med de bredeste, mest utilhuggede og mest kantede af alle de mangekantede Flintestene, der kan hugges ud af Sprogets Minegange, og saasnart en eller anden omfangsrig Sentens eller uhandelig Periode har tømt hans Mund for det første Sæt Barbarismer, har han intet skyndsommere at gjøre end at fylde den paany.» Lignelsen er træffende sand.

Det var denne uforstaaelige Stil, som gjorde Chapmans Læsekres saa faatallig og som foranledigede hans jævnligt tilbagevendende Klager over at være ringeagtet og forsømt. Swinburne citerer skjemtende om denne Stil:

> We understand a fury in his words,
> But not his words.

Selv i sin vakre Homeroversættelse formaaede han ikke at aflægge sit Hang til Dunkelhed og Taage, til tvungne og oppustede Udtryk. Men nu véd Enhver, at det Fremstilte antager en vis Farve af Fremstilleren, selv om det, han frembringer, kun er en Gjendigtning. Ingen Mand i England var mindre hellenisk end Chapman. Swinburne har rigtigt bemærket om ham, at hans Temperament var mere islandsk end græsk,

at han haandterede Hellenernes hellige Kar med en Barbars drøje Tag, og at han, naar han vilde gjengive Homer, kun gav en Kjæmpes Skridt istedenfor en Guddoms Fjed (A. C. Swinburne: Essay on Chapman, passim).

Efter al menneskelig Sandsynlighed har den Pine, Shakespeare havde lidt ved at se Chapman foretrukket for sig af Pembroke, i Forening med den Misstemning, der avledes hos ham af den ældre Poets Hovmod, Søgthed, Plumphed, Sirlighed og Pedanteri, bidraget Sit til at ægge ham til kaad Opposition mod den obligate Beundring for den homeriske Verden og dens Helte.

Og saa gav han da sit onde og bitre Lune frit Løb.

Han rører ved Iliadens skjønneste eller vigtigste Elementer, Achilles's Vrede, Venskabet mellem Achilles og Patroklos, Spørgsmaalet om Helena skal udleveres til Grækerne, Forsøget paa at bevæge Achilles til fornyet Deltagelse i Kampen, Hektors og Andromaches Afsked, Hektors Død, men kun for at latterliggjøre og besudle det Alt.

Et underligt Træf, at Shakespeare netop nu i det mest forstemte Tidsrum af sit Liv skulde lægge Haand paa dette Stof. Ingensteds faar man vel et dybere Indtryk af den moderne

Verdens Raahed og Forgrovethed i Sammenligning med Hellenismen, ingensinde et fuldere Indtryk af den germanisk-gotiske Stammes Barbari i Sammenligning med den græske, end naar man ser Renaissancens største nordiske Digter forgribe sig paa denne Oldtidspoesi.

Husk f. Ex. paa Venskab, som det skildres hos Homer, Broderforholdet mellem Achilles og Patroklos, i hvilket dog Heltens Overordning over Vennen intet Øjeblik tilsidesættes eller glemmes, og se saa, hvilken Afskyelighed Shakespeare under Indtryk af Forholdene paa hans egen Tid lader sin Thersites gjøre ud deraf.*) Han lader Thersites overspy dette For-

---

*) Patroklus.

Nu vil vi ikke høre mere, Thersites! ti stille!

Thersites.

Skal jeg tie stille, naar Achilles' Tæve befaler. (II 1).

Thersites.

Ti du kun stille, min Dreng; jeg har ingen Nytte af din Snak; Folk siger, du er Achilles' Hankiselinke.

Patroklus.

Hankiselinke! du Skurk, hvad skal det sige?

Thersites.

Ih, hans Tøjte i Hankjøn. Gid alle Søndenvindens raadne Sygdomme: Bugvrid, Brok, Katarrh, Nyresten, Sovesyge, Lamhed, rindende Øjne, Leversyge, Lungesot, Bylder, Lændeværk, Chiragra, ulægelig Benedder og Ringormenes skrumpne Arvelod, ramme atter og atter den Slags bagvendte Uhyrer! (V 1).

hold, og han antyder ved ikke at lade Nogen protestere ganske utvivlsomt, at Thersites har Ret, svulmende fuld af Menneskeforagt som han selv er bleven.

Eller tag Forholdet med Helena. Hvor sart, hvor græsk det er behandlet hos Homer! Intet Glimt af senere Tiders Latterliggjørelse af Menelaos — han er lige ædel, om end hans Hustru er bleven bortført, lige værdig, lige «gudopfostret», den samme «vældige Helt». Ingen Art af Haan over Helena; kun Beundring for hendes ubeskrivelige Skjønhed, efter hvilken selv Oldingene paa Muren dreje deres Hoved; Medfølelse med hendes Skjæbne, Sympathi med hendes Sorg. Og nu her denne evige Kasten til Maals efter Menelaus som uheldig Ægtemand, disse uendeligt gjentagne, gode og mindre gode Vittigheder over hans Lod; denne Barbarlatter over Helena som ukysk.

Mest lægger Shakespeare Thersites den i Munden. Han fandt hans Navn hos Ovid; men fandt hans hele Karakteristik og en Prøve paa hans Optræden hos Homer i en af de af Chapman oversatte Sange (II 211—277). Det hedder bl. A. her:

Alle blev siddende nu og holdt paa Plads sig tilbage;
Ene den Skvaldrer Thersites lod høre sin knebrende Stemme;
Rig var han altid paa spydige Ord, og med Folkenes Konger

Ypped han jævnlig usømmelig Kiv uden Méd eller Føje,
Faldt blot Noget ham ind, som Achaiernes Folk kunde le af.
Han var den grimmeste Mand i Hæren, som drog imod Troja,
Skjæve var begge hans Ben, og stærkt med det ene han hinked,
Ryggen var puklet, og Skuldrene frem mod Brystet sig bøjed,
Spidst var hans Hoved foroven, og tyndt sad Haaret om Issen.
Ledest især han var for Achilles og Helten Odysseus,
Dem forhaaned han jævnlig, dog nu mod Kong Agamemnon
Foer med skingrende Stemme han løs . . . . . .

Det Argument, man især har fremført for at Shakespeare slet ikke skulde have kjendt eller benyttet dette Sted hos Homer til sin Udformning af Thersites's Skikkelse, er et Argument uden Vægt. Man har kaldt det ufatteligt, at han da ikke skulde have benyttet det berømte Sted, hvor Odysseus prygler Thersites — han som saa godt forstod at benytte Alt, hvad han kunde bruge; han bringer end ikke Odysseus og Thersites i Forbindelse med hinanden. I Virkeligheden har han, endda meget vittigt, benyttet Scenen. Han lader kun Ajax være Prygleren (II_1) og lægger Thersites de herlige Ord i Munden (II_3): «Han prygler mig, og jeg skjælder ham ud. En skjøn Fyldestgjørelse! Jeg vilde ønske, det var omvendt, at jeg kunde prygle ham, medens han skjældte mig ud.»

Tydeligt nok har Billedet af den vittige, ondskabsfulde Smæder slaaet ned i Shakespeare, og han har — maaske efter de ovennævnte

tidligere Skuespils Mønster — forvandlet ham til Clown og ladet denne Clown, som saa tidt i hans andre Skuespil Narren, gjøre Tjeneste som et Handlingen ledsagende Kor. Ganske saaledes havde han jo senest anvendt Narren i Lear. Men hvilken Afstand mellem den i al sin Spydighed saa vemodige og følelsesbevægede Satire, hvori Kong Lears trofaste Følgesvend i Nøden giver sig Luft, og saa den flaaende, svidende Haan, den Strøm af rasende Skjældsord, hvormed Thersites overfuser Alle og Alt!

Shakespeare bruger ham naturligvis ogsaa overfor Menelaus og Helena, og man kan aldeles ikke komme bort over hans Smædeord som Shakespeare uvedkommende, dels fordi han som sagt utvivlsomt er anvendt som en Art Satyr-Kor, dels fordi Shakespeare lader Stykkets ulidenskabelige Personer udtrykke sig i Overensstemmelse med ham.

Man agte f. Ex. paa disse Repliker af Thersites (III_2):

Og saa gid hele Lejren faa en Ulykke — eller rettere den slemme Syge! det synes mig er den Forbandelse, der passer paa dem, der føre Krig for et Skjørt . . . .

Hvad her dog er for et Pjalteri, for et Gjøgl, for en Kjæltringeagtighed! Alt, hvad det drejer sig om, er en Hanrej og en Hore. Det er en smuk Strid at kives og stifte Partier og bløde sig tildøde for. Naa, saa gid Ringorme

maa pynte Krigens Gjenstand, og Krig og Liderlighed ødelægge dem Alle tilsammen!

Eller man læse denne Karakteristik af Menelaus (V_1):

Og denne prægtige, omskabte Jupiter, Studen — det Urbillede og krumhornede Erindringstegn for Hanrejer — det tarvelige Skohorn i en Kjæde, der hænger ved sin Broders Ben — ja, naar Kløgt var spækket med Ondskab og Ondskab propfuld af Kløgt, hvilken anden Skikkelse end den, han er, kunde de saa forvandle ham til? Til et Asen? Det var Ingenting. Han er baade Oxe og Asen. At være en Hund, et Mulæsel, en Kat, et Stinkdyr, en Tudse, et Firben, en Ugle, en Glente, eller en Sild uden Rogn — det kunde jeg finde mig i; men at være Menelaus — saa gjorde jeg Oprør mod Skjæbnen. Spørg mig ikke, hvad jeg vilde være, hvis jeg ikke var Thersites; jeg vilde finde mig i at være en Lus paa en Spedalsk, naar jeg blot ikke var Menelaus.

Man kan, som berørt, paa ingen Maade afværdige denne Foragt som Udtryk blot for en Skjændegjæsts og smædende Slaves Had til de Højtstaaende, især fordi den ganske upartiske Diomedes udtaler sig nøjagtigt i samme Aand overfor Paris (IV_1):

Paris.

Ædle Diomedes
sig mig da nu, men hør, sig mig det ærligt,
som en oprigtig Hjertens Kammerat —
hvem, tror du, bedst fortjener Helena,
jeg eller Menelaus?

Diomedes.

Begge lige.

Han er vel hende værd, der søger hende —
foruden Skrupler over hendes Skamplet —
med slig en Helvedskval og Verdens-Umag,
og du er hende værd, der værger hende —
uden at mærke hendes Skjændsels Afsmag —
med lige store Tab af Gods og Venner.
Han vilde, som en Pjalt af Hanrej, drikke
Bundfald og Bærme af den dovne Vinsjat;
du vil løsagtig nøjes med at avle
Livsarvinger af hendes Skjøgeskjød.
I Værd kan I hinanden vel opveje,
og den, der tynger mest, skal Skjøgen eje.

Paris.

Du er for haard imod din Landsmandsinde.

Diomedes.

Hun er for haard imod sit Land. Hør, Paris,
hver falsk Blodsdraabe i den Skjøges Aarer
koster en Græker Livet; for hvert Gran,
som hendes pestbefængte Aadsel vejer,
er en Trojaner dræbt; fra hun fik Mæle,
har ej saa mange gode Ord hun sagt,
som Græker og Trojaner Døden bragt.

Hos Homer staa hine Skikkelser som Fostre af det ædleste Middelhavsfolks Fantasi, denne lyse, glade, af religiøse Skræmsler og Alkohol lige upaavirkede Fantasi — formede i det varme Klima under den dybtblaa Himmel. Her frem-

træde de travesterede af Forstemthed og Forbitrelse hos en stor Digter af et nordisk Blandingsfolk, en Stamme, der er bleven civiliseret ikke ved Aandskultur, men ved Kristendom, og som trods alle Renaissancens Forsøg paa at gjenføde Hedenskabet, en Gang for alle er bleven optugtet og vænnet til at betragte Sanserne som Fristere, der lede ned i Pølen, og for hvem Nydelsen er det Forbudne, den kjønslige Tiltrækning en Uværdighed.

Hvor er det betegnende, at Shakespeare ikke har kunnet forestille sig græsk Erotik anderledes end som pisket med Kjønssygdommenes Svøbe! Gjennem det hele Drama drager sig en Pestaande af Hentydninger og Udbrud og Forbandelser, alle drejende sig om en Smitsot, der første Gang viste sig nogle tusind Aar efter den homeriske Tid. Som det rene, homeriske Venskab er bestialiseret, saaledes er den græske Elskov nedværdiget for at komme den moderne tillivs. For Thersites er de græske Fyrster (som adskillige trojanske) platte Udhalere alle tilsammen: «Agamemnon er en ganske honnet Fyr, der holder af Vagtler [Tøse]; men han har ikke saa megen Hjerne som han har Ørevox» (V_1) —. «Diomedes er en falskhjertet Skurk, en rigtig lumpen Skjelm. Han holder en trojansk Tøjte og benytter Forræderen Kalchas' Hus. Intet

uden Utugt; liderligt Kram Altsammen» (V_1). — Achilles, dette «Afgudsbillede for Idiottilbedere», det «bredfulde Daarskabsfad», har til Frille Dronning Hekubas Datter og har givet hende det forræderiske Løfte at lade sine Landsmænd i Stikken (sammesteds). — Patroklus vil give hvad det skal være for en Skjøge; en Poppegøje gjør ikke mere Væsen for en Mandel, end han for en føjelig Tøjte. Løsagtighed! Løsagtighed! Intet Andet er nu i Mode!» (V_2). Om Menelaus og Paris «Hanrejen og Hanrejmageren» er ovenfor tilstrækkeligt talt. Menelaus tituleres «Natstol», Helena synker i den dybeste Fordommelse. Og Cressida endelig med sine to Tilbedere Troilus og Diomedes!: «Se, hvor Løsagtighedsdjævlen med sin fede Bag og sin Kartoffelfinger kildrer dem sammen! Kog, Liderlighed, Kog!» (V_2).

Det forstaar sig da af sig selv, at det kristelige Begreb om Utroskab i Elskov er underskudt i Stedet for det gamle Hellas' naive og uskyldige Ideer. Hvor inderlig er ikke Achilles' Kjærlighed til Briseis hos Homer! Hvor ærlig og varm og harmfuld er han ikke, naar han spørger Agamemnons Sendebud, om mon blandt de talende Menneskers Børn kun Atriderne elske den, de har kjær, og selv giver Svaret, at hver Mand, som er brav og forstandig, elsker og skjærmer

sin Kvinde, saaledes som han af sit inderste Hjerte har elsket og villet skjærme Briseis, hvorvel hun var vunden som Krigsfange. Ikke desmindre fortælles det hos Homer, strax efter at Achilles har endt sin Tale og har sendt Gjæsterne bort, at han strakte sig paa sit Leje selvanden:

Men i sit fastopslagene Telt i den inderste Lønkrog
Sov Achil, og hos ham en rødmusset Glut Diomede.

Det falder end ikke den græske Digter ind, at dette skulde betyde en Forringelse af Achilles' Ømhed for den bortførte Briseis — denne Omstændighed, at han i hendes Fraværelse har en kvindelig Teltkammerat. Hos Shakespeare er Maalestokken helt igjennem middelalderligt rigoristisk.

Der er to Punkter, paa hvilke en Sammenligning mellem Homer og Shakespeare her viser sig uundgaaelig.

Det første er Hektors og Andromaches Afsked. Intet staar højere i græsk Poesi (det vil sige i nogen Poesi) end denne tragiske Idyl, dybtmenneskelig, rørende skjøn som den er. Den højeste Kvindelighed, stedt i vaandefuld Sorg, der uden Følsomhed udtaler sin Klage og uden Svaghed en grænseløs Kjærlighed, som helt gaar op i sin Gjenstand:

Hektor! du er mig nu baade Fader og elskelig Moder,
Du er mig Broder tillige og Du er min blomstrende Husbond.

Overfor denne Kvindelighed staar den kraftigste Manddom uden et Stænk af Raahed, bevæget af den mildeste Ømhed, men hærdet ved en ubøjelig Beslutning. Og nu Barnet, som forskrækkes af den nikkende Hestehaarshjelmbusk, indtil Hektor sætter Hjelmen paa Jorden og kysser Taarerne af Øjnene paa sin Dreng.

Da Stedet forekommer i sjette Sang af Iliaden, som Chapman da endnu ikke havde oversat, kan Shakespeare ikke have kjendt denne Scene. Men se, hvad han sætter i Stedet:

Andromache.
Affør dig Rustningen, strid ej idag!

Hektor.
Du tvinger mig til Barskhed; gaa nu ind!
Ved alle Himlens Guder, jeg vil gaa.

Andromache.
Min Drøm er varselfuld for denne Dag.

Hektor.
Ti, siger jeg osv.

Barskheden her er en middelalderlig Hertugs. Sommerfuglestøvet fra den græske Psyche er fejet bort. Hvis Harald Haarderaade som Høvding for Væringerne nogensinde har tænkt over græsk Aand og Kunst, naar han gik med sin

Trup i Konstantinopels Gader, og hvis han har havt nogen Anelse om græske Oldsagn, saa har han ikke opfattet dem meget forskjelligt. Han har rimeligvis ringeagtet de gamle Grækere, fordi han fandt de ny blødagtige og forsagte. Shakespeare har ved sin Fremstilling af antike Grækere og Trojanere visselig ingen enkelt Tidsalder, intet særligt Folk og ingen særlig Stand for Øje, men han berøver endog de skjønneste Scener deres Finhed, fordi han nu overhovedet kun har en Trang til at fremdrage de grovere og lavere Elementer i al Menneskenatur.

Det andet Punkt er Sendefærden til Achilles. Den er som bekjendt fortalt i Iliadens niende Sang, som var oversat af Chapman og udgivet alt i 1598, og som Shakespeare derfor sikkert har kjendt.*) Jeg betragter denne Sang som et af de faa fuldendte Kunstværker, der er frembragte paa denne Klode. Selv det græske Epos har ikke noget mere Fuldendt. Der findes her en Karaktertegning, et Sammenspil af Karaktermodsætninger fra det Heroiske over det Stolte, det Forstandige, det Jævne til det Letkomiske, et Sammenspil af Stemninger fra den højeste

*) Udtrykket *by Jove multipotent* (IV 5) er taget fra Chapman. Adjektivet forekommer kun denne ene Gang hos Shakespeare.

Pathos til det skikkeligste, naturtro gjengivne Gammelmandsvrøvl — rent uden Mage. Achilles' mægtige Harme, Nestors Erfaring, Odysseus' slebne Finhed, Føinix's godlidende Vidtløftighed og Snusfornuft, de bedste helleniske Afsendinges saarede Stolthed — alt er samlet i denne sammensatte Bestræbelse for at bevæge Achilles til at træde ud af sit Telt.

Sammenlign nu her det burleske Forsøg paa at ærgre den Kryster, den skrækkelige Snob og raa Dosmer, hvortil Achilles er gjort, ærgre ham ud af hans Tilbageholdenhed ved at gaa ham forbi uden at gjengjælde hans Hilsen og tilsyneladende uden at bemærke hans Existens. Og hvorledes lader Shakespeare saa ikke denne Achilles handle overfor Hektor! Han overfalder og myrder ham skurkagtigt med sine Myrmidoner i et Øjeblik, hvor Hektor, træt af Kampen, har aftaget sin Hjelm og lagt sine Vaaben fra sig. Dette Træk tager sig fra Digterens Side ud som et Paafund af en middelalderlig Barbar. Men Shakespeare var hverken middelalderlig eller Barbar. Nej; det er skrevet ned under en Bitterhed saa dyb, at den har følt Beundringen som Elskoven beroende paa et Sansebedrag. Som Pubertetstidens fantastiske Forelskelse er komisk, som Troilus's Troskab mod Gjenstanden er komisk, fordi det ene som det andet hviler

paa Sansebedrag, saaledes er Forfædrenes Hæder en Illusion, Krigshæderen overhovedet en Illusion. Shakespeare tvivler endog paa det solideste Helterys Sandhed. Han tænker sig nu, at har der virkelig levet en Achilles, saa har denne Slagsbroder rimeligvis i Virkeligheden været en dum og indbildsk Skurk, ganske i Stil med, at har der nogensinde levet en Helena, saa har hun ganske sikkert været en Tøjte, der ingenlunde var al den Staahej værd, som blev gjort for hendes Skyld.

Og som han vrider Achilles' Skikkelse over i Latterlighed, saaledes tilvrider og tilvrænger han alle de andre Hovedskikkelser. Meget rigtigt har Gervinus bemærket, at Shakespeare her bærer sig netop saadan ad, som han i Stykket lader Patroklus opføre sig hos Achilles, naar han karikerende forespiller ham Agamemnons Højhed og Nestors Svaghed (I 3). Man føler ganske vist her i Skildringen af Nestor Angelsachserens Mesterhaand, der tager de latterlige Smaatræk med, som Grækeren vrager:

> han hoster og han spytter
> og famler rystende ved Brynjekraven
> og skyder Hægten ud og ind.

Og man fornemmer, hvor Talen er om Agamemnon, den Ringeagt for Skuespillerprofessionen,

der ganske som Ringeagten for Digterlauget strækker sig gjennem Shakespeares hele Liv trods Bestræbelsen for at hævde begge Kalds Betydning overfor det store Publikum.*)

Nestor bliver imidlertid af Shakespeare selv formelig druknet i Latterlighed, hvor han i Slutningen af første Akt erklærer sig villig til at gjemme sit Sølverskjæg i Guldhjelm og i Tvekamp med Hektor vil hævde, at hans egen længst afdøde Frue var større Skjønhed og kyskere Kvinde end Hektors — Bedstemoder.

Ulysses, der dog er Skuespillets forstandige, overlegne Personlighed, er her bleven lille og lavsindet som de andre. Der var endnu Storhed i Maaden, hvorpaa Jago behandlede Othello, Roderigo og Cassio som Marionetter i sin Haand;

---

*) Og ret som en opstyltet Skuespiller,
hvis Kunstnerstolthed sidder i hans Knæhas,
og hvem det tykkes skjønt at høre Lyden
af Træsamtalen mellem Scenens Gulv
og hans langstrakte Skridt — saa ynkeligt
forvrænget stiller han din Højhed frem.

Smlgn. det ovenfor (II S. 385) anførte Sted af Macbeth:

Livet er . . . en stakkels Skuespiller,
der for en Stund gjør Støj og Spræl paa Scenen
og derned er forglemt.

Se desuden den ligeledes ovenfor (II S. 108) anførte 110de Sonet.

men der er ingen i den tilsvarende Maade, paa hvilken Ulysses tumler de to skrydende Dosmerkroppe Achilles og Ajax.

Den Bitterhed, som aander ud af Alt, hvad Shakespeare i dette Tidsrum skriver, har fundet Næring og Tilfredsstillelse i ikke at gjøre Ulysses mere ophøjet end de Tosser, med hvem han leger.

Ingen Grundbetragtning af Troilus og Cressida kan være urimeligere end den, som enkelte tyske Forskere have anlagt, efter hvilken Stykket er hvad Gervinus har kaldt et «godmodigt humoristisk Skuespil». Sjældent har en Digter været mindre godmodig end Shakespeare her. Ikke mindre urimelig er den ligeledes af Gervinus nærede Indbildning, at vor engelske Renaissancedigter skulde have følt sig sædeligt forarget over den homeriske Digtnings slappe Moral og af den Grund har travesteret. Saa sædelig, som tyske moraliserende Kritikere ville gjøre ham til — og hvilken tysk Kritiker er ikke moraliserende! — har den virkelige Shakespeare sikkert aldrig været, og det er ikke Sans for den homeriske Moral, men Sans for den homeriske Poesi, det har skortet ham paa. Man var paa Shakespeares Tid for glad ved den antike Kultur til at kunne paaskjønne den antike Naivetet; det var først

ved Aarhundredeskiftet omkring Aar 1800, da i alle Lande Folkedigtningen paany kom til Ære, at Homer fortrængte Vergil i den almindelige Beundring. Selv Goethe foretrak som Yngling Vergil for Homer.

Gervinus rammer da ogsaa det stik Modsatte af det Rette, naar han i sin Iver for at gjøre «Troilus og Cressida» til en rent literær Satire, vover den pudsige Paastand, at Shakespeare visselig ikke har villet regne dette Stykke til dem, «der holde et Spejl op for Tidsalderen».*) Tvertimod, han har her fra først til sidst sin egen nærmeste Samtid for Øje og intet uden den.

X.

Shakespeares «Troilus og Cressida» udkom første Gang Aar 1609, i to Udgaver, af hvilke den ene indledes med en mærkelig og morsom Fortale, overskrevet «En, der aldrig skriver, til En, der altid læser. Meddelelse.» (A never

---

*) «Sein gutmüthiges humoristisches Spiel.» — «So kann allerdings aus der ganzen Darstellung die naheliegende Wahrheit gezogen werden: dass die erhabenste Dichtung ohne streng sittlichen Grundlagen nicht das sei, wozu sie befähigt und berufen ist» — «Gewiss würde er dies Stück nicht unter die rechnen wollen, die der Zeit einen Spiegel vorhalten.» Gervinus: Shakespeare IV 22, 31. 32.

Writer to an ever Reader. News.) Det hedder her: «Evige Læser, du har her et nyt Skuespil, aldrig fordærvet af Scenen, aldrig gjennemklappet af Pøbelens Haandflader og dog uforligneligt fuldt af Komik. [Her et uoversætteligt Ordspil med *palm* Haandflade og Palme]; thi det er undfanget af den Hjerne, der aldrig forgjæves foretog sig noget Komisk; og var blot det dumme Navn Komedier forandret til Titlen Nyttegjenstande [uoversætteligt Ordspil med *commedies* og *commodities*] . . . . saa skulde I se alle disse strenge Censorer, der nu betegne Komedier som Gjøgl, flokkes til dem for deres Alvors mægtige Ynde; især til denne Forfatters Komedier, der er saaledes formede efter Livet, at de gjør Tjeneste som de almindeligste Kommentarer til alle vort Livs Handlinger, eftersom de udvise en Færdighed og en Viddets Magt, der er saa stor, at de, hvem Skuespil mishage mest, finde Behag i hans. Og alle saadanne sløve og aandløse Verdensmennesker, som aldrig vilde være i Stand til selv at finde paa Viddet i en Komedie, men som, lokkede af hvad de har hørt om hans Theaterforestillinger, komme til dem, have fundet det Vid i dem, som de aldrig have fundet i sig selv og er gaaede derfra meget vittigere end de kom, idet de have følt en Ægg af Vid rettet paa sig, som de aldrig havde drømt om, at de

havde Hjerner til at hvæsse. Saa meget og saa velsmagende Viddets Salt er der i hans Komedier, at de — for den Fornøjelse, de bringe — synes fødte i det Hav, hvoraf Venus steg. Men blandt dem alle er der ingen mere vittig end denne; og havde jeg Tid, skulde jeg levere Kommentar til den, skjønt jeg véd, det er ikke nødvendigt .... Den fortjente et saadant Arbejde saa vel som de bedste Komedier af Terents eller Plautus. Og tro dette, at naar han er gaaet bort, og hans Komedier ude af Handelen, saa vil I graadigt gribe efter dem og oprette en ny engelsk Inqvisition for at opspørge dem. Tag dette for en Advarsel, og hvis I ikke vil gaa glip af Jer Fornøjelse og Jer Bedømmelse, saa afvis ikke dette Stykke og grib det ikke mindre, fordi det ikke er blevet tilsmudset af Hobens tilrøgede Aande ....»

Paafaldende er i denne gammeldags Fortale saavel Forstaaelsen af «Troilus og Cressida»s Værd som den klarsynede Begejstring for Shakespeare og den Forvisning om hans Stilling i Eftertiden, som dèr giver sig Luft.

Anden Gang fremkom Stykket i Folioudgaven af 1623, men under særegne Vilkaar, som røbe Udgivernes Raadvildhed med Hensyn til dets Classification. Det fattes i Indholdslisten, der indordner Skuespillene under tre Rubriker: Ko-

medier, Historier og Tragedier, og det er, upagineret, blevet indskudt i Midten af Bindet mellem Historierne og Tragedierne, mellem Henrik VIII og Coriolanus, maaske fordi det har forekommet Udgiverne at have noget af et historisk og noget af et tragisk Skuespil ved sig; mindst lige saa meget har det dog af et komisk. Troilus og Cressida er jo dog den af Shakespeares Frembringelser, der kommer Cervantes' Don Quixote nærmest.

Det er et Bevis paa, hvor stærkt den filologiske Agtpaagivenhed paa visse ydre, især metriske Ejendommeligheder (som en Digter dog altid af Hensyn til Stoffet kan anvende eller tillæmpe efter Skjøn) har sløvet den paa disse Omraader saa uundværlige psykologiske Finsans, at man har antaget enten hele Troilus og Cressida eller dog større Partier deraf for et Shakespeare'sk Ungdomsarbejde og henlagt det til «Romeo og Julie»s Periode. Saaledes omtaler L. Moland og C. d'Héricault det i deres «Nouvelles françaises du 14me siècle» og paa samme Maade er det behandlet af ikke faa, lidet skarptskuende, Shakespeare-Biografer.

Til «Romeo og Julie» staar Dramet endda i et paafaldende og lærerigt Modsætningsforhold. «Romeo og Julie» er det virkelige Ungdomsarbejde, Troens og Tillidens Produkt. «Troilus

og Cressida» er den modne Manddoms, Mistillidens, Skuffelsens og Bitterhedens Frembringelse. Man lader sig narre deraf, at der i «Troilus og Cressida» er Partier, som synes overraskende unge, nogle paa Grund af en vistnok i satirisk Øjemed anvendt Eufuisme og Svulst, andre, som enkelte af Troilus' Repliker, fordi i dem Ynglingesværmeriet, den fuldkomne Opgaaen i Forelskelsen har fundet Udtryk. Saaledes strax i Begyndelsen disse Ord:

Jeg fortæller dig,
at jeg er rasende af Kjærlighed
til Cressida; du svarer: «hun er skjøn»,
og i mit Hjertes aabne Vunde lægger
du hendes Øjne, Haar, Kind, Gang og Røst. osv.

Strax fra først af er imidlertid Alt, selv det mest Sværmeriske, stillet i et halvt latterligt Skjær.*)

---

*) Eufuisme hos Troilus:

Jeg vilde netop sige, da mit Hjerte
af Sukkets Kile vilde søndersprænges,
begrov jeg, for at Hektor og min Fader
ej skulde se det, dette dybe Suk
i Rynken af et Smil. (I 1.)

Pandarus!
Af Amors Skulder riv de brogede Vinger
og flyv med mig til Cressida. (III 2.)

Der er her ligefrem vendt op og ned paa Historien om Romeo og Julie. Hin Ungdomstragedie var Fremstillingen af Kvindens haardnakkede Stadighed i Elskov, der driver hende i den bitre Død. «Troilus og Cressida» er Skildringen af den unge Kvinde, der svigter ved den første Prøve, hvorpaa hun bliver sat. I «Romeo og Julie» var der ingen Spaltning mellem Sjæleligt og Sanseligt; to Menneskers hele Væren smelter der sammen i fuldstændig Harmoni. I «Troilus og Cressida» parodierer uafbrudt Kjærlighedens lavere Side dens ideelle Natur, omtrent som under Serenaden i Mozarts Don Juan Accompagnementet med Kaadhed parodierer Textens følsomme Ord.

Vistnok er der i Troilus' Elskov ridderlig Finfølelse og en sanselig Ømhed, der ligesom foregriber den, der Aarhundreder senere faar sit Udtryk hos Keats. Men i alt dette har Shakespeares modne og forstemte Alders Opfattelse nu slaaet sin Jernklo. Han finder paa dette Tidspunkt af sit Liv Mandens Opgaaen i Elskovslængsel kun latterlig og dum. Han skildrer, hvorledes Troilus blind løber i Snaren, svimler af Lykke, henrives i Himmerige, et Øjeblik efter forraades, og saa vaagner af sin Rus, og han skildrer det uden Medlidenhed, koldt. Derfor fremkalder det hele Skuespil ikke en eneste ren Sinds-

bevægelse, siden ikke engang Troilus fængsler. Stykket udstraaler og meddeler ingen Varme; Shakespeare har villet det saadan. «Troilus og Cressida» vil derfor altid finde Læsere nok, der beundre Stykket, faa, der elske det.

Shakespeare har lagt an paa at gjøre Cressida sanseligt indtagende, men aandeligt frastødende, ufin. Hun har Attraa til Troilus, ikke netop Elskov. Hun hører desuden til dem, der er fødte erfarne. Selv forud for alle Erfaringer véd hun, hvorledes Mændene vindes, hidses, fastholdes osv. En ærligt forelsket Mand kommer med hende tilkort. Men hun hører samtidigt til dem, der alligevel let finde deres Overmand. Den, der ikke lader sig imponere af hendes Grimacer, den, som gjennemskuer hendes knibske, afvisende Talemaader, gjør sig uden Vanskelighed til hendes Herre. Hun véd alt i alt ikke stort mere end at havde hun sagt Nej, vilde Troilus været endnu fyrigere, kort sagt, at Mændene skatte det Uopnaaede og det, som kun med Vanskelighed vindes — alle tarvelige Koketters Visdom. Ingensteds har Shakespeare malt Koketteriet saa blottet for hjertevindende Egenskaber.

Cressida er, ogsaa naar hun er knibskest, ikke forknyt, forstaar Spøg, endog en djærv og frivol, og vover selv ved Lejlighed en dristig Spas, lytter ogsaa uden Mishag til den gamle Pandars

Udmalinger; men med al sin katteagtige Ynde er hun uinteressant; trods sit hede Blod gaar hun op i den koldeste Egenkjærlighed. Dog er hun ikke latterlig, saalidt som hun er uskjøn; men hun er heller ikke skjøn; thi her som ingensteds ellers hos Shakespeare er den sanselige Tiltrækning, der udøves af en Kvinde, blottet for Poesi. Ethvert rent Indtryk er udelukket.

Onkelen Pandarus, der staar hende saa nær, forstaar som hun at ophidse ved paa én Gang at lokke og at skræmme tilbage. En har kaldt ham en demoraliseret Polonius, og Udtrykket er godt. Han er en gammel Vellystning, der glæder sig ved at være Tilskuer og Mellemmand nu, da han ikke mere kan være aktiv. Det cyniske Behag, hvormed Shakespeare har udført Skikkelsen trods al den Foragt, han overvælder den med, er højst betegnende for dette Tidspunkt i hans Liv. Pandar er et godt Hoved, ofte vittig; men man har ingen ren Glæde af hans Vittighed; skjønt han er pudsig, uværdig og skamløs som selve Falstaff, vækker han aldrig den rent abstrakte Sympathi som han. Intet bøder her for Alvor paa Uhumskheden, saalidet hos ham som hos Thersites eller som overhovedet hos Nogen i det hele Skuespil.

Her som ogsaa andensteds, særligt i «Timon», ligger da en grundangelsachsisk Nerve blottet,

som efter de gjængse Fremstillinger ikke skulde findes hos Shakespeare — den Nerve, der er Livsnerven i Swift, Livsnerven i Hogarth, Livsnerven i enkelte af Byrons ypperste Ting, og som beviser, at der trods Alt er et Fællesskab mellem det gamle glade England *(merry England)* og det senere Spleen-Land. Vi dvælede ved den barske Strenghed, med hvilken Ulysses dømmer Cressida. Der findes i den afgjørende Scene (V_2), hvor Troilus bliver Vidne til Cressida's Forræderi, Ord, saa vægtige, Udtryk, saa følte, at man fornemmer Shakespeare's egen Sjæl deri.

Diomedes tigger Cressida om det Skjærf, som Troilus har skjænket hende:

Diomedes.
Dit Hjerte har jeg faaet alt, og dette
maa følge med.

Troilus
(afsides).
Jeg svor Taalmodighed.

Cressida.
Du faar det ikke, Diomedes, nej!
et andet vil jeg give dig.

Diomedes.
Til dette
staar just min Hu. Hvis var det?

Cressida.
Ligemeget.

Diomedes.

Naa, sig mig nu, hvem har det tilhørt?

Cressida.

En,

der elskede mig mer end du vil gjøre. —
Men da du har det, tag det saa.

Agt dernæst paa det Stykke Kvindepsykologi, som Shakespeare har givet i denne Cressida's Afskedsreplik til Diomedes:

God Nat! — jeg beder, kom! — O Troilus!
Farvel! *mit ene Øje ser tilbage*
paa dig; det andet vil med Hjertet drage.
Vort stakkels Kjøn! Deri vor Nød bestaar,
vor Sjæl altid i Øjets Vildspor gaar.

Men man lægge fremfor Alting Mærke til de frygtelige Ord, som Shakespeare lægger Troilus i Munden, da denne i sin Fortvivlelse over det, hvortil han skjult har været Vidne, et Øjeblik søger at ryste Indtrykket af sig ved at nægte Tingens Mulighed.

Ulysses.

Hvad tøver
vi for?

Troilus.

For at indprente i min Sjæl
hver Stavelse, som her er talt. Og dog,
hvis nu jeg siger, hvad de To har øvet,
mon ej jeg lyver, mens jeg taler Sandhed?

end bor der i mit Hjerte jo en Tro,
et Haab, saa stridigt stærkt, at det forvender
mit Øjes og mit Øres Vidnesbyrd,
som om de var bedrageriske Sanser
og ikkun skabte til Bagtalelse.
Var hun da her?

Ulysses.

Jeg kan ej mane Aander.

Troilus.

Forvist, hun var her ej!

Ulysses.

Forvist, hun var her.

Troilus.

Min Nægtelse har intet Stænk af Vanvid.

Ulysses.

Ej heller min. Cressida var her nylig.

Troilus.

For Kvindekjønnets Skyld, lad Ingen tro det!
Betænk, vi har havt Mødre! Giv dog ikke
de bidske Dadlere, som uden særlig
Anledning rive ned, et Paaskud til
at dømme hele Kjønnet efter hende.
Tro heller, det var ikke Cressida.

Ulysses.

Hvad har hun gjort, som pletter vore Mødre?

Troilus.

Slet intet, hvis det ej var hende.

Her har ikke blot hin Ulysses' Opfattelse af Cressida gjennemtrængt ogsaa Troilus, men hele

Stykket, og i dette fortvivlede Udbrud: Betænk, vi har havt Mødre! ligger dets Grundidé udtalt med skjærende Tydelighed.

Dog Troilus og Cressida beherske ingenlunde det hele Skuespil. Øjensynligt for at give sit Skuespil en Modvægt mod Hovedhandlingens Frivolitet, mod den højttravende Svulst, den smædesyge Skjælden og den tunge, bitre Juvenalske Satire har Shakespeare episodisk indskudt alvorsfulde, tankedybe Repliker, i hvilke han har nedlagt Udbyttet af sin overrige Erfaring nu, og har givet disse Erfaringssandheder Sentensens sikre Form og vægtige Klang.

Det er især Ulysses, dog ogsaa Achilles, hvem han har lagt dybsindige politiske og humane Reflexioner i Munden, og det ganske uden Hensyn til at Achilles ellers er en tanketom Dumrian og Ulysses iøvrigt er en ganske usympathisk, blot snedig Personlighed, alene opstillet som den polære Modsætning til Troilus, kold som denne er varm, erfaren som denne er ung, snedig som denne er naiv. De udmærkede og dybsindige Ting, som Achilles og Ulysses sige, passe daarligt til Karaktererne, staa undertiden ligefrem i Misforhold til dem og komme slet ikke Stykket og dets Farcehandling ved. Men det forstaar sig, de er ikke mindre mærkelige derfor.

At Karaktererne er saa ufuldkomment holdte er en af de mange Modsigelser, hvorpaa dette sære Værk er rigt, uensartet og disharmonisk som det er; men selve de indre Modsigelser gjør det tiltrækkende, fordi de vise, af hvilke stridende Stemninger det er udsprunget, og de fængsle som de uregelmæssige Træk i et Ansigt, hvis Udtryk skifter mellem Ironi, Satire, Tungsind og Dybsind.

Ulysses, der er fremstilt som Grækernes eneste virkelige Statsmand, nedværdiger sig ved det laveste, platteste Smigreri for Idioten Ajax, idet han nedlader sig til ydmygt at hæve Ajax paa Achilles' Bekostning som «denne trefold ædle, tapre Herre», der ikke tør besudle den Palme, han har vundet, ved at gaa som Grækernes Afsending til Achilles. Han dresserer de græske Fyrster til uden Hilsen at gaa Achilles' Telt forbi. I den Anledning overrasker da Achilles, som ellers i Dramet kun er en Pralhans, en Dosmer, Kryster og Skurk, Læseren (III 3) ved en Række Udbrud, i hvilke han taler med en alvorlig og bitter Menneskekundskab som selve Timons fra Athen:

Er jeg bleven fattig?
Ja kommer Storhed først paa Kant med Lykken,
saa kommer den paa Kant med Mennesker;
den Faldne læser, hvad han er, saa snart

i Andres Blik, som han fornemmer det
i Faldet selv . . . . . .
Slet ingen Mand
faar Hæder, blot fordi han er en Mand,
men Hæder for de Hæderstegn, der sidde
kun udenpaa, Rang, Rigdom, Gunst — saa tidt
Tilfældets Gaver som Fortjenestens;
og falde de (de staa kun løst, og Venskab,
der støtter sig til dem, staar ogsaa løst),
saa trække de hinanden ned og dø
i Faldet sammen.

Den falske Ulysses indlader sig nu i den Anledning i en meget tankerig Samtale med Achilles, hvori han først gjør ham opmærksom paa, at Ingen, hvor højtbegavet han end er, véd hvad han i Virkeligheden formaar, før han har faaet Sikkerhed derfor i de Andres Dom derover og hele Holdning overfor ham. Achilles svarer ham og giver ham Ret med træffende og fine Lignelser i en Tankegang af rent filosofisk Art. Ulysses fortsætter med Overvejelser som denne:

at ingen Mand er Herre over Noget —
hvormeget end paa ham beror og hviler —
før han meddeler Andre sine Gaver;
ej heller véd han selv, hvad de betyde,
indtil han deres Skikkelse har set
i Bifaldsraab der, hvor han yder dem,
som Hvælvingen tilbagekaster Lyden,
og som en Port af Staal, vendt imod Solen,
modtager og gjengiver Billedet
og Heden.

Og da Achilles afbryder hans lange Udvikling, der slutter med spotske Udfald mod Ajax, med Spørgsmaalet: «Er min Daad da glemt?», har Ulysses en sært personlig Replik, ved hvilken det forekommer den opmærksomme Læser som stod han ved en af Kilderne til den Bitterhed, som er Stykkets Grundstemning, og til den Pessimisme, hvori det udmunder. Der kan næppe være Tvivl om, at Shakespeare paa dette Tidspunkt har følt sig i Begreb med at fortrænges af Publikums Gunst ved at yngre og ringere Mænd blev foretrukne for ham. Snart efter hans Død overstraaler jo saaledes Fletcher ham ganske. En alt opslugende Følelse af Menneskenes Utaknemmelighed og Slethed, af det Uretfærdige i hvad man kalder Verdens Gang og Tingenes Orden, har gjennemtrængt ham. Vi sporede den første Gang i Omarbejdelsen af «Naar Enden er god», hvor Kongen anfører Ord af Bertrams afdøde Fader (se ovenfor II S. 319). Men mangfoldige Gange stærkere bryder denne Følelse frem her i Ulysses' store tankerige Replik, til hvilken Shakespeare har maattet gribe det svage Paaskud, at Ulysses vil vise Achilles, hvor uklogt denne handler ved at hvile paa sine Laurbær:

Ja, Tiden har en Pose paa sin Ryg,
hvori den samler Tiggerskjærv til Glemsel,

en Kjæmpeklump af Utaknemlighed.
Det Skraml, den bærer, er den fordums Stordaad,
der er opslugt, saasnart som den er øvet,
forglemt, saasnart som gjort . . .
At have virket er at hænges op,
ude af Moden som et rustent Harnisk,
blandt Pulterkammerminder . . .
Se, som en modig Ganger, der er falden
i første Række, ligger du som Bro,
som Trosset tramper paa og stormer over.
Hvad de gjør *nu,* om end af mindre Værd
end hvad du *har* gjort, maa fordunkle dig;
thi Tiden er en høflig Vært, der rækker
den Gjæst, der tager Afsked, flygtigt Haanden
og breder Armene som for at flyve,
for i sin Favn at trykke den, som kommer.
Velkommen smiler altid, og Farvel
gaar bort med Suk. Lad Dyden aldrig kræve
en Løn for hvad den fordum var; thi Skjønhed,
Forstand, høj Byrd, stor Kraft, Bedrift i Krigen,
Kjærlighed, Venskab og Barmhjærtighed
er alle Ofre for den avindsyge
bagvaskelystne Tid. Det Slægtskabstræk
har jo Alverden faaet af Naturen,
at Alle rose nyfødt Stads enstemmigt,
skjønt den er skabt og formet af det Gamle
og prise Støv med lidt Forgyldning paa
mer end tilstøvet Guld.

Hvor tydeligt er det ikke, at en af Kilderne til de Bitterhedens sorte Vande, vi i «Troilus og Cressida» se boble op overalt, ligger netop her. De skaane intet, hverken Mand eller Kvinde,

hverken Krigen eller Kjærligheden, hverken Helt eller Elsker, men som den ene af deres Kilder utvivlsomt er *Kvindesvig,* saaledes er den anden ikke mindre utvivlsomt *Publikumsdumhed.*

I Resten af denne Samtale mellem Ulysses og Achilles har Ulysses som Statsmand nogle i England berømte Ord om Statsstyrelsen, det vil sige om den ideale Styrelse af en Stat. Det Misforhold, vi allerede have paaagtet mellem Anledningen til de dybsindige Ytringer i dette Drama og disse Ytringer selv, er i dette Tilfælde særligt skrigende. Ulysses meddeler Achilles, at man har opsnuset Grunden til hans Vægren sig ved at deltage i Kampen; man véd, han er forelsket i Priamus's Datter. Og det er, da Achilles forundres over, at man kjender denne hans Privatlivs Hemmelighed, at Ulysses med en Pathos, der skurrer mod Sagens Ubetydelighed og Spioneriets grimme Væsen, giver dette næsten mystiske, i ethvert Tilfælde altfor tanketunge Svar:

Er det et Under? Styrelsen, der findes
i et aarvaagent Rige, kjender næsten
hvert Korn af Plutus' Guld; den finder Bund
i Dybder uden Maal; den er tilstede
hos Tanken og kan fast som Guderne
afsløre Tanken i dens stumme Vugge.
Der er en lønlig Magt — som Krøniken
tør aldrig røre ved — i Statens Sjæl;

dens Virksomhed er mer guddommelig
end Ordet eller Pennen kan beskrive.

Repliken gaar derpaa uden videre over til, at Achilles Forhold til Polyxena er Gjenstand for almindelig Sladder og søger at ophidse den kjælne Krigsmand til Deltagelse i Kampen ved den Meddelelse, at det nu er blevet en Talemaade: Achilles vandt Hektors Søster, men Ajax slog Hektor selv. Paa Forholdet mellem Ajax og Achilles gaar da den dunkle Slutningslinje:

Farvel, jeg taler som din Ven; *nu over*
den Is, du skulde brudt, en Nar sig vover.)*

---

*) Om denne sidste Linje har F. Halliwell-Philips udgivet en Miniature-Bog: The fool and the ice. London 1883. Han oplyser, at bag det besynderlige Billede ligger en hel lille Historie, der foregik nær Shakespeare's Fødeby. Da Lord Chandos' Skuespillere (før 1600) spillede i Evesham, nær Stratford, blev en Landsby-Tosse dèr, ved Navn Jack Miller, saa forelsket i Truppens Clown, at han vilde løbe bort med Selskabet. Man maatte derfor indespærre ham. Men fra sit Vindue kunde han over Isen se Skuespillerne berede sig til at rejse. Han sprang da ud af Vinduet, skjød Fart og løb over Isen fyrretyve Alen over til Selskabet, og det skjønt Isen var saa tynd, at den ikke kunde bære et Stykke Mursten, der lagdes paa den. (Første Gang fortalt i en lille Bog af Skuespilleren Robert Arnim, der siden var en af Shakespeare's Kolleger. Den udkom 1605 under Titlen «Foole upon Foole or Sixe Sortes of Sottes» by Colonnico del Mondo Snuffe ɔ: Clown ved Globetheatret.)

Imidlertid, til Trods for det underligt Paaklistrede ved alle de politiske Reflexioner i «Troilus og Cressida», knytter der sig for os en Hovedinteresse til dem af den Grund, at man i dem utvivlsomt har Overgangen til Shakespeare's næste store Arbejde, Romertragedien «Coriolanus» (1609).

Der findes hos Ulysses en stadig Protest mod den vulgære Opfattelse, at det i Politik og Krig er det grove Arbejde, ikke den ledende Aand, som gjør Udslaget. Saaledes hvor han (I 3) beklager sig over Achilles' og Thersites' Smæden af de Førende i Krigen:

> Vor Statskløgt spotte de og kalde Fejghed
> og Klogskab udelukke de fra Krigen;
> Forsynlighed forsmaa de, agte ringe
> hver Daad undtagen Haandens; men den stille
> og aandelige Virken, som bestemmer . . .
> ja den er ej en Finger værd osv.

Det er naturligvis Thersites, der har givet Tonen an — de tidligere Clowners lette Vid eller dybe Humor er jo her fortrængt af et usselt Menneskes rasende Udbrud. Dog Thersites er ment som en gjennemført Karikatur af den misundelige og udygtige (om end skarpt skuende) Plebejer, hvis Vid Shakespeare her har Brug for til Gjennemhaanen af opblæste og fordærvede Fornemme; men hvis Politik er Gjenstand for

hans hele Gru og Foragt. Som Ulysses med sin overlegne Klogskab indeholder ligesom en første Anelse om Prospero, dog uden dennes lyse, overjordiske Klarhed, saaledes er der i Thersites ligesom en første Anelse om Caliban, dog uden dennes tunge, jordbundne Eventyr-Plumphed. Den Skikkelse, til hvilken Thersites umiddelbart danner Overgangen, er imidlertid naturligvis ikke Caliban, men den fæle Cyniker Apemanthus i «Timon».

Langt betydningsfuldere end de anførte Linjer er dog den store Replik af Ulysses (I 3), i hvilken han vidtløftigt udvikler det politiske Grundsyn, som Shakespeare øjensynligt selv bekjender sig til og snart vil forkynde i «Coriolanus». Dette Grundsyn beror helt paa hvad der i vore Dage i tysk Filosofi er bleven kaldt «Distancens Pathos», paa Overbevisningen om, at den Afstand, som virkelig findes mellem Menneske og Menneske, for ingen Pris maa forrykkes. Som Indledning fremstilles i en halvt astronomisk, halvt astrologisk Udredning det ptolemæiske System:

Selv Himlen,
Planeterne, og dette Middelpunkt
adlyde Rang og Fortrin, Sted og Grad,
fast Plads og Omløb, Forhold, Tid og Form
og Skik og tildelt Hverv, alt i sin Orden;
og derfor har den stolte Sol-Planet

sin Trone og sin Kres iblandt de andre
i ædel Afstand, og dens Øjes Magt
modvirker onde Stjerners Avindsblik
og iler som et Kongebud ustandset
til God og Ond. Men naar Planeterne
i ond Forvirring sværme regelløst,
flux høres der om Jertegn, Krig og Oprør.
Da raser Havet vildt, da skjælver Jorden,
da bruser Stormen; Skræk, Omvæltning, Rædsel
omstyrter, knuser, splitter, rykker op
Rigernes sammenviede Fred og Enhed
fra deres Grund.

Hvad nu følger er blevet en staaende Bestanddel af engelske Shakespeare-Anthologier og fører umiddelbart over i «Coriolanus»: Det handler om Nødvendigheden af *degree*, hvad kun tilnærmelsesvis kan gjengives ved Rang og Stand:

Naar Standsforskjellen rokkes,
som er en Stige for al ædel Stræben,
saa sygner al Bedrift . . .
Tag Rangen bort, forstem den Stræng og hør
den Mislyd, der vil følge. Alt vil mødes
i Kiv og Splid; de grænsebundne Vande
vil løfte deres Barm op over Kysten
og sluge som en Bid den faste Klode;
Styrken vil gjøre sig til Svagheds Herre . . .
og Magt vil være Ret; ja Ret og Uret,
hvis endeløse Strid nu Loven skiller,
vil miste deres Navn, saavelsom Loven
. . . . . .

Se dette Kaos vil, naar Rang og Stand
er kvalt, snart blive Følgen af det Mord.
Og denne Ringeagt for Grad og Orden
gaar baglænds Skridt for Skidt, skjønt den vil opad.
Feltherren frister Haan af den, der staar
et Trin blot under ham, han af den Næste,
den Næste af den Lavere . . .
det bliver
til Avindsfeber, til en bleg og mat
og blodløs Kappestrid . . .

Shakespeare har saa ofte fremhævet Fortjenestens Overlegenhed over ydre Fortrin, at han intet Forsvar behøver overfor den Mistanke, at han skulde være en Beundrer af Standsfordomme eller Rangforordninger. Hvad han har villet udtrykke, er kun den helt igjennem aristokratiske Grundanskuelse, vi tidligt lærte at kjende hos ham og som med Aarene er bleven mere og mere intensiv. (Se ovenfor I 215—220, 294). Den byggede fra først af kun paa de Meninger, der var i Kurs i et i lange Tider aristokratisk og en Tid lang personligt regjeret Monarki som England da, og fandt sin Næring i Borgerstandens fjendske, de Fornemmes beskyttende Holdning overfor Shakespeare's Kunst og Profession. Nu har den voxet sig stærk og ilter, og ret snart vil den i «Coriolanus» give sig et overraskende lidenskabeligt Udtryk.

«Troilus og Cressida», der fra først af kunde

synes et romantiserende Skuespil om antike Personligheder, er da, trods alle Ornamenter, i sit Væsen en Satire over det antike Stof og en Parodi paa selve Romantiken. Stykket kan derfor kun med yderste Vanskelighed sammenstilles med andre store Digteres Forsøg paa at gjenskabe det gamle Hellas' homeriske Figurer, ikke med «Ifigenia i Aulis» af Racine, ikke med «Ifigenia i Tauris» af Goethe. Thi begge disse berømte Forsøg er gjorte i fuldest Alvor. Ingen af dem naaer ganske vist til en virkelig Gjenopvækkelse af den døde Sagnverden. Racine's Grækere er fyrstelige, franske Salonmennesker, Goethe's er tyske Prinser og Prinsesser med Humanitet og klassisk Kultur, der indtage plastiske Stillinger omtrent som Figurerne paa et Maleri af Raphael Mengs. Det kan maaske synes, som om Shakespeare's Hektor, der citerer Aristoteles, og som om hans Lord Achilles med Sporerne og den lange Slire, var Renaissance-Lorder ganske paa samme Maade som Racine's Seigneur Achille er en Hofmand med Allongeparyk og røde Hæle. Men der er ingen Vrængen hos Racine, medens Shakespeare derimod med Forsæt vil give et Vrængbillede. Alt hos ham udmunder i Dissonanser. Elskeren forraades, Helten myrdes, Troskaben staar i et latterligt Lys, Letfærdigheden og Raaheden triumferer, og der aabnes

ikke tilsidst nogensomhelst Udsigt til en bedre Tilstand; Stykket ender grelt med en uanstændig Skjemt som Slutning paa en uhøvisk Replik af den modbydelige Pandar.

XI.

Den 9. September 1608 mistede William Shakespeare sin Moder. Han plejede i disse Aar med sin Trup at tilbringe Tiden fra Midten af Maj til ud paa Efteraaret med at give Forestillinger paa Rejser gjennem Landet, medens Hof og Adel var fraværende fra London. Men hvad enten han da allerede var vendt tilbage til Hovedstaden eller ikke, saa er han ilet til Stratford ved Efterretningen om sin Moders Død. Og han har efter at have overværet hendes Jordefærd tilbragt ikke ganske faa Uger paa sin Ejendom New Place, thi han er, som vi se, endnu den 16. October i Stratford, paa hvilken Dag han fungerer som Gudfader for en Søn af hans Ungdomsbekjendt, Flækkens Alderman Henry Walker (nævnt i Shakespeares Testamente). Drengen blev opkaldt William efter ham.

Tabet af Moderen er altid et frygteligt uerstatteligt Tab; det vil hyppigt være det frygteligste Tab, Manden kan lide. Hvor heftigt det er gaaet Shakespeare til Hjerte aner man, naar

man forestiller sig den Evne til at føle stærkt og dybt, hvormed Naturen havde velsignet og forbandet ham. Vi vide lidet om Shakespeare's Moder, men vi kan paa Grund af det Aandsslægtskab, der plejer at forene udmærkede Sønner med deres Mødre, slutte, at hun ikke har været nogen almindelig Kvinde. Mary Arden, som tilhørte en af Grevskabets ældste og mest ansete Slægter, en Slægt af Landadelen (*the gentry*) der maaske med Rette er ført tilbage lige til Edward Confessor, har i den Shakespeare'ske Familie repræsenteret det stolte, patriciske Element. Hendes Forfædre havde i Aarhundreder ført adeligt Vaaben. Sønnen har, ogsaa af den Grund, været stolt af denne Moder, ligesom hun har været stolt af sin Søn.

Midt under den Forstemthed og den pessimistiske Bitterhed, som netop nu raadede i hans Sind, er denne nye Sorg slaaet ned paa ham og har under hans Lede ved Livet, som hans Omgivelser og Erfaringer viste ham det, gjenkaldt ham dette ene Holdepunkt: Moderen, gjenkaldt ham alt, hvad hun 44 Aar igjennem havde været for ham, henledet hans Mandstanker og hans Digterdrømme paa hvad *Moderen*, denne enestaaende Skikkelse, der er uden Sammenligning med nogen anden, overhovedet betyder i Mandens Liv.

Saaledes forklares det at, skjønt hans Digtergenius med indre Nødvendighed gaar videre ad den Bane, som den nys er slaaet ind paa og som den maa følge til dens Ende, findes der i det Værk, som Shakespeare nu tager for sig, midt iblandt alt det Lave og alt det Smaa, den ene store Moderskikkelse, den stolteste og mest udførte, han har tegnet, Volumnia.

«The Tragedy of Coriolanus» udkom første Gang i Folio-Udgaven 1623; men man er temmelig enig om at sætte Aaret 1608 som det, i hvilket Stykket er blevet til. Dels findes der i Ben Jonsons «The silent woman» fra 1609 en Replik, der synes at indeholde en frisk Reminiscens af en Replik i «Coriolanus», dels peger Stilen og Versificationen efter mange forskjellige Forskeres overensstemmende Indtryk hen paa dette samme Aar.

Hvorledes er Værket steget op af det Dyb af Mismod, Forstemthed, Livslede, Menneskeforagt, som paa dette Tidspunkt udgjorde Shakespeares Sjæl? Jeg tænker mig det saaledes: Harmfuld og forbitret har han følt sig, og denne Forbitrelse har saa i hans Frembringelser fremdraget snart en, snart en anden af sine Aarsager, givet sig Udslag snart af en, snart af en anden Art, og har spillet med skiftende Facetter først som i «Troilus og Cressida» om Kjønnenes For-

hold, dernæst som her om Samfundsorden og Politik.

Udgangspunktet er visselig saa personligt som kun muligt: Shakespeares lidenskabelige Afsky for Hobens Regimente, der hvilede paa hans Ringeagt for dens Dømmekraft, men som havde sin dybeste Rod i hans Kunstnernervers rent sanselige Modvilje mod Menigmands Atmosfære. Den maa være hidset til det Yderste netop nu ved den Opbragthed over Publikums Uforstand, som tydeligt sporedes i «Troilus og Cressida», og da Skakespeare saa samtidigt i sin Plutarch nu for tredje Gang fandt et romersk Æmne, der stemmede med hans i Øjeblikket raadende Sindstilstand og samtidigt bragte ham Billedet af en udmærket Moder, har han følt den uimodstaaelige Drift til at udforme det dramatisk.

Det var den gamle Sagnhistorie om Coriolanus, den store Mand og Feltherre, der i hin allerældste romerske Oldtid kommer i saa uløselig Konflikt med Menigmand i sin Fødeby og bliver saa ilde behandlet af Folket, at han i sin Forbitrelse drives til halsløs Gjerning.

Dog for at kunne bruge Stoffet som Udtryk for sin Stemning, maatte Shakespeare først omforme det fra Grunden. Plutarch er ingenlunde partisk imod det menige Folk. Han har efter Evne søgt at sætte sig ind i hin allerede for

ham fjerne Oldtids Vilkaar, om han end kommer til at gjøre sig skyldig i betydelige Selvmodsigelser for Enkeltheders Vedkommende. Hans Fortælling gaar i Hovedsagen ud paa, at da Coriolan allerede var naaet til stor Anseelse og Magt i Staden, kom Senatet, der holdt med de Rige, i Strid med den store Befolkning, som pintes forfærdeligt af Aagerkarle. Lovene mod Skyldnere var nemlig af en skrækkelig Haardhed. Man udpantede Smaafolk, solgte deres Smule Ejendom, og satte selv dem af Befolkningen i Fængsel, der var bedækkede med Ar og havde kjæmpet taprest mod Fjenden.

Sidste Gang, man havde været i Krig mod Sabinerne, havde de Rige maattet love Plebejerne for Fremtiden at fare med Læmpe; men efter Krigen brød de deres Ord; Udpantningerne og Fængslingerne vedblev. Da den menige Mand saa slet ikke mødte ved Udskrivningen, nødtes de Rige trods Coriolans Modforslag til at give efter.

Shakespeare har nu øjensynlig slet intet Begreb kunnet danne sig om Oldtidens frie Borgersamfund, mindst om deres Forhold i denne ældgamle Gjæringstid, da den menige romerske Befolkning sluttede sig sammen til et energisk politisk Parti, en Borger- og Krigerstand i Et, og saaledes dannede den Kjærne, som efterhaanden det uhyre romerske Rige formede sig

om — en politisk Gruppe, om hvilken man havde kunnet sige hvad J. L. Heiberg siger om Tanken: Den vil erobre Verden, ikke Mindre.

I Shakespeares Samtid, saa at sige for hans Øjne, fuldbyrdede noget Lignende sig. Det engelske Folk begyndte netop da Kampen for Selvregering. Men da den Klasse, som dannede Oppositionen, stod Digteren og hans Kunst imod, saa han uden Sympathi paa dens Stræben. For ham blev da hine stolte og selvsikre Plebejere, der udvandrede til *mons sacer* hellere end at gaa under Patriciernes Aag, en Londonsk Pøbel, som han daglig havde den for Øje. De romerske Folketribuner blev i hans Øjne til politiske Agitatorer af laveste Art, indbildske og forfængelige Uslinger, Personificationer af Massernes Misundelse, Dumhed og raa Flertalsstyrke. Og med Forbigaaen af de Træk, der stillede den romerske Plebs i et fordelagtigt Lys, tog han til sin haanende Skildring alle Trækkene fra Plutarchs Fortælling om en senere Opstand efter Corioli-Krigen, hvor Folket bar sig uklogere ad. Endelig dvælede han atter og atter, særligt i Hovedpersonens lidenskabeligt smædende Repliker, ved Plebejernes umaadelige Fejghed, og det tiltrods for Plutarchs udtrykkelige Vidnesbyrd om deres Mod; hans Pøbelforagt fandt Næring i denne stadigt paany tilbagevendende

Betoning af Menneskehjordens ynkelige Frygtsomhed trods dens formeligt krigerske Had til sine store Velgjørere.

Har Shakespeare her villet give en Hentydning til Spændingen og Kampen mellem James og det engelske Folk? Er der i «Coriolanus» bl. meget Andet ogsaa en i politisk Henseende aristokratisk sindet Poets Sideblik til engelske Forhold? Jeg mener Ja. Himlen véd, at Ligheden var ringe mellem den personligt saa forbausende fejge James og den stolte romerske Sagnhelt, der ene slaas med en hel Bys Garnison, og næsten lige saa ringe mellem Heltens Besluttethed og James' Ubestemthed. Det er heller ikke i dette rent Personlige at der ligger nogen Hentydning, men i den almene Opfattelse af Forholdet mellem den store Velgjører og saa Folket, opfattet ene og alene som Hob, i den almene Betragtning af Frihedsbestræbelsen blot og bart som Mytteri.

Det er tungt at maatte sige det, men jo dybere man trænger ind i Shakespeares Værker og i Forholdene paa hans Tid, des mere slaas man af den Nødvendighed, hvori han har følt sig stedt, tiltrods for sin utvivlsomme Væmmelse ved mangt og meget i Kongens Person, at maatte søge Støtte mod sine Fjender i Kongemagten — og des flere utvivlsomme, om end lette og diskrete,

Artigheder finder man hos Shakespeare til Monarkens Adresse. Blikkets Retning mod James spores maaske første Gang i Hamlet, endnu før Kongens Tronbestigelse, hvor der neppe uden en Tak eller Appel til den skotske Fyrste dvæles saa længe ved Prinsens Forhold til Skuespillerne. Hensynet føles stærkt i «Lige for Lige», hvor Hertugens Fjernen sig fra Wien, men dobbelt aarvaagne Agten paa Alt, hvad dèr gaar i Svang, under den tilsyneladende Fraværelse, sikkert har skullet dække og forklare James' øjeblikkeligt efter Tronbestigelsen indtraadte, lidet modige Fraværelse fra London i al den Tid, da Pesten rasede der. Forholdet mærkes paany her i «Coriolan» og endnu en sidste Gang i «Stormen», der — utvivlsomt skrevet som Festspil i Anledning af Kongedatteren Elisabeth's Bryllup med Prins Frederik af Pfalz — i Fremstillingen af den vise Prospero's Skikkelse indeholder enkelte, uendeligt fint og smagfuldt henkastede, men uendeligt ufortjente Artigheder til den vise og lærde Kong James. Der er en stærk Analogi mellem Molières Forhold til Ludvig XIV og Shakespeare's til denne sin Konge; begge de to store Mænd havde Befolkningens religiøse Fordomme imod sig, begge havde som kongelige Theaterdigtere Hensyn at tage; kun at Molière har kunnet nære oprigtigere

Beundring for sin Ludvig end Shakespeare har kunnet føle for sin James.

Richard Garnett, der etsteds i en forøvrigt mesterlig Afhandling (om «Stormen») i The Universal Review for 1889 uden videre har kaldt Coriolanus for «en Afspejling af en Konservativs Følelser ved James' Kamp med Parlamentet» — en Ytring, der gaar meget for vidt — opkaster det Spørgsmaal, om Stykket altsaa er foranlediget ved den første Konflikt eller ved den anden, der kom til Udbrud i 1614, og da han udtaler sig for det sidste, kommer han til det Resultat, som han er ene om, at Coriolanus er Shakespeare's sildigste Stykke.

Men det Argument, han for denne Mening gjør gjældende, vil ved nærmere Betragtning vise sig at være uden ringeste Vægt.

Nogle Vers i femte Akt (Scene III Linje 97) lyde saaledes:

> Think with thyself
> How more *unfortunate* than all living women
> Are we come hither.

Den tilsvarende, af Shakespeare benyttede Sætning hos Plutarch i North's Oversættelse har i de ældre Udgaver fra 1595 og 1603 denne Form:

> how much more *unfortunately* than all the women living

og først i Udgaven af 1612 staar som i Tragedien *unfortunate*. Denne Omstændighed, som Halliwell-

Philips har opdaget, bringer ham og Garnett til den Antagelse, at Shakespeare har benyttet Udgaven af 1612 og altsaa ikke har kunnet forfatte sit Drama forinden. Naar man imidlertid betænker, hvor ringe Afvigelsen er og hvor stærkt den var paabudt ved Hensynet til Verseformen, ses det strax, at den med Hensyn til Stykkets Datering betyder overmaade lidet. Men dertil kommer, at man af Forholdet mellem North's Oversættelse og andre Enkeltheder i Coriolanus vilde kunne drage den stik modsatte Slutning. I fjerde Akt (Scene V Linje 87) staar:

for if
I had feared death, of all the men i' the world
I would have 'voided thee; but *in mere spite*
To be full quit of those my banishers
Stand I before thee here.

Hos North lyder Stedet i Udgaverne af 1579 og 1595:

For if I had feared death, I would not have come hither to have put myself in hazard, but prickt forward *with spite*.

I alle de følgende Udgaver derimod er de udhævede Ord bortfaldne, og erstattede med «with desire to be revenged». Heraf kunde altsaa omvendt sluttes til en tidlig Affattelse af «Coriolanus». Men begge Dele betyde lige lidt.

Der er da ingen Grund til at forlade den

sandsynlige Datum 1608, og særligt ingen Grund til at gjøre det for at bringe en kunstig Tilnærmelse tilveje mellem Coriolan's Situation paa den ene Side og paa den anden James' Opløsning af Parlamentet i Juni 1614.

Thi saa meget lader sig med fuld Sikkerhed godtgjøre, at Dramets antidemokratiske Aand og Lidenskab ikke er udsprungen af et Syn paa øjeblikkelige politiske Forhold, men af Shakespeare's egen inderste Personlighed, som vi se denne udviklet efter Aaringers Væxt. Antipathien mod Hoben, det formelige Had til Massen som Masse er hos Shakespeare saa gammelt, at det findes allerede i hans tidlige Ungdoms famlende Forsøg.

Vi sporede det allerede i Skildringen af Jack Cade's Oprør, der upaatvivleligt skyldes Shakespeare i Henrik VI's anden Del. (Se ovenfor I 48, 217 ff.). Vi forefandt det paany i den fuldstændige Forbigaaen af Magna charta i det historiske Skuespil om Kong Johan. (Se I 294).

Det blev ovenfor paastaaet, at Shakespeare's aristokratiske Foragt for Masseherredømme havde sin Rod i hans Kunstnernervers rent sanselige Afsky for Menigmands Atmosfære. For at finde Beviset behøver man kun at kaste et Blik ud over hans Værker. Allerede i Henrik VI's anden Del (IV_7) hentydes der til den. Richard bøn-

falder Cade om at Englands Love maa udgaa fra hans Mund. Smith bemærker afsides: Det bliver stinkende Love, *for hans Aande stinker af ristet Ost.* I «Julius Cæsar» gjenfindes dette Træk i Casca's Beskrivelse af Cæsars Holdning ved Lupercaliafesten, da han afviser Kronen (I_2):

Han skjød den tredje Gang fra sig, og alt som han afslog den, skraalede Pøblen og klappede i deres grove Næver og kastede deres svedige Nathuer i Vejret og *udbredte saadan en stinkende Aande omkring sig,* fordi Cæsar afslog Kronen, at det nær havde kvalt Cæsar, for han besvimede og faldt omkuld ved det.

Man sammenligne de Ord, hvori Kleopatra ytrer sin Afsky for i Cæsar Octavianus's Følge at føres til Rom (Ant. og Kl., sidste Scene):

Iras, hvad tykkes dig?
Som en ægyptisk Dukke skal du vises
i Rom saavel som jeg. Haandværkerlømler
med fedtet Skjødskind, Tommestok og Hammer
skal løfte os til Skue *mellem Skyer*
af deres kvalme Aande, væmmelig
af deres grove Kost, og deres Dunst
maa vi indaande.

Alle Shakespeare's Hovedpersoner have i Grunden denne samme Pøbelsky, eller lægge de den ikke for Dagen, udledes det altid af lav Beregning. Da Richard II i Stykket af samme Navn har landsforvist Bolingbroke, skildrer han dennes Afsked fra Folket i disse Ord (II_1):

Vi selv og Bushy, Bagot her og Green
saa, hvor han bejlede til Mængdens Gunst,
hvor han sig listed ind i deres Hjerter
ved ydmyg og fortrolig Venlighed,
hvordan han ødsled Artighed paa Trælle,
mod Haandværksfolk udøved Smigrens Haandværk . . .
Han letted Huen for en Østerskjælling
og, bød to Karrekuske ham «Guds Fred»,
betalte han dem strax med ydmyg Bøjning,
dertil: «Tak Landsmænd! Tak I kjære Venner!»

Paa Flertallet af disse Steder er det tydeligt, at det ligefrem er den ilde Lugt, der har skræmmet Shakespeare tilbage. Han har ogsaa i den Henseende været en ægte Kunstner, at han har været modtageligere end nogen Kvinde for det Ubehag, som avles af styg Dunst.

Paa det Tidspunkt af Shakespeare's Liv, hvortil vi nu er naaede, er dette Ubehag som al anden Misstemning hos ham voxet til en rent lidenskabelig Uvilje. Almuens Dyder og Fortrin existere ikke for ham, dens Lidelser er indbildte eller selvforskyldte, dens Bestræbelser taabelige, dens Rettigheder Opspind, dens virkelige Ejendommeligheder Følgagtighed mod den, der smigrer den, Utaknemmelighed mod den, der frelser den, og dens virkelige Lidenskab et medfødt, dybt og indædt Had mod den, der er stor. Men alle Egenskaber hos den sluges af den ene, at den *stinker:*

Coriolanus (III_1).

Men den *stinkende*
omskiftelige Mængde, lad kun den
betragte mig, som ikke smigrer den,
og se sig selv i Spejl.

Brutus (II_1).

Jeg hørte
ham sværge, naar han skulde stille sig
til Valget, vilde han ej træde frem
paa Torvet eller bære Ydmyghedens
luvslidte Klædning eller vise Folket,
som Skik og Brug er, sine Saar og tigge
om deres Stemmer, *som saa ilde stinke.*

Da Plebejerne forvise Coriolanus, begynder han sin Tale til dem med Udbruddet (III_3):

I Kjøterpak, hvis *Aandedræt jeg hader*
som raadne Mosers Dunst — hvis Gunst jeg agter
som Aadseler af ubegravne Mænd,
der smitte Luften . . .

Den gamle Menenius, der er Coriolans begejstrede Beundrer, siger til Folketribunerne, da han hører, at den Forviste er gaaet over til Volscerne (IV_4):

Der har I gjort et herligt Arbejd, I
og Eders Skjødskindsmænd; I var saa glade
ved Stemmeret for Haandværksmænd *og Aanden*
af Hvidløgsædere.

Og lidt længere henne:

Der kommer Pakket. — Er Aufidius
med ham? — Ja, I har bragt os Pest i Luften,
dengang I kasted Eders *stinkende*
fedtede Huer op med Glædesbrøl,
da Marcius blev forvist.

Hvis man nu spørger, hvorledes Shakespeare er kommen til denne saa lidet politisk begrundede, men sanseligt bestemte Ringeagt for «Folket», der af ham altid identificeres med Almuen, saa ligger det nær at søge tilbage til hans personlige Liv og hans daglige Erfaring. Hvor kom han selv i stadig Berøring med Folket, der for ham var det Samme som Menneskesværmen? Det gjorde han i sin daglige Virksomhed ved Theatret. Han led under stadigt at maatte skrive, sætte i Scene og spille med det store blandede Publikum for Øje. Det Fineste og Bedste, han frembragte, havde tidt vanskeligst ved at trænge igjennem. Derfor i Hamlet de bitre Ord om det fortræffelige Stykke, der neppe kunde opføres en eneste Gang, «det behagede ikke *Millionen*» (se ovenfor I S. 214), et Udtryk, i hvilket Shakespeare har sammentrængt sin ringe Agtelse for Menigmand som Kunstdommer. Selv de mangfoldige Digtere og Kunstnere, der have været alvorligt og begejstret overbeviste politiske Demokrater, have sjældent udstrakt deres Tro paa Flertalsafgjørelsers Værdi

til at gjælde deres Kunst. Paa dette Omraade véd selv den politisk mest folkekjære Kunstner altfor vel, at én Kyndigs Dom betyder mere end hundredetusinde Ukyndiges. Men hos Shakespeare bredte den kunstneriske Ringeagt for Mængdens Dom sig til det hele udenfor Kunsten liggende Felt.

Naar han fra Scenen af lod sit Blik glide ud over den Vrimmel af Hoveder, hvis uordentlige Haar eller hvis skaldede Isser dækkedes af de flade Huer dernede i den aabne Gaard, som udgjorde Parterret, saa var hans Følelser med Aarene blevne stedse mindre blide for *the groundlings*, disse uvaskede Borgere, der afskyede de fine Herrer oppe paa Scenen, og som af Ben Jonson havde faaet det skjemtefulde Navn *the understanding gentlemen of the ground.* Deres Gedeskindstrøjer lugtede ikke godt, deres sorte Sirtses-Jakker var ikke kjønne. Nøddeknækkerne kaldtes de, fordi de evigt knækkede Nødder og kastede Skallerne op paa Scenen. Et Lune var nok til, at de desuden sendte Appelsinskaller, Propper, Pølsestumper og Smaasten derop, medens Sælgerne af Tobak, Øl og Æbler banede sig Vej imellem dem. En Os af Tobak og en Dunst af Drikkevarer steg stadigt op over dem endnu før Tæppet delte sig, medens de utaalmodigt oppebiede det Øjeblik, da Prima-

donnaen var barberet færdig, saa Stykket kunde begynde. *Stinkards* kaldtes de af de fine Folk i Logerne og paa Scenen, hvem de hadede og med hvem de altid søgte Klammeri. Tidt haglede det med Skjældsord frem og tilbage; undertiden kastedes der fra Parterret Æbler, ja Snavs; man forsøgte endog at spytte op paa Scenen. I Dekker's The Gulls Hornebooke fra 1609 hedder det: «Du kan ikke blive forjaget fra Scenen, selv om *Fugle-Skræmslerne* i Gaarden true af dig, hysse af dig, spytte paa dig.»*) Endnu saa sent som i 1614 hedder det i Prologen til en gammel Komedie *The hog has lost his pearl* fra Skuespillernes Side, at de er truede af en Overdængen med Æbler, Æg eller Stene fra *dem nedenunder.***)

Og hvem véd om Shakespeare var stort mere fornøjet med det øvrige, mindre nævenyttige Publikum. Det søgte til Theatret for mange andre Aarsager end Kunsten. Det hedder i en gammel Bog om de engelske Skuespil: «I Londons Skuespilhuse er det Mode, at de

---

*) The stage, like time, will bring you to most perfect light, and lay you open; neither are you to be hunted from thence, though the *scar-crows* in the *yard* hoot at you, hiss at you, spit on you.

**) We may be pelted off for what we know
With apples, eggs or stones, from *those below.*

unge Mennesker først gaa ned i Parterret og lade deres Øjne løbe hen over hvert Galleri; saa, lig Ravne, der har udspejdet Aadslet, ile de derhen, hvor de lyster, og trykke sig saa tæt op ad de Smukkeste, som de kan.» *) Ja selv de fornemme Herrer, der sad eller laa udstrakte paa Scenen, var rimeligvis ikke stort mindre optagne af deres Damer end de mindre formuende Theatergjængere. De saa ikke sjældent paa Skuespillet, som Hamlet gjør det, med Hovedet i deres Elskerindes Skjød. I Fletchers «Queen of Corinth» er en saadan Situation beskrevet.**)

Dekkers «The Gulls Hornebooke» viser os, at der meget ivrigt spilledes Kort mellem Tilskuerne paa Scenen; andre læste, drak og røg Tobak, som allerede Christopher Marlowe klager over i et Epigram, og endnu Ben Jonson (1614)

---

*) In the playhouses at London it is fashion of youthes to go first into the *yarde* and to carry their eye through every gallery; then, like unto ravens, when they spy the carion, thither they flye, and press as near to the fairest as they can.

Plays confuted in Five several Actions by Stephen Gosson. 1580.

**) for the fine courtier, the woman's man
that tells my lady stories, dissolves riddles,
ushers her to her coach, *lies at her feet*
at solemn masques, applauding what she laughs at . . .
(I 2.)

i sin «Bartholemew Fair» (those, who accommodate gentlemen with tobacco at our theatres). Dog i sit Skuespil «The Case is altered» har han i en Replik (II 4) den omhyggeligste Udvikling af, hvorledes lunefulde unge Junkere bar sig ad ved Opførelsen af et nyt Stykke: «De har vænnet sig saadan til at synes ilde om Alt, at de ikke vil bifalde Noget, hvor vel opfundet og udarbejdet det end er, men sidder nedslaaede, skjærende Ansigter og spyttende, rystende paa deres Øren og skrigende: *Usselt! Usselt!* idet de simpelthen betegner deres eget Væsen og bruger deres forvredne Ansigter som en Skrue, hvormed de drejer de velvillige Miner hos alle dem, der sidder dem nær, bort fra det, de ser paa.»

Noget bidrog det maaske til Theaterpublikumets Raahed, at de kvindelige Roller uden Undtagelse spiltes af unge Mænd, skjønt det paa den anden Side maa have gjort Forholdene ved Theatret selv mindre frivole og navnlig maa have været en Lettelse i Shakespeare's Existens, at til de Onder, han har havt at drages med, har idetmindste det henrivende og forskrækkelige Onde, der kaldes Skuespillerinder, ikke hørt.*)

---

*) Det er derfor en højst pudsig Fejl, som den iøvrigt udmærkede Forfatter, Professor Fr. Paulsen, har begaaet i sin

Saa fremmed var i England den Tanke, at man kunde lade Kvinderollerne udføre af Kvinder, at den samme Mand, der i Italien opdager Gaflernes Existens, ogsaa sammesteds og samtidigt opdager Skuespillerindernes. Coryate skriver i Venedig Juli 1608: «Her har jeg iagttaget visse Ting, som jeg aldrig har set tilforn. Thi jeg saa Kvinder spille Komedie, en Ting, jeg aldrig forhen har set, skjønt jeg har hørt, at det en Gang imellem skal være forsøgt i London. Og de optraadte med saa god en Ynde, med rigtigt Spil, Haandbevægelser og hvadsomhelst der ellers passer sig for en Skuespiller, som jeg aldrig nogensinde har set en mandlig Aktør i Besiddelse af.» *) Der gaar 44 Aar hen efter Shakespeare's Død før nogen Kvinde betræder den engelske Scene. Vi véd nøjagtigt naar og i hvilket Stykke det skete. Det var den 8. December 1660 at den

---

Afhandling «Hamlet, die Tragedie des Pessimismus» (Deutsche Rundschau, 59. Bind, S. 243) naar han for at fremstille Hamlet som en sanselig Natur bemærker: «Man erinnere sich nur seiner Intimität mit den Schauspielern; als sie ankommen, fällt sein Blick sogleich auf die Füsse *der Schauspielerin.*»

**) Here I observed certaine things that I never saw before; for I saw women act, a thing that I never saw before, though I have heard that it hath been sometimes used in London; and they performed it with as good a grace, action, gestures, and whatsoever convenient for a player, as I ever saw any masculine actor.

første engelske Skuespillerinde optraadte som Desdemona i Shakespeare's Othello. Vi have nemlig endnu den ved den Lejlighed anvendte Prolog.*)

Som Theatrets Publikum i hine Dage var, har det i ethvert Tilfælde for Shakespeare's Øjne frembudt Billedet af en ganske ukultiveret Horde, og det er denne Sværm, som har afgivet det sanselige Skue, det haandgribelige Billede, efter hvilket han har dannet sine Forestillinger om «Folket». Medens han i sin Ungdom maaske har set paa denne Hob med nogen Velvilje og Overbærenhed, er den nu bleven ham rent odiøs. Men især er det utvivlsomt det stadige Skue af *the understanders,* den stadige Indaanden af deres Atmosfære, som har bragt ham til paa

---

*) A Prologue to introduce the first woman that came to act on the stage, in the tragedy called the Moor of Venice:

I come unknown to any of the rest
To tell you news; I saw the lady drest.
The woman plays to-day: mistake me not
No man in gown or page in petticoat:
A woman to my knowledge; yet I can't
If I should die, make affidavit on't . . .
T'is possible a virtuous woman may
Abhor all sorts of looseness and yet play,
Play on the stage — when all eyes are upon her,
Shall we count that a crime, France counts an honour?

dette Tidspunkt voldsommere end nogensinde at lade sin Haan sprudle over Folkebevægelser, Folkeførere og al den Uskjønsomhed og Utaknemmelighed, som for ham nu indbefattedes i Begrebet Almue.

Med sin nødvendigvis yderst ringe historiske Dannelse og Indsigt saa han de gamle Tider, Roms som Englands, nøjagtigt i samme Lys som sin egen Tid. Allerede det første Romerdrama Julius Cæsar bærer Vidne om Shakespeares antidemokratiske Grundfølelse. Han griber med Begjærlighed ud af Plutarch ethvert Vidnesbyrd om Massernes Dumhed og Grumhed. Man drage sig f. Ex. Stedet til Minde, hvor Hoben myrder Digteren Cinna paa Grund af sit Raseri mod den Sammensvorne Cinna (III3):

Tredje Borger.

Dit Navn, oprigtigt!

Cinna.

Oprigtigt talt er mit Navn Cinna.

Første Borger.

Riv ham i Stykker! Det er En af de Sammensvorne!

Cinna.

Jeg er Digteren Cinna; jeg er Digteren Cinna!

Fjerde Borger.

Riv ham i Stykker for hans slette Vers!

Cinna.

I ever ser ikke den Sammensvorne Cinna!

Anden Borger.

Det er lige meget; hans Navn er Cinna; riv bare hans Navn ud af Hjertet paa ham og lad ham saa løbe.

Tredje Borger.

Riv ham i Stykker!

Som man ser, har Shakespeare med Vilje ladet alle fire Borgere være lige gode om det mordlystne Vanvid. Der er heri den samme aristokratiske Ringeagt, som saa stærkt træder frem paany i Hobens øjeblikkelige Tilslutning til den sidst optrædende Taler, i dens Omstemthed efter Antonius's Optræden; ja maaske er det ogsaa den, som i sidste Instans bærer Skylden for det mislykkede Billede af Cæsar. Han har maaske været Shakespeare imod, ikke som den republikanske Statsforms Omstyrter, men som Føreren af det romerske Demokrati, og Shakespeare sympathiserer med Adelssammensværgelsen imod ham, fordi al Folkevælde, selv den, der giver sig hen til Geniet, er ham usympathisk som et Herredømme, der direkte eller indirekte udøves af en vidløs Flok.

Besjælet af ganske den samme almuefjendske Aand træder Shakespeare's Personlighed os da nu imøde gjennem Replikerne i «Coriolanus», kun at her i Stykkets hele Stemning Alt er sammentrængt og hundredfold ægget og styrket,

hvad der i hans tidligere Frembringelser var spredt og kunde synes halv tilfældigt.

Det er mig ikke ubekjendt, at i det Store og Hele hverken den engelske eller den tyske Kritik deler min Synsmaade. Englænderne, for hvem Shakespeare er rykket op til at være ikke blot Nationaldigteren, men Visdommens Organ, se i hans Poesi i Regelen kun Kjærligheden til hvad der er simpelt, retfærdigt og sandt. De finde derfor i Regelen i dette Drama Folkets Rettigheder fremstilte med tilbørlig Agtelse; de finde, at Stykket indeholder som i en Essens Alt, hvad der kan siges til Fordel saavel for Demokrati som for Aristokrati, men at Shakespeare selv er upartisk: han holder, hedder det, ingenlunde med sin Helt, hvis Stolthed, der udarter til utaaleligt Hovmod, faar sin Dom, idet den bevæger ham til den Forbrydelse at vende Vaaben mod sit Fædreland og styrter ham i en elendig Død; Forholdet til Moderen er det eneste, i hvilket den menneskelige, samfundsfjendtlige Stivhed i Coriolans Karakter slappes og mildnes; iøvrigt er han helt igjennem haard og uelskværdig; det romerske Folk derimod er her mest elskværdigt og godt. Vist nok, siger man, er Folket noget ustadigt, men Coriolan er ikke mindre foranderlig end det, og meget mindre uskyldig i sin Ustadighed; Folkets Plyndrelyst

overfor Corioli, der forbitrer Marcius saa stærkt, er et Træk, som er fælles for menige Soldater til alle Tider. Nej, Shakespeare har ikke taget Parti. Er der Nogen, han her holder med, saa er det den gamle Menenius, en frimodig, fædrelandskjærlig Sjæl, som iagttager en munter Humor overfor Folket, ogsaa naar han skarpest ser dets Fejl.

Jeg har her kun gjengivet en Synsmaade, som faktisk er udtalt af fremragende, engelske og amerikanske Shakespeareforskere — og den forekommer vistnok gjennemgaaende det engelsk talende Publikum bifaldsværdig*).

Ogsaa i Tyskland er der, fortrinsvis i den Tid, da Shakespeare's Dramer fortolkedes af liberale Professorer, der uvilkaarligt bragte ham i Overensstemmelse med deres egne og Periodens Ideer, gjort mange Forsøg paa at fremstille Shakespeare i hans Visdom som politisk fuldstændig upartisk, eller vel endog paa at gjøre ham til en Liberal efter Fyrrernes Skik i vort Aarhundrede i Mellemeuropa. Men vi have ingen Interesse af at forme ham om. Det gjælder for os kun om at vor Sans er fin og skarp nok til

---

*) Se Shakespeare's Tragedy of Coriolanus by the Rev. Henry N. Hudson, Professor of Shakespeare in Boston University. Boston 1881.

at fornemme ham selv igjennem hans Værk. Og man maa formelig tage Skyklapper paa for ikke at se, paa hvilken Side Shakespeare her har sin Sympathi. Kun altfor enig er han med Senatorerne, der sige «at fattige Ansøgere har *ingen behagelig Aande*». Kun altfor ofte føles det, at Coriolanus, hvem Ingen modsiger eller gjendriver, ikke udtaler andet end hvad Digteren i eget Navn vilde staa inde for.

Strax efter at Menenius i Stykkets første Scene har fortalt de romerske Borgere den berømte Lignelse om Maven og Lemmerne, optræder Marcius og gjør sig med Lidenskab til Talsmand for den samme Anskuelse, som Menenius har udtalt med Lune:

Gode Ord til dig,
det var at smigre mer end væmmeligt.
Hvad vil I Hunde? Krig jer baader ikke,
ej heller Fred; det ene kyser Jer,
det andet gjør Jer frække. Den, som stoler
paa Jer, han finder Harer, hvor han vented
at finde Løver, Gjæs i Ræves Sted.
I er saa lidt at lide paa som Gløder
paa Isen eller Hagelkorn i Solen.
Al Eders Dyd er at lovprise den,
hvis Brøde tynger ham, og bande Loven,
der rammed ham. *Den, som fortjener Højhed,*
fortjener Eders Had, og Eders Attraa
er som den Syges Madlyst, der begjærer
mest netop det, der gjør hans Onde værre . . .

. . . . . I Galgen med Jer! —
Tro Jer! — I skifte Sind med hvert Minut
og kalde ædel den, I nylig haded
og ussel den, I hylded før . . .

Kjendsgjerningerne bekræfte hver Sætning, Coriolan her har udtalt, saaledes ogsaa den, at Plebejerne kun er stærke i Munden, men løbe, saasnart det kommer til Kamp. De fly i det første Sammenstød med Volscerne (I_4):

Marcius.

Sydvinden ramme Jer med al sin Pest,
Roms Skjændsel! Skab og Bylder dække Jer,
saa man maa fly Jer, længe før man ser Jer,
og I hverandre smitte milevidt
mod Vinden! Gaasesjæle, skabt i Lighed
med Mennesker! I løbe jo for Trælle,
som Aber kunde slaa. Ha Pluto, Helved!
Al Skade bagtil! Ryggen rød og Fjæset
af Flugt og Frygtens Feber blegt!

Det lykkes Helten med Trusler om selv at hugge ind paa de Flygtende at drive dem mod Fjenden igjen, at slaa denne paa Flugt og erobre hans By, idet han — lig en Halvgud eller Krigsgud — ganske alene trænger ind gjennem Stadens Port, der lukker sig efter ham uden at en eneste af hans Egne følger med. Da han blødende kommer ud paany og Byen tages, er de plebejiske Soldaters eneste Bekymring den,

at tilrane sig saa meget Bytte som muligt. Saa ruller da atter Vredens Torden:

Se disse Drog, som agte deres Tid
En rusten Penning værd! Jernskrammel, Puder,
Tinskeer, Pjaltestads, som Bødlen vilde
begrave med dets Ejermand; det samler
det Pak, før Striden er forbi. Ned med dem!

For Coriolan er Folkepartiet simpelthen Indbegrebet af dem, som hverken kan lyde eller byde, dem

som ej kan herske, og som aldrig
vil lade sig beherske. (III$_1$).

De øvrige Medlemmer af Adelen er for svage til at turde optræde mod Folketribunerne, som de fortjene, men Coriolan, som øjner hele Faren ved at lade dem faa Indflydelse paa Stadens Regjering, tager modigt, om end uklogt, Hadet paa sig for at trodse og hæmme dem (III$_1$);

Senatorerne.
Tal ikke mer, vi bede Jer.

Coriolanus.
Hvad? ikke mer? saasandt som jeg har udgydt
mit Blod for Fædrelandet uden Frygt
for ydre Vold, saa skal nu mine Lunger,
indtil de briste, mønte deres Ord
mod disse Pesthuslemmer, ved hvis Smitte
vi væmmes, mens vi gaa den rette Vej
just til at blive smittede.

Han viser, at Folket ikke har fortjent den gratis Uddeling af Korn, der har fundet Sted. Da Opbudet til Krig blev udstedt, unddrog Plebejerne sig. I Krigen viste deres Mod sig mest i Mytteri. De Klagemaal, de førte mod Senatet, var grundløse. Intet har været uslere end at man af Frygt for deres Flertal har givet dem Lod og Del i Magten. Saa er da dette hans sidste Ord:

Det Dobbeltherredømme,
hvori den ene Del med Grund foragter,
den anden Del frækt skjælder uden Grund,
hvor Adel, Rang og Kløgt [gentry, title, wisdom] ej kan beslutte
uden et Ja og Nej af Mængdens Dumhed —
det maa forsømme, hvad der er fornødent,
og give Plads for løst og daarligt Fjas;
naar alt Fornuftigt hæmmes, bliver Følgen,
at Intet sker, som er fornuftigt . . .

Ulysses i «Troilus og Cressida» vilde ikke tale anderledes, og Ulysses repræsenterer den sande Statsmandsvisdom. Som man ser, komme hverken de humane Hensyn til Menigmands trykkede Stilling eller Retfærdighedshensyn til at den, der bærer Byrderne, ogsaa bør have Medbestemmelsesret angaaende deres Fordeling, paa nogen Maade i Betragtning. Og at Shakespeare deler Coriolanus's politiske Syn, lægger han uforbeholdent for Dagen ved at lade de forskjelligste Personligheder give ham Medhold i

Alt, undtagen i den heftige, udæskende Form, hvori han udtrykker sig; undertiden tilmed i den. Menenius's Skildring af Folketribunerne giver ikke Marcius's det Ringeste efter i Skarphed (II 1):

Vore Præster selv maa blive til Spøgefugle, naar de træffe paa saadanne latterlige Fyre, som I er. Naar I taler allermest forstandigt, saa er det dog ikke værd at sætte Eders Skjæg i Bevægelse for, og Eders Skjæg fortjener ikke saa hæderlig en Grav som at stoppe en Lappeskræders Pude, eller at begraves i et Æsels Kløvsadel. Og saa vil I sige, at Marcius er hovmodig; han, som efter en lav Vurdering er lige saa meget værd som alle Eders Forgjængere lige fra Deucalion af . . .

Da Coriolan ved sit Frisprog har paadraget sig Landsforvisningsstraffen, kjender den samme Menenius ikke Grænse for sin Beundring (III 1):

For ædel er hans Sjæl for denne Verden.
Han smigrer ej Neptunus for hans Trefork,
ej Jupiter for Lynets Skyld; hans Hjerte
er i hans Mund.

Det er da for sine Dyders, ikke for sine Manglers Skyld at han forvises. Og i Grunden tænke Alle som Menenius. Da Coriolan er gaaet over til Fjenden og det gjælder om at formilde hans Vrede, har Cominius samme Opfattelse som den gamle Humorist af Tribunernes og Folkets Brøde imod ham (IV 4):

Hvem skal bede ham,
Tribunerne maa blues ved det. Folket
er samme Naade værd af ham som Ulven
af Hyrden.

Ja selv Stemmer af Almuen, selv Tjenerne paa Kapitolium, give Coriolanus Ret (II 2). De give ham Ret i hans lige store Foragt for Folkets Velvilje og Uvilje, Masserne véd jo dog hverken ud eller ind:

Naar de altsaa elsker uden at vide hvorfor, saa hader de jo uden at have bedre Grund; naar derfor Coriolanus hverken bryder sig om deres Kjærlighed eller deres Had, saa viser han, hvor godt han kjender deres Sindelag, og med sin ædle Ligegyldighed lader han dem se det ligefrem.

Det er næsten altfor udsøgt et Sprog for en Tjener at føre. Man mærker, at Digteren ikke har gjort sig synderlig Ulejlighed med at forstille sin Røst. Og han lader videre den samme Tjener udvikle, at Coriolan har gjort sig højligt fortjent af sit Land, idet han ikke er steget i Vejret som Andre, der kun har udført den Bedrift at staa med Huen i Haanden og bukke for at indynde sig hos Folket:

Men han har saaledes plantet sin Hæder for deres Øjne og sine Bedrifter i deres Hjerter, at det vilde være en Slags utaknemmelig Uret, hvis deres Tunger tav og ikke tilstod det. Vilde Nogen sige det Modsatte, saa var det en Lumpenhed, som vilde gjøre sig selv til Løgner . . .

Saaledes vidne de Umyndige i Aanden lige saa fuldt som de fineste og klogeste Patriciere for Heltens Storhed.

Det forekommer mig ikke vanskeligt at følge, hvad der er gaaet forud for Udformningen af denne Digtning i Shakespeare's Sjæl. Naar han overvejede, hvad der i dette triste Jordeliv havde været hans Glæde, hvad der havde gjort det udholdeligt for ham, saa fandt han som eneste, stadigt om end ikke yppigt rindende Glædeskilde: enkelte Stores Venskab. Hans Livs Hæder var et Par fornemme og fornemt tænkende Herrers Velvilje.

For Masserne havde han kun Foragt; han formaaede ikke, og nu mindre end nogensinde, at opløse dem i Enkelte; han saa kun den Bestialitet, der udviklede sig hos disse Enkelte, idet de blev Masse. Saaledes kom det til at tage sig ud for hans Blik, som om Menneskeheden overhovedet ikke bestod af Millioner Enere, men af nogle yderst faa store Enere og Millioner af Nuller. Mere og mere saa han det saadan, at store Menneskers Existens var Betingelsen for Alt, hvad der overhovedet giver Livet Værdi. Og saaledes udvikledes yderligere den Heltedyrkelse, han fra sin tidlige Ungdom havde næret. Men dengang han var ung, havde denne Dyrkelse ikke havt nogen polemisk Karakter.

Nu havde den det. Han tog den Omstændighed med, fordi han maatte det, at Coriolanus er Krigshelt; det er tilfældigt og det imponerede ham ikke; det var ikke Slagsbroderen i ham, han vilde forherlige, men Halvguden. Thi nu saa han Livets Forhold og Vilkaar saadan: Mod de faa, de enkelte Store fandt med Naturnødvendighed en Hadets og Misundelsens Sammensværgelse Sted fra de Smaas og Usles Side. Som Coriolanus siger: «Den, som fortjener Højhed, fortjener Eders Had.»

I Kraft af denne Tankebevægelse fik Shakespeare's Heltedyrkelse færre Halvguder at dyrke, men blev samtidigt mere intensiv. Den fremtræder her i Udtryk af hidtil hos ham ukjendt Styrke. De Patriciere, der ret forstaa Coriolanus's Værd, nære en Art erotisk Sværmeri, en Art Tilbedelse for ham. Da hans gamle Moder siger til Senatoren Menenius, at der er kommet Breve fra Sønnen, og tilføjer: «Jeg tror, at der ligger et hjemme til Jer,» udbryder (II_1):

Menenius.

Jeg vil lade mit Hus danse rundt iaften. Et Brev til mig?

Virgilia.

Ja, der er ganske vist et Brev til Jer; jeg saa det.

Menenius.

Et Brev til mig! Det gjør mig frisk for hele syv Aar; saalænge vil jeg blæse ad Doktoren; den allerypperligste

Recept i Galenus er kun Kvaksalveri i Sammenligning med dette Præservativ, ja ikke mere værd end en Hestemedicin.

Saaledes taler en Ven. Hør nu hans bitreste Fjende, Volscernes Anfører Aufidius, hvem han har ydmyget som ingen Anden, slaaet i Slag efter Slag. Aufidius hader ham, og vi have i Dramet hørt ham sværge at intet Tempel, ingen Bøn af Præster, kort intet, der ellers lægger Baand paa et rasende Had, skal formaa at lamme hans Hævnlyst. Han har svoret, at hvor han end traf denne sin Fjende, var det end ved hans egen Arne, vilde han vaske sine Hænder i hans Hjerteblod. Da saa Marcius virkelig forlader Rom, søger til Volscernes Land og opsøger Aufidius i hans Hus, ved hans Arne — hør da med hvilken Beundring, ja Begejstring det blotte Syn af hans Person, den blotte Klang af hans Tale, det blotte Indtryk af Storheden i hans Væsen, slaar denne Fjende, som gjerne kun vilde hade og hellere endnu vilde kunne ringeagte ham (IV3):

O Marcius, Marcius, hvert et Ord, du talte
har af mit Hjerte luget op en Rod
af gammelt Had. Hvis Jupiter fra Skyen
nu raabte med Orakelrøst, og sagde:
«Ja, det er sandt!», jæg troede ham ej mere
end dig, du ædle Marcius! lad mig slynge
min Arm om dette Legeme, mod hvilket
mit sejge Spydskaft hundred Gange brast,

saa Splinterne forskrækked Maanen. — Se,
her favner jeg min Klinges fordums Ambolt.
Saa varmt og ædelt vil jeg stride med
dit Venskab, som i ærelysten Kraft
jeg nogensinde kjæmped mod din Manddom.
Jeg siger dig, jeg elskede min Brud,
og ingen Mand har sukket mere trofast;
men naar jeg ser dig her, du ædle Mand,
saa banker dog mit Hjerte mere henrykt
end da jeg saa min Hustru første Gang
min Tærskel overskride . . .

Altsaa Heltedyrkelse, hel, ubetinget, indtil Sværmeri paa en Baggrund af ligesaa umaadeholden Ringeagt for Hoben, dog tydeligt nok for Enhver, der kan læse, ikke de gamle Dages ydmyge Dyrkelse af fremmed Storhed (som den fremtræder i Henrik V) men en anden, der bunder i mægtig og trodsig Selvfølelse og Overlegenhedsbevidsthed.

Læseren bør paany drage sig til Minde, at Shakespeare af sin Samtid mindre blev opfattet som en Digter, der ernærede sig som Skuespiller, end som en Skuespiller, der ved Siden deraf var dramatisk Forfatter, bør fremdeles erindre, at ikke blot var Skuespillerstanden en lidet anset Kaste, men at Dramatikerens Arbejde, en ringeagtet Art Poesi, ikke regnedes med til Literaturen. De fleste af Shakespeare's Samtidige have utvivlsomt i hans smaa fortællende Digtninge «Venus

og Adonis» samt «Lucretia» set hans egentlige Adkomst til Ros og beklaget, at han for at tjene Penge var gaaet ind i de tusind og én dramatiske Digteres Laug. Som det endnu hedder i Tilegnelsen til Histrio-Mastix (1634): «Det er et pengebegjærligt Folk, disse Dramatikere, og de lægge ikke mindste Vægt paa hvad de skrive. Derfor genere de sig heller ikke. De plyndre, stjæle, oversætte, udvide, sætte Himmel, Jord og Helvede i Scene . . . anvende Begivenheder fra igaar, Krøniker, Eventyr, Romaner . . .» Shakespeare udgav da end ikke selv sine Dramer. Han fandt sig i at begjærlige Boghandlere ulovligt tilegnede sig dem og udgav dem med en Textbehandling, som det maa have været ham en Gru at kaste Blikket paa. Rimeligvis har det at se sine Skuespil trykte i en saadan Skikkelse, været ham saa modbydeligt, at han end ikke selv har gidet eje Exemplarer af dem. Han var i den Henseende stillet som en moderne Forfatter, der ikke er beskyttet ved nogen literær Konvention, og som ser sine Arbejder mishandlede og lemlæstede i fremmede Sprog.

Han nød vel en vis Popularitet, men han vedblev at være en Skuespiller som andre Skuespillere (i anden Rang efter Burbadge) og som Digter at være en blandt talrige andre. Aldrig, ubetinget aldrig, hos en Samtidig Forstaaelsen af,

at han var en for sig og hele Rusen af de Andre intet imod ham. Han lever og dør som en af de mange.

Det er tydeligt, at der i dette Tidsrum af hans Liv i hans stille Sind har rejst sig en mægtig Revolte herimod. Har der været Øjeblikke, hvor han helt følte og helt begreb sin Storhed? Det er neppe muligt andet. Disse Øjeblikke har været hyppige nu. Har der været Minutter, hvor han har sagt til sig selv: Om femhundrede Aar, om tusind Aar, vil Menneskeheden endnu kjende mit Navn, endnu læse mine Skuespil? Hvem kan svare derpaa; men det er lidet sandsynligt, ellers vilde han have kjæmpet for at faa Lov til at udgive dem selv. Derimod er det næsten utvivlsomt, at han paa dette Tidspunkt har ment at fortjene et saadant varigt Ry. Men han har — det skjønner man — ingen Tro næret til at Eftertiden skulde se skarpere, staa højere, vurdere ham bedre end Samtiden. Et Begreb som det om historisk Udvikling er ham jo fremmed. Han har snarest betragtet Kulturen i sit Fædreland som befindende sig i rask Tilbagegang, har set Indskrænketheden stige om sig, set Dumfromheden rykke triumferende frem, bekjæmpende hans Kunst som Djævelens Gjerning, og han er naaet til en Afsky for Menneskesværmen i Fremtid som i Fortid og Nutid,

der har gjort ham ligegyldig for dens Ros som for dens Dadel. Derfor har det moret og mættet ham at fremstille denne Ligegyldighed hos Coriolanus, der gaar udenfor, da Senatet vil tale til hans Ros og udnævne ham til Consul, han om hvem Plutarch fortalte, at det Eneste, der fik ham til at elske Æren var den Glæde, hans Moder havde af hans Ry, og som dog hos Shakespeare strax i Stykkets Begyndelse siger (I_9):

> Min Moder,
> som dog har Fribrev paa sit eget Blod
> at prise, ærgrer mig kun ved sin Ros.

Shakespeare's Væsen viklede sig ud af Menneskers Dom. Han boede nu paa de kjølige Højder, oppe over Snelinjen, hinsides Menneskenes Ros og Dadel, hævet over Ryets Glæder og Navnkundighedens Ulemper, aandende Bjergnaturens rene Luftlag, den høje Ligegyldighed, hvori Sjælen svæver, naar den bæres af sin Foragt.

Nogle faa var Mennesker, de andre var Stime, *Fiskerogn,* som Menenius kalder dem. Derfor føler han med Coriolan og forherliger ham. Derfor giver han ham en Cordelia's Had til al uværdig og fordelagtig Smiger, ja lægger ham hendes Ord i Munden (II_2):

Folket,
Det elsker jeg saa højt som det er værd.

Derfor udruster han ham med den samme strenge Sandhedskjærlighed, med hvilken Molière senere hen i Aarhundredet vil udstyre sin Alceste, gjør den kun ikke halvkomisk, men ubetinget heroisk (III 3):

Lad dem kun dømme mig til Død fra Klippen,
til hjemløs Landsforvisning, til at flaas,
til Sultefængsel ved et Korn om Dagen —
jeg vil ej kjøbe deres Naade for
et venligt Ord . . .

Hele Shakespeare's Sjæl er med denne Coriolanus, naar han ikke kan bekvemme sig til at ansøge Folket om Consulatet som Løn for sine uomtvistelige Fortjenester. Lad dem give ham Lønnen for hans Bedrifter, men ansøge om den — hvilken Kval!

Hans Venner fordre af ham, at han skal følge Skik og Brug og personligt optræde som Ansøger. Shakespeare, der ellers her følger Plutarch Skridt for Skridt, (Cap. XII ff.) tildigter, at dette er Coriolan over al Maade pinligt. Han vægrer sig længe. Medens han hos den græske Historieskriver uden videre indfinder sig paa Forum med et prægtigt Følge og fremviser de Saar, han har faaet i Krigen, kan Shakespeare's Helt ikke overvinde sig til at prale for Pøblen

af sine Bedrifter eller til at vise den sine Saar for at appellere til dens Medlidenhed og dens Beundring (II₂):

Jeg kan ej trække paa
den hvide Kappe, blotte mig og bede
for mine Vunders Skyld om deres Stemmer,
fritag mig for at gjøre dette!

Endelig giver han efter, men neppe har han betraadt Forums Grund før han bander hvad han har indladt sig paa (II₃):

Hvad skal jeg sige?
«Min Ven! jeg beder Jer» — Fordømt! min Tunge
kan ikke vænne sig til denne Gang.
«Se mine Saar; dem fik jeg for mit Land,
mens den og den af Eders Brødre skreg
og løb for vore egne Trommers Gjald.»

Han forsøger at tvinge sig og henvender sig, ordknapt og med daarligt dulgt Ironi og Utaalmodighed, til de nærmest Staaende. Men paa Spørgsmaalet, hvad der har tilskyndet ham til at optræde som Ansøger, svarer han opfarende og uklogt:

Mit eget Værd.

Anden Borger.

Ej! Eders eget Værd!

Coriolanus.

Ja vist! Men ej mit eget Ønske.

Første Borger.

Hvad?

Ej Eders eget Ønske?

Coriolanus.

Nej, min Ven;
thi jeg har aldrig ønsket at besvære
de Fattige med Tiggeri.

Da han paa denne lidet diplomatiske Maade har erobret sig nogle Stemmer, udbryder han ved sig selv:

Liflige Stemmer!
Saa var det bedre død af Sult at ligge
end om sin velfortjente Løn at tigge.

Og da saa Tribunerne smedde Rænker imod ham, ophidse Folket til ikke at udnævne ham, og han overfor denne Forhaanelse forglemmer sig i den Grad, at de kunne udtale Landsforvisningsdommen over ham, exploderer han med et Udbrud af forbitrede Haansord og Trusler: «I Kjøterpak! Nej, jeg forviser *Jer!*», omtrent som et Par Aartusinder senere en anden, først folkekaaren, saa pludselig af den demokratiske Misundelse angreben Mand, Gambetta, ved et navnkundigt Møde udtordnede sin harmfulde Vrede over en larmende Folkeforsamling i Belleville: «Fejge Yngel! jeg skal forfølge Jer ind i Jere Huler!»

Stoffets Natur og Tragediens hele Anlæg gjorde det nødvendigt at tilsætte Selvfølelsen hos Coriolan med et nu og da i sit Udtryk frastødende Hovmod. Men man føler gjennem den bevidste kunstneriske Overdrivelse i Fremstillingen af Heltens Stolthed, hvorledes der fra Dybet af en Menneskeforagt, saa bevæget som et Hav i Storm, i Shakespeare's eget Sind i hine Dage har hævet sig en umaadelig Stolthed, ren og klippefast.

XII.

Coriolanus er en strengt regelret bygget Tragedie med enkelt og kraftig Handling, med stadigt stigende Spænding gjennem Akterne og med logisk Udgang. Naar Othello undtages, har Shakespeare ingensinde formet sit Stof paa mere overskuelig Maade. Dette er Sørgespillet om den ubrødeligt sandhedskjærlige, store Personligheds Lod i en Verden af Smaafolk med Smaasind og om den Forbandelse, som den hensynsløse, heroiske Egoisme neddrager over sig, naar den bevæger Helten til at sætte sin Stolthed højere end nogen Pligt mod Stat og Fædreland.

Shakespeare har ingenlunde af sin aristokratiske Sympathi ladet sig forlede til Overseen af Coriolan's uforsvarlige Brøde og dennes nød-

vendige Følger. I Raseri over sin Forvisning gaar den store Feltherre over til Romerstatens Fjende, fører Volscernes Hær mod sin Fødeby, hærjer, plyndrer og forfærder, afviser sine Standsfæller, da de ydmygt bedende komme ham imøde, og giver først efter, da Kvinderne med hans Moder og Hustru i Spidsen anraabe ham om Naade og Fred.

At Shakespeare ikke vil have Landsforræderiet betragtet som en tilgivelig Brøde, har han lagt for Dagen gjennem den Harme, som Coriolanus tidligere har ytret, blot da Forrædernavnet slyngedes imod ham som Skjældsord (III 3):

Saa gid al Helveds Ild omspænde Folket!
Forræder jeg! du skjændige Tribun,
sad Døden i dit Blik titusindfold
og i din Haand titusindmillionvis
og i din Løgnertunge uden Tal —
jeg sagde dog, saa frejdigt som jeg beder
til Guderne: Du lyver!

Og kort derefter lader han sig saa af sin krænkede Stolthed forlede til at begaa netop den Forbrydelse, han saa harmfuld har tilbagevist. Han helmer ikke af noget Hensyn til Fædreland eller Medborgere. Moderen, hvem han hele sit Liv igjennem har dyrket, og Hustruen, som han altid har vurderet, det er de Magter, mod hvilke hans Hævnsyge brydes. Men han véd ogsaa

vel, at han ofrer sig selv, idet han paa Familiens Alter ofrer sit Had; thi Volscerne ville ikke tilgive ham, at han efter at have udleveret Rom til dem nu udleverer deres Triumf til Rom. Og han falder da ogsaa, ramt af Aufidius's længe stegne Skinsyge, der nu kan gjøre sig gjældende i Kraft af de skuffede Volscers Vrede.

Alle disse Hovedkarakterer og hele denne velbyggede Handling fandt Shakespeare næsten i færdig Tilstand hos Plutarch. Han har af sit eget tilføjet Tribunernes Personligheder, Menenius's Karakter, blot med Undtagelse af Lignelsen om Maven og Lemmerne, samt Virgilia's, der i Sagnhistorien ikke er stort mere end et Navn, medens Shakespeare med ganske faa Streger af det Givne har skabt en Kvinde, der har sin Ynde i sit Væsens Stilfærdighed. «Hil dig, skjønne Taushed!» hilser den hjemkomne Marcius hende (II1) og hun er udtømmende defineret ved dette Udraab. Iøvrigt er enkelte Hovedrepliker af hendes, ligesom alle de vigtigste, der er lagte Volumnia i Munden, kun versificerede efter Plutarchs Prosa, og derved have disse Kvinder naturligt faaet saa meget ægte romersk Blod i deres Aarer.

Volumnia især er den sande romerske Matrone fra Republikens Dage. Hun er udarbejdet med særlig Omhu, og hendes Væsen, som er rigt og

kraftigt, mangler heller ikke Skyggesider. I de gamle romerske Sagn har Krigeren altid den første Plads, Moderen den anden. Volumnia's Slægtskab med Sønnen fornemmes i hele hendes Optræden og al hendes Tale. Hun er som Kvinde mere tilbøjelig til at anvende eller dog anerkjende Forstillelse end han; men hun er ikke mindre trodsig stolt af Temperament.

Hendes første Tanke kan være jesuitisk, den anden er altid voldsom (III 2):

O Søn, Søn! havde du dog først iført dig
din Magt, forinden du fik slidt den op!

Coriolanus.

Bort med den!

Volumnia.

Fuldtvel kunde du jo været
den Mand, du er, om ej du havde trodset
saa stærkt derpaa. Din Vilje havde fundet
langt mindre Modstand, *hvis du havde dulgt*
dit Sind, indtil de mangled Magten til
at trodse dig.

Coriolanus.

Gid de var hængte!

Volumnia.

Ja,

og brændte!

Og da det kommer til Stykket, optræder hun overfor Tribunerne ikke med større Maade-

hold, men med ganske den samme Smædelyst som Sønnen. Hun skjælder som han, og man føler ogsaa gjennem hendes Repliker den Tilfredsstillelse, Shakespeare paa dette Tidspunkt har fundet i at skjælde, eller nøjagtigere i at lade sine dramatiske Figurer lindre sig ved Skjældsord.

Volumnia tilraaber Tribunen (III 5):

Var du Ræv nok
til at forvise den, som slog for Rom
fler Slag end du har mælet Ord?

Sicinius.

O Himmel!

Volumnia.

Fler ædle Hug, end kloge Ord du mæled
for Romas Held. — Nu skal jeg sige dig —
Nej, gaa din Vej! Dog bliv! O gid min Søn
var med din hele Slægt foran sig nu
i Ørken med sit gode Sværd i Haand!

Lærerigt er det at sammenligne Volumnia's Slutningshenvendelse til Sønnen, som den findes i sidste Akt, med Talen, som den lyder hos Plutarch. Shakespeare følger sin Kilde Passus for Passus, men de jævneste, menneskelige Træk har han føjet til. Saaledes dette:

Der er ej i Verden
den Mand, der er sin Moder mere skyldig;
dog lader han mig sladre her som En,
der staar i Gabestokken. Aldrig har

du vist din Moder nogen kjærlig Hyldest,
mens hun, den stakkels Høne, der kun ejer
den ene Kylling, kaldte med sit Kluk
dig ud til Krig og tryg igjen til Hjemmet,
med Ære tungt belæsset.

Skikkelsens stive, soldateragtige Holdning mildnes ved disse blødere Træk, med hvilke Shakespeare har fuldendt sin Tegning.

Diktionen er her saadan som overalt i Shakespeare's højeste Modenheds Tidsrum. Men aldrig før havde han brugt dristigere Lignelser, vist større Selvraadighed i Udformningen af sine Udtryk eller sammentrængt mere Tanke- og Følelses-Stof i de færrest mulige Vers.

Vi have fremhævet Stoffets udmærkede Organisation. Den udelukker ikke, at der i Handlingen findes store Usandsynligheder, nogle af eventyrlig, andre af almindelig barnlig Art.

For det Første er Hovedpersonens Legemskraft og Mod overdrevet indtil det Mythiske. Han bryder alene ind i en By, holder sig derinde mod den hele fjendtlige Hær, gaar saa vel saaret, men dog ikke slagen tilbage. Sligt fortælles end ikke i bibelske Oldsagn, der dog tage den himmelske Bistand til Hjælp. Hverken Maaden, hvorpaa Samson undslipper fra Gaza (Domm. 16, 3), eller Maaden, paa hvilken David

slipper ud af Kegila (1. Sam. 23) er i den Grad eventyrligt heroisk.

Usandsynlig er dernæst Senatets og særligt Coriolans saa uforstandigt hovmodige og udæskende Holdning overfor Plebejernes Parti. Hvad have de Fornemme bag sig, der gjør en saadan Opførsel mulig? De have jo allerede én Gang maattet vige politisk, indrømme Oprettelsen af Tribunmagten, og ingen af dem har endog blot en Tanke om at turde trodse Tribunernes Forvisningsdom. Hvorfor da ved alle Lejligheder haane og saare? Og hvorledes forklares det, at den tapre Adel, der bestandig har ytret sig saa heltemodigt, viser sig saa ynkeligt selvopgivende, da Coriolan fører Tropper mod Rom? Aristokraterne er Partimænd nok til i Nederlaget kun at hovere over Plebejernes Raadvildhed og selvforskyldte Ulykke; tilsidst kaste de sig med Opgiven af al Værdighed for den harmfulde Landsforræders Fødder.

Der fandtes paa dette Punkt i Shakespeare's Kilde en Forvirring, som har voldt ham adskilligt Bryderi.*) Hos Plutarch skaaner Coriolan i Spidsen for sin Hær de romerske Patricieres

---

*) Dette er særdeles godt udviklet i Kreyssigs i mange Maader lærerige og tiltalende Værk «Vorlesungen über Shakespeare» 1859, II S. 110 ff.

Godser, men plyndrer Plebejernes Ejendomme, idet han indtager den ene latinske By efter den anden. Medens han saa belejrer Lavinium slaar Stemningen pludseligt om i Rom. Plebejerne ville ophæve Coriolan's Landsforvisning, men Senatet forhindrer det uden at vi erfare Grunden. Først da Fjenden er Byen ganske nær, beslutter Senatet sig til at underhandle. Coriolan opstiller meget maadeholdne Fredsbetingelser, fordrer især Volscernes Optagelse i det latinske Forbund. I Rom er man modløs, ikke desmindre svarer Senatet saa hovmodigt som muligt: Romerne ville aldrig give efter for Frygten; ville Volscerne opnaa en «Begunstigelse», maa de begynde med at nedlægge deres Vaaben. Umiddelbart derefter opgiver Senatet fuldstændigt sig selv og sender Kvinderne som Bønfaldende.

Shakespeare's Coriolan tager ikke Sagnheltens Hensyn til sine tidligere Partifæller. Men Adelen optræder overfor ham fuldt saa modløs og hovedløs som i Sagnet. Cominius, Titus Lartius og de andre, der først vare tegnede som saare tapre Mænd, vise sig bagefter som ydmyge Stakler. Kort sagt, adskillige af de Modsigelser, hvorpaa Plutarchs Fortælling er rig, er gaaede over i Shakespeare's Drama.

Der er heri et Vidnesbyrd om en vis Flygtighed i Arbejdet, som fra nu af begynder at gjøre sig

gjældende hos Shakespeare. Han gjennemarbejder fra dette Tidspunkt af ikke mere sine Skuespil som før.

Hermed sigtes for Dramet Coriolan's Vedkommende dog visselig ikke til, at der i Hovedpersonens Karakter findes Inkonsekvenser; disse gjør den kun endnu mere levende og sand; dem har Digteren ubevidst draget frem eller været for genial til at undgaa. Da saaledes Coriolan til det Yderste vægrer sig ved at bede Befolkningen om dens Stemmer, har han følgende Overvejelse (II 3):

Men Skik og Brug det byde.
Skal Skik og Brug i alle Ting jeg lyde,
saa faa vi aldrig Fortids Støv bortvejret,
men Fordom taarnes bjerghøjt, ubesejret
af Sandheds Magt.

Coriolan føler ikke, at han hermed udtaler en Sentens, der rammer den hele ultrakonservative Statsvisdom, han bekjender sig til, ved dens Rod. Det er jo netop Tingen, som Coriolan ikke har villet forstaa, at hvis vi paa alle Punkter ville følge Sæd og Skik, saa blive vi aldrig Fortidens Daarskaber kvit, faa aldrig de Fordomsbjerge sprængte, der spærre vor Vej, ja aldrig engang det Støv fejet bort, der skjæmmer og besudler tidligere Tiders Fornuft. For Coriolan er det Hævdvundne bestandig Retten. Han føler det

ikke selv, at hans Ringeagt for Almuetribunernes Personligheder og for Befolkningens brede Lag, har bragt ham til at indtage et i politisk Henseende uholdbart og værdiløst Standpunkt — man er ikke ganske sikker paa, at Shakespeare her har følt dybere og skarpere end sin Helt. Men bevidst eller ubevidst har han i ethvert Tilfælde lagt denne levendegjørende Inkonsekvens og Selvmodsigelse ned i Heltens Sjæl.

«Troilus og Cressida» strømmede over af Foragt for Kvindekjønnet som Kjøn, for Erotiken som komisk eller jammerlig Sanselighed, for det falske Heltery og den forlorne Krigerstorhed. «Coriolanus» strømmer over af Foragt for Folket, for Menigmand som Hob og Masse, for de Uvidendes Dumhed og Ustadighed, Slavesjælenes Fejghed og Utaknemmelighed, deres Føreres Lavhed.

Men den lidenskabelige Foragt, der fylder Shakespeare's Sind, tager endnu en tredje Gang Tilløb og faar sit stærkeste, vildeste Udbrud i det Værk, han nu tager for sig. Explosionen i «Timon» gjælder intet enkelt Kjøn, ingen enkelt Stand, intet enkelt Folk, ingen Klasse eller Brøkdel af Menneskeheden. Den foraarsages af den rene, Intet og Ingen undtagende Menneskeforagt.

XIII.

«Timon fra Athen» er kommen os i Hænde i en sørgelig Skikkelse. Textens Tilstand er hyppigt forfærdelig, og der findes desuden fra Scene til Scene, stundom fra Side til Side saa gjennemgribende Forskjelle i Stilen og Stykkets hele Holdning, at de ikke lade sig forklare ud fra den Forudsætning, at Alt skyldes samme Forfatter. Der knyttes ikke sjældent Traade, som ikke føres videre; der forekomme eller omtales paa ikke faa Steder Forhold, som ikke er blevne forberedte. Paa de ypperste Steder er Versbehandlingen afgjort Shakespearesk fra denne hans Livs tankerigeste Periode, paa andre Punkter er den skjødesløs, slap, umelodisk og fortvivlende enstonig; men især er Prosadialogen tidt i sin Vidtløftighed og Søgthed stødende slet, indskudt som den forefindes i faste, energiske Scener.

Alle Forskere er da ogsaa i vore Dage enige om, at vi i «Timon» (som i «Perikles») kun have et stort Shakespeare'sk Brudstykke for os.

The Lyfe of Timon of Athens er første Gang trykt i den ældste Folioudgave fra 1623. Tager man den for sig, opdager man den Besynderlighed, at Stykket, som er anbragt mellem «Romeo og Julie» og «Julius Cæsar», begynder med fire Sider, der er paginerede 80, 81, 82, 81

i Steden for 78, 79, 80, 81 og slutter Side 98. Derpaa optage Skuespillernes Navne, der ellers aldrig faa mere Plads end den netop fornødne, hele S. 99, og S. 100 staar blank. Umiddelbart derefter begynder «Julius Cæsar», pagineret S. 109. Fleay har rigtigt bemærket, at «Troilus og Cressida», der, som vi saa, er upagineret, nøjagtigt vilde have udfyldt Pladsen S. 78—108. Anden og tredje Side deraf bære desuden endnu ved en Fejltagelse, der giver et Fingerpeg, Sidetallene 79 og 80. Man har da tydeligt nok oprindeligt villet indføre Troilus og Cressida mellem Tragedierne, har saa bemærket, at der i Virkeligheden intet Tragisk var i Stykket, og har, da «Julius Cæsar» allerede maa have været trykt, set sig om efter et andet tragisk Værk, der nogenlunde kunde udfylde den Plads, som kom til at staa aaben.

Shakespeare er falden over dette Stof, da han gjorde sine Forstudier til «Antonius og Kleopatra». I Plutarch's Antonius's Levned (Kap. 78) findes en kortfattet Skildring af Timon og hans Menneskehad, af hans Forhold til Cynikeren Apemantus og til Alkibiades, Historien om Figentræet, og Ordlyden af de to Gravskrifter over ham, der forekomme i «Timon fra Athen». Dette Stof har øjensynligt ved sin Overensstem-

melse med Shakespeare's egen sønderrevne og oprørte Grundstemning i disse Aar draget ham til sig; han er begyndt at fordybe sig deri; han er ad en eller anden Vej bleven bekjendt med Lukian's da endnu ikke oversatte Dialog «Timon», i hvilken der fandtes en Del Træk, som først gav Historien Fylde og som han kunde tilegne sig: Fundet af Guldskatten i Jorden, Snyltegjæsternes ny Hidlokkelse ved dette Fund, deres Bortjagelse osv.

Sandsynligheden taler for, at den Vej, ad hvilken Shakespeare har lært alle disse Enkeltheder at kjende, er den, at han har havt et ældre Skuespil om Timon for sig, hvori de forekom.

I Aaret 1842 udgav Dyce et i Haandskrift forefundet Skuespil Timon, der efter Steevens' Skjøn stammer fra Aar 1600 eller deromkring, og som synes beregnet paa Opførelse i en eller anden akademisk Kres. Heri findes den tro Hushovmester, som hos Shakespeare, og den Scene med Afskedsbanketten, der slutter tredje Akt. Kun at Timon dér kaster Sten, der er malte som Artiskokker, ikke lunkent Vand paa sine Gjæster. Af dette Træk er der imidlertid i Shakespeare's Timon bevaret et Spor i Aktens Slutningslinjer:

Timon er gal.
Det mærkede mit Ben.
Snart vanker Perler her, snart Kampesten.

Ogsaa i dette, iøvrigt ganske intetsigende, Skuespil finder Timon Guld. Hans Elskerinde, der har forladt ham, vender da tilbage til ham og vil paany være hans; han forstøder hende som alle Andre, der opsøge ham, med Foragt, og udbryder: «Hvorfor plage I mig, I Furier! jeg kræver alle Guderne til Vidne, at jeg afskyer Navnet af Ven, Fader eller Fælle. Jeg forbander Luften, I aande, jeg væmmes ved selv at indaande den.» Men derpaa erklærer han sig i en Epilog højst naivt for fuldstændig omvendt: «Nu er jeg alene. Pakket har forladt mig. Men hvad er det? Jeg føler en pludselig Forandring. Mit Raseri er omme; mit Hjerte bliver mildt og aflægger sit Had.» Saa slutter han endnu naivere med en Bøn om Applaus: «Lad kjærlige Hænder, højt klappende, kalde Timon tilbage til Staden.»*)

---

*) Why vexe yee me, yee Furies? I protest
and all the Gods to witnesse invocate,
I doe abhorre the titles of a friende,
of father, or companion. I curse
the aire yee breathe; I lothe to breathe that air
. . . . . .

Der er intet, som beviser, at Shakespeare har kjendt netop dette Stykke. Sandsynligere er det, at han har havt et andet Skuespil om Timon for sig, der har tilhørt hans Trup, men som i sin oprindelige, skjønt samtidige, Skikkelse ikke har behaget, og som det da har interesseret Shakespeare — efter Selskabets Ønske — at underkaste en gjennemgribende Omarbejdelse. Ikke saaledes dog, at Skuespillet i den Skikkelse, hvori det er kommet til os, kan betragtes som helt igjennem et Værk af ham; alt for meget deri bærer Præget af en anden, langt mattere Haand; men saaledes, at alle de væsentlige, lyriske, stærkt pathetiske Partier er hans og hans alene.

Der gives herom to Theorier. Fleay har i en bekjendt, med megen Omhu udført Undersøgelse stræbt at fremstille Shakespeares Part i Tragedien som den oprindelige og selvstændige Del deraf, hvilken sidenhen en anden underordnet Forfatter har fuldstændiggjort til scenisk Brug. Han har udsondret alle de Shakespeare

---

I now am left alone: this rascall route
hath left my side. What's this? I feele through out
a sodeine change: my fury doth abate,
my hearte growes milde, and laies aside its hate.
. . . . . .
Let loving hands, loude sounding in the ayre
cause Timon to the citty to repaire.

uomtvisteligt tilhørende Partier og ladet dem sammentrykke som et Skuespil for sig, der efter hans Mening ikke blot er det eneste Værdifulde i «Timon fra Athen» — derom opnaas let Enighed — men som desuden slet ikke trænger til de øvrige Repliker og Scener for at forstaas.*) Denne Mening, at Shakespeare her har arbejdet uden noget fremmed Grundlag, deles af Swinburne, der neppe ellers nogensinde har været enig med Fleay om Nogetsomhelst. Swinburne har først tænkt sig, at Shakespeares Arbejde med Timon simpelthen er blevet afbrudt ved hans tidlige Død, men har derefter heldet til den Mening, at han efter en kortere eller længere Syssel-sættelse med Stoffet har lagt det hen — idetmindste for en Tid — som altfor lidet egnet til dramatisk Behandling. Han undervurderer ikke derfor det Stykke Arbejd, Shakespeare her har fuldført, ja bruger om Dramets fjerde Akt endog det Udtryk, at det er en saadan Tragedie som Juvenal kunde tænkes at have skrevet, ifald han var bleven indblæst af Æschylos's Guddomsaande.**)

Den modsatte Theori, at Shakespeare har havt et færdigt Skuespil om Timon for sig, af

*) New Shakspere Society's Transactions 1874 S. 130—194.

**) Swinburne: A study of Shakespeare S. 212—215.

hvilket han kun har omarbejdet visse Hovedpartier, mens Resten er bleven staaende i sin plumpe Ufuldkommenhed, er tidligst udtalt af Englænderne Sympson og Knight. Den blev først angrebet, saa derefter ivrigt understøttet af Delius, der har udviklet sine Grunde i en udførlig Afhandling.*) Til disse har endvidere Irving-Udgavens Kommentator H. A. Evans sluttet sig. Der findes mellem de to Grupper liden eller ingen Uenighed med Hensyn til, hvilke Partier der skyldes Shakespeare og hvilke ikke. Den forskjellige Opfattelse gjælder udelukkende det Spørgsmaal, om Shakespeare her har bearbejdet anden Mands Værk eller hans eget Arbejd er blevet udfyldt af en Anden.

Da Fleay's Forsøg paa at udsondre et sammenhængende og forstaaeligt Skuespil ved Hjælp af de Shakespeare'ske Partier nu ubetinget er strandet, idet saare meget af det Svage og Fremmedartede er uomgjængelig nødvendigt til Forstaaelsen, saa er det visselig rimeligst at antage Shakespeare for Bearbejderen, og engelske Kritikere have udtalt sig for, at de utilfredsstillende Scener, der er blevne staaende imellem hans, stamme fra de samtidige Poeter George Wilkins og John Day.

---

*) Jahrbuch d. d. Shaksspearegesellschaft S. 334—361.

Spørgsmaalets Besvarelse er saa vanskelig, at det er umuligt nu efter snart 300 Aars Forløb at udtale sig afgjørende derom, særligt for en Kritiker, hvis Modersmaal Engelsk ikke er. Den bedste Udvej var, hvis under den nu saa sejerrigt fremrykkende Mysticisme og Occultisme nogle af de Ædle, der ved Hjælp af Smaaborde og Blyanter faa Svar fra Aandeverdenen, kunde bevæge Shakespeare selv til at give uforbeholdne og udtømmende Oplysninger. Indtil da maa vi nøjes med Sandsynligheder.

Den, der kun kjender Stoffet af en Oversættelse eller der, som de tyske Kritikere Gervinus og Kreyssig, ikke agter tilstrækkeligt paa Sprogformen, vil maaske slet ikke forstaa Nødvendigheden af at antage en anden Forfatter foruden Shakespeare. Og der er naturligvis altid den Mulighed tilbage, at selv de i deres Prosavidtløftighed svage og uheldige Partier kan være idetmindste anlagte af Shakespeare og at meget, der aldeles ikke er ham værdigt, kan være Shakespeares alligevel, kun raat henkastet, skitseret, skrevet ned i et Mismod saa dybt, under en Ligegyldighed for Enkelthederne saa stor, at han ikke har gidet gjennemgaa, omarbejde, sammentrænge sin Text. Kun er denne Mulighed saare svag, da vi vide, hvor form-

fuldkomne Shakespeares Arbejder allerede i den første Nedskrift var.

Som Dramet foreligger, viser det os en til det Tankeløse og Fantastiske rundhaandet og ædelmodig Mand, hvis eneste stadige Glæde det er at give bort og gjøre vel. Kong Lear gav kun én Gang og i sin høje Alderdom sin Ejendom bort og kun til sine Døtre. Timon bortskjænker Summer og Skatte hver Dag i Aaret og til Alle og Enhver. Da Stykket begynder, lever han uden dog personligt at synes nydelseslysten, i den Velstand, som en Mæcenas i en By, der gjælder for den finest dannede blandt livsglade Byer, kan omgive sig med. Kunstnere og Kjøbmænd, der i ham finde en Beskytter og en Kunde, bringe ham Digterværker, Malerier, Juveler, sjældne Møbler og faa derfor en Løn eller en Betaling, der overgaar deres egen Fordring. Et Kor af Snyltegjæster synger Dag ud, Dag ind, hans Lov. Og under disse Omstændigheder kommer han ret naturligt i sin store Sorgløshed og under sin Velvilje mod Alle, der træde ham nær, til at danne sig den Livsanskuelse, at Samfundet, hvori han bevæger sig, er en Kres, stiftet til Udvexling af Venskabstjenester, som ydes og modtages med samme Højsind, og uden svageste Beregning fra nogen Side.

Han vil ikke høre paa sin tro Hushovmester, der forgjæves søger at forestille ham Umuligheden af at fortsætte dette Levned. Han gjør sig ikke flere Sorger over Pengenes Svinden i hans Kasse end han vilde gjøre sig, ifald han levede i et kommunistisk Samfund og havde den almene Kasse til sin Raadighed.

Saa indtræder Omslagets Øjeblik. Kassen er tom. Hushovmesteren er ikke mere i Stand til at fremlægge de Summer, Timon ønsker bortskjænkede, ja denne maa nu selv søge Laan. Men neppe har Rygtet om hans Forarmelse bredt sig, før Regninger strømme ind og utaalmodige Gjældsherrer, til hvilke Kammeraterne har forvandlet sig, sende Bud efter deres Penge. Paa alle sine Anmodninger om Laan faar Timon hos sine fordums Venner Afslag. En bruger som Paaskud, at han intet har, en anden, at han er krænket over ikke først af alle at være bleven anmodet om at komme Timon til Hjælp. En vil end ikke laane Timon af de store Summer, denne kort forinden har skjænket ham.

Timon havde hidtil været Lykkens Yndling. Nu viser paa én Gang Verdens virkelige Beskaffenhed sig for ham som for Hamlet og Lear, og som hos dem men grellere og i Menneskehadets mere skjærende Ytringsform følger nu hos ham vild Pessimisme paa Godtroenheden

og Naiveteten. For at vise sine falske Venner al den Foragt han føler for dem, indbyder Timon dem endnu engang til et festligt Gjæstebud. De tro, han paany er kommen til Velstand, indfinde sig derfor alle med Undskyldninger for deres Færd i Mellemtiden paa Læben. Anretningen er pragtfuld, Fadene tildækkede; men de er alle kun fulde af varmt Vand, og Timon slynger sine troløse Venner med dette Vand sin Harme og Foragt i Ansigtet.

Han tager saa bort fra Menneskers Samkvem til en afsides beliggende Skovegn for der at leve i Ensomhed og føre et stoisk Levned med den tarveligste Kost. Hvad der i sin Tid hos Jacques i «Som Jer behager» fremtraadte halvt som Skjemt: den djærve Afvisning af Enhver, der søger ham og forstyrrer hans Ro, er nu hos Timon et Træk af rammest Alvor. Dog han forbliver ikke længe fattig; thi strax som han graver i Jorden efter Rødder, der kunne skaffe ham Næring, finder han der nedgravet en mægtig Guldskat. Men ulig Menneskehaderen hos Lukian, der glæder sig ved dette Guld som ved Midlet til at føre en sorgløs Eneboer-Existens, væmmes Timon hos Shakespeare ved sin Rigdom. Og lige saa lidet bekymrer han sig om den Oprejsning, der gives ham gjennem ærefulde Tilbud og Anraabelser fra hans Landsmænds Side.

Vel sent erfare vi paa dette Tidspunkt og ikke ret troværdigt forekommer det os, at Timon tilforn har lagt et stort Feltherretalent for Dagen og gjort sig fortjent af sin Fædreneby derved. Dette Træk er optaget efter Lukianos, men Skikkelsen vilde have vundet i Storhed og Interesse, ifald vi tidligere havde faaet Indtrykket af den Art Evner hos den overdaadige Mæcenas. I ethvert Tilfælde tilbyder Senatet, som trues af en Krigsfare, ham nu Herredømmet. Men han afviser med Stolthed Tilbudet fra disse Pengepugere og Aagerkarle i Purpur. Endog en enkelt Tjeners Troskab formilder ham ikke. Han forbander Alt og Alle, og døer for sin egen Haand.

De ikke-Shakespeare'ske Enkeltheder i Udførelsen udelukke ikke, at Shakespeare's Genius og Haand spores i det hele Anlæg. Intet er lettere end at se, hvorledes dette Værk groer ud af det nærmest foregaaende, og her at forfølge Sammenhængen mellem Drama og Drama.

Man agte paa, hvorledes Coriolan bærer sig ad, da Plebejernes Utaknemmelighed rammer ham. Han optræder som Fjende af sit Folk og sit Land, som Angriber af sin Fødeby. Da Timon bliver et Offer for Utaknemmelighed af dem, han har overøst med Gaver og Velgjerninger, kaster han sit Had paa hele Menneske-

slægten. Der er heri en tankevækkende Kontrast. Coriolans Forbitrelse er virksom, driver ham til Handling, saa han stiller sig i Spidsen for en Hær; Timons er passiv, ytrer sig længe kun i Menneskeskyhed og Forbandelser, og først da han gjør sit Guldfund og beslutter at bruge sin Rigdom til at udbrede Ulykker og Fordærv, tager hans Had en halvvejs praktisk Vending.

Dog denne Kontrast faldt jo udenfor Dramet. Shakespeare har bragt den ind deri:

Hans Alkibiades er i sin hele Færd den nøjagtige Parallel til Coriolan. Atter her ligger Overgangen fra den ene til den anden Skikkelse nær. North's Plutarch-Oversættelse bragte Shakespeare i Antonius's Levned Navnene Alkibiades og Timon sammenknyttede; den udviklede kortelig Forholdet dem imellem, Timons Velvilje mod Alkibiades, fordi han forudsaa, at denne vilde bringe Ulykke over Athenienserne. Navnet Alkibiades fremkaldte ikke hos Shakespeare som hos os Forestillinger om den græske Kulturs og den græske Kunsts straalende Tid, mindede ham ikke om Navne som Perikles, Sokrates, Aristofanes, Plato. Han giver sine Grækere i Reglen latinske Navne, Lucius, Flavius, Servilius osv. Heller ikke forbandt han med Navnet Forestillingen om Smidighed uden Mage, om Ynde, Upaalidelighed, Forvovenhed og Nydelseslyst.

Han tager Alkibiades rent som Krigsmand og Hærfører. Og nu fandt han tilmed i sin Plutarch Alkibiades's Levned lige op ad Coriolan's, paralleliseret med den romerske Feltherres Livsførelse som ensartet. Saa benyttede han da Alkibiades overfor Timon paa en noget lignende Maade, som den, hvorpaa han havde benyttet Fortinbras overfor Hamlet.

Hvor Timon nøjedes med at hade, der griber Alkibiades til Vaaben. Medens Timon forbander alle uden Forskjel, straffer Alkibiades med Strenghed, men med velberaad Hu. Han styrter ikke Byens Mure om, slaar ikke hver tiende Mand ihjel, som man tilbyder ham det. Han vil kun ramme sine personlige Avindsmænd, de, der i hans Øjne staa som de Skyldige, medens Timon (ligesom Hamlet) har almindeliggjort sine bitre Erfaringer og afskyer alt, hvad der bærer Menneskenavn og Menneskeansigt. Og da man kommer fra Athen og anraaber ham om at overtage Overanførselen i Byen og værge den mod den vilde Alkibiades, saa er han haardere, koldere, endnu hundred Gange mere gjennemforbitret end Coriolanus var, som dog lod sig bøje, og end Alkibiades er, som nøjes med en fast begrænset Hævn. Han forbliver konsekvent i sin Lede ved Livet og i sin Afsky for den hele Menneskehed.

Stykket er utvivlsomt skrevet i én Flugt med Coriolanus, under en Sindstilstand, i hvilken der hos Shakespeare var langt mere Hang til grublende Fordybelse i Menneskehedens Usselhed og til haanlig og skaanselløs Stemplen af det Foragtelige som det, det virkeligt er, end til nogen Vuggen sig paa Indbildningskraftens Bølger. Der er her endnu mindre Opfindelse end i Coriolan. Handlingen er ikke blot simpel, men tarvelig, symmetrisk som i en Parabel eller et Læredigt; de fleste af Personerne er abstrakte, repræsentative, have neppe et Egennavn, men betegne en Stand som Digteren og Maleren og Tjenerne, eller en Klasse som de falske Venner, Snyltegjæsterne, de fornemme Aagerkarle, ja selv de dog navngivne Hetærer. Alt er kun anvendt som Fremførelsesmiddel for Hovedkarakteren eller rettere for det storartede Udbrud af Menneskeforagtens Lyrik, Forbitrelsens og Forbandelsens Pathos, hvori den gaar op.

Stykkets Ide er med betegnende, hos Shakespeare ualmindeligt forstandsagtig Præcision angivet i den allerførste Scene i Digterens Skildring af sit Værk:

> Jeg har i dette flygtige Forsøg
> fremstilt en Mand, hvem denne Støvets Verden
> med ivrig Hyldest kjæler for og favner
> . . . . . thi hans Rigdom,

med Gavmildhed og Højsind i Forening,
betvinger alle Hjerter og erobrer
ham deres Venskab . . .

Han udvikler en Allegori. Han forestiller sig Lykken tronende paa en høj og yndigt beliggende Bakke, ved hvis Fod alle Slags Folk med de forskjelligste Naturer stræbe at stige i Vejret for at forbedre deres Kaar:

Blandt alle dem,
hvis Blik sig fæste paa den høje Dronning.
fremstiller jeg Lord Timon's Skikkelse,
hvem Lykken vinker med sin hvide Haand,
og denne bratte Gunst forvandler brat
Medbejlerne til Tjenere og Trælle.

Maleren gjør den rigtige Bemærkning, at denne Allegori med Højen og den tronende Fortuna egentlig nok saa godt lod sig male som fremstille i Digt, men Poeten fortsætter:

Naar Lykken
i vægelsindet Lune styrter ned
sin fordums Yndling, lader hele Følget,
der klavred efter ham paa Haand og Knæ
til Højens Top, ham glide ned igjen,
og ikke En vil følge ham i Faldet.

Der er en Tydelighed i dette Program omtrent som Aarhundreder senere i det første Kapitel af Alphonse Daudets «Sappho», hvor hele For-

tællingens Gang forud er symboliseret i det stigende Besvær, med hvilket den unge mandlige Hovedperson bærer den unge Kvinde op til den øverste Etage i Huset, han beboer.

Bitterheden i Shakespeare's Sind røber sig her blandt Andet ved at denne Digter og denne Maler, der i Stykket aabenbare sig som Snyltegjæster, ja Skurke, udtrykkelig (i femte Akt) fremstilles som de første i deres Fag; de har altsaa ikke Stympernes Undskyldning. Højst betegnende er det ogsaa at Shakespeare med sit mørke Syn paa sine Kaldsfæller blandt Digterne (se ovenfor I 126) — han nævner ingen af dem i sit Testamente — lader Digteren i sit planlagte Arbejde heftigt fordømme den Last, der staar i fuldest Blomst hos ham selv. Derfor i Stykkets Slutning Timons Udbrud om ham:

Skal du endelig staa som en Skurk i dit eget Værk?
Vil du da svinge Svøben mod dine egne Laster hos Andre?

Det er ejendommeligt for «Timon» som for «Coriolanus», at Stykkets Grundtanker og Digterens Grundstemning kommer til Udbrud gjennem de forskjelligste Personers Repliker. Intet Thema forekommer hyppigere her end det om Falskhed i Optræden, Utaknemmelighed i Sind; det var Grundthemaet i Shakespeare's Sjæleliv da; derfor varieres det her af Epikuræeren som af Cynikeren,

før Katastrofen som efter den, ja Fremmede og Underordnede gjenkalde bestandig Tilskueren det. Vi saa, at selv den troløse Digter maatte tjene som Talerør for Digterens Grundtanke. Maleren, der er nøjagtigt lige saa stor en Skurk, maa det ikke mindre. Han siger med vittig Ironi (V 1):

At love, det er netop Tidens Løsen; det aabner Øjnene paa Forventningen; at holde, det er det dummeste, man kan gjøre. At lade Gjerning følge paa Ordet, det er aldeles af Mode undtagen hos Folk af den simple og jævne Slags. At love er høvisk og viser god Tone; at holde er en Slags sidste Vilje, et Testamente, der vidner om stor Svagelighed i Forstanden hos den, der gjør det.

Har noget været Shakespeare forhadt, saa fremfor Alt det døde Ceremoniel *(ceremony)*, der dækker over Tomhed eller Svig. Derfor siger strax i Stykkets Begyndelse (I 2) Timon til sine Gjæster:

Ceremonier, mine Herrer, blev
opfundne først kun for at sætte Glans
paa matte Gjerninger, paa hult Velkommen,
paa Godhed, der fortrydes, før den vises
Det sande Venskab trænger ej dertil.

Saa modsat Timon Cynikeren Apemantus er i hele sit Naturel, raa som Timon er fin, sneversindet som Timon er overdaadig og aaben, lav som Timon er stor — saa klinger dog strax i

hans første Monolog (I_2) Stykkets Grundtone igjennem:

> Vi ødsle Smiger for at sluge Mænd,
> hvem vi spy op i deres Alderdom
> med giftigt Had og Nid. Hvem lever vel,
> som ej fordærver eller er fordærvet!
> Hvem dør, som ikke bærer med i Graven
> et Dødsstød givet af en Ven!

I en Replik, hvis første Halvdel Versenes Enstonighed forraader som ikke helt eller ikke oprindeligt Shakespeare'sk, men som Shakespeare har retoucheret og i hvilken enkelte Linjer, som den udhævede, bære Stemplet af hans Haand i dets hele Skarphed, siger den Første Fremmede (III_2):

> Hvo tør vel kalde den sin Ven, der dypper
> i Fad med ham? Jeg véd at Timon var
> for denne Mand en Fader; han har støttet
> hans gode Navn og Rygte med sin Pung,
> har holdt hans Hus paa Fode; Timons Penge
> har skaffet Lønnen til hans Tjenerskab.
> *Hver Gang han drikker, er det Timons Sølv,*
> *der træder paa hans Læbe;* desuagtet —
> hvor Mennesket dog er et grimt Utyske,
> naar Utaknemligheden præger det! —
> han nægter ham i Forhold til sin Evne,
> hvad gode Hjerter give til en Tigger.

Endelig, ganske som i Coriolanus Tjeneren paa Kapitolium udtalte sig til Gunst for Helten

og i Overensstemmelse med dennes Selvbedømmelse, saaledes udbryder en af Timons Tjenere her, saaledes at man hører Shakespeare's Røst igjennem hans, efter at have modtaget Afslag paa Anmodning om et Laan (III 3):

Djævelen vidste ikke hvad han gjorde, da han gjorde Mennesket til en Filur. Han stod sig selv i Lyset; thi jeg kan ikke tro Andet, end at Menneskenes Gavtyvestreger tilsidst hjælper dem ud af Kniben. Hvor hans Naade strider tappert for at vise sig lumpen! Han bruger dydige Exempler til at støtte sin Nederdrægtighed paa, *ligesom de Folk, der i from og brændende Nidkjærhed gjerne vilde stikke hele Kongeriger i Brand.*

Højst paafaldende ved sin Ligefremhed staar unegteligt dette Udfald mod Puritanismen i den græske Tjeners Mund. Og her spores det, hvilken Adresse Stykkets talrige Udfald mod Hyklere overhovedet have havt.

Hvad nu det dobbelte Forfatterskab til Dramet angaar, maa vi dvæle en Smule derved for om muligt at udpege de ikke-Shakespeare'ske Partier.

I første Akt er det især Prosa-Samtalerne mellem Apemantus og de øvrige Personer, der ikke synes Shakespeare værdige. Replikskiftet her er fyndigt, men søgt, ikke altid vittigt, dog altid bittert og Udtryk for Menneskeforagt. Stilen minder noget om Dialogen mellem Dio-

genes og Alexander i Lyly's gamle «Alexander og Campaspe». Den første af Apemantus's Samtaler her kan dog Shakespeare have skrevet; hans Repliker her kunne være opstaaede i Continuitet med Thersites's Repliker i Troilus og Cressida; den sidste Samtale tager sig afgjort ud som et Indskud fra fremmed Haand eller som en Scene, over hvilken Shakespeare har forsømt at slaa en Streg (I_1 Linje 264—283). Flavius's Monolog (I_2 Linje 197—211) stammer i denne Skikkelse umuligt fra Shakespeare's Pen. I Oversættelsen stikker den ganske vist ikke af mod det Øvrige; men Versene er rent elendige paa Engelsk. Maaske er de et Resultat af en eller anden kluntet stenograferende Tilhørers Optegnelser i Theatret.

I anden Akt er efter al Sandsynlighed den lange Samtale mellem Apemantus, Narren, Caphis og alle Tjenerne (II_2 Linje 47—132) skreven af den underordnede Forfatter. Den indeholder kun tom og ørkesløs Passiar, beregnet paa at more Galleriet, og den indfører Personer, der synes at skulle faa Betydning for Handlingen, men som forsvinde i samme Nu uden at efterlade sig Spor. Saaledes den Page, der bringer Bud og Breve fra Værtinden i et berygtet Hus, til hvis Personale, som det ses, ogsaa Narren hører. Vi erfare intetsomhelst om Indholdet

af de Breve, han bringer, og hvis Udskrift han ikke kan læse.

I tredje Akt er der endnu meget svagt og upersonligt, ligesom der er en evig, ufrugtbar Uro paa Scenen, men mod dens Slutning i Banketscenen er Shakespeare selv tilstede og man føler Pustet af hans Aand i den Storm, der udgaar af Timons Mund.

Fjerde Akt er et mægtigt Værk af Shakespeare, hvor han er ypperst og vældigst. Der er saare lidet heri, som jeg vilde være tilbøjelig til at fraskrive ham. Den Sikkerhed, hvormed engelske Forskere, endog en Digter som Tennyson, har erklæret Flavius's Monolog, der slutter anden Scene, for uægte, kan jeg ikke dele. Den stemmer i sit Indhold med hans Monolog i den følgende Scene, i hvilken han udtaler Stykkets Thema i det ene Vers: Hvad værre gives der paa Jord end Venner! Og skjønt der i tredje Scene øjensynligt er nogen Forvirring, idet f. Ex. Digterens og Malerens Ankomst meldes længe før de nærme sig, er det mig umuligt med Fleay at tro Shakespeare uden Lod og Del i Linjerne 292—362 (ɔ: Partiet fra «Hvor ligger du om Natten, Timon?» til «Du er den første blandt Alverdens Narre»).

Der findes her især én Replik, som utvetydigt peger hen paa Mesteren selv som sit Ophav.

Det er den, i hvilken Timon udtaler Ønsket om, at Apemantus maatte faa sit Ønske opfyldt at blive et Dyr blandt Dyrene:

Hvis du var Løven, vilde Ræven narre dig; var du Lammet, vilde Ræven æde dig; var du Ræven, vilde Løven mistænke dig, hvis det traf sig, at Æslet anklagede dig; var du Æslet, vilde din Dumhed være din Plage, og du vilde kun leve til Frokost for Ulvene; var du Ulven, vilde din Graadighed pine dig, og du vilde tidt vove dit Liv for et Middagsmaaltid . . .

Der er en Livserfaring deri, som i en Essens af alle La Fontaines Fabler tilsammen.

Femte Akts sidste Scener er øjensynligt ikke gjennemsete af Shakespeare. At Soldaten, der udtrykkeligt erklærer sig for ude af Stand til at læse, kan skjelne, at det er Timons Gravskrift, som staar paa Stenen, og har Omtanke nok til at tage et Voxaftryk af den, er en komisk Urimelighed, og til allersidst er Timons to uensartede Gravskrifter blandede sammen til en, skjønt det i de to første Linjer siges, at den Døde vil være ukjendt og navnløs, medens de to sidste Linjer aabnes med Erklæringen: Her ligger Timon. Alt i Alt har dog hverken Textens slette Beskaffenhed eller den hist og her stedfindende Uorden i Handlingens Gang eller den fremmede Haand, som spores, i ringeste

Maade formaaet at fordunkle Shakespeare's Grundvilje og Grundtanke med Stykket.

«Timon» gjenkalder i Hovedtrækkene «Lear»; ogsaa her de tankeløst uddelte Velgjerninger, ogsaa her Utaknemmeligheden som Løn.

Men Bitterheden og Lidenskaben er her tifold større — som Genialiteten unægteligt ringere. Ved Siden af Lear i hans Ulykke staar den tapre, mandige Kent, den trofaste Nar, Hjerternes Hjerte Cordelia, hendes Mand, den vakre Konge af Frankrig. Der er her en hel Gruppe af gode, frugtbare Kræfter ved Siden af de nedbrydende. Timon har Ingen, der bliver ham tro uden en eneste Tjener, det vil efter antike Forhold sige en Mand af Slavestand, der med opofrende Kjærlighed holder fast ved ham, saa han med Smerte maa undtage en Enkelt fra den almindelige Forbandelse, han finder en Lindring i at udtale. I sin egen Klasse finder han ikke en oprigtigt hengiven Sjæl, hverken Mand eller Kvinde. Han har ikke som Lear en Datter, ikke som Coriolan en Moder, intet kvindeligt Væsen, der har ham kjær, og ingen Ven, ikke én.

Hvor meget lykkeligere var ikke Antonius end han! I Antonius og Kleopatra havde Shakespeare udfoldet Billedet af en fordærvet Verden, en Verden i Opløsningstilstand. Saare Meget

var her raadent eller falsk; men selve den Lidenskab, hvis Trolddom bandt de to Hovedpersoner til hinanden, var ægte. Paa Dramet og dem passede Perdican's dybe Replik i Musset's *On ne badine pas avec l'amour:* «Dersom Nogen vil fortælle dig den Art fæle Historier, som har forgiftet dit Sind, saa svar hvad jeg nu vil sige dig: Ja vel, alle Mænd er løgnagtige, ustadige, falske osv., alle Kvinder er troløse, forkunstlede, forfængelige, nysgjærrige osv.; Verden er kun en bundløs Kloak . . . men der er i denne Verden én Ting, som er hellig og skjøn, det er Kjærligheden mellem to af disse saa ufuldkomne og afskrækkende Væsner.» Dette ganske Simple, at Antonius og Kleopatra elske hinanden, denne højeste Lidenskab adler og lutrer ham som hende, og trøster os Tilskuere til Trods for al den Ulykke, Lidenskaben bringer over dem begge.

Timon har ingen Elskerinde, intet Forhold til det andet Kjøn, kun dyb Foragt for det. Det er betegnende for den Raahed og Dumhed, hvormed allerede i det 17. Aarhundredes Slutning formentlige Beundrere af Shakespeare forgreb sig paa ham, at i den Bearbejdelse af Timon, som Shadwell udgav 1678 under Titlen «The History of Timon of Athens the Man Hater into a play», fremstilles Timon som utro mod sin Elskerinde, Evandra, der elsker ham liden-

skabeligt og hænger ved ham indtil hans Død. Stykket, der jo nu var kommet til at indeholde en tiltalende kvindelig Rolle og en Kjærlighedshistorie, gjorde naturligvis en Lykke, der aldrig er bleven Shakespeare's Timon til Del.

Thi Helten heri er ene, helt alene med sin Bitterhed og sin Lede ved Menneskene.

Shakespeare har med Vilje tilsløret de Mangler ved hans Naturel og hans Dømmekraft, der gjør ham mindre sympathisk saavel i Rigdom som i Ulykke. Han har ikke i sin Medgangs Tid knyttet sig saa alvorligt og varmt til nogen Enkelt, det være sig Mand eller Kvinde, at han har følt et Hjerte banke mod sit. Havde han stærkt foretrukket en enkelt Ven eller en enkelt Veninde, saa havde han ikke saa letsindigt ødet sin Ejendom paa Alverden. Fordi han elskede Menneskene i al Almindelighed, hader han dem nu paa samme Maade. Der var og er ingen Kritik i hans Væsen.

Men Shakespeare vilde netop bruge ham som det store almenkjendte Exempel paa hvorledes den naive Tillid straffer sig. Han fremstiller derfor hans Ubetænksomhed alene som Udslag af hans Væsens storladne Højhed og giver ham Ret og Medhold i hans Harme; man føler Digterens Medfølelse og Samfølelse igjennem, selv da Timons Væmmelse ved Menneskene

ikke blot stiger til Had, men bliver Tilintetgjørelseslyst.

Timon gjør sig, som vi saa, til Eneboer for at slippe for Synet af Mennesker. Og at hans Menneskehad ikke er en blot Maske, som Fortvivlelsen over Tabet af denne Verdens Goder har paataget sig, det viser sig, da der gjøres Prøve derpaa. Timon bestaar Prøven, idet han finder sin Guldskat og i den ikke mere ser nogetsomhelst Middel til Nydelse, kun et Vaaben til Hævn. Ene og alene fordi det falder ham i Haanden som et saadant, glæder han sig over «det røde, blanke, dyre Guld» (IV$_3$):

Det kan lokke
fra Templet Præst og Altertjener bort . . .
. . . det gjør Spedalskhed
elskværdig, sætter Tyvene paa Bænk
med Senatorer, og begaver dem
med Hæder, Rang og Knæfald. Det kan hjælpe
den visne Enke til en Mand igjen,
og hende, for hvis onde Saar og Bylder
selv Hospitalet væmmes, giver det
igjen den friske Vaardags Glans og Duft.

Da saa Alkibiades, der forhen var venskabeligt forbunden med ham og har bevaret sin velvillige Følelse for ham uforandret, kommer og belemrer ham med sit Besøg i Skovensomheden, modtager Timon ham (IV$_3$) med Udbruddet:

Gid Kræft dit Hjerte gnave, du, som viser
mig end engang et menneskeligt Aasyn.

Alkibiades.

Hvad er dit Navn? Har du saa dybt et Had
til Mennesker, skjønt selv et Menneske?

Timon.

Jeg er Misanthropos og bærer Had
til Menneskenes Slægt. Var du en Hund,
jeg kunde holde vel en Smule af dig.

Den gamle Schopenhauer med sin Væmmelse ved Mennesker og Kjærlighed til Hunde vilde ikke udtrykke sig anderledes.

Aarsagen til dette Had er, som Timon har udviklet det i sin Monolog, den rolige Indsigt i Menneskenaturens Usselhed:

Hvert Trin af Lykken bliver smigret af
det lavere. Den lærde Pande bøjes
for gyldne Daarer. Alt er kroget, Intet
er ligefrem i vort fordømte Væsen,
undtagen hvad der ligefrem er nedrigt.

Alkibiades, som indfinder sig i to Hetærers Selskab, tiltaler Timon med Venlighed. Denne kommer med Ukvemsord om den ene af Kvinderne som mere ødelæggende end Krigerens Sværd. Hun svarer, han skjælder og istemmer ganske Tonen fra Troilus og Cressida; det letfærdige Pigebarn er i hans Øjne kun pestførende, smittebærende, og han udtaler det Haab, at hun vil

bringe ret mange Ynglinge Sot og Syge. Alkibiades tilbyder ham sit Venskab:

Sig, ædle Timon, er der noget Venskab,
som jeg kan vise dig?

Timon.

Kun det at styrke
min Tro.

Alkibiades.

Hvorledes, Timon?

Timon.

Lov mig Venskab
men hold det ikke.

Da Alkibiades meddeler ham, at han gaar med sin Hær mod Athen, udtaler Timon Ønsket om, at Guderne ville ødelægge den hele Rede ved hans Sejr og ham selv, naar han har sejret. Han giver ham Guld til at føre Krigen for og opfordrer ham til at rase som en Pest (IV 3):

Lad ej dit Sværd
forglemme Nogen! skaan ej Oldingen
for hans ærværdige Skjæg! han driver Aager.
Hug den forhyklede Matrone ned!
Kun hendes Dragt er dydig, selv er hun
en Koblerske. Lad ikke Jomfrukinden
din Sværdsod døve! Dette hvide Bryst,
der ægger Blikket bag Livstykkets Gitter,
er ikke tegnet op paa Naadens Blad;
indskriv det som den argeste Forræder!
Spar ej det spæde Barn, hvis Smilehuller

kan lokke Daarers Medynk frem! Det er
et Slegfredbarn, bestemt af dunkle Magter
til Morderkniv at føre mod din Strube.
Hug det i Stykker uden Sky! Fornægt
Medlidenhed, læg stærke Panserplader
om Øren og om Øjne, at ej Skriget
af Mødre, Piger, Smaabørn, eller Synet
af Præster, blødende i helligt Skrud,
kan gjennemtrænge dem. — Der har du Guld
til dine Mænd, læg øde, vidt og bredt,
og naar din Harm er kjølet, gid du da
maa blive selv lagt øde!

Hetærerne, som se, at han endnu er lige rig, anraabe ham naturligvis strax om at ogsaa de maa faa Guld. Han svarer dem med et «Forklædet op, I Tøjter!» De skal ikke sværge ham noget til, thi de kan jo ikke edfæstes, men de skal love at blive ved med at bedrage og bole; de skal forføre den, der vil omvende dem; de skal dække deres tynde Haar med Haar af Lig, helst af hængte Fruentimmers Lig, og sminke og male sig saa længe indtil de selv ligge Lig, og Heste lade deres Gjødning falde i deres Ansigt.

De anraabe ham i Munden paa hinanden blot om endnu flere Penge; for Guld gjør de Alt hvad det skal være, og han fører til Svar et Sprog til dem, som Shakespeare i sin Ungdoms Pathos ikke har overtruffet, ja aldrig har naaet i skjærende Vildhed:

Sug Marven ud af Mandens Knokler! Slap
hans Skinneben, saa Hesten ikke føler
hans Sporehug! Gjør Advokaten hæs,
saa han kan aldrig mer fordreje Retten
og skraale frem Lovtrækkerpaafund! Smit
den Præst, der skjælder højt paa Kjødets Lyst
og troer ej selv sin Lære! — Ned med Næsen,
plat ned med den! Lad Den kun miste Tippen,
der ene jager efter egen Fordel,
og lader haant om alle Andres Vel!
Den liderlige Skurk med krøllet Haar,
gjør rask ham skaldet! Lad den Skryder, som
kom uden Ar fra Krig, faa Saar af Eder,
bring ham i Vaande! Vær en Pest for Alle!
Virk flinkt i Eders Kald, tøm Livets Kilde
til Bunden ud! Se, der er mere Guld!
Bring Andre Kval og lid den selv derved,
og gid en Dyndgrøft blive Eders Grav!

Frynia og Timandra.

Gavmilde Timon!
Kom kun med flere Raad og mere Guld!

Der er en Lidenskab heri, som betager. Man læse blot til Sammenligning Lukianos's Timon for at føle, hvorledes Shakespeares Pathos her har sat Ild paa den gamle Grækers kun med Hensyn til Indholdet glubske, i Formen saa lidenskabsløse Overvejelser og Beslutninger: «Navnet Menneskehaderen skal klinge sødest i mit Øre og Kjendemærkerne paa mit Væsen skal være Vrantenhed, Barskhed, Grovhed, Vred-

agtighed og Menneskefjendskab etc.» Man læse endvidere til Sammenligning Slutningen af Plutarchs Alkibiades, som Shakespeare har havt for sig, for at iagttage, hvad hans Forstemthed og Forbitrelse har gjort ud af Alkibiades's trofaste Konkubine Timandra, der følger ham til Frygien, hos hvem han overraskes, da hans Mordere sætte Ild paa Huset, og som først hyller hans Lig i de smukkeste Stoffer, hun ejer, derpaa giver ham saa prægtig en Ligbegjængelse som hun i sin ensomme Stilling formaar.

Paa Alkibiades følger saa Timons Plageaand Apemantus, og da han er fordreven, indfinde to Banditter sig, lokkede af Rygtet om Guldskatten. De er Timon velkomne. Med et «Her er Guld, I Tyveknægte!» giver han dem, hvad de attraa. Og han føjer gode Raad til Gaven. De skal drikke Vin til de bliver gale deraf; saa slipper de for Galgen. De skal ikke tro paa Lægerne; Lægernes Modgift er Gift, de slaar flere ihjel end de selv bestjæler. De skal tage baade Ejendom og Liv, hvor de kan. Alting stjæler. Loven selv dækker kun over Ran:

Ran fra hinanden! Der er mere Guld!
Skjær Struber over! Alle, hvem I træffer,
er Tyve. — Til Athen! afsted, gjør Indbrud!
Alt, hvad I stjæler, hører Tyve til.

Den gode Proudhon har i den nye Tid ikke udtalt sig anderledes med sin Lære: Ejendom er Tyveri.

Da Senatorerne komme og appellere til Timons Storhed som Feltherre og Statsmand, lader han først som var han tilbøjelig til at hjælpe, men siger saa (V_2): Hvis Alkibiades slaar mine Landsmænd ihjel, saa hils ham fra Timon, at det er Timon ganske lige kjært; han maa hærje Athen, rive vore gamle Mænd i Skjæget og give vore Vestalinder til Pris for Soldatesken, det er Altsammen Timon lige kjært, som det er Soldaternes Knive lige kjært, naar blot I lægge Struberne til. Det mindste Knivsblad i Alkibiades's Lejr er Timon kjærere end nogen Strube i Athen.

Al Følelse for Fædreland og Hjemstavn, ja selv for de Forsvarsløse, er slukt i hans Sind.

Og saa har Shakespeare tilsidst fra Plutarch optaget og med Mesterskab udført dette Træk af den blodigste Ironi: Timon erklærer Senatorerne, at han er ikke, som Rygtet gaar, den der glædes ved et almindeligt Skibbrud. De kan endnu en Gang nyde godt af hans Gjæstfrihed. Han har her et Figentræ, som han har bestemt til Omhugning. Men enhver af hans Landsmænd, der lyster, høj eller lav, som vil undslippe Belejringens Nød, kan, før det fældes, frit komme til ham og hænge sig deri. Saa

melder han, at hans Gravhule er færdig; der kan de søge ham og lade hans Gravsten være deres Orakel: «I mine Læber! Lad det nu være nok af bitre Ord! Lad Pest og Smitsot fuldende hvad der endnu fattes! Lad for Fremtiden Grave alene være Menneskehænders Værk og Døden være den eneste Vinding! Sol, skjul dine Straaler! Timon har gjort sin Gjerning.» Og han gaar ind i sin Grav for at begaa sit Selvmord derinde.

Dette er da det sidste Ord: Lad Pesten rase blandt Menneskeheden! Gid den maa smitte og slaa ned, saa længe der er En tilbage, som kan grave en Grav! Lad Tilintetgjørelsen gaa sin Stormgang over Jorden! Timon søger Tilintetgjørelsen for sig selv. Solen slukkes nu for ham. Maatte den slukkes for alle de Andre!

Det er ikke Sorg over Ondskabens Magt til at nedbryde udmærkede Væseners Lykke — som i Othello, ikke heller Jammer over de truende Muligheder og den Ulykkernes Vrimmel, Livet rummer — som i Lear; det er Harmen over den lidte Utaknemmelighed alene, der har voxet sig saa stor, at den dækker Livets Himmel med sorte Skyer, slukker Solens Glans, og lader en Torden rulle, som vi ikke har hørt den selv hos Shakespeare, mens Synskresen blinker af Lyn i Lyn.

Alt, hvad Shakespeare i disse senere Aar

har oplevet og døjet, Alt, hvad han har lidt af Skuffelser paa Grund af andre Menneskers Æreløshed, og Alt, hvad han har tænkt over det Udstaaede, har han sammentrængt her, og af dette Ler har han formet denne ene store, desperate Skikkelse, Menneskehaderen, hvis vilde Rhetorik er som en mørk Essens af tungt Blod og Galde, udsondret for at lindre Kval.

XIV.

Og saa var det da sagt, dette Bitterhedens sidste, vildeste Ord. Den sorte Sky havde udladt sig — og Himlen blev langsomt ren paany.

Det synes som om Shakespeare har befriet sig for Græmmelsens værste Pine ved at give den Ord og Form og som han har aandet op nu, da gjennem det i Aaringer stegne Crescendo det højeste *Forte* var naaet, og Intet mere tilovers at sige. Thi udover Ønsket om den samtlige Menneskeheds Tilintetgjørelse ved Pest, Kjønssygdom, Nedhugning eller Selvmord gaves der dog ingen yderligere Forbandelse.

Han havde raabt sig træt; han havde raset ud; Feberheden var ovre. Han har følt sig som i en begyndende Reconvalescens.

Og hvad er saa hændt? Den slukkede Sol er bleven tændt paany. Den sorte Himmel er

paany bleven blaa for hans Blik. Den milde Interesse for alt Menneskeligt er vendt tilbage.

Hvorledes? hvorfor? Hvem kan svare derpaa!

Ingensteds i hele Shakespeares dunkle Levned er der en mere følelig Lakune; ingensteds lider man i den Grad under Savnet af Kundskab om hvad der personlig er hændt ham. Der er dem, som her i Almindelighed have henvist til de ældre Aars Resignation, og der er nogle Glimt deraf i de seneste Værker. Men Shakespeare hverken var eller følte sig gammel ved 45 Aars Alderen, og Ordet Resignation er en blot og bar Talemaade, anvendt som Forklaringsgrund til den forunderlige, mærkværdige Mildnelse, der nu indtræder i Shakespeares længe saa oprørte Sind. Og ikke Mildnelse alene eller Forsoning, skjønt det forsonende eller forsonlige Element gjør sig gjældende med en vis Styrke, men Gjenopvaagnen af den frie, legende Indbildningskraft, der saa længe og saa helt havde ligget som i Dødssøvn. Resignation virker ikke fremmende paa Fantasien.

Livet har paany tyktes ham værd at leve, Jorden atter smuk, eventyrlig, fantastisk tiltrækkende, og Menneskene, der bebo den, have ikke længer staaet for ham som en Horde uden Værd.

I Forholdene omkring ham er ingen For-

andring indtraadt. I politisk Henseende var Englands og Englændernes Vilkaar de samme. Lidet kunde saadanne Begivenheder røre ham, som at Henrik IV af Frankrig i 1610 faldt for Ravaillac's Dolk eller at som Følge deraf Jesuiterne fordreves fra England og det forbødes de engelske Katholiker (Recusanterne) at nærme sig Hoffet indenfor 10 Miles Omkres. Stort Indtryk kunde det ikke heller gjøre paa ham, at Kong James i 1612 højtideligt lod sin Moders Lig bisætte i Westminster og rejste det smukke Mindesmærke over hende.

Hvad er der sket ham selv personligt? Hvad har indvirket paa ham, omstemt ham, stemt ham, givet hans saa længe forstemte Strengeleg den gamle Harmoni og Velklang tilbage? Ingen kan svare. Vi kunne med Sikkerhed kun føle, at der her er en afgjørende Skillelinje i hans Existens.

Men lad Blikket glide ud over de store dramatiske Værker af ham, som staa tilbage, over Perikles, Cymbeline, Vintereventyret, Stormen — over det sidste pragtfulde Tidsrum af Shakespeares Virksomhed for Theatret! Se ud over denne hans Livs forbausende farverige September, broget som hans Kunst aldrig før havde været broget, og med Septembers klare, gjennemsigtigt kjølige Luft!

Hvad staar af dette rige Efteraars Frembringelser i alle Menneskers Erindring i første Plan? Hvad andet end disse unge Kvindeskikkelser: Marina, Imogen, Perdita, Miranda, disse mistede og gjenfundne, undertiden ensomme og forladte unge Skabninger, der i Regelen lide blodig Uret, i ethvert Tilfælde ikke er vurderede som de fortjene eller ikke indtage den Plads, der tilkommer dem, men hvis Væsens Ynde, Højhed og sejerrige Adel overvinder Alt.

Selvfølgelig have de havt Modeller eller én Model. En ny Verden har aabnet sig for Shakespeare, og det vilde være ufrugtbart at hengive sig til de mangfoldige nær eller fjernt liggende Gisninger om, hvorledes den har aabnet sig for ham eller hvem der har aabnet ham den. Den Mulighed skal kun let berøres, at Shakespeare under og efter den vilde Krise af Menneskeforagt er bleven gjenforsonet med Livet ved ungdommelig kvindelig Højhed og den Poesi, den har udbredt om sig og draget med sig i sit Følge.

Alle disse unge Kvinder have noget Beslægtet, og de skille sig skarpt ud fra andre Grupper af unge Kvinder hos Shakespeare. De tilhøre kun halvvejs Virkelighedens Verden; halvvejs Fantasiens. Ungdommens Ynde og Eventyrets Romantik ligger som en Glorie-Udstraaling omkring dem; de have tilfælles en sand Uanfægtelighed

af Livets Smuds og af den ufortjente Fornedrelse, hvori de befinde sig. De er selvsikre uden at have Shakespeares aandrige unge Pigers frejdige Livsmod. De er blide uden at have hans ofrede unge Kvinders ordknappe, rørende Vemod. Ingen af dem ender tragisk, som ingen af dem siger en Spøg. Men enhver af dem staar for Digteren som et Venerabile.

Marina og Perdita er i ganske beslægtede Situationer. De er udsatte Børn, tilsyneladende uden Fader og Moder; ene i Farer eller i ringe Forhold. Imogen er miskjendt, truet paa Livet som Marina før hende; men hun er miskjendt og dødsdømt af den, der er hende kjærest af alle, og bevarer dog sit Væsens Kraft ubrudt, ja sin Kjærlighed til den Uforstandige og Uværdige ubeskaaren.

Miranda endelig er fordreven fra sin Stilling som Fyrstinde, henvist til Ensomhed paa en ubeboet Ø, men skjærmet ved en Faders aarvaagne Ømhed. Der er overhovedet i Skildringen af hende som af Marina noget halvt Faderligt i den Ømhed, hvormed Skikkelsen er tegnet, men paafaldende er i «Stormen» især Opfattelsen af den unge Pige i hendes naturlige Ynde som det beundringsværdige Naturmysterium. Agnes hos Molière og Miranda hos Shakespeare have den Lighed, at ingen af dem har set nogen ung

Mand før de møde den, de elske; men medens Molière ikke meddeler sin Agnes anden Uskyld end den, der har sin Grund i hendes kunstigt vedligeholdte Uvidenhed, en Uskyld, der derfor hurtigt svinder som Dug for Kjærlighedens Sol, træder Miranda Shakespeare imøde næsten som et ham fremmed Væsen, og staar der som et Ideal af Uskyld, af sjælfuld Kvindelighed og jomfruelig Erotik, for hvilket han ikke er langt fra at bøje sit Hoved med en Art Andagt.

Man kaste Blikket tilbage over Shakespeares Kvindegalleri.

Der er hans Ungdoms Virago'er, blodtørstige Kvinder som Tamora, brødefulde og kraftige Naturer som Margarethe af Anjou og senere Lady Macbeth, Goneril, Regan; de, der er udførte med en vis Ringeagt for Kvinden som Anna i Richard III eller de uelskværdige, skjændesyge som Katharina i Arrigtrold og Adriana i Tvillingerne, i hvem man synes at kunne spore Minder om Hustruen i Stratford.

Dernæst er der de lidenskabeligt elskende unge Kvinder fra Shakespeares Ungdom: Julie i «De to Veronesere», Venus, Titania, Helena i «Naar Enden er god», og den rette Julie.

Saa de fine, aandrige, ofte muntre unge Piger ligefra Rosalinde i Elskovs Gjækkeri over

Portia i «Kjøbmanden» til Beatrice, Viola og den rette Rosalinde.

Saa følge de naive, tragisk anlagte, dybt følende, tause, der er viede til Undergang: Ofelia, Desdemona, Cordelia.

Saa i den dybeste Forstemtheds Periode den rent sanselige Kjønstype: Kleopatra, Cressida.

Og nu tilsidst den ganske unge Pige, betragtet med den modne Mands varme Blik, med Fryden over hendes Ungdom og en vis Beundringens Erotik.*)

Hun var gaaet tabt for ham, som Marina var gaaet tabt for sin Fader Perikles, Perdita for sin Fader Leontes. Han fordyber sig i hendes Væsen med noget af den Faderømhed, han selv føler for sin Skabning Imogen og som hans sidste Incarnation, Magikeren Prospero, føler overfor sin Datter Miranda.

---

*) Mrs. Jameson har i sin kjønne gamle Bog «Shakespeares Female Characters» kun forstaaet at gruppere Kvinderne paa ganske udvortes Maade. Hun inddeler uden ringeste Hensyn til Tidsordenen 23 Kvindekarakterer i fire, ret vilkaarlige Grupper: [1]) Characters of Intellect, [2]) of Passion and Imagination, [3]) of The Affections og [4]) Historical Characters. Heine karakteriserer 45 Kvindefigurer i sin «Shakespeare's Mädchen und Frauen», dog de sidste 21 kun ved et Par Citater og de øvrige uden Forsøg paa historisk eller dybere psykologisk Opfattelse.

Han havde forløftet sig paa Livet; han lader nu dets værste Tyngde ligge.

Ingen Tragedier mere! ingen historiske Dramer mere! Ikke mere denne Rædsel og denne Virkelighed! Nej, et fantastisk Gjenskær af Livet med Omvexlinger og Overraskelser i Sagnets Eventyrstil. En fantastisk-digterisk Ramme om den unge Kvindes yndefulde Alvor, den unge Piges alvorsfulde Ynde.

Den virker som en Aabenbaring fra en bedre Verden, denne Ynde, lad den da hensættes i Omgivelser, der er drømmevækkende som hun selv: Skibet paa det aabne Hav udfor Mytilenes Kyst, eller et sælsomt, havomslynget Bøhmen, eller en ensom, af Trolddom skjærmet Ø, eller et Britannien, hvor Konger fra Romertiden og Italienere fra det 16de Aarhundrede mødes med unge Prinser, der bo i Skovhuler og aldrig have set en ung Kvinde, som Miranda aldrig har set en ung Mand.

Og langsomt vender han tilbage til visse lyse Stemninger fra hans Ungdom, da han digtede Sommernatsdrømmens Alfedanse eller hensatte sorgløse Ynglinge og lattermilde unge Piger i en ukjendt Skov i Ardennerne, hvor der fandtes Løver og Cypresser.

Kun at Overgivenhedens Stemning er borte, medens en Fantasi, der er ubunden af Virkelig-

hedens Love, spiller frit. Der ligger megen Alvor og Erfaring bag denne Fantasis frie Legen nu. Han svinger Tryllestaven — og Virkeligheden forskydes og gjennembrydes nu som før, som i hans Ungdom. Men det lyse Sind er blevet til Vemod; Overgivenheden er bleven et svagt Smil. Det er et hærjet Sinds Drømmerier, han byder os tilsidst, et rigt, men ikke langvarigt Drømmespil, som optager i Alt tre, fire Aar.

Saa kaster Prospero sin Tryllestav ud i Havet for bestandigt.

XV.

Syvfold Mørke omgiver Shakespeare's Frembringen i det Tidsrum, da Overgangen sker fra hans mørke, mistillidsfulde Syn paa Livet til den lysere Verdensopfattelse, som fremtræder i hans sidste Skuespil. Vi møde her en lille Række Dramer, om hvilke vi enten med Bestemthed kunne se, at de kun delvis er af ham, som Tilfældet er med Timon og det nu følgende Perikles, eller om hvilke vi med Vished kunne udtale, at det Allermeste intet Forhold har til ham, men hvor der dog er en stærkere eller svagere Mulighed tilbage for, at han har indskrevet enkelte vigtigere Repliker, eller hist og her givet en betydningsfuld Retouche, som Tilfældet er med Henrik VIII og De to ædle Frænder.

Siden sin Begyndertids Dage havde han ikke omarbejdet anden Mands Værk, ikke blandet sin Aands Frembringelser ind i det af andre og ringere Aander Frembragte, og ikke tilstedt en saadan Sammenblanding; hvad er Aarsagen til at den nu paa én Gang forekommer oftere optrædende i hans Digterlevned?

Jeg vil uden Omsvøb og uden Kritik af Andres Anskuelser fremstille min Synsmaade.

Vi iagttog allerede ved Coriolanus, at Shakespeare's Sindsstemning overfor Menneskene i hin hans Livs mørkeste Periode ogsaa sporedes overfor hans Livsgjerning. En vis Flygtighed i Arbejdet viste sig. Med den stedse dybere Mistillid til at møde det Gode og Værdifulde i Menneskeverdenen, med den stadigt stigende Harme over Menneskedyrenes Raahed og Utaknemmelighed fulgte en ligegyldigere, skjødesløsere Holdning som Kunstler.

Vi have jo fulgt Shakespeare fra hans første Kampaar gjennem hans Ungdoms lykkelige Tid, gjennem den store Alvorsperiode i hans Liv og helt op gjennem Bitterhedens ikke korte Tidsrum, indtil vi i Timon fra Athen naaede Krisens Øjeblik, det vilde Udbrud af Raseriets og Menneskeforagtens Feber og sporede Reconvalescensens Begyndelse. Der aabnede sig for os et Perspektiv ind i ikke altfor alvorstunge, ikke altfor

virkelighedskjære, fantastiske Værker, i hvilke Shakespeare paany viser sig forsonet med Livet.

Imidlertid, det forstaar sig at pludselig og med ét Slag er denne Forsoning ikke bleven hidført, og i et saa inderligt stræbende Forhold til sin Kunst som fordum træder Shakespeare ikke strax paany, ja i Grunden først i sit allersidste Arbejde, idet han slipper denne sin Kunst for bestandig.

Vi saa: han havde forløftet sig paa Livet. Men han følte det nu desuden, som havde han forløftet sig paa Kunsten. Han sætter ikke mere sin hele, til det Yderste anspændte, Kraft som Indsats, naar han skriver. Eller han er ikke mere i Besiddelse af denne Kraft, for hvilken i sin Tid ingen Opgave var for omfattende, ingen Gru for stor. Man føler fra nu af eller fatter fra nu af, at dette mægtige Geni vil nedlægge sin Pen Aaringer før hans Liv er til Ende; man aner, at hans Sind langsomt løsner sig fra Theatret, om det end ikke strax løsriver sig derfra. Han har allerede ophørt at optræde som Skuespiller, han vil snart ogsaa ophøre at skrive for Scenen. Han længes bort efter Hvile, efter Ensomhed; bort fra Byen ud paa Landet, bort fra sit Livs Kampplads til sit landlige Fødested, hvor han vil tilbringe de Aar, han har tilbage, og hvor han vil dø.

Rimeligvis har Bevægelsen i hans Sind været denne: Ud af Menneskeforagten har viklet sig en heroisk Ligegyldighed for Menneskenes Dom over ham, og Kunstnerforfængeligheden i ham var dræbt, idet hans Stolthed var voxet til den højeste Selvsikkerhed. For hvem skulde han skrive? Hvor var de, for hvem han skrev sin Ungdoms rige Skuespil, de, til hvis Bifald han dengang bejlede og hvis Ros var hans Fryd? De var døde og borte, eller han havde tabt dem af Syne, næsten alle, som de ham — hvor længe varer i Reglen en hjertelig, menneskelig Deltagelse for en frembringende Aand!

Og stedse mere ligegyldig for sit Navn og Ry har han dels skyet det omfattende Anlægs og den gjennemførte Udarbejdelses Anstrengelse, dels betragtet det som ligegyldigt, om det Arbejd, han foretog, kom til at gaa under hans Navn eller under en Andens. Ligesom han i suveræn Ringeagt for hvad Menneskemængden troede eller ikke troede om ham, uden en eneste Protest lod Pirat-Boghandlerne udgive det ene dumme og slette Stykke efter det andet med hans udødelige Navn paa Titetbladet (Sir John Oldcastle 1600, The London Prodigal 1605, A Yorkshire Tragedy 1608, Lord Cromwell 1613), saaledes druknede han nu enten selv sit Arbejde eller tilstedte at Andre druknede det i middel-

maadige, ubegavede eller yngre og affekterte Mænds svagelige Produkter. Vi se, som i Timon, saaledes nu strax i Perikles og derefter i andre Digtninge de Linjer, hans Mesterhaand har draget, flettede sammen med Konturer, der er udkastede af usikre, kejtede Hænder. Saare vanskeligt er det jo i visse Tilfælde at se, om det er Shakespeare, der har gjort Begyndelsen, er bleven træt paa Halvvejen og, som Michel Angelo saa jævnligt gjorde, har ladet sit Arbejd henstaa ufuldendt, og derefter med Sindsro har set det fuldstændiggjort af Andre — eller om han har havt disse Andres Forsøg liggende for sig og har begravet sin Poesi, sin Kraft, sin Storhed i disse Mænds svampede og barnagtige Vers eller usunde Prosa, og med fuldstændig Ligegyldighed har overladt det til Skjæbnen, om en Eftertid, han neppe har skjænket mange Tanker, vilde kunne udfinde hans Part deraf. Maaske har han handlet med sit Arbejd for Theatret omtrent som moderne Forfattere gjør, naar de enten overlade Ideer og Indfald til en Kamerat eller skrive anonymt i et Blad, et Tidsskrift. De skrive, fordi det er deres Haandværk, uden synderlig Glæde derved, uden Tanke paa Ry eller Anseelse derfor. De stole paa, at der altid er en tre, fire af deres Venner eller Veninder, som kjende deres Pen igjen; og gjætte disse Venner ikke Forfatter-

skabet — hvad de tidt ikke gjør — saa er den Sorg let slukt.

Den første Kvartudgave af *Perikles* fra 1609 har paa sit Titelblad disse Ord: «Det sidste og mest beundrede Stykke, kaldet Perikles, Fyrste af Tyrus . . . . . af William Shakespeare.» Det sidste — Stykket kan tidligst være opført 1608, da ingen samtidig Notits forinden taler om nogen Opførelse deraf, medens fra Aar 1609 Omtalen af Stykket er hyppig. Det mest beundrede Stykke — Alt taler for Sandheden af disse Ord.*)

Der er opbevaret talrige Vidnesbyrd om den Yndest, Skuespillet fandt. I et navnløst Digt fra 1609 «Pimlyco or Runne Red-Cap» omtales Perikles som et nyt Skuespil, hvilket fine og simple Folk trænges for at se:

---

*) Den fuldstændige Titel lyder: The late, and much admired Play, Called Pericles, Prince of Tyre, With the true Relation of the whole History, aduentures, and fortunes of the said Prince: As also, The no lesse strange and worthy accidents, in the Birth and Life, of his Daughter MARIANA. As it hath been diuers and sundry times acted by his Maiesties Seruants, at the Globe on the Banckside. By William Shakespeare. Imprinted at London for Henry Gosson, and are to be sold at the signe of the Sunne in Paternoster row. 1609.

Amazde I stood, to see a Crowd
Of Civill Throats stretchd out so lowd
(As at a New-Play) all the Roomes
Did swarm with Gentiles mix'd with Groomes,
So that I truly thought all These
Came to see *Shore* or *Pericles*.

Den ovenfor (III S. 141) nævnte Prolog til Robert Tailors *The hog has lost his pearl* fra 1614 slutter med to Linjer, i hvilke Forfatteren ikke véd at ønske sit Skuespil bedre Held end, at det maa gjøre en Lykke som Perikles:

And if it prove so happy as to please,
Weele say 't is fortunate like *Pericles*.

I 1629 aflægger Ben Jonson i sin Forbitrelse over den Fiasco, hans Skuespil The New Inn havde gjort, Vidnesbyrd om den Tiltrækning, Perikles stadigt udøvede, ved det Udfald mod dem, der endnu finde Smag i mugne Eventyr som dette, hvilket han har indflettet i den Stykket ledsagende Ode til ham selv:

No doubt some mouldy tale,
Like Pericles, and stale
As the shrieve's crusts, and nasty as his fish —
Scraps, out of every dish
Thrown forth, and raked into the common tub,
May keep up the Play-club.

I 1646 stiller Sheppard i det ovenfor (II S. 200) anførte Digt The Times displayed in Six Sestyads

Shakespeare udtrykkeligt for Perikles's Skyld op som jævnbyrdig med Sofokles og rigere paa Indbildningskraft end Aristofanes:

> With Sophocles we may
> Compare great Shakespear; Aristophanes
> Never like him his Fancy could display;
> Witness *the Prince of Tyre, his Pericles.*

Dette Skuespil blev ikke optaget i den første Folio-Udgave, rimeligvis fordi Udgiverne ikke kunde komme til Rette derom med Forlæggeren — thi Piraterne var lovbeskyttede, saasnart Bogen var indført i Boghandlerregisteret — den danske Oversættelse af Shakespeare har tilladt sig fuldstændigt at udelade det, skjønt der ikke hersker ringeste Tvivl om Shakespeare's Part deri; men ligefuldt har det i hans levende Live og efter hans Død hørt til den engelske Theaterliteraturs mest yndede Værker.

I ældre Tid blev det antaget, at Perikles var et af Shakespeare's allerførste Ungdomsarbejder, en Opfattelse, som mærkværdigt nok endnu i vore Dage Karl Elze har hyldet. Men ingen Kritiker drager nuomstunder i Tvivl, hvad allerede Hallam paaviste, at Sproget i den Del deraf, som skyldes Shakespeare, røber hans sidste Periodes Manér, og den samtlige engelske Kritik er enig om, at Shakespeare's Part af Perikles er

opstaaet i eller omkring Aar 1608, i ethvert Tilfælde *efter* Antonius og Kleopatra, Coriolanus og Timon, *før* Cymbeline og Stormen. (Se f. Ex. P. Z. Round's Indledning i Irving-Udgaven, eller Furnivall's hos Dowden og andensteds aftrykte «Triar Table of the order of Shakspere's Plays»). Jeg for min Part deler selvfølgelig ganske den Anskuelse, at Perikles ideelt følger efter Coriolanus og Timon og danner Ouverturen til de følgende idyllisk-fantastiske Skuespil. Imidlertid vil Læseren maaske have paaagtet, at jeg ikke (som Furnivall og Dowden) har troet at kunne skyde den hele pessimistiske Dramarække saa langt tilbage, at den er afsluttet 1608.*) Jeg antager at visse Dele af Perikles har formet sig i Shakespeare's Sind endnu medens han sidste Gang gav sin Harme Luft i Timon. Der kan jo i Brydningstider paa en Gang findes en Over- og en Understrøm i en Digters Sind som i andre Menneskers, og Understrømmen er den, som da snart derefter vil tiltage i Magt og fylde Gemyttet. Imidlertid vil den tænkende Læser

---

*) Triar-Table bestemmer Ordenen saaledes:

Troilus and Cressida.....1606—7
Antony and Cleopatra.....1606—7
Coriolanus.....1607—8
Timon.....1607—8

allerede have forstaaet, at mine som Andres Dateringer af Shakespeare's sidste pessimistiske Arbejder blot kunne være omtrentlige. Jeg er tilbøjelig til at rykke dem et Aarstid frem, fordi jeg troer at spore en Sammenhæng mellem Coriolanus og Tanken paa Shakespeare's egen Moder, hvis Død først falder i 1608. Men selvfølgelig dvæler en Søn ikke blot ved Tankerne paa sin Moder i det Øjeblik hun bliver ham berøvet, ikke at tale om at Frygten for at miste Moderen under den Sygdom, der sandsynligvis er gaaet forud for Døden, kan have gjort hendes Billed særligt nærværende for ham adskilligt forinden. Her, som overalt i lignende Tilfælde, hvor det ikke udtrykkelig er udtalt, vil Læseren begribe, at der underforstaas et Maaske eller et Sandsynligvis, og vil, hvor han savner det, selv føje det til. Kun de store Grundlinjer i Skuespillenes Rækkefølge er sikker. Hvor alle ydre Kjendemærker mangle, kunne de indre alene ikke afgjøre Spørgsmaalet paa Aar og Maaned. For Perikles's Vedkommende have vi tilnærmelsesvis Sikkerhed; det er jo dog ganske urimeligt, at Shakespeare's Part af Stykket ikke skulde have befundet sig deri, da det i 1608 opførtes paa Globetheatret, især da Titelbladet udtrykkelig paastaar dette.

Som Stykket i sin Helhed er kommet til os,

er det intet virkeligt Drama, men et ufuldstændig i Scene sat episk Digt. Vi møde her den dramatiske Kunst i dens Barndom. Som Prolog optræder for hver Akt og ellers rundt omkring den gamle engelske Digter John Gower, der ved 1390 havde behandlet Stoffet i en versificeret Fortælling. Han fremfører Stykket som en Forklarer *(presenter)* med sin Pegepind. Hvad der ikke kan fremstilles, det meddeler han ligefrem eller foreviser det i pantomimiske Billeder (Tableauer, *Dumb-Shows*). Han taler i gammeldags firføddede Jamber med Rim, der tidt neppe er Assonanser, som f. Ex. strax de første:

To sing a song that old was *sung*,
From ashes ancient Gower is *come*
Assuming man's *infirmities*
To glad your ear and please your *eyes*,

eller disse, der slutte Prologen til fjerde Akt:

Dionyza does *appear*
With Leonine a *murderer*.

Han spøger selv med, at Stykket fremstiller Perikles's hele Levnedsløb fra hans Ungdom af til hans Alderdom. I tredje Akts Begyndelse fødes Marina, og sidst i femte Akt er hun paa Nippet til at blive gift.

Ingensteds er man fjernere fra den senere i Frankrig forsøgte Gjennemførelse af Tidens og

Stedets Enhed. Første Akt foregaar i Antiochia, i Tyrus og Tharsus, anden Akt i Pentapolis, først paa Kysten, saa i en Korridor i Simonides' Palads, saa i en offentlig Hal. Tredje Akt spilles først ombord i et Skib paa Havet, saa i Efesus i Cerimon's Hus; fjerde Tharsus paa en aaben Plads nær Kysten, dernæst i et Bordel i Mitylene; femte først ombord paa Perikles's Skib, der ligger for Anker, saa i Dianatemplet i Efesus.

Her findes saa lidet en Handlingens Enhed som en Tidens og Stedets. Kun Hovedpersonens Enhed holder de fra hinanden faldende Enkeltheder sammen. Der er ingen indre Nødvendighed i det, som sker; den blotte Tilfældighed raader i Alt, hvad der hændes Helten.

Nogen Ide — jeg mener ikke Lære, men Grundtanke — vil Læseren forgjæves søge i Stykket. I Mangel af en Ide fremhæves tilsidst af Gower som Chorus Modsætningen mellem en usædelig Prinsesse i Begyndelsen af Stykket og en sædelig i dets Slutning. Med denne moralske Modsætning har imidlertid de mellemliggende Akter ikke det Ringeste at gjøre.

Stoffet til Perikles var gammelt og almenyndet. Det stammer formentlig oprindeligt fra en græsk Roman, forfattet i det femte Aarhundrede, af hvilken der existerer en latinsk Oversættelse. I Middelalderen blev Fortællingen

oversat paa forskjellige Sprog og i en af de Skikkelser, den antog, fik den Plads i Gesta Romanorum. I det tolvte Aarhundrede optog Gotfred af Viterbo den i sit store Krønikeværk. John Gower, der i det fjortende Aarhundrede behandler den i 8. Bog af sin *Confessio Amantis*, erklærer at have havt Gotfred af Viterbo til Kilde. Den latinske Fortælling blev i 1576 oversat paa Engelsk af Lawrence Twine under Titlen «The Patterne of Paynfull Aduentures», og af denne Bog udkom et nyt Oplag i 1607. I den som i alle Fremstillinger af Stoffet udenfor England er iøvrigt Heltens Navn Apollonius af Tyrus. Det er ganske utvivlsomt paa Grundlag af denne Udgave fra 1607, at det os foreliggende Skuespil er blevet til, hvad jo i og for sig er tilstrækkeligt til at modbevise den forældede Antagelse, at Shakespeare's Del deri skulde stamme fra hans Ungdom. Paa Grundlag af selve Skuespillet, vistnok ogsaa af Shakespeare's Part i samme, er derimod den Stoffet behandlende Novelle opstaaet, som George Wilkins i 1608 udgav under Titlen: «The Painfull Aduentures of Pericles, Prince of Tyre. Being the true History of the Play of Pericles, as it was lately presented by the worthy and ancient Poet John Gower.»

Ikke blot den Omstændighed, at Wilkins i

Tilegnelsen af denne Bog, der dog blot er et Uddrag af Twine og af Skuespillet, kalder den «et stakkels Foster af min Hjerne» (a poor infant of my braine), men langt mere en mærkværdig Overensstemmelse i Stil og Versbehandling mellem de første Akter af Perikles og det af Wilkins forfattede Stykke *The Miseries of enforced Marriage* henpeger til Wilkins som Hovedforfatteren af Dramets ikke Shakespeare'ske Partier. Her som hist er en Mængde usammenhængende Stof stablet sammen til et langstrakt Skuespil uden dramatisk Spænding eller dramatisk Sammenstød, og her som hist i Sprogformen de samme skurrende Ordomsætninger og de samme haarde Udeladelser af Ord. «Det tvungne Ægteskabs» Begivenheder minde om de ikke-Shakespeare'ske Partier af Timon — der forekommer ogsaa her en Ødeland, som har Digterens Sympathi og opfattes som Offer. Formen, som er en Blanding af Prosa, urimede femføddede Jamber, og kluntet anbragte Rimpar med de samme Rim stadigt tilbagevendende, erindrer saavel om Timon's som om Perikles's Stil i de Akter og Scener, hvori Shakespeare ikke har nogen Del. Fleay har eftervist, at der i de to første Akter af Perikles forekommer 195 rimede Linjer, i de sidste tre Akter 14; saa stor er Stilforskjellen i de to Halvdele, og han har gjort opmærksom paa, at

Rimenes Hyppighed her svarer til den i George Wilkins' egne Arbejder. Thi han og Boyle er enige om med Delius, der først udtalte denne Mening, at antage Wilkins for de to første Akters Forfatter. Han har desuden paa Grundlag af Stilsammenligninger paavist den overvættes Sandsynlighed af, at Gowers to Taler i femføddede Jamber før og efter Scenerne 5 og 6 i fjerde Akt, der ved deres hele Form og Sprogtone skille sig stærkt fra hans andre Monologer, stamme fra William Rowley, der ogsaa Aaret forud havde medarbejdet paa et af Wilkins i Forening med Day fabrikeret daarligt Melodrama «The Travels of the Three English Brothers». Naar Fleay imidlertid ogsaa vil tillægge Rowley Prosascenerne i fjerde Akt, der foregaa i et berygtet Hus, saa sker det langt mindre af æsthetiske end af moralske Grunde, der i dette Tilfælde betyde saare lidt. Jeg for min Del er overbevist om, at disse Scener næsten helt skyldes Shakespeare. De forudsættes udtrykkeligt paa enkelte Steder i den Text, der utvivlsomt er hans; de staa ingenlunde i Strid med det Grundsyn paa Livet, som han først nu begynder at arbejde sig ud af, og de erindre ikke lidet om tilsvarende Scener i Lige for Lige.

De nøjere Omstændigheder ved Stykkets Tilblivelse er det nutildags umuligt med fuldkommen

Sikkerhed at fastslaa. Man har paastaaet, at Shakespeare fra først af selvstændigt har begyndt sin Perikles med det, som nu er tredje Akt, har ladet det Skrevne ligge og tilstedt dets Supplering til Theaterbrug ved Wilkins og Rowley. Men disse maa, som det strax vil ses, i Forening have forfattet det oprindelige Drama, og dette ved Theatret være blevet forelagt Shakespeare, der saa deri har udført de Partier, som tiltalte ham. Udgive Stykket kunde Wilkins nu ikke mere; det tilhørte Theatret; han nøjedes da med at imødekomme en Boghandlerspekulation ved at offentliggjøre det som Novelle og tillagde saa sig selv den hele Ære for Opfindelsen og Udførelsen.

Det er utroligt, hvad der alt er gjort til Skuespil i Stykket, som det nu foreligger for os:

Den ridderlige Fyrste af Tyrus — der paa den engelske Scene, vel nærmest fordi Apollonius ikke passede ind i den femføddede Jambe, fik det fra Sidney's Arcadia hentede Navn Pyrocles, der snart fordrejedes til Perikles — kommer til Antiochia for at gjætte en Gaade, som det er livsfarligt at indlade sig med, siden paa dens Løsning eller Ikke-Løsning intet Ringere staar end Prinsessens Haand eller Døden. Han fatter af Gaaden det Forfærdelige, at Prinsessen lever i Incest med sin egen Fader, trækker sig da tilbage og flyer fra Landet for at undgaa den onde Fyrstes

Hævn, der endnu vissere vil ramme den, der har gjættet rigtigt, end de mange, der have gjættet fejl. Han rejser til Tyrus, men end ikke der tror han sig sikker, forfalder til Tungsind og forlader Riget for at undgaa Antiochus's Efterstræbelser.

I Tharsus træffer han et Folk i Hungersnød, bliver dets Frelsermand, forsyner det med Korn fra sine Skibe; lider saa Skibbrud ud for Pentapolis, kastes i Land, møder Fiskere paa Stranden, der opfiske hans Rustning til ham, og deltager strax i en ridderlig Turnering. Kongedatteren ser ham og elsker ham ved første Blik som Nausikaa Odysseus. Over den ædle Fremmede, der nylig har været i Havsnød og allevegne døjet saa meget Ondt, glemmer den unge Fyrstinde alle de prægtige unge Riddere omkring hende. Ham vil hun ægte eller Ingen: Han glimrer imod dem som en Ædelsten imod Glas. Perikles holder Bryllup med Thaisa og rejser bort.

Saa Storm paa Havet. Under Stormen dør Thaisa i Barselseng, og Søfolkenes Overtro fordrer Liget kastet overbord. Det sker, men Thaisa's Kiste driver i Land, og hun vaagner i Efesus uskadt til Live paany. — Den nyfødte Datter anbringes af Perikles i Tharsus, men da hun er voxet op, beslutter hendes onde Plejemoder at lade hende ombringe, fordi hun harmes

over, at Marina overstraaler hendes egen uskjønne Datter. Sørøvere, der stige i Land, forhindre Mordet, men bortføre Marina og sælge hende i Mitylene til et utugtigt Hus. Der lykkes det hende i afskyelige Omgivelser at bevare sin Renhed og vinde en Beskytter, saa hun bliver udløst. Saaledes føres hun ombord paa Skibet til den i Havnen dvælende Perikles, der er nedsunken i dyb Melankoli, for at det kan prøves om hun ikke formaar at omstemme ham. Gjenkjendelsesscene finder Sted dem imellem, og derefter sejler man paa et Vink af Diana til Efesus, hvor Thaisa lever i Dianatemplet og hvor Faderen gjenfinder sin Hustru, den nyligt gjenfundne Datter sin Moder.

Det er dette dramatisk umulige Kanevas, som Shakespeare har havt liggende for sig og som det har lokket ham at udføre eller at omarbejde Hovedpartierne af. At han — som Fleay med Iver har villet hævde — skulde have havt sin Part af Stykket færdig forud, er for Enhver, der har læst det Hele Linje for Linje med Opmærksomhed, en umaadelig Usandsynlighed. Det vilde gjort Wilkins' og Konsorters Arbejd urimelig vanskeligt. En saadan Skriven Begyndelse til en færdig sidste Halvdel vilde have overgaaet deres Kræfter eller dog tvunget dem til en yderst pinlig Agtpaagivenhed, tilmed

da de Shakespeare'ske Scener indrammes af deres Arbejd i Gower's Prologer, hans Mellemspil og Epilogen. Al Rimelighed taler for, at Shakespeare er den, som har lagt sin Haand paa et halvt eller helt færdigt Makværk.

De to første Akter har han næsten ikke rørt ved; dog er der nogle Spor af hans Pen; saaledes i den Finhed, hvormed i Stykkets første Scener Spørgsmaalet om Incesten er behandlet; saaledes i Thaisa's undselige og næsten stumme, men pludselig vakte Kjærlighed til den, der øjeblikkeligt synes hende den første af alle Mænd. Scenen mellem de tre Fiskere, der aabner anden Akt, har ogsaa Vendinger der klinge Shakespeare'sk. Særlig Stedet, hvor den ene Fisker taler om de havesyge Rigmænd, der som Hvaler paa Landjorden aldrig høre op at gabe, før de en Dag faa slugt hele Sognet; Kirke, Klokketaarn og Klokker indbefattede. Den anden Fisker siger: «Hvis jeg var Klokker, saa vilde jeg den Dag være gaaet op i Taarnet,» og paa Spørgsmaalet «Hvorfor?» svarer han: «For saa vilde den rige Gnier have slugt mig med, og naar jeg først havde siddet i hans Vom, saa skulde jeg have holdt en saadan Kimen med Klokkerne, at han ikke havde faaet Fred, før han havde kastet Klokkerne, Klokketaarnet, Kirken og hele Sognet op igjen.»

Imidlertid er det paa saadanne Punkter jo ikke udelukket, at hvad der for os tager sig ud som Stænk af Shakespeare's Vid eller Glimt af hans Aand, kun er Efterligning af hans Manér.

Anderledes plat og kejtet er i Gower's Prolog til tredje Akt Slutningen af Sommernatsdrømmen efterabet: «Nu har Søvnen bragt den festlige Sværm til Ro. Ingen Lyd uden Bryllupsgjæsternes Snorken rundt om i Huset. Katten ligger nu med luende Øjne foran Musehullet, og Faarekyllingerne pibe ved Ovnen.» (Sammenlign Puks: «Arnens Emmer gløde mat — Uglen hyler ud sin Klage.») Efter denne Indledning følger endnu en ubehændigt anbragt Pantomime, paa den en Fortsættelse af den kluntede, episk udtværede Prolog, og saa med Et — som afbrød en Stemme fra en anden Verden, en Guldstemme, rig og fyldig, det matte Vrøvl; som tonede en himmelsk Musik, længe savnet for Ens Øre — høres Shakespeare's egen Røst med den utvivlsomste Ægthed og rentud kongelig Magt: «Thou god of this great vast, rebuke these surges . . .»

Læseren maa søge disse Vers i den engelske Text; de er underfulde. Oversættes de paa dansk Prosa, bliver kun det blotte Indhold tilbage:

Perikles
(ses paa Skibets Dæk).

Du dette store Havdybs Gud, byd disse Bølger lægge sig, der vaske baade Himmel og Helvede; og du, som befaler over Stormene, slut dem i Malm! du, som kaldte dem fra Dybet! O bring den til Ro, denne døvende, rædselsfuldt drønende Torden; sluk mildt dine hurtige, svovlende Lynglimt! — Hvorledes, Lycorida, hvorledes gaar det Dronningen? — Ha, du stormer forgiftigt. Vil du da spy dig selv helt ud? Sømandens Pibe taber sig som en Hvisken i en død Mands Øre, uhørt. Lycorida! osv.

Ammen bringer det spæde, nyfødte Barn. Hun siger:

Her er en Tingest, der er altfor ung for saadant et Sted. Havde den Forstand, saa lagde den sig til at dø, som jeg nu er nær ved. Tag i Eders Arme dette Stykke af Eders døde Dronning.

Perikles.

Hvorledes? Hvorledes? Lycorida!

Lycorida.

Taalmodighed, gode Herre! Gjør ikke som Stormen! Her er Alt, hvad der er efterladt af Eders Dronning — en lille Datter. For hendes Skyld vær mandig og fat Jer!

Sømændene komme og efter nogle rent ud mesterlige Repliker, der give det fulde Indtryk af Uvejrets Rasen og Matrosernes Kamp for at frelse Skibet, fordre de med deres Overtro af Perikles, at den stakkels Dronning, der neppe har udaandet, skal kastes overbord. Kongen

nødes til at give efter, og henvendt til den Døde siger han i klangfulde Vers:

En frygtelig Barselseng har du havt, du kjære. Intet Lys, ingen Ild. De vilde Elementer forglemte dig helt. End ikke jeg har Tid til at lægge dig indviet og signet i din Grav, men jeg maa nu strax, da du neppe er skrinlagt, kaste dig i Havet, hvor, istedenfor et Mindesmærke og evigt brændende Lamper over dine Ben, Hvalen, der sender sin Vandstraale i Vejret, og brummende Vande skal vælte sig over dit Lig, der ligger udstrakt paa simple Muslingeskaller.

Og han befaler, at Skibet med det spæde Barn, der ikke kan taale Søen, skal skifte Kurs og gaa til Tharsus.

Der er i disse Scener et saadant Magtpust af Storm og fraadende Vande, en saadan Rullen af Torden og Glimten af Lyn, at Intet i engelsk Poesi, end ikke hos Shakespeare selv i «Stormen», end ikke i Byron's og Shelley's Naturbeskrivelser, staar derover. Det blæser og tuder, hvæser og larmer under denne Søstorm, saa Baadsmandens Pibe hvislende taber sig i Uvejrets Rasen. Derfor er ogsaa disse Scener blevne berømte og kjære for det søfarende Folk, for hvilket de skreves. Paa dette Omraade er der i England Kjendere nok.

Virkningen er des større, fordi med Elementernes rent udvortes Lidenskab blander sig den menneskelige Lidenskab, lige øm og stor, der kommer til Udbrud i Perikles's dæmpede Klage

over Thaisa. Den overdøves ikke af Uvejret; den lyder som Modsætning til Vindens og Havets Rasen med en Klang af aandig og fin Natur. Henrivende er ogsaa Perikles's Hilsen til det nyfødte Barn:

Nu, gid dit Liv maa blive fredeligt; en stormfuldere Fødsel har vel aldrig noget Barn havt. Gid dit Sind maa blive roligt og mildt. Thi du fik den barskeste Velkomst til denne Verden, som nogen Tid faldt i et Fyrstebarns Lod. Lykke for din Fremtid! Du har havt saa skjændende en Fødselstime, som Ild, Luft, Vand, Jord og Himmel kan skabe, til at fejre din Indtræden . . .

Skjønt Wilkins' Novelle meget nøje følger Stykkets Gang, findes dog kun paa to Steder en Overensstemmelse, der strækker sig til Ordlyden. Det ene Sted forekommer i anden Akt, altsaa i Wilkins' egen Text, det andet her. Hos Shakespeare lyder Stedet:

For thou'rt the rudeliest welcome to this world
That e'er was prince's child. Happy what follows!
Thou hast as chiding a nativity
As fire, air, water, earth and heaven can make . . .

I Wilkins' Novelle hedder det:

Poor inch of nature! Thou art as rudely welcome to the world as ever princess' babe was, and hast as chiding a nativity, as fire, air, earth and water can afford thee.

Mere paafaldende endnu end den ordrette Overensstemmelse og de i Prosaen bevarede Verslinjer er her det første Udraab *Poor inch of nature!* der klinger saa fuldkommen Shakespeare'sk, at man skulde tro det glemt i det Haandskrift, der har ligget til Grund ved den første Udgivelse af Skuespillet.

Først med tredje Akts Begyndelse altsaa griber Shakespeare ind. Han tager fat ved Marinas Fødsel. Hvorfor? Fordi først med hendes Indtræden i Skuespillet begynder det at interessere ham. Det er denne Skikkelse, som det har syntes ham en fængslende Opgave at udføre, dette sarte Billede af ungdommelig Ynde og overlegen Renhed.

Man agte paa, hvor Shakespeare'sk Optrinet er, da hun, umiddelbart før Dionyza sender hende bort for at myrdes, strøer Blomster paa sin døde Ammes Grav. Scenen indvarsler ligesom to snart følgende Scener i andre Arbejder af Shakespeare: den i Cymbeline, hvor Brødrene strø Blomster paa det formentlige Lig af Drengen Fidelio, under hvilket Navn de have lært deres Søster Imogen at kjende, og den i Vintereventyret, hvor Perdita som Hyrdepige skjænker de fremmede Herrer og sine Gjæster alle Slags Blomster. Marina siger (IV_1):

Nej, jeg vil røve Jorden dens Klædebon for at bestrø dit Grønsvær med Blomster. Gule og blaa, Purpurvioler og Morgenfruer, skal som et Tæppe hænge over din Grav, saalænge Sommerdagene vare. — Ak, jeg stakkels Pige! Jeg fødtes under en Storm, mens min Moder døde. Denne Verden er for mig endnu stadigt en Storm, der hvirvler mig bort fra dem, jeg har kjær.

Ordene er simple, i og for sig lidet mærkværdige. Men for mig have de den største Betydning som Symptomer. Disse er de første milde Toner, som undslippe dette Instrument, der saa længe kun havde givet skjærende og skurrende Klang. Man vil i alle Shakespeare's Dramer fra Forstemningstiden intet Tilsvarende finde.

Naar han i sin Træthed og Sørgmodighed har nedladt sig til at omarbejde Partier af dette «Perikles», saa var det for i Hovedpersonen at nedlægge Stemninger, som fyldte ham nu. Perikles er den romantiske Odysseus, den vidtbefarne, der har lidt og døjet Ondt, og som lidt efter lidt har mistet Alt, hvad der var ham kjært. Han ser sig strax, som vi lære ham at kjende, truet med Døden, fordi han har gjættet et Livs afskyelige Gaade rigtigt — hvor symbolsk! — og dette gjør ham sky og indadvendt, urolig og nedslaaet. Han har fra først af et Træk af Tungsindighed, derfor af Ligegyldighed

mod Farer; senere da hans Mistanke til Menneskene er vakt, uddybes dette Træk og giver ham et Præg af Aandsdybde og Følelsesdybde. Han er en helt sensitiv Natur, modig nok i Havsnød, men sænkende sig stedse dybere i et Tungsind, der efterhaanden næsten antager Sindssygens Karakter. Helt ensom og forladt, som han føler sig, vil han intet Menneske taale i sin Nærhed, ikke svare paa Tiltale, men sidder stum og barsk, rugende over sin Kval (V_1). Da er det, at Marina træder ind i hans Liv, først søger at tiltrække sig hans Opmærksomhed paa Skibet ved ydmygt Spil og stille Sang, saa henvender Talen til ham, afvises, ja stødes tilbage med Vrede, indtil hendes blide Redegjørelse for hvem hun er og hvilke Ulykker der have forfulgt hende, vækker Kongens Opmærksomhed. Gjenkjendelsen, Gjenfindelsen af Datteren fremkalder den bratte Overgang fra tærende Kval til en vemodig Lykkestemning.

Netop saadan havde Shakespeare som Digter afsluttet sig fra Verden; netop saaledes havde han set paa Menneskene og deres Deltagelse, da med Marinas og hendes Søstres Indtræden i hans Digtning Grundstemningen med Et slaar om.

Sandsynligvis har Shakespeare lagt denne Rolle til Rette for Burbadge, der spillede den, men der stikker meget af hans Eget deri. Der

har været mere Fællesskab mellem de to Mænd, end den altfor bekjendte Anekdote om deres Rivaliseren ved et Stævnemøde peger hen paa. Men det Trivielleste slaar jo bedst igjennem og huskes længst.

Som nu Perikles af Shakespeare er aandiggjort, saaledes er under hans Hænder Marina bleven en forklaret Skikkelse, hun, der strax ved sin Indtræden i den voxne Alder vækker Misundelse og den hadefulde Skinsyge paa Grund af sin Ynde og sine sjældne Egenskaber. Hun indføres strøende Blomster paa en Grav, og vi høre hende strax derefter under Forsøget paa at afvæbne Den, der efter Befaling vil myrde hende, vise sig selv saa skyldfri som Dronning Dagmar i Folkevisen er det paa sit Dødsleje: Hun har aldrig talt et ondt Ord, aldrig gjort nogen levende Skabning Fortræd, aldrig slaaet en Mus ihjel, ja aldrig kunnet volde en Flue Men; én Gang har hun traadt paa en Orm, imod sin Vilje, og hun har givet sig til at græde derover. Intet Menneskevæsen kan være blidere anlagt. Og til Blidheden svarer det Skjær af Sandfærdighed og Højhed, der ligger over hende.

Da i Indledningen til Gjenkjendelsesscenen Perikles' første barske Afvisen og Bortstøden af Marina har givet Plads for en begyndende Imødekommen og da han har opfordret hende

til at sige, hvor hun er født og hvem der har udstyret hende med det rige Klædebon, hun bærer, svarer hun, at vilde hun fortælle sit Livs Historie, saa vilde den tage sig ud som en Løgn. Hun foretrækker da at tie. Hertil indvender Perikles (V_1):

Jeg beder dig, tal! Fra dig kan ingen Falskhed komme. *Thi du ser beskeden ud som Retfærd selv og du synes et Palads, hvori den kronede Sandhed kunde opslaa sin Bo* . . . . Jeg vil tro dig . . . . Fortæl din Historie! Hvis den blot udviser Tusindedelen af de Lidelser, jeg har udstaaet, saa er du en Mand og jeg har klaget mig som en Pige; *dog du ser ud som Taalmodighed, der stirrer paa Kongers Grave, og afvæbner Fortvivlelsen med dit Smil* (egentlig: smiler den ud af Virksomhed).

Billedernes fantasirige Storhed er her opbudt for at give den rette Forestilling om Marinas Værd som det lægger sig for Dagen allerede i hendes Ydre. Men det er Perikles selv, der er tilmode som var han en begraven Fyrste, det er ham selv, hvem hendes taalmodige Deltagelse ikke slipper, og det er hans egen Sorgs Voldsomhed, hun bringer til at mindske ved sit Smil.

Der er megen dramatisk Virkning i denne Scene; Gjenfindelse og Gjenkjendelse er en alt i den græske Oldtids Tragedier meget anvendt

og aldrig svigtende Effekt. Men Alt i Replikerne her er dæmpet. Hvad der vises os er intet Maleri med stærke, brændende Farver. Det er en henaandet, mildt sammenstemt Pastel.

Dengang det gjaldt om at give en levende Forestilling om Shakespeare's sjælelige Tilstand paa den Tid da «Som Jer behager» og «Helligtrekongersaften» blev til, mindedes Læseren om en Dag, da han følte sig helt rask og sund med Fornemmelsen af, at at alle hans Legems Organer var i lykkelig Virksomhed, en af de Dage, hvor Solskinnet synes festligt og hvor Luften synes at kjærtegne.

For paa lignende Maade at sætte sig ind i Shakespeare's Grundstemning nu bør man huske paa, hvorledes man selv har følt sig tilmode ved Sundhedens første Tilbagevenden efter en haard og langvarig Sygdom. Man er saa svag endnu, at man skyr enhver større Anstrengelse. Man er ikke mere syg, men dog langtfra rask. Ens Gang er vaklende og Haandens Tag svagt; men Ens Sanser er skjærpede; man ser Meget i Lidt. Et Solglimt i Stuen virker mere oplivende og stærkere stemmende end ellers et helt Landskab badet i Sol. En Fuglekvidren fra Haven, blot et Par Pip, siger En mere end ellers Nattegaleslag i Maaneskin. En Neglike i et Glas volder En Glæde som til andre Tider et Drivhus fuldt

af sydlandske Planter. Man er taknemmelig for det Mindste, modtagelig for Venlighed, tilbøjelig til Beundring. Den, der er tilbagegivet til Livet, har en paaskjønnende Sjæl.

Og som Shakespeare med Geniets dybe Modtagelighed har følt hin Ungdommens sorgløse Glædestid stærkere end Andre, saaledes nu Reconvalescensens vemodige og blide Stemninger dybere.

Hvad han har villet have frem, er Uskyldens Højhed i Marinas Væsen, og han har derfor ladet hendes Uskyld sætte paa den fæleste Prøve og givet den den sorteste Folie, der lod sig tænke. Sørøverne sælge den sarte Marina til et utugtigt Hus, og Udmalingen af dets Beboere og Marinas Forhold til dem og til de Besøgende optager en meget stor Del af fjerde Akt.

Det er allerede berørt, at der ingen Grund foreligger til med Fleay at kalde disse Scener ushakespeareske. Naar denne Forsker, der ved sin Vilkaarlighed og sine Meningsomslag har tilsat sin Anseelse, ikke tør tillægge Wilkins men dog fraskriver Shakespeare dem, beroer det paa den engelske Gejstliges Sneversind, som af den Kunst, han skal anerkjende, fordrer Velanstændighed iagttaget eller dog kun overtraadt under Humor, halvt i Spøg. Der er i disse

Sceners Farve — saa plat naturtro som de er — i det mørke og grimme Livsbillede, de opruller, netop den Caravaggio'agtige Kolorit, som er Shakespeare's i denne Periode, han nu staar i Begreb med at forlade. Marinas Repliker her er bestandig slaaende, de ypperste, som overhovedet af Shakespeare er lagte hende i Munden, besjælede som de er af en overlegen Højhed, der minder om den, der præger Jesu Svar paa hans Plageaanders og Forfølgeres Spørgsmaal. Endelig er, som antydet, det hele Personale her ganske det Samme, som det, der optraadte i «Lige for Lige», hvor Ingen er falden paa at bestride Ægtheden. Selve Situationen her og der er af beslægtet Natur. Isabella staar hist med sin Hermelinsrenhed i samme Modsætning til den Verden af Ruffere og Koblersker, der tumler igjennem Stykket, som Marina her til Husets Værtinde og Tjener og Resten.

Man kan ikke forestille sig, at Shakespeare efter Alt, hvad han havde erfaret og oplevet, nogensinde mere har kunnet falde tilbage i romantisk-middelalderlig Dyrkelse af Kvinden som Kvinde. Men han har i sit Væsens Retsindighed snart gjort Undtagelser fra den almindelige Fordømmelse, hvori han en Tid lang var tilbøjelig til at indbefatte Kjønnet, og nu, da

han gjenvinder sin sjælelige Helbred, har det været en Trang i Shakespeares Sjæl at lægge en Helgenindeglorie om en ung Piges Hoved, efter at han saa længe fortrinsvis havde dvælet ved Kvinder, hvis Væsen gik op i den rene Kjønsbestemthed. Og det er lykkedes ham at frelse hendes Uskyld uplettet ud af de afskyeligste Situationer.

Man agte nøje paa hendes Repliker i fjerde Akts anden og sjette Scene. Hun siger, da hun ser sig indespærret i Huset:

Ak! at Leonine var saa sløv, saa langsom! Han skulde have hugget mig ned, ikke snakket. Eller gid disse Sørøvere, der langtfra var barbariske nok, havde kastet mig overbord for at lade mig søge min Moder!

Værtinden.

Hvorfor klynker du, lille Smukke?

Marina.

Fordi jeg er smuk.

Værtinden.

Kom, Guderne har havt deres Del i dig.

Marina.

Jeg anklager dem ikke.

Værtinden.

Du er falden i mine Hænder, hvor du nu skal til at leve.

Marina.

Des større var min Fejl, at jeg vilde undslippe fra hans Hænder, mellem hvilke jeg skulde dø . . . . Er Du en Kvinde?

Værtinden.

Hvad vil du ha', jeg skal være andet end en Kvinde?

Marina.

En hæderlig Kvinde eller ingen Kvinde.

Guvernøren Lysimachus søger Huset og befinder sig snart ene med Marina. Han begynder Samtalen:

Nu, min Smukke, hvor længe har du drevet den Haandtering?

Marina.

Hvilken Haandtering, Herre?

Lysimachus.

Nævne den kan jeg ikke, uden at udtrykke mig uanstændigt.

Marina.

Min Haandtering kan ikke gjøre mig uanstændig. Vær saa god at nævne den.

Lysimachus.

Hvor længe har du saa drevet denne Haandtering?

Marina,

Siden jeg kan huske tilbage.

Lysimachus.

Saa ung har du begyndt! Var du fra Fem- eller Syvaars-Alderen allerede i Tjeneste?

Marina.

Endnu tidligere, Herre, hvis jeg nu er det.

Lysimachus.

Nu, det Hus, hvori du boer, viser jo tydeligt, at du er en Skabning, som er tilfals.

Marina.

Kjender I dette Hus som et saadant Sted og kommer dog deri? Man sagde mig, at I var en hæderlig Mand og Guvernør over denne By.

Lysimachus.

Saa? Altsaa dit Herskab har sagt dig, hvem jeg er.

Marina.

Hvem er mit Herskab?

Lysimachus.

Nu hun, din Sælgekjælling, som lægger Sæden i Jorden til Synd og Skam. Aha, du har hørt noget om min Magt, og holder dig højt for at faa mig til at bejle des hedere.... Kom nu og lad os gaa afsides! kom, kom!

Marina.

Hvis I er af ædel Stamme, saa vis det nu! Hvis man har tillagt Jer en Adel, I ikke besidder, saa gjør det Udsagn sandt, som kaldte Jer ædel!

Og Lysimachus gribes af hendes Ord og slaar om. Han giver hende Guld, opfordrer hende til at blive paa Renhedens Vej og ønsker hende Gudernes Bistand. Da det er lykkedes hende at frigjøre sig og gjøre de Evner og Talenter gjældende, som hun besidder, bliver det aabenbart, hvilket Indtryk hun har gjort paa ham i sin Fornedrelses Stand. Han sender Bud efter

hende for at adsprede Kong Perikles' Tungsind, og attraar derefter hendes Haand.

De anførte Scener give vistnok ikke et aandeligt Udbytte, som svarer til hvad der er vovet for at faa dem frem. Men de røbe den Trang, Shakespeare nu har følt, til at male ungdommelig kvindelig Højhed skinnende hvid midt i Lasternes Ormegaard.

Man bør ogsaa agte paa den Aand, i hvilken dette er udført. Det er Shakespeares og Renaissancens Aand.

Lidt tidligere i England havde Behandlingen af et saadant Æmne udgjort en «Moralitet», et allegorisk gejstligt Skuespil, i hvilket den troende Kvindes Dyd havde triumferet over «Lasten»; lidt senere i Frankrig vilde den have frembragt et kristeligt Drama, i hvilket den religiøse unge Jomfru beskjæmmede hedensk Raahed og Vantro. Her hos Shakespeare, der hensætter Fabelen til Dianadyrkelsens Dage og gjør Dyd og Last lige hedenske, findes ikke et Stænk af noget Gejstligt eller Konfessionelt.

Man kan foretage en Sammenligning; thi kun 37 Aar senere under Ludvig XIV's Mindreaarighed bliver et saadant Stof behandlet i Frankrig af Pierre Corneille i hans temmelig lidet kjendte Tragedie *Théodore, vierge et martyre*. Stykket foregaar paa samme Sted, hvor

Perikles begynder, i Antiochia nemlig, under Diocletians Regering.

Den ondskabsfulde Marcella, Provinsguvernørens Hustru, vil give sin Datter Flavia, der elsker Placidus, denne til Mand. Men Placidus tænker ikke paa nogen Anden end Prinsesse Theodora, der nedstammer fra Syriens gamle Konger. Dog Theodora er Kristinde, og det er Kristenforfølgelsernes Tid. For da at hævne sig paa den unge Pige og fravriste hende Placidus's Hjerte, lader Marcella hende føre til et Hus af samme Art som det, hvori Marina tvinges til at opholde sig, og lader hende indespærre der.

Den dramatiske Interesse vilde jo her hvile paa Udviklingen af Theodoras Følelser, da hun ser sig prisgivet sin Skjæbne. Men den unge kyske Pige vil og kan ikke give den Rædsel, hun maa føle, Luft i Ord; i ethvert Tilfælde vilde den franske Scenes Anstandsregler ikke tillade, at hun gav den Udtryk. Corneille har draget sig ud af denne Vanskelighed ved at omsætte hele Handlingen i Fortælling. Forskjellige urigtige eller ufuldstændige Fortællinger om det Skete, der afløse hinanden, holde Tilskueren i Spænding.

Det fortælles først Placidus, at Theodoras Straf er forvandlet til simpel Landsforvisning. Han aander op. — Dernæst meddeles det, at

Theodora virkelig er bleven ført til hint Hus; men Didymus, hendes kristne Beundrer, er kommen til, har givet Soldaterne Penge for at faa Lov til først at gaa derind, og er noget efter gaaet ud, bedækkende sit Ansigt som skamfuld over sin slette Handling. — Det tredje Budskab lyder paa, at det er Theodora, som er gaaet ud, forklædt i Didymus's Dragt. Placidus's Raseri afløses da af den smerteligste Skinsyge. Han troer, at Theodora frit har hengivet sig til Didymus og lider tusinde Kvaler. — Endelig erfares den fulde Sandhed. Didymus fortæller selv, hvorledes han har frelst Theodora; han har ikke rørt hende, han er Kristen og venter Døden. Lev uden Skinsyge! siger han til Placidus, og lad mig lide Dødsstraffen! Ak, svarer Placidus, hvorledes ikke lide Skinsyge, naar denne henrivende Skabning skylder dig mere end Livet. Du givet dit Blod for at frelse hendes Ære, og jeg skulde ikke misunde din Lykke! — Begge de kristne Martyrer blive dræbte, og den hedenske Elsker, der intet har gjort for at udfri sin Elskede, staar beskjæmmet.

Den hele Modsætning her er da den mellem de store Egenskaber, som følge af den kristne Tro, og de lavtliggende Egenskaber, som Hedenskabet har i Følge.

To Ting er ved denne Sammenstilling paa-

faldende: Det engelske Theaters Overlegenhed, som hensynsløst fører Alt frem for Øjet, selv det, som Sømmelighedsregler forbyde at dvæle ved i det selskabelige Liv, og dernæst Afstanden imellem Aandspræget i Renaissancens Gammel-England og i den begyndende Klassicismes spiritualistisk-allerkristeligste Frankrig.

Den rolige Overlegenhed, som Marinas Uskyld meddeler hende, har intet af den konfessionelle Bismag, som hverken Middelalderens Skuespil før Shakespeare eller Corneille og Calderon efter ham kunne undvære, men som tydeligt nok har været ham levende imod. Corneille's Theodora er Helgeninde af Profession, Martyrinde af Valg, og naar hun til Slutning efter Befrielsen paany overgiver sig til sine Fjender, er det fordi hun gjennem en overnaturlig Aabenbaring har modtaget Tilsagn om, at hun ikke anden Gang vil blive indespærret i det Hus, hvoraf hun er bleven udfriet. Shakespeare's Marina, dette kjærligt og nænsomt udførte Omrids til den første unge Jomfru af den nye Kvindetype, der snart vil fylde hans Digtning, er rent menneskelig i sin Naturs medfødte Adel.

Højst interessant er det nu at iagttage, hvorledes i dette paa en Gang mørke og eventyrlige Skuespil om Perikles Alt spirer, hvad Shakespeare endnu har tilbage at udføre.

Marina og Moderen Thaisa, der begge mistes og sent gjenfindes af den sørgende Konge, er jo som det første Udkast til Perdita og Hermione i Vintereventyret. Perdita er, som allerede Navnet siger, gaaet tabt, og hun lever som Marina i et vildfremmed Land uden at kjende nogen af sine Forældre. Vi have allerede iagttaget, at som Marina strøer Blomster saaledes uddeler Perdita dem med mange dybe Ord om Blomsternes Natur. Hermione gjenfindes tilsidst af Kong Leontes, som Thaisa af Kong Perikles.

I Cymbeline svarer den onde Stedmoder, Dronningen, til den onde Plejemoder Dionyza her. Hun hader Imogen som Dionyza hader Marina. Pisanio skal i Cymbeline myrde Imogen nær Milfordhavn, som Leonine i Perikles skal myrde Marina ved Stranden. Cymbeline gjenfinder tilsidst sine Sønner og sin Datter, som Perikles tilsidst gjenfinder Marina.

Den Forkjærlighed for at erstatte det strenge dramaturgiske Arbejde med lettere Midler, melodramatisk Musik, Aande-Aabenbaringer, der hidkalde Afgjørelsen, og deslige, Altsammen Vidnesbyrd om en vis Træthed overfor Kunstens Fordringer, viser sig allerede her. Diana aabenbarer sig for den slumrende Perikles nøjagtigt som i Cymbeline Jupiter aabenbarer sig for den sovende Posthumus. Som Diana befaler Kongen at drage

til Templet i Efesus for der at gjenfinde Thaisa, saaledes erklærer Jupiter, at Posthumus paany skal blive Fru Imogens Husbond.

Dog det er især «Stormen», som «Perikles» forbereder paa. Den tungsindige Perikles's Forhold til Datteren er som en Bebudelse af den højsindede Prospero's Forhold til Miranda. Ogsaa han er en Fyrste, som lever landflygtig fra sit Hjem. Men iøvrigt er det Cerimons Skikkelse i Perikles, der er det første Udkast til Prospero's Karakter. Man agte blot paa hans store Replik (III₂):

Jeg har altid ment, at Dygtighed og Snildhed var større Gaver end Adel og Rigdom. Letsindige Arvinger kan formørke og bortødsle de to sidste; men Udødelighed venter de to første, der gjør en Mand til en Gud. Det er bekjendt, at jeg altid har studeret den hemmelighedsfulde Lægekunst, gjennem hvilken . . . jeg er bleven fortrolig med og i min Tjeneste har faaet de velsignede Safter, der findes i Planter, i Metaller, i Stene, saa jeg kan tale om de Forstyrrelser, Naturen volder, og om Maaden, hvorpaa den hæver dem, hvad der skjænker mig mere sand Tilfredsstillelse og Glæde, end Attraaen efter usikker Ære, eller det at fylde mit Guld i Silkepunge for at behage Narrene og Døden.

Perikles og Thaisa staa her i anden Akt i samme Forhold til den vrede Fader, der dog ikke tager deres Forbindelse altfor ilde op, som Ferdinand og Miranda til Prospero, da han vredes paa Skrømt. Men især er selve den Storm, som

aabner Stykket af samme Navn, allerede indvarslet ved den beundringsværdige Stormscene, hvormed Shakespeare's Part af Perikles begynder. Og som selve Stormscenerne svare til hinanden, saaledes Marinas Beskrivelse af det Uvejr, under hvilket hun kom til Verden (Perikles IV_1) til Ariels Beskrivelse af Skibbruddet i Stormen (I_2).

Mange Smaatræk røbe desuden det indre Slægtskab mellem de to Digtninge. Døvende, søvndyssende Tryllemusik forekommer i Stormen (II_1) som i Perikles (V_1); der tales om Harpyer i Stormen (III_3) som i Perikles (IV_3). Ordet *virgin-knot,* som Marina bruger om sig selv i Perikles (IV_2) i de smukke Vers:

> If fires be hot, knives sharp, or waters deep
> Untied I still my virgin-knot will keep

anvendes ogsaa i Stormen (IV_1), hvor Prospero benytter det om Miranda, og Ordet forekommer vel at mærke kun paa disse to Steder hos Shakespeare.

Saaledes er hele Digterens seneste Produktion i Spiren tilstede i dette saa uretfærdigt oversete og ringeagtede Stykke. Det har havt to Ting imod sig, dels at det ikke helt er et Shakespeare'sk Værk, dels at der som et Minde om det lige tilbagelagte mørke Tidsrum falder en sort Skygge over Marina's Fysiognomi fra

de smudsige Omgivelser, i hvilke hun i fjerde Akt er anbragt. Men baade som Aktstykke til Shakespeare's Sjælehistorie og som poetisk Frembringelse er dette skjønne og mærkelige Brudstykke Perikles et Værk af højeste Interesse.*)

XVI.

I Perikles som i Timon var det forholdsvis let at paavise Shakespeare's Part i Skuespillet. Det er den afgjørende Del deraf. De Mænd, der her have samvirket med den store Digter, synes dernæst halvt tilfældigt at have faaet deres Arbejd blandet ind i hans og frembyde derfor for os nutildags slet ingen Interesse. Anderledes forholder det sig med to Dramer fra dette Tidsrum, til hvilke Shakespeare's Navn i Forening med anden Mands ligeledes er knyttet, og efter de fleste Kritikeres Mening med Rette. Jeg mener *De to ædle Frænder* (The two noble kinsmen) og *Henrik VIII.* Shakespeare's Del

*) Delius: Ueber Shakespeare's Pericles, Prince of Tyre. Jahrbuch der d. Shakespeare-Gesellschaft III 175—205. — F. G. Fleay: On the Play of Pericles. The New Shakspere Society's Transactions 1874 S. 195—254. Swinburne: A study of Shakespeare S. 206 ff. Gervinus: Shakespeare I 187 og Elze: Shakespeare. S. 409, tro endnu paa, at Perikles er et Ungdomsarbejde.

i disse Stykker er langt mindre betydelig, for det enes Vedkommende næsten forsvindende, medens derimod den netop da med Glans fremtrædende Digter, hvem Resten skyldes, har udfyldt en betydningsfuld Plads i Tidsalderens dramatiske Literatur og ikke har kunnet være Shakespeare helt ligegyldig. Tvertimod det er en Fristelse for Tanken at dvæle ved det Spørgsmaal, hvorledes Shakespeare har stillet sig til ham og hvorledes det er gaaet til, at han er kommen til at samarbejde med ham.

I Aaret 1608 var paa Globetheatret blevet opført et Drama *Philaster,* som havde gjort ganske ualmindelig Lykke, og hvis Sceneheld viste sig at være varigt. Det havde to Forfattere, den 22-aarige Francis Beaumont og den 28-aarige John Fletcher. De slog igjennem med dette Skuespil og fra nu af var begges Navne berømte. Før den Tid havde Fletcher alene 1606—7 bragt sit formentlig lystige, men temmelig smagløse Prosa-Stykke *Kvindehaderen* (The woman-hater) paa Brædderne, hvori der vel er nogle komiske Figurer, men Intet, der lover hvad han som Digter vilde komme til at yde.

Efter den med Philaster fejrede Triumf lod de to Digtere i 1610 eller 1611 opføre deres navnkundige Hovedværk *The Maids Tragedy* og i 1611 det kun lidet mindre ansete Drama *A king and*

no king; fra nu af fortsatte Fletcher først i Forening med Beaumont, efter dennes Død (1615) endnu i de ti Aar, han havde tilbage at leve, alene (for et enkelt Stykkes Vedkommende i Forening med Rowley) sin dramatiske Virksomhed og naaede en Anseelse, der rimeligvis i Shakespeare's sidste Leveaar, i ethvert Tilfælde efter hans Død, hos det store Publikum fordunklede dennes og som efterhaanden steg saa stærkt, at Dryden i sit bekjendte «Essay of Dramatic Poesie» 1668 kan bemærke: «Beaumonts og Fletchers Stykker afgive nu de hyppigste og mest tiltalende Theaterforestillinger, idet der Aaret rundt spilles to af dem for hver Gang der opføres et af Shakespeare's eller Jonson's» — en Ytring, der iøvrigt, naar Hensyn tages til Optegnelserne i Pepys' Dagbog, synes adskilligt overdreven. Men af Shakespeare og Jonson var atter den sidstnævnte den, hvis Ry, altsom Aarhundredet skred frem, fordunklede den andens. Samuel Butler foretrækker ikke blot personligt Ben Jonson, men anser hans Overlegenhed for almindelig fastslaaet og godkjendt.*)

De to nyoptrædende Digtere tilhørte hverken som de ældre (Peele, Greene, Marlowe) det literære og lærde Proletariat eller, som Jonson

*) Se Richard Garnett: The age of Dryden S. 249.

og Shakespeare, Midddelstanden. De var begge af fornemmere Slægt. Fletcher var Søn af en høj Gejstlig, en Mand, der af Erfaring kjendte Hofforholdene saavel under Elisabeth som under James ud og ind, Beaumont af en Justitiarius i Retten for borgerlige Sager (Justice of the common pleas), der var beslægtet med højtstaaende Familier. Det gjorde strax Indtryk paa de Samtidige, at begge indtil Fuldkommenhed forstod at gjengive fornemme Herrers Væsen saavel i deres Udskejelser som i deres hurtige og vittige Svar.

Francis Beaumont var født, sandsynligvis i 1586, i Grace-Dieu i Leicestershire i en Familie, der tilhørte Retsadelen, men hvis Medlemmer i et stort Antal havde digterisk Hang og digteriske Anlæg; i det Aar, da Francis døde, havde Slægten ikke mindre end tre Digtere af Navnet Beaumont. Allerede ti Aar gammel blev Francis Beaumont Student af anden Klasse (gentleman commoner) ved Broadgate Hall i Oxford og kom derfra tidligt til London, hvor han som juridisk Studerende blev Medlem af *the Inner Temple*. Han tog sig dog Jurisprudensen let og synes som Jurist nærmest at have helliget sig til Forfatterskabet af de Skuespil og Maskespil, som i hine Dage saa jævnligt opførtes af de juridiske Kollegier. Saaledes optræder jo Beaumont endnu

i 1613 som Digter af det Maskespil, de juridiske Korporationer The Inner Temple og Gray's Inn opførte ved Hoffet i Anledning af Prinsesse Elisabeths Bryllup med Fyrsten af Pfalz.

Det synes som om det fælles Sværmeri for Ben Jonson's Volpone (1605) fra først af førte Beaumont og Fletcher sammen. Saasnart de havde lært hinanden at kjende, forenedes de i et broderligt Venskab og i en Samarbejden, hvorpaa Historien frembyder yderst faa Exempler. Aubrey, hvem vi skylde en Del Anekdoter om Shakespeare, har om dem en Sætning, der i stærke Træk maler deres Samliv. «De levede, siger han, sammen paa Banksiden ikke langt fra Skuespilhuset, begge ugifte; havde i deres Hus en *, hvem de i høj Grad beundrede; og samme Klæder; Kappe osv. tilfælles.» Der kan ikke godt være Tvivl om, hvad Aubrey har villet sige med den Stjerne, han saa blufærdigt indfører istedenfor et Ord i sin Text; ikke desto mindre har i sin Tid Chalmers villet erstatte den med det meningsløse Ord *bench,* Bænk.

De to Venner begyndte snart at arbejde i Fællesskab. Det synes som om de har udkastet deres dramatiske Planer i Forening og saa hver for sig udført de Scener, der laa bedst for hver Enkelts Talent. Derpaa tyder en Anekdote, der er opbevaret af Winstanley, og som muligvis er

lavet, men kan være sand. I et Værtshus, hvor de to Digtere var sysselsatte med at fordele de forskjellige Partier af et planlagt Skuespil imellem sig, hørtes fra deres Værelse Udbruddet: «Jeg paatager mig at slaa Kongen ihjel,» hvilket af en udenfor Døren Staaende blev opfattet som Vidnesbyrd om en majestætsforbryderisk Sammensværgelse og gav Anledning til en Angivelse. For Anekdoten taler, som George Darley rigtigt har bemærket, at en ganske lignende Misforstaaelse giver Anledning til et Angiveri i Fletchers «Kvindehaderen» (V_2), og at der i dette Stykke er lagt en stor Bitterhed mod Angivere for Dagen; se saaledes I_3, hvor der udkastes et lidet smigrende Billed af deres Væsen og Færd.

Hvordan det nu end har forholdt sig med Fordelingen af det dramatiske Arbejde imellem «de to ædle Frænder», saa maa de dog i Forening have eftergaaet Arbejdet og efter Evne have udslettet Sporene af deres ret forskjelligartede Stil. Ellers vilde det ikke nutildags, skjønt vi have Arbejder, de have udført hver for sig, være saa vanskeligt at tildele hver af dem nøjagtigt den ham tilkommende Ære.

Vi mangle dog ikke Skjelnemærker, særligt ikke metriske, til at holde deres oprindeligt uensartede Talenter ude fra hinanden. Saavidt vi nutildags kan skjønne, var Beaumont den for

egentlig tragisk Digtning anlagte af de to; hans poetiske Tone har været fuldere, dybere end Fletchers; han har havt mindre Vid og mindre udviklet Færdighed, men har været i højere Grad beaandet, rigere paa Følelse og forvovnere i sin Opfindsomhed. En Glorie af Vemod omgiver for Efterslægten hans smukke Aasyn, da han ligesom to andre af Englands ypperste Digtere, Marlowe og Shelley, bortreves af Døden før han fyldte sit tredivte Aar.

Beaumont sluttede sig med særlig Inderlighed til Ben Jonson, var en stadig Gjæst i Mermaid-Værtshuset og har forherliget de literære og selskabelige Sammenkomster dèr i sin poetiske Epistel til Ben Jonson, af hvilken nogle Vers ere blevne anførte ovenfor (Se I 352). Hvor lidenskabeligt Beaumont beundrede Jonson viser sig især i Digtet til ham i Anledning af Volpone, hvor han sætter hans Kunst — den, han alene har lært det engelske Sprog — og Ynden i hans komiske Stil højt over Alt, hvad nogen anden Digter, altsaa ogsaa Shakespeare, før havde frembragt paa nogen engelsk Scene. Jonson svarede med sine Vers «Til Mr. Francis Beaumont», i hvilke han gjengjælder Artigheden med den varmeste Kjærlighedserklæring og med Udtalelsen af sin Frygt for «ikke at være værdig til selv den mindst overbærende Tanke», som

flyder fra Beaumonts Pen, endelig med Forsikringen om at han misunder Vennen for dennes større Talent. Efter hvad Dryden fortæller, har Ben Jonson, saalænge Beaumont levede, underkastet alt, hvad han skrev, den unge Mands Dom, ja givet ham sine Haandskrifter at rette.

Medens Beaumont's Navn saaledes er knyttet til Ben Jonson's, er det Fletcher's alene, som danner en Konstellation med Shakespeare's.

John Fletcher blev født i Rye i Sussex i December 1579, var saaledes mere end femten Aar yngre end den store Mand, han nogle Gange skal have havt til Medarbejder. Hans Fader var først Domprovst i Peterborough, dernæst Biskop først i Bristol, saa i Worcester, saa i London, en smuk, veltalende Mand med Hang til yppigt Levned, som holdt af at vise sig og nyde Tilværelsen, hver Tomme en Hofmand. Alle hans Tanker drejede sig om at tilkjæmpe sig, bevare eller gjenerobre Suverænens Yndest.

Faderens Liv frembød et Moment af historisk Interesse, hvis udprægede dramatiske og tragiske Karakter han sikkert ofte har dvælet ved i Samtaler med sin unge Søn og som var vel skikket til at gjøre det dybeste Indtryk paa en opvoxende Tragediedigter. Dr. Richard Fletcher havde været den Gejstlige, som af Regjeringen var bleven tilforordnet Maria Stuart i hendes Døds-

stund; han havde altsaa været baade Deltager og Tilskuer ved den skotske Kleopatras Endeligt.

Da han traadte Dronningen i Møde i den helt med Sort betrukne Sal, hvori hun skulde halshugges, og efter det Hverv, der var ham tildelt, anmodede hende om at bede sammen med ham, vendte hun ham Ryggen. Madame, begyndte han lavmælt, Dronningens udmærkede Majestæt — Madame, Dronningens udmærkede Majestæt, tre Gange begyndte han Sætningen, men Stemmen svigtede ham af Sindsbevægelse. Da han fjerde Gang gjentog Ordene, afbrød hun ham skarpt: Hr. Domprovst, sagde hun, Jeg er en Katholik og maa dø som en Katholik. Det er unyttigt at plage mig, og Deres Bønner vil kun lidet gavne mig. — Skift Mening, Madame, raabte han nu og hans Tunge kom paa Gled, angr idetmindste Eders Synder, slaa Jer Lid til Kristus for at blive frelst ved ham! — Gjør Jer ingen Bekymring, Hr. Domprovst, svarte hun, Jeg slaar Lid til min egen Tro, for hvilken jeg nu skal udøse mit Blod. — Det gjør mig ondt, sagde da Shrewsbury, at I er saa hengiven til Papisme. — Langsomt tog hendes Damer Sløret fra hendes Hoved for ikke at forstyrre Haarets Opsætning. De afførte hende den lange sorte Kjole og hun stod der i et Skjørt af purpurrødt Fløjl. De afførte hende den sorte Jakke, og

hun stod der i et højrødt Silkeliv. De gav hende hulkende højrøde Ærmer paa og stak hendes Fødder i højrøde Tøfler. Saaledes stod den stolte Kvinde pludseligt som ved en Forvandling paa Theatret skarlagenrød i den kulsorte Sal. Hendes Damer jamrede sig. Hun tilraabte dem: *Ne criez pas vous, j'ai promis pour vous. Adieu, au revoir.* Og højt bedende *In te Domine confido* lagde hun sit Hoved paa Blokken.

Umuligt kunde Richard Fletcher nogensinde glemme den Sjælsstyrke og Fasthed, det ubøjelige Mod, som den store Komediantinde ved denne Lejlighed lagde for Dagen. Ligesaa lidt den Blanding af det mest Rædselsfulde og rent Burleske som fulgte. I sin Sindsbevægelse huggede Bøddelen første Gang fejl, ramte med et svagt Hug det om hendes Øjne bundne Tørklæde og strejfede kun hendes Kind. Efter det andet Hug hang Hovedet kun ved lidt Hud, som han overskar idet han drog Øxen tilbage. Og derpaa var Dr. Fletcher for anden Gang Vidne til en Forvandling, saa forunderlig som var den frembragt ved en Tryllevaand. Hele den rige, falske Haaropsætning faldt af det afhugne Hoved. Dronningen, som havde knælet foran Blokken, var en Kvinde med de modne Aars fuldendte Ynde og værdige Skjønhed. Det Hoved, Bøddelen

fremviste den forsamlede lille Skare, udviste en graanet, rynket, gammel Kvindes visnede Træk. *)

Kunde nogen Fortælling i Verden give den unge Fletcher et bedre Indblik i en tragisk Katastrofes Rædsel, i Dødens Gru og i den Sammenblanding af det Ophøjede og det æventyrligt Groteske, som Tilværelsen i sine betydningsfuldeste Øjeblikke undertiden frembyder, end denne Skildring, som Drengen hørte fra Faderens Læber og der ligesom maa have givet ham en Indvielse og Tilskyndelse til at blive de tragiske og burleske Theatereffekters Mand!

John Fletcher blev opdraget i Cambridge og kom sandsynligvis lidt tidligere end Beaumont til London for at forsøge sin Lykke som Skuespildigter. Han gjorde denne sin Lykke i Aaret 1608 med *Philaster or Love lies a-bleeding*. For Shakespeare maa det have været en underlig Følelse at være Vidne til de første Opførelsers Triumf. Thi Stykket maa paa mangfoldige Punkter have taget sig ud for ham kun som en Gjenklang af hans egne. Prins Philaster befinder sig i Hamlets Situation, forsaavidt han uretmæssigt er fortrængt fra Tronen, og han taler

---

*) Froude: History of England, XII S. 254. — J. St. Loe Strachley: Beaumont and Fletcher, I S. XV.

nu og da til Kongen i Hamlets Stil. Saaledes strax i første Akts første Scene:

Kongen.

Han er sikkert besat.

Philaster.

Ja, af min Faders Aand. Den er her, o Konge, en farlig Aand! Nu siger den mig, Konge, at jeg var en Konges Arving, og byder mig at være Konge, og hvisker til mig, at disse er mine Undersaatter. Det er underligt, at den ikke vil lade mig sove, men dukker ned i min Fantasi og der giver mig Skabninger, der knæle for mig og tjene mig og udraabe, at jeg er Konge. Men jeg vil undertrykke denne Aand. Det er en Parti-Aand, der vil ødelægge mig. Ædle Herre, Eders Haand! jeg er Eders Tjener.

Kongen.

Bort! jeg lider ikke dette, osv.

Dog Philaster er ikke Kongen farlig, thi han elsker Kongens Datter Arethusa og tilbedes af hende, hvem Faderen vil gifte med den anmassende Pralhans, Prins Pharamond af Spanien. Philaster er uden at vide det ikke mindre tilbedt af Hofmanden Dion's Datter, Euphrasia, der er traadt i hans Tjeneste i Forklædning som Page under Navnet Bellario og viser ham en Hengivenhed, der udholder enhversomhelst Prøve uden en Vaklen, selv den at bringe Kjærlighedsbud fra ham til Arethusa og den, af ham at afstaas til denne hans Elskede, for stadigt at

kunne være hende til Haande. Hun befinder sig da i en ganske lignende Situation som Viola i Twelfth Night og med ganske tilsvarende Følelser. Dog er der den Forskjel, at Forholdet hist er behandlet som et Lystspilmotiv, medens Alt her er høj romantisk og tragisk Alvor.

Men endnu et tredje af Shakespeare's Dramer maa Philaster have mindet Digteren om, og stærkere end om noget andet, det af hans Dramer, om hvilket det gjaldt hvad Titlen her siger, at Kjærligheden deri ligger blødende: Othello. I Virkeligheden bringes Philaster og Arethusa under Handlingens Gang i Othello's og Desdemona's Situation.

Det gaar saaledes til. Da Prinsessen behandler sin Forlovede Pharamond med saa megen Kulde, hun vover, og navnlig bestemt afslaar ham at maatte foregribe nogensomhelst af sine Rettigheder som Ægtemand før Brylluppet har fundet Sted, saa opnaar Prinsen, som med naiv Aabenhjertighed meddeler Tilskuerne, at hans Konstitution ikke taaler dette, Forstaaelse og Stævnemøde af en yderst imødekommende Hofdame, Frøken Megra, en af de letfærdige Skjønheder, Fletcher ypperligt forstaar at tegne, nær beslægtet med Cloe i hans yndefulde Skuespil *The faithful Shepherd.* Men da Tiden og Stedet for deres første Sammenkomst bliver røbet,

og Kongen, forbitret over den Tort, der vederfares hans Datter, forpurrer Stævnemødet ved at banke paa Huset og beskjæmmer Megra med de haardeste og groveste Ord, saa truer denne i Selvforsvarets Raseri Hs. Majestæt med, at ifald han offentligt vil besudle hendes Navn, saa skal det komme til at gaa ud over selve Kongedatteren, idet Megra da til Alle og Enhver vil meddele, hvad hun véd om et altfor ømt Forhold mellem denne og en smuk ung Page, som Prinsessen nylig har faaet.

Saasnart Kongen erfarer, at Arethusa har Bellario i sin Tjeneste, troer han øjeblikkeligt Bagvaskelsen og fordrer strax med Raahed Pagen afskediget. Hofmændene, der alle elske Philaster og der ligesom det store Folk ønsker, han skal støde Kongen fra Tronen, have med Sorg og Harme set ham lammet i sin Aktion ved sin Lidenskab for Prinsessen; de overbringe derfor strax Philaster Bagvaskelsen, ja den ene af dem, Dion — tilfældigvis netop Bellario-Euphrasias Fader — forsikrer Prinsen løgnagtigt, at han har overrumplet Prinsessen og Pagen sammen. (Dette Motiv er, som alle de øvrige, hvortil Forklædningen giver Anledning, iøvrigt ikke i mindste Maade udnyttet, fordi det indtil Stykkets sidste Scene er en Hemmelighed for Tilskuerne som for Skuespillets Personer, hvad

og hvem Bellario er). Fra nu af er Philaster Othello. Han drager sit Sværd mod den stakkels Bellario, der forsmægter af Elskov til ham og bortjager ham med Raseri. Pagen føler, at Philaster er omspunden af en eller anden Intrige, men aner ikke hvilken, siger kun disse Ord, der kunde rettes uforandrede til Othello:

But through these tears
Shed at my hopeless parting I can see
A world of treason practised upon you
And her and me.

Ganske som Desdemona, intet anende, med Varme taler Cassio's Sag for Othello, ganske saaledes sørger nu Arethusa i Philasters Nærværelse over, at man har tvunget hende til at afskedige sit dyrebare Kjærlighedsbud (III$_2$):

Du Grusomme! Er ogsaa du haardhjertet? Hvem skal nu fortælle dig hvor højt jeg elsker dig? Hvem skal tilsværge dig det og græde de Taarer, jeg sendte? Hvem skal nu bringe dig Breve, Ringe, Armbaand? sætte sin Helbred til i Tjenesten? Vaage lange Nætter igjennem under Talen til din Pris? osv.*)

---

*) Oh, cruel!
Are you hardhearted too? who shall now tell you
Hov much I loved you? who shall swear it to you,
And weep the tears I send? who shall now bring you
Letters, rings, bracelets? lose his health in service?
Wake tedious nights in stories of your praise?

Og Philaster lider ved disse hendes Ord ganske samme Kvaler som Moren fra Venedig. Men blidere anlagt, som han fra først af er, svarer han hende med nogle Repliker, hvis klagende Pathos ikke kunde være skjønnere og mere følt. Dog da han senere i en Skovegn træffer Arethusa og Bellario sammen, der tilfældig have mødt hinanden, saarer han i skinsygt Raseri med sit Sværd først Arethusa og senere Bellario, der ikke blot modtager Stødet uden Klage, men endog lader sig fængsle i hans Sted som Ophavsmand til Mordforsøget paa Prinsessen. I disse to unge Kvinder er Desdemonas dybe Hengivenhed fordoblet, men har hos dem begge fundet et gribende Udtryk. Tilsidst ordnes Alt. En Revolution i Landet gjengiver Philaster hans Trone; begge de elskende Kvinder helbredes for deres Saar. Klafferen angaaende Arethusa og Mistanken imod hende døer ud i det Øjeblik, da det opdages, at Bellario er en Kvinde; Philaster ægter sin Elskede og denne slutter Dramet ved, endnu mere højsindet end Dronningen i Musset's «Carmosine», at opfordre Bellario-Euphrasia til at blive hos Parret og dele dets Liv:

Come, live with me;
Live free as I do. She that loves my lord,
Cursed be the wife that hates her!

Shakespeare kan ikke her have miskjendt Talentet, tiltrods for de mange Mindelser om hans egne Arbejder, som Stykket indeholdt. Især maa det have tiltalt ham, at hos disse to begyndende Digtere i stærk Modsætning saavel til Chapman som til Marlowe, der ganske manglede Sansen for det Feminine og Evnen til at fremstille det, Kvindekarakterne udmærkede sig ved en høj Grad af Blidhed og Ynde. I Chapmans Dramer, selv i de bedste som Dobbeltdramet *The Conspiracy and Tragedy of Charles Duke of Byron, Marshal of France,* der holdt sig saa nær til Samtidens Historie, har Shakespeare neppe fundet noget, der tiltalte ham. Det var snarere en Ti-Akts Epopee end et Skuespil. I Chapmans Lystspil, selv i de ypperste som *Eastward Hoe* med dets mærkværdigt livfulde Skildring af Datidens London, hvortil hans Medarbejdere Ben Jonson og Marston have bidraget hver sit, har Shakespeare rimeligvis følt sig stødt tilbage ved en Realisme, han selv bestandig har skyet. Beaumont's og Fletcher's Skuespil foregik derimod i et fantastisk Sicilien, rettere sagt, i det Fantasiland, hvortil de ogsaa siden i Regelen henlagde deres Dramer, og det havde i sin hele Holdning noget abstrakt Poetisk, noget der stemmede med de romanske Folks Maade at fremstille Menneskene og deres Liden-

skaber paa, som særligt paa dette Tidspunkt af Shakespeare's Liv ikke har kunnet være ham ukjært.

Det Skuespil af dem, som rimeligvis er fulgt umiddelbart paa Philaster, *A King and no King,* frembød omtrent det samme System af Fortrin og Mangler. Ogsaa her mødte Shakespeare stærke Spor af sin egen Digtning. Da Kongens Moder (III$_1$) her knæler for ham og han rejser hende op, spores det, at de unge Forfattere nyligt have set Volumnia knæle for Coriolanus. Og der findes her en komisk Person, Bessus ved Navn, Krigsmand af Livsstilling, der trods sin Kaptajnsrang er en Kujon over alle Kujoner og Pralhans, Løgner, naar Lejlighed gives ogsaa Kobler, paa en meget underholdende Maade. I Udførelsen af denne Skikkelse har de to Digtere vist ikke ringe komisk Evne. Men det kan ikke nægtes, at Falstaffs mægtige Skikkelse fornemmes staaende bagved. Undertiden tilegne Digterne sig endog rene Falstaff'ske Vendinger. Saaledes siger en Fægtemester etsteds om Bessus (IV$_3$):

Det viste Forsigtighed, den bedste Part af Tapperheden.*)

---

*) «It showed discretion, the best part of valour.» Falstaff siger i første Del af Henrik IV (V$_4$): «The better part of valour is discretion.» Denne Parallel er glemt saavel i Ingleby's: *Shakespeare's Century of Praise* som i Furnivall's *Fresh Allusions to Shakspere.*

Som vi i Philaster saa en stærk Lidenskab, Heltens for Arethusa, fortære sig under grundløs Mistanke, saaledes her en endnu mægtigere Lidenskab, den unge Kong Arbaces' for Prinsesse Panthea, føre til Forvirring og Forfærdelse, fordi Arbaces og Panthea hele Stykket igjennem intet Øjeblik betvivle, at de er Sødskende, indtil Arbaces i Slutningen af femte Akt erfarer Hemmeligheden ved sin Fødsel, ganske som i Philaster Hovedpersonerne først i sidste Scene erfare Hemmeligheden med Bellarios Kjøn. Spaconia's Stilling her, da hun ser, at ogsaa Kong Tigranes, for hvem hun lever, elsker Panthea, er fremdeles ganske den samme som Euphrasia's til Philaster. Her findes imidlertid et dybere Karakterstudium, idet Arbaces' Væsen med dets Blanding af overdreven Selvfølelse, Forfængelighed, Pralelyst og de ypperste Egenskaber er højst sammensat og dog ikke unaturligt eller usympathetisk, og her findes et Studium af en sammensat Lidenskab, som ikke giver Racine's i «Fædra» noget efter; Elskovsdriften rejser sig i sin Vildhed og vil ikke give tabt, men Rædselen og Afskyen for Blodskam møder den bestandig. Digterne udvikle her en Pathos, en Dialektik af høj Rang.*)

*) Know I have lost
The only difference betwixt man and beast,
my reason.

Ved Aaret 1609—10 naaede Fletcher for sig, og Beaumont i Forening med ham dog deres Højdepunkt baade som Digtere og som Forfattere for Theatret. Det skovfriske Hyrdespil, som Fletcher alene er Ophav til, *The faithful Shep-*

Panthea.

Heaven forbid!

Arbaces.

Nay, it is gone
And I am left as far without a bound
As the wild ocean, that obeys the winds;
Each sudden passion throws me where it lists,
And overwhelms all that oppose my will.
I have beheld thee with a lustful eye;
My heart is set on wickedness, to act
Such sins with thee as I have been afraid
To think of . . .
I have lived
To conquer men, and now am overthrown
Only by words, brother and sister. Where
Have those words dwelling? I will find 'em out,
And utterly destroy 'em; but they are
Not to be grasped . . .
Accursed man!
Thou bought'st thy reason at too dear a rate;
For thou hast all thy actions bounded in
With curious rules, when every beast is free:
What is there that acknowledges a kindred
But wretched man? Who ever saw the bull
Fearfully leave the heifer that he liked,
Because they had one dam?

herdess, maa have været offentliggjort før Foraaret 1610, siden Sir William Skipwith, den ene af de Mænd, til hvem det har Tilegnelsesdigte, døde i Maj dette Aar. Flètcher har her fundet et Æmne, der egnede sig til Afløb for hans friske, lette, gratiøse Lyrik. Atter her har Shakespeare kunnet føle en af sine egne Frembringelser, «Midsommernatsdrømmen», som det fjerne Forbillede. Ogsaa her skifte de Elskende Skikkelse, saa Perigot omfavner Amarillis i Amoret's Skikkelse, troende at omfavne sin Hjertenskjær; iøvrigt saarer han Amoret ganske som Philaster Arethusa. Her findes ogsaa langt ude et andet Forbillede, Spenser's *Shepherd's Calendar,* hvoraf Fletcher, som Darley har gjort opmærksom paa, har efterlignet forskjellige Vers, mærkeligt nok deriblandt enkelte, i hvilke atter Spenser har efterlignet Chaucer, hvis Ynde tilmed ingen af de to senere Digtere her har naaet. Saaledes hedder det i *The faithful Shepherdess* (V 5):

> Sort all your shepherds from the lazy clowns
> That feed their heifers in the budded brooms.

I Spenser's *Shepherd's Calendar* staar:

> So loytering live you, little herd-grooms
> Keeping your beasts in the budded brooms.

Men i Chaucer's *House of Fame* (III 133) findes disse Vers:

And many a floite and litlyng horne
And pipis made of grenè corne,
As have these litel herdè-gromes
That kepen bestis in the bromes.

Fletcher's tredje Forbillede var, som allerede Titlen siger, Guarini's *Pastor fido*.

The faithful Shepherdess er en saare yndefuld Frembringelse; den var for fin og henaandet til ved de første Opførelser i Datiden at behage; men den læses endnu idag med Fornøjelse, den har befæstet sin Digters Ry for lange Tider og man kan med Sikkerhed sige, at den maa have tiltalt Shakespeare som et let henkastet Værk af lødig Poesi. Ben Jonson's langt senere, men ogsaa højst værdifulde Hyrdespil, *The sad shepherd,* er den engelske Digtning, som i Datiden kommer den nærmest.

Strax efter at Fletcher havde frembragt denne lette Tragikomedie i Hyrdestil, indgav han imidlertid til Globetheatret det mærkeligste og betydeligste Værk, som han og Beaumont i Forening endnu havde bragt til Verden og overhovedet nogensinde vilde komme til at digte, *The Maids Tragedy*.

Første Akt optages af Forberedelser til et Bryllup og dettes Højtideligholdelse. Kongen (af Rhodus) har befalet den vakre Adelsmand Amintor at hæve sin Forlovelse med den blide

og i Elskov til ham opgaaende Aspasia og ægte den dejlige Evadne, hvis Broder, den store Feltherre Melantius, er Amintors bedste Ven og Fælle. Amintor, for hvem et Bud af Kongen er helligt og hvem desuden Evadne højligt tiltrækker, har da brudt med Aspasia, saa kjær hun end er ham. Vi blive Vidne til Aspasia's dybe Sorg, til hendes Fader, Kujonen Calianax's Vredesudbrud, og derpaa til det Maskespil, der opføres Bryllupsaftenen, i hvilket Sange er indlagte, der bringe en Prøve paa de to Digteres sødeste Lyrik.

Anden Akt fremstiller Brudenatten. Brudens Afklædning ved Venindernes Hjælp, den megen Skjemt, hvorunder denne gaar for sig, danner Indledningen. Saa følger i Sovekamret Stykkets første Hovedscene mellem Brudgom og Brud, saa dristig og dramatisk virksom som nogen Scene hos Shakespeare før eller hos Webster siden. Amintor nærmer sig Evadne med ømme Ord; hun afviser ham lempeligt. Han forsøger at afvæbne hendes formentlige Blufærdighed, da hun med rolig Kulde siger ham, at hun aldrig i sit Liv vil blive hans. Han forstaar ikke Meningen, vil med utaalmodig Attraa tale hende til Rette; saa rejser hun sig, som en Slange rejser sig paa Halen, og erklærer ham koldt hvislende, at hun er Kongens Elskerinde, vil

vedblive at være det, og at Kongen kun har bragt dette Ægteskab i Stand som et Skjærmbrædt for deres Forstaaelse. Det Raseri og den Hævnlyst, der først har grebet Amintor, da han fattede sin Vanære, falder, da han erfarer at hans Fornærmer er Kongen; paa Kongen tør en Undersaat ikke forgribe sig.

Tredje Akt aabnes med Kongens frække Morgenbesøg efter Brudenatten. Han udspørger med rolig Overlegenhed Amintor om, hvorledes han er tilfreds med sin Nat. Men da Amintor med Fatning svarer, at han er saare veltilfreds og paa Kongens mere nærgaaende Spørgsmaal udtaler sig som en lykkelig Brudgom, er det Kongen, der mister Fatningen, lader Evadne kalde og overvælder hende med raa Anklager for at have sveget ham, hvilke hun naturligvis besvarer med lidenskabelige Protester. Kongen tilkalder uden mere at kjende noget Hensyn Amintor, hvem Evadne angriber og udskammer for den Usandhed, han har sagt Kongen om deres Ægteskab, hvorpaa Majestæten brutalt forklarer Amintor Forholdet, hvori han staar til Bruden, og hvad Rolle der er Ægtemanden tiltænkt og tildelt. Ogsaa denne Dobbeltscene er skreven med Mesterskab og den skarpeste Sans for dramatisk Effekt. Resten af tredje Akt er uden Værd, den udfyldes af Dialoger mellem

Amintor og Melantius, der af Vennen erfarer Sandheden om sin Søster. Men Alt er her Unatur: Vennerne trække hvert Øjeblik blank mod hinanden og stikke atter deres Sværd i Skeden, først fordi Melantius ej vil tro paa Anklagen mod Evadne, saa fordi Amintor ej vil finde sig i at Melantius fordrer Hævn, da i saa Fald Amintor's Vanære vil blive aabenbar. Alt dette tager sig ud som svag Efterligning af de før-calderon'ske Spaniere.

Fjerde Akt bringer paany en Række højst virkningsfulde Scener. Først en, hvor Broderen foreholder Søsteren hendes Skjændsel, og da hun med Kulde negter Alt, med blottet Kaarde truer hende til den Ed, at hun vil tage blodig Hævn over den raa, vellystige Konge, der saaledes har nedværdiget hende. Dernæst en, i hvilken den nu pludseligt omvendte Evadne paa Knæ trygler sin Mand om Tilgivelse og opnaar den, da han føler, hvor bittert hun fortryder det Liv, hun har ført. Endelig en meget vel anlagt og gjennemført Scene, i hvilken den latterlige gamle Calianax for Kongen anklager Melantius, hvem han hader, for at have villet overtale ham til at udlevere Byens Kastel, der har ham til Kommandant — medens Melantius uden at fortrække en Mine overfor Anklagen, hvis Sandhed er ham

vel bevidst, forstaar at give det Skinnet af, at Calianax gaar i Barndom og vrøvler.

Femte Akt bringer saa Stykkets anden Hovedscene, en Judithscene, kunstfærdigt forberedt. Evadne begiver sig til Kongens Sengkammer igjennem Forstuen, der gjenlyder af Hofmændenes frivole Skjemt, idet hun gaar dem forbi. Saa følger den med en vis vellystig Grusomhed af Digterne vidtløftigt udførte Scene mellem Kongen, der først vækkes af sin Søvn, da Evadne har bundet hans Hænder til Sengen, og den blodtørstige fordums Elskerinde, der martrer Kongen med sine hadefulde Ord, før hun langsomt berøver ham Livet med sin Kniv. — Resten er skjæmmet af Digternes Forkjærlighed for det altfor Rørende. I Forklædning, som var hun sin egen Broder, nærmer Aspasia, der ikke kan bære Adskillelsen fra Amintor, sig denne, der modtager hende med største Varme; men saa haaner, ja slaar og sparker hun ham, for om muligt at opnaa den Salighed at dø for hans Haand. Tilsidst taber han Taalmodigheden og fælder den formentlige Mand, ser forsent, at det er hans Elskede, han har myrdet. Derpaa indfinder Evadne sig elskovsfuld med sine blodige Hænder; men Amintor bortstøder hende nu med Rædsel, da hun har besudlet sig med Kongemord, en Forbrydelse, der er værre end nogen, hun tilforn

har begaaet. Saa dræber hun sig i Fortvivlelse, og Amintor dør efter hende og Aspasia for sin egen Haand.

Aspasia er, som man ser, den tilsidesatte unge Kvinde, der forekommer rundtom hos Beaumont og Fletcher, altid lige hengiven og blid. Calianax, den gamle Kryster, er ligeledes en af de staaende Figurer. Selve Fostbroderskabet mellem Melantius og Amintor har, trods megen Unatur i Gjennemførelsen, sin Interesse som det tilsvarende Fostbroderskab i De to ædle Frænder, fordi de to digtende Venners indbyrdes Forhold øjensynligt har afgivet Forbilledet. Men Evadne's Karakter er, om end ingenlunde fuldt forklaret, ganske *hors ligne* og en beundringsværdig Opgave for Skuespilkunst. Endelig er alt det Dramatiske og Theatralske mønsterværdigt, vel egnet til at gjøre Indtryk paa saadanne Gemytter, for hvilke Shakespeare's Kunst var for fin. Intet Under derfor, at Digternes Ven og Kaldsbroder, Shirley, der efter deres Død gav den første samlede Udgave af deres Værker, uden Frygt for at blive modsagt, bl. A. kunde skrive om dem: «Blot at nævne deres Navn er at kaste en Skygge over alle tidligere Navne og at formørke Fremtiden, da denne Bog — det være sagt uden Smiger — er det største sceniske Monument, som Tid og

Menneskehed har frembragt, og da den maa leve ikke blot som vort eget Folks Krone og eneste Ry, men til Skam for alle andre Folkeslag og Sprog.» (Shirley's Address to the Reader).

XVII.

I Aaret 1634 udkom for første Gang et Drama med følgende Titel: *The two noble kinsmen;* presented at the Blackfriars, by the Kings Maiesties Servants, with great applause. Written by the memorable Worthies of their time { Mr. *John Fletcher* and / Mr. *William Shakespeare* } Gent. Printed at *London by Tho. Cotes* for *John Waterson* and are to be sold at the signe of the *Crown in Pauls* Church-yard.

Stykket, som ikke blev optaget i den første Folio-Udgave af Beaumont og Fletcher (1647), blev trykt i den anden (1679). Selv om Udgiverne af den første Shakespeare-Folio (1623) ingen Tvivl have næret om Shakespeare's Part deri, har Stykket neppe været dem tilgjængeligt, da det efter al Sandsynlighed er forblevet i Fletchers Besiddelse til hans Død i 1625.

Det er et Skuespil uden synderlig stor Værdi, der staar langt tilbage for Fletchers bedste og ingen Sammenligning taaler med nogetsomhelst

helt Arbejde af Shakespeare's, men hvori dog en Række af Aarhundredets ypperste engelske Forskere have fundet saavel den store som den mindre Digters Stil tydeligt udpræget.

Selve Stoffet er paa lignende Maade som det til Troilus og Cressida vandret fra Oldtidens Digtning af — her fra Statius's *Thebaide* — til Boccaccio, og fra ham til Chaucer, for derpaa i den Chaucer'ske Skikkelse at lægges til Grund for adskillige engelske Dramer under Elisabeth og James*). Næsten alle de afgjørende Enkeltheder i *De to ædle Frænder* forekomme allerede i Boccaccio's *La Teseide* Træk for Træk.

Det er i sin Kjærne en Historie om to ømme Venner, der pludselig gaa op i romantisk Kjærlighed til en og samme Kvinde, hvem de, der som Krigsfanger begge holdes fængslede af Hertug Theseus, fra deres Fængselsvindue faa Øje paa, da hun spadserer i sin Have. Fra nu af er det ude med deres Venskab. Begge tillægge sig Eneretten til at vinde Emilie, Hertugens Søster. Da bliver den ene af Vennerne løsladt under den Betingelse ikke mere at sætte sin Fod i Landet. Hans Længsel efter den Skjønne driver ham dog tilbage dertil og han opholder sig forklædt i hendes Nærhed.

*) En omhyggelig Udredning af Stoffets Historie findes paa Dansk i Theodor Bierfreunds Bog: Palemon og Arcite. 1891.

Men ogsaa den anden Ven slipper noget derefter ud af Fængslet, møder den første, og det kommer til en Tvekamp imellem dem, som afbrydes af Hertugen, for hvem den ene røber deres Forhold og deres Kjærlighed til hans Søster. Han fastsætter en regelret Turnering dem imellem; den, der sejrer, skal have Emilie til Hustru, den anden lide Døden. Men Sejrherren saares dødeligt ved Fald fra en Hest og den Overvundne ægter Fyrstinden.

Om at den ene af de to Forfattere, der spores i Stykket, som vi have det, er John Fletcher, kan der ikke rejses nogen fornuftig Tvivl. Dette Skuespil har ikke blot i sine fleste Scener hans Versification, der er let at gjenkjende, men desuden talrige Egenskaber, der er ejendommelige for hans svagere Arbejder, saaledes den løse Komposition, i hvilken to Handlinger løbe ved Siden af hinanden uden at sammenflettes, og den heftige Kjærlighed til den rene Theatereffekt, hvilken derfor opnaas paa Psykologiens Bekostning ved Overraskning af Tilskueren, altsaa ved Overspringen af den nødvendige Motivering. Endelig er selve Opfattelsen af Dyd og Last i Forholdet mellem Mand og Kvinde ganske Fletcher'sk. Dyden er for Fletcher Kyskhed i Betydning af ubetinget Afholdenhed, og ved Siden af den stilles og

skildres en ublu, rent sanselig Kjærlighed med Behag. Saaledes taler her Emilie om sin «Kyskhed», og i Modsætning til hende Fangevogterens Datter om sin Lidenskab for Palamon i Udtryk, der er frastødende ved deres Ublufærdighed. Shakespeare's unge Kvinder er, naar de elske, aldrig i den Forstand kyske, aldrig heller paa denne Maade lidenskabelige. De, der fremstilles med Agtelse og Sympathi, elske hos Shakespeare kun én Mand, og elske ham uden Vaklen som uden Troløshed; hos Fletcher slaar deres Kjærlighed saa pludseligt om, som vi saa det i The Maid's Tragedy, og derfor har han ogsaa kunnet tegne en Figur som Heltinde her, der under Dystløbet mellem hendes to Bejlere, altsom den ene eller den anden synes at skulle sejre, tror at elske snart denne, snart hin, snart atter denne.

At Skuespillet indeholder talrige Mindelser om Shakespeare's Værker, taler ingenlunde mod Fletcher's Hovedlod i Forfatterskabet, men netop for den. Vi saa, hvor mange der fandtes selv i fremragende Arbejder af ham. Her findes endnu flere. Der er Reminiscenser af Sommernatsdrømmen, af Julius Cæsar (Striden mellem Brutus og Cassius), men især en smagløs og stødende Efterligning af Ofelias Vanvid, idet Fangevogterens Datter om Natten i Skoven i

sin Angst under sin Søgen efter Palamon bliver gal, og senere i sin Galskab taler vildt og synger. Shakespeare gjentager sig aldrig uden for at overgaa sig selv, og parodierer sig allermindst ved at efterligne sig, som det her er sket.*)

Shakespeare kan ingen Del have havt i Stykkets Plan. Den er ideløs, og forsaavidt der kunde skimtes en Livsopfattelse bag den, er denne Livsopfattelse ikke Shakespeare's. Umuligt kan derfor Swinburne's Antagelse være den rette, at vi her have et Shakespeare'sk Udkast for os, som Fletcher efter Mesterens Død har fuldstændiggjort. Denne Forestilling er urimelig, bl. A. af den Grund, at et af de Steder, hvor Shakespeare's Haand efter Swinburne's egen Mening tydeligst spores, er Slutningen, som dog vanskelig kan tænkes udført først.

Men er der da overhovedet i dette Skuespil noget Parti, som maa tilskrives Shakespeare? Gardiner og Delius mene Nej, og det er for faa Aar siden i dansk Literatur blevet bestridt, men neppe med Rette. Bierfreund vil ikke lade sig imponere af, at en lang Række fremragende

*) Bierfreund har rigtigt og med Styrke gjort en Betragtning som denne gjældende i sit lille Skrift. Men jeg skiller mig fra ham i et Hovedpunkt, eftersom han hævder, at slet Intet i Stykket er af Shakespeare.

engelske Forskere i vore Dage er af den modsatte Mening. Men denne Omstændighed maa dog altid tvinge den fremmede Kritiker til den nøjeste Prøvelse, og denne leder efter min Anskuelse til det Resultat, at skjønt Fletcher har bygget Stykket op og udført dets Hovedpartier, har Shakespeare grebet retoucherende og medarbejdende ind, og man kan vanskeligt forestille sig, at han har gjort det af anden Grund end af Interesse for den yngre Digter, i Kraft af venskabelige Følelser for ham og fordi denne har forelagt ham sit Arbejde og anmodet om hans Bistand.

Det vilde trætte Læserne, om vi gjennemgik Stykket fra Ende til anden for at paavise, hvor Shakespeare's Stil har præget det med sit Stempel. Der er flest Spor af hans Pen i første Akt. Man agte exempelvis i Indledningsscenen paa Første-Dronnings Anraabelse af Theseus: «We are three queens osv.» Det er Shakespeare's ægte Rytme fra disse sidste Aar af hans Liv. Man agte ogsaa paa de dristige, ægte Shakespeare'ske, billedlige Udtryk, som møde os her, f. Ex. Første-Dronnings fantasirige Udbrud:

> Dowagers, take hands;
> Let us be widows to our woes; delay
> Commends us to a famishing hope.

Man agte dernæst paa Theseus' sidste Replik i denne Akt, paa den Opregnen af Forhold og Omstændigheder, der møder os her, som i Hamlets Monolog (Tidens Spot og Svøbe, Voldsmandens Tryk osv.), eller i Ulysses' store Replik (Skjønhed, Forstand, høj Byrd osv.). Stedet lyder:

> Since I have known frights, fury, friend's behests
> Love's provocations, zeal, a mistress' task,
> Desire of liberty, a fever, madness . . .

Hvad der her kun er Efterligning af Shakespeare maa ikke forvexles med Shakespeare's egen Stil. Saaledes det i England med Urette beundrede Sted, hvor Emilie taler om det ømme og glødende Venskab, der forbandt hende med hendes afdøde Veninde Flavina. Det er daarlig Efterligning af det Sted i Midsommernatsdrømmen (III 2), hvor Helena skildrer Venskabet mellem sig og Hermia, men Kjærligheden har her en ganske sygelig, ægte Fletcher'sk Karakter, som bliver endnu mere frastødende ved den Brug, Emilie i de faa Linjer tre Gange gjør af Ordet «uskyldig», idet hun skildrer det.

I tredje Akt spores Shakespeare's Haand paany i den Monolog af Fangevogterens Datter, som udfylder anden Scene. Man agte saaledes paa det maleriske Udtryk «In me has grief slain

fear» og mange andre. Fra det Øjeblik af da hun bliver vanvittig og til det sidste Ord hun siger, har Shakespeare ikke fjerneste Lod eller Del i hendes Repliker, hvis plumpe Efterligning af hans Eget maa have været ham imod.

Femte Akts første Scene skyldes vistnok for største Delen Shakespeare. Theseus' første Replik er skjøn, og Arcite's Henvendelse til Ridderne og Anraabelse af Mars er dejlig. Atter i Stykkets Slutning ringe Versene med Shakespeare'sk Musik, saaledes i Theseus's, af Swinburne beundrede, Vending:

> That nought could buy
> Dear love, but loss of dear love,

men alt dette har ingen dybere, ingen aandelig Interesse for os, da Shakespeare intetsomhelst har havt at gjøre med Stykkets Sjælestudium eller rettere Mangel derpaa.*)

Har han taget større Del i *Henrik VIII?*

Stykket udkom første Gang i Folioudgaven 1623, hvor det afslutter «Historiernes» Række. Det er for de fire første Akters Vedkommende bygget paa Holinshed's Krønike, for sidste Akts

*) Smlgn. Hickson's, Fleay's og Furnivall's Undersøgelser om The two noble kinsmen. The N. S. S.s Tr. 1874. — R. Boyle tror at spore Massinger's Haand i Stykket.

Vedkommende støtter det sig til Fox s «Acts and Monuments of the Church», almindeligt kaldet Martyrernes Bog, og er desuden direkte eller indirekte grundet paa George Cavendish's dengang kun i Haandskrift existerende «Kardinal Wolsey's Levned», som Holinshed og Hall stærkt have benyttet.

En Hentydning til et Skuespil om Henrik VIII findes tidligst i Boghandlerregisteret for 12. Februar 1604—5, hvor der tales om «the Enterlude for K. Henry VIII», men hermed menes uden Tvivl Rowley's slette, fanatisk protestantiske Stykke «When you see mee, you know mee». Næste Gang et saadant nævnes, er i de bekjendte, tidt anførte Breve om Globetheatrets Brand 29. Juni 1613. I et Brev fra Thomas Lorkin til Sir Thomas Pickering, datered «This last of June 1613», hedder det: «For ikke længer siden end igaar, da Bourbege og hans Selskab spillede paa Globe Stykket om Henrik 8, og da der blev affyret nogle Kanonskud som Tegn paa Triumf, saa fængede der Ild i Husets Tækkehalm, og det brændte saa rasende, at det fortærede hele Huset og Alt i mindre end to Timer (da Folk havde nok at gjøre med at redde sig selv).» I et Brev fra Sir Henry Wotton til hans Neveu, dateret 6. Juli 1613, hedder det dernæst: «For nu at lade Statssager hvile, vil jeg fortælle

dig, hvad der i denne Uge er hændt paa Banksiden. Kongens Skuespillere havde et nyt Stykke, kaldet *Alt er sandt,* der fremstiller nogle Hovedpartier af Henrik VIII's Regering, som var sat i Scene med overordentlig Pomp og Majestæt, saa man endog havde bedækket Skuepladsen med Maatter; der forekom Riddere med deres Georgskors og Hosebaandsorden, Gardister med deres broderede Vaabenfrakker og lignende: tilstrækkelig nøjagtigt til for en Stund at gjøre Højhed fortroligt bekjendt, om ikke latterlig. Da nu Kong Henrik kom maskeret med Følge til Wolsey's Hus og nogle Kanoner bleve skudte af ved hans Indtrædelse, saa fængede noget af det Papir eller andet Tøjeri, hvormed en af dem var ladet, paa Straataget; da man først tænkte, at hvad man sporede kun var en ubetydelig Røg, og da man havde sine Øjne opmærksomt fæstede paa Skuespillet, saa brændte det indefter og løb dernæst rundt som en Løbeild, saa Flammerne i mindre end en Time fortærede det hele Hus lige indtil Grunden.» At Prologen tre Gange paa demonstrativ Maade betoner, at hvad her forebringes er *Sandhed*, viser i Forening med de øvrige sammentræffende Omstændigheder tydeligt, at Stykket, om hvilket der tales, er vort Henrik VIII, der altsaa dengang har været nyt.

Indtil omtrent Aar 1850 havde Ingen betvivlet, at dette Skuespil, som iøvrigt og med Rette kun blev lidet beundret, skyldtes Shakespeare alene. Nu findes der intet Menneske, som tror det, ja det gaar med det som med De to ædle Frænder, at der i vore Dage og blandt de meget Kompetente gives Mænd, som antage, at Shakespeare ikke har ringeste Del deri. *)

Den fine Iagttager Emerson gjør, hvor han i sin Bog «Representative Men» taler om Henrik VIII, opmærksom paa, at der i Versene her findes to ganske forskjellige Arter Rytmik, en Rytme som er Shakespeare's og en anden, langt ringere. Samtidigt udgav Spedding i Tidsskriftet

---

*) F. J. Furnivall, der i den store Afhandling, som indleder *The Leopold Shakspere* (136 Kvartsider), har behandlet Stykket som delvis Shakespeare'sk, har senere skiftet Overbevisning og har i Margenen til det Exemplar af Bogen, han har foræret mig, med sin egen Haand ved Henrik VIII tilføjet *not Shakspere's*. Arthur Symons, Stykkets Udgiver og Indleder i Irving-Udgaven, har til mig mundtlig erklæret, at han nu — paa Grund af Versbehandlingen — var tilbøjeligst til den Tro, at Shakespeare slet ingen Del har havt deri. P. A. Daniel, den grundlærde Udgiver af saa mange Shakespeare-Quarto'er, har til mig udtalt, at han ingen Mening havde om, hvem Forfatterne var, tilføjede dernæst ret betegnende, at det var ham ganske ligegyldigt, naar blot Stykket var godt — et Standpunkt, som ikke er det psykologiske.

The Gentleman's Magazine for August 1850 en senere med ændret Titel optrykt Afhandling: «Hvem skrev Shakespeare's Henrik VIII?», hvor han ligeledes paaviser to forskjellige Arter af Vers i Stykket og hævder, at Tonefaldet i den ene Gruppe ikke er Shakespeare's men Fletcher's. Til ham sluttede i Aaret 1874 Fleay og Furnivall sig.

For at forstaa disse Undersøgelser, maa Læseren have følgende simple Udviklingshistorie af den engelske femføddede Jambe nærværende: Det engelske Sprog kjender jo ikke hvad vi i vort kalde kvindelige Rim, i bestemt Modsætning til mandlige og vexlende med dem. Men det første Forsøg paa at raade Bod paa Blankversenes Ensformighed, bestod dog simpelthen i Tilføjelsen af en overtallig Stavelse til de oprindelige ti (double-ending). Antallet af saadanne længere Vers er hos Shakespeare i Henrik V atten af hundrede. Ben Jonson vilde længe opretholde den gamle Regelrethed i Versbehandlingen, men maatte dog tilsidst slaa ind paa den nye Skik. Fletcher gjør stadig Brug af Ellevestavelsesverset, men med saadan Regelmæssighed og Bevidsthed derom, at han undertiden forfalder til Enstonighed og udpræget Maner. Sammenlign disse Linjer af «The Wild Goose Chase»:

I would, I were a woman, sir, to fit you
As there be such, no doubt, may engine you too,
May, with a counter mine, blow up your valour.
But in good faith, sir, we are both too honest;
And, the plague is, we cannot be persuaded;
For, look you, if we thougt it were a glory
To be the last of all your lovely ladies —

Man vil allerede heraf se, at Fletcher i Regelen ikke tillader sig en Overgriben af Tanken fra et Vers til det næste.

I Shakespeare's sidste Værker er Ellevestavelsesversene 33 af 100, hos Massinger er de 40, hos Fletcher 50—80, ja derover.

Shakespeare benyttede derimod stedse hyppigere en Overskriden af Sætningen fra Vers til Vers *(Enjambement, run-on lines)*. Især i de lidenskabelige Dramer fra Forstemthedsperioden er denne Stil den herskende. Og under den bestandig ivrigere Brug af overgribende Vers hændte det da stedse oftere, at Verset kom til at ende med et Hjælpeverbum, en Artikel, et Bindeord eller Forholdsord (light and weak endings). Shakespeare har i hvert enkelt af sine sidste Skuespil vel hundrede saadanne Vers, i Cymbeline 130. Hos Efterfølgerne overdreves dette Træk. Massinger, hvis Dramer er betydeligt kortere end Shakespeare's, har 150—170 af den Art Vers i hvert Skuespil.

Sammenlignet med Shakespeare's metriske Stil har Fletcher's en umandig Klang. Er Shakespeare's Stilkunst ionisk, saa er Fletcher's fuldstændig korinthisk. Naar man har dem hver for sig i deres Renhed, er Forvexling umulig.

Noget anderledes stiller Forholdet sig jo, hvor de findes sammenblandede i et og samme Kunstværk som i *Henrik VIII.* Spørgsmaalet fra De to ædle Frænder gjentager sig her: Er det Shakespeare, der ved sin Død har efterladt et ufuldendt Kunstværk, som Fletcher har suppleret, eller er det Fletcher, som har bygget Stykkets Handling op, og i hvis Arbejde Shakespeare har deltaget ved at indskyde eller omarbejde visse Scener? For mig er den første Mulighed aldeles udelukket. Aldrig i Verden har denne dramatiske Plan været lagt af Shakespeare, aldrig har noget saa Planløst kunnet komme fra hans Pen.

Er der da overhovedet i Dramet Partier, som skyldes ham? Trods Furnivall og Symons mener jeg Ja. Det er for det Første utilladeligt at se bort over det Vidnesbyrd, som ligger i at Heminge og Condell have optaget Stykket i den første Folioudgave. I alle andre Tilfælde betragter man det som givet, at de have vidst bedre Besked om Shakespeare's Forfatterskab end vi Nulevende; ikke et eneste af dem optaget

Stykke er senere blevet udsondret; der maatte da de allervægtigste Grunde til at udskille Henrik VIII. Men der kan ikke nævnes andre end Stykkets Svaghed, den relative Svaghed ogsaa af de Partier, hvorom der alene kan være Tale, og denne Svaghed kan ikke være afgjørende. Shakespeare har her, hvor han samvirkede med anden Mand, ikke sat hele sit Væsen ind, ikke arbejdet med fuld Kraft, ikke hengivet sig med fuldstændig Frihed til sin Fantasi. Tilfældet med Henrik VIII er jo langtfra det eneste. Og paa den anden Side er der i de Partier, som det overvejende Antal af engelske Kritikere med Enstemmighed tillægger ham, stærke Analogier netop med de Arbejder, som i dette Tidsrum uomtvisteligt have ham og ham alene til Ophav.

Allerede Samuel Johnson, der ikke nærede nogen Tvivl om Shakespeare's Forfatterskab til det hele Skuespil, gjorde i sin Tid (1765) den Bemærkning, at Shakespeare's Genius her kommer og gaar med Dronning Katharina; alt det Øvrige var det saare let at opfinde og skrive. Ved 1850 gjorde, som ovenfor berørt, James Spedding, der var tilskyndet ved et Vink af Tennyson, sin Opdagelse, at kun visse Partier af Stykket var af Shakespeare, de øvrige af Fletcher, en Anskuelse, som styrkedes, da Samuel Hickson

i den Anledning offentliggjorde, at han tre, fire Aar forinden havde anstillet netop samme Iagttagelse, og tilmed for de enkelte Sceners Vedkommende var naaet til ganske samme Resultat. End yderligere bekræftedes derefter Gisningen ved at Flay efter en nøjagtig Undersøgelse af alt det Metriske gav sin fulde Tilslutning.

At selve Planen ikke kunde skyldes Shakespeare, maatte strax være klart. Spedding iagttog rigtigt, at Stykket som Helhed er virkningsløst, idet Interessen synker istedenfor at stige, altsom det skrider frem, og at den Sympathi, der er bleven vakt hos Tilskueren, staar i ligefrem Strid med Handlingens Udviklingsgang. Thi i de første Akter er ustridigt Dronning Katharina Heltinden, og hele Interessen samler sig om hendes Person; skjønt Hensyn til en i Tiden saa nær Monark som Dronning Elisabeths Fader forbød en altfor tydelig Udreden af Forholdet, levnes der dog kun Tilskueren ringe Tvivl om, at Aarsagen til Kongens Samvittighedsskrupler over det Ægteskab, hvori han i henved en Snes Aar har levet, er Ønsket om at ægte Anna Boleyn. Ikke desto mindre ventes det af Tilskueren, at han senere skal føle Glæde og Tilfredsstillelse ved Annas højtidelige Kroning til Dronning, ja sand Triumf, da der fødes hende en Datter. Uden ringeste Sammen-

hæng med Handlingen staar saa endelig den i sidste Akt indførte Anklage af Ærkebiskop Cranmer for Kjætteri, Kongens Beskytten og Frifinden af den Anklagede og hans Udnævnelse til Fadder for Elisabeth. Wolsey, der er den ene af Stykkets Hovedpersoner og der overfor Dronning Katharina staar som det onde Princip, forsvinder endog før hun og overlever ikke tredje Akts Slutning. Det hele Skuespil opløser sig for Tanken i en Række Udstyrsscener med Optog, Sang, Dans og Musik. Stor Forsamling i Statsraadet i Anledning af Buckinghams Skjæbne; stor Fest hos Wolsey med Maskerade og Dans; stor Forhørsscene med Englands Dronning som anklaget; stor Kroningsprocession med Fanfarer, Tronhimmel og Kronjuvelerne. Den dødssyge Dronnings Drømmesyn, dansende Engle med gyldne Masker og Palmegrene i Hænderne. Endelig stor Daabsfest paa Slottet med ny Procession, ny Tronhimmel, Trompetere og Herolder.

Med usynlig Skrift staar over Stykket som Helhed skrevet: *Bestilt Arbejde*, og efter al Sandsynlighed er det tilmed et Hastværksarbejd, rask sammenskrevet til Brug ved Hoffesterne i Anledning af Prinsesse Elisabeths Formæling, altsaa i samme Anledning som Beaumonts lille Maskespil *The Masque of the Inner Temple and Gray's Inn* og Shakespeare' store Mesterværk

Stormen. Shakespeare's Part heri er kun I_1 og $_2$, II_3 og $_4$, III_2 (indtil Wolsey's første Monolog «Hvad kan det betyde?») V_1 og $_4$.

Man kan da ikke sammenstille dette Skuespil med Shakespeare's andre Dramer af Englands Historie. Det laa, som berørt, desuden altfor nær i Tid til at en strengt sandhedskjærlig Skildring var mulig. Hvor var det tænkeligt at sige Sandheden om Henrik VIII, denne plumpe og grusomme Rolf Blaaskjæg med de syv Koner; han var jo Reformationens Indfører og Elisabeths Fader. Hverken om de materielle og verdslige Interesser, som bidragende deres til at fremme Reformationen, eller om dennes religiøse Væsen og politiske Karakter var det jo desuden Shakespeare tilladt at udtale sig fra Scenen. Bastet og bundet som han var af hundrede Hensyn, har han med Behændighed og Takt skilt sig fra sit vanskelige Hverv. Uden at gjøre Henrik til Hykler, naar han strax efter at have set den skjønne Hofdame faar religiøse Anfægtelser over sit mangeaarige Ægteskab med sin Broders Enke, har Shakespeare dog ladet skimte igjennem, at Forelskelsen giver disse Skrupler en særligt nagende Braad. Han har paa Grundlag af hvad Krøniken bød ham anlagt Wolsey's Karakter; med et Par lette Streger antydet den dygtige Parvenu's dristige og i al Hensynsløsheden be-

herskede Væsen. Fletcher har fordærvet Skikkelsen ved Tilføjelsen af Wolsey's daarligt skrevne Monologer efter Faldet, i hvis svagt pastorale Præg, der saa lidet ligner Shakespeare, man hører Præstesønnen igjennem. Han har endelig med et ganske let Rids anlagt Anna Boleyn's Skikkelse, der senere hen i Stykket fortegnes af Fletcher. Men iøvrigt har han kastet alt Lys paa den forskudte, katholske Dronning Katharina af Aragonien, fordi hun traadte ham i Møde fra Krønikens Blade som en Variant af den ædle, miskjendte Kvinde, hvis Type sysselsætter ham netop nu. Hun svarer jo ganske nøje til Hermione i Vintereventyret, den miskjendte Dronning, der fængsles og fjernes fra sin Husbond uden Grund. Hun vedbliver at elske Den, der gjør hende Uret, aldeles som Imogen i Cymbeline, da Posthumus forstøder hende.

Skjønt Shakespeare her ikke har opfundet det Ringeste, men næsten kun har lagt hende de Ord i Munden, som i Krøniken tillægges hende, er hun dog bleven en yndefuld og fornem Personlighed, der forener kastiliansk Stolthed med den yderste Simpelhed, ubøjelig Besluttethed med blid Resignation og hedt Temperament med en oprigtig Religiøsitet, der gjennembrydes af Temperamentet. Han har ret kjælet for denne Skikkelse: en Dronning, ikke smuk eller glim-

rende eller aandfuld; men helt igjennem sanddru; sanddru indtil Marven, og stolt af sin Fødsel og sin Dronningerang; dog blødere end Vox overfor sin kongelige Herre, hvem hun efter 24 Aars Ægteskab endnu elsker saa højt som den første Dag. Skildringen er historisk rigtig. Opbevarede Breve fra Katharina vise, hvor hengiven og elskværdig hun var. Hun kalder her sin Mand «Deres Naade, min Husbond, min Henrik!» og undertegner sig «Deres ydmyge Hustru og tro Tjenerinde». Fletcher har i de Scener, hvor han paa egen Haand har ladet Katharina tale, nøje fulgt Shakespeare's Anlæg af Skikkelsen, iøvrigt ogsaa Krøniken, der indeholder alle de benyttede Træk: Endnu i sin Dødsstund glemmer Katharina ikke at revse Budet, der ikke viser hende sømmelig Hyldest ved at knæle ned. Men hun tilgiver samtidigt sin Fjende Kardinalen og lader Kongen hilse med disse Ord:

Bring Kongen i al Ydmyghed min Hilsen.
Sig, det som længe voldte ham Bekymring,
er snart ej mer i Verden. Sig, at jeg
velsigned ham i Døden; thi det vil jeg.
Mit Øje mørknes . . .

Hendes fornemme Værdighed minder om Hermione's. Men hun skiller sig fra Hermione ved Blandingen af kirkefromt Sindelag og stolt

Standsfølelse. Hermione er hverken hovmodig eller kirkefrom.

Shakespeare var det heller ikke. Et lille Vidnesbyrd derom foreligger paany selv i dette pompøse Festspil i Prosascenen henimod Stykkets Slutning (V_4), hvor han lader Portneren udbryde om den nysgjerrige Hob, der trænger sig frem for at blive Vidne til Daabsprocessionen:

Det er de Knøse, der brøle i Theatret og slaas om Æblegnallinger, saa ingen Tilhører kan holde det ud undtagen *Sønderknuselsens Samfund fra Towerhill eller Lemmerne fra Limehouse, deres kjære Brødre.*

Limehouse var en Haandværkerbolig, hvortil ogsaa Fremmede havde Adgang, og som gjenlød af de religiøse Sekters Stridigheder. Morsomt er det at iagttage, hvorledes Shakespeare her slaar sine afskyede *groundlings* fra Theatret og sine puritanske Fjender blandt Borgerskabet med samme Smæk.

Dramet slutter som bekjendt med Cranmers store Smigerspaadom om Elisabeth og James, hvis Vers er udmærket smukke i den danske Oversættelse, enstonende i Fletcher's værste Manér paa Engelsk. Shakespeare har visselig aldrig havt fjerneste Del i denne Tirade. Men netop derfor er det saa snurrigt at betænke, hvilken Rolle den har spillet i det oftest med saa liden psykologisk Sans drøftede Spørgsmaal

om Shakespeare's religiøse og konfessionelle Standpunkt. Hvor talløse Gange er ikke Spaadommen, at under Elisabeth «skal Gud i Sandhed kjendes» *(God shall be truly known)* bleven anført som Bevis for den store Mands faste, protestantiske Overbevisning — og saa er Linjen slet ikke af ham, og ikke en Vending i den Kjæmpereplik, hvori den forekommer, har ringeste Forhold til hans Pathos eller Stil.

Vi se ham overhovedet i Henrik VIII kun glimtvis, og helt igjennem bunden, ufri, samarbejdende med en Anden i et utaknemmeligt Stof, som han kun ved en Kraftanstrengelse af sit Geni hist og her meddeler dramatisk Interesse.

XVIII.

Med *Cymbeline* tager Shakespeare paany et Æmne for sig, som han ene gjør sig helt til Herre over, og i hvilket han fra først til sidst opruller sin egen brogede Verden. Ogsaa her spores endnu en vis Flygtighed og Skjødesløshed i det Tekniske. Expositionen er svag; vi faa Stykkets Forudsætninger ind gjennem en Dialog, der er lutter Fortælling. De komiske Scener er i Regelen daarligt byggede; det Lattervækkende fremkommer ved at en af Personerne stadigt i Afsides-Repliker kommenterer eller parodierer,

hvad en raa og indbildsk Prins forebringer. Midt i Stykket gives i en daarligt skreven Monolog, der slutter tredje Akts tredje Scene, et til Handlingens Forstaaelse nødvendigt Supplement til Expositionen. Knuden løses endelig ved en *deus ex machina,* idet Jupiter i et Drømmesyn aabenbarer sig ridende paa en Ørn og efterlader en massiv Skrivetavle ved den sovende Hovedpersons Side; paa Tavlen staar et Orakelsprog, i hvilket Jupiter, som for at vise, at Digteren kan lidt Latin, med en vanvittig Etymologi udleder *mulier*, en Kvinde, af *mollis aer*, blød Luft. Men trods alt dette er her ligefuldt Shakespeare's poetiske Højde naaet paany; her viser det sig at Reconvalescenten har faaet sine Kræfter tilbage. Med fuld Kraft har han udført Stykkets kvindelige Hovedperson, og indfattet denne Perle blandt hans Kvindeskikkelser, Imogen, saaledes, at alle dens Fortrin komme til deres Ret og at den underfulde Indfatning er Perlen værdig.

Som Kleopatra og Cressida var den blot kjønsbestemte Kvinde, saaledes er Imogen en Personliggjørelse af Kvindens højest mulige Egenskaber, Sjælesundhed, som Intet angriber, Kraft, som Intet knækker, Troskab, som bestaar alle Prøver, Overbærenhed, som aldrig slappes, Forstand, som aldrig omtaages, Kjærlighed, som

aldrig glipper, Ildhu, som aldrig sløves. Hun, som Marina, kastes ned i Tilværelsens Ormegaard. Hun bagvaskes, og ikke som Desdemona paa anden, tredje Haand, men af selve den, der praler med hendes Gunst og som fremlægger tilsyneladende fyldestgjørende Beviser paa den for hendes Husbond. Hun miskjendes, og ikke som Cordelia, der blot bortstødes med Kulde og drager bort med sin Udkaarne, men saaledes, at hun dømmes til Døden af selve den Vildledte, som er den Eneste, hun elsker. Ikke desmindre bevarer hun sin Følelse for ham uændret og usvækket.

Forunderligt, højst forunderligt! Hos Imogen møde vi den fyldigste, dybeste Kjærlighed, Shakespeare nogensinde har nedlagt i en Kvindes Bryst. Han fremstiller dette nu, saa kort efter at hans Skuespil var fyldte til Randen af Kvindeforagt. Han har da troet paa en saadan Kjærlighed, saa begejstret, saa haardnakket, saa ydmyg — troet paa den nu. Han har altsaa set eller truffet en saadan Kjærlighed, truffet den nu.

Selv en Digter har jo ikke megen Lejlighed til at iagttage Elskov. Elskov er en sjælden Ting, sjældnere end det siges, og naar den er til, er den i Reglen saare ordknap. Har han ganske simpelt tyet til sine egne Erfaringer, sine egne indre Oplevelser, sin Bevidsthed om hvor-

ledes han selv følte, naar han elskede, og har saa transponeret denne Elskov fra Dur til Moll og lagt den paa en Kvindes Læber? Eller har han elsket netop nu, og er han nu selv i Slutningen af sin Levealders fjerde Tiaar bleven elsket saaledes? Sandsynligheden taler unægteligt for, at han skriver ud fra ganske friske Erfaringer. De behøve alligevel ikke netop at have gjældt ham selv. Kvinderne pleje ikke at elske Mænd af hans Art og Betydning med saadan Alvor og Lidenskab. Reglen vil altid være, at en Molière bliver tilsidesat for en eller anden Greve af Guiche og en Shakespeare for en eller anden Jarl af Pembroke. Det er da ingenlunde sikkert, at det er Følelser, der havde ham selv til Gjenstand, som paany have givet ham Troen i Hænde paa en Kvindes saa fuldstændige og ubetingede Elskov til en enkelt Mand. Ellers vilde han neppe heller have forladt London faa Aar derefter. Nogle stærke Glimt af Elskov har han imidlertid efter al Sandsynlighed netop nu personlig mødt, og rimeligvis har iøvrigt Prinsesse Arabellas tapre, af Kongen saa haardt straffede Kjærlighed til Lord William Seymour, afgivet Modellen til Prinsesse Imogen's Kongen trodsende Kjærlighed til Lord Leonatus-Posthumus.

Cymbeline blev først trykt i Folioudgaven,

men omtales tidligst i de ovenomtalte Theateroptegnelser af Astrologen og Troldmanden, Dr. Simon Forman. Han noterer, at han har været Vidne til en Opførelse af «Vintereventyret» 15. Maj 1611; han skildrer med det Samme en Opførelse af Cymbeline, men giver desværre ingen Dato for den. Efter al Sandsynlighed har den ikke fundet meget tidligere Sted; Cymbeline er vistnok bleven til i Løbet af 1610, medens Indtrykket af Arabellas Skjæbne var frisk; men meget senere kan Forman heller ikke have været tilstede ved den Opførelse, hvorom han taler, thi han døde i September 1611.

Stykket er et af Shakespeare's mest brogede, stofrige, aandrige og regelløse Skuespil, et af de mest tiltrækkende, men et der sjældent har gjort stor Lykke paa Scenen, og overhovedet et af det store Publikum hverken studeret eller forstaaet, det Tragiske strejfende Drama. Udvortes set er Cymbeline det Stykke, i hvilket Shakespeare omgaas hensynsløsest med Tidsaldre og Forestillingskrese; han kaster alle mulige mellem hverandre.

Vi befinde os i Kejser Augustus's Tid. Men vi se engelske, franske og italienske Kavalerer optræde, høre dem tale om at skyde med Pistoler, spille Kegler og Kort. Slutningen af Personfortegnelsen lyder: Herrer, Damer, romerske

Senatorer, Tribuner, en Sandsiger, en hollandsk Herre, en spansk Herre, Musikanter, Officerer, Høvdinger, Soldater, Sendebud, Følgesvende, Aandesyner — hvilket Maskepi!

Hvad har Shakespeare ment med dette Drama? er det nærliggende Spørgsmaal. Mine Læsere véd, at jeg aldrig i første Linje spørger saadan. Hvad drev ham til at skrive, hvorledes kom han til Æmnet, det er Grundspørgsmaalet, og er det besvaret, saa giver Resten sig af sig selv.

Hvor er altsaa i dette tilsyneladende Virvar Udgangspunktet? Vi finde det, naar vi tage Stoffets Bestanddele fra hinanden.

Her er tre Partier, som tydeligt lade sig sondre.

I sin almindelige Kilde med Hensyn til engelsk Historie, *Holinshed,* fandt Shakespeare nævnt en Kong Kymbeline eller Cimbeline, der siges at være bleven opdraget i Rom og dér slaaet til Ridder af Kejser Augustus, under hvem han tjente i forskjellige Krige. Han skal have staaet i saa stor Yndest hos Kejseren, at det stod ham frit for, om han vilde betale Tribut til Rom eller ej. Han regerede i 35 Aar, blev begravet i London og efterlod to Sønner, Guiderius og Arviragus. — Navnet Imogen forekommer i Holinshed's Fortælling om Brutus og Locrine.

I Tragedien Locrine fra 1595 nævnes Imogen som Brutus's Hustru.

Skjønt Cymbeline efter de fleste Kilder, siger Holinshed, skal have levet i stadig Fred med Romerne, finde vi dog hos romerske Forfattere, at Briterne vægrede sig ved at betale Tribut, da Augustus havde overtaget Regeringen. Denne skal da ogsaa en ti Aar efter Julius Cæsars Død have forberedt et Krigstog mod Britannien, som dog ikke blev gjennemført. — Historien om Cajus Lucius's Indfald i Riget er altsaa tildigtet.

I den 9. Novelle af 2. Bog i Boccaccio's *Decamerone* fandt Shakespeare dernæst Fortællingen om den trofaste Ginevra, hvis Indhold er dette: Et Selskab af italienske Kjøbmænd kommer i et Værtshus i Paris efter Aftensmaden i Samtale om deres Damer. Tre af dem har kun ringe Meninger om disses Dyd, men en af dem, Bernabo Lomellini fra Genua hævder, at hans Hustru vilde modstaa en hvilkensomhelst Fristelse, hvor længe han end var fraværende fra hende. En vis Ambrogiuolo indgaar et højt Væddemaal med ham herom; han rejser til Genua, men finder alt, hvad Bernabo har paastaaet, sandt. Han hitter da paa det Middel at lade en Kiste bringe ind i Damens Sovekammer, hvori han selv er skjult. Ved Nattetid aabner han Kisten. «Han traadte stille ud i Kammeret, hvor der brændte

et Lys. Ved Hjælp af det gav han sig til at betragte Værelsets Indretning, Malerierne og hvad andet Mærkeligt der var deri og fæstede dette i sin Hukommelse. Derpaa nærmede han sig Sengen, og da han iagttog, at baade hun og et lille Barn, der laa hos hende, sov trygt, blottede han hende og saa, at hun var lige saa skjøn nøgen som paaklædt; men han kunde ikke opdage andet Tegn at nævne for Manden end et, hun havde under det venstre Bryst; det var et Modermærke, omkring hvilket der voxede nogle guldrøde Haar. Han tager saa «fra en af hendes Kister en Pung og en Natkjole, tilligemed adskillige Ringe og Belter, og lægger det altsammen ned i sin egen Kiste». Han vender hurtigt tilbage til Paris, kalder Kjøbmændene sammen og hævder at have vundet Væddemaalet. Beskrivelsen af Værelset gjør kun lidet Indtryk paa Bernabo, der erklærer, at dette kan den Anden vide fra en bestukket Tjenestekvinde; men da Modermærket beskrives, føler han sig tilmode, som havde han faaet et Knivstik i Hjertet. Saa er det, at han giver en Tjener et Brev med til hans Hustru, i hvilket han anmoder hende om at indfinde sig hos ham i et Landsted en Snes Mil fra Genua og samtidigt giver Tjeneren Befaling til at myrde hende undervejs. Manden, der afleverer Brevet, bliver modtaget

med stor Glæde af Damen, som om Morgenen stiger til Hest med ham og begiver sig paa Vej til Landstedet. Tjeneren, der nødig vil dræbe hende, lader sig bevæge til Skaansel, giver hende en Trøje og en Kappe, lader hende beholde sine Penge og fly, giver sin Herre falsk Besked om hendes Død og fremlægger hendes Klæder som Vidnesbyrd. — Ginevra gaar i Mandsdragt i en spansk Adelsmands Tjeneste, og følger ham, da han sejler til Alexandria för at overbringe Sultanen nogle sjældne Falke til Foræring. Her lægger Sultanen Mærke til den smukke unge Mand og gjør ham ɔ: Ginevra til sin Yndling. Paa Markedet i Acre ser hun ved et Tilfælde i Venezianernes Bazar Ambrogiuolo, der har udstillet Varer til Salg, og blandt dem den Pung og det Bælte, han har frastjaalet hende. Paa hendes Spørgsmaal, hvor han har dem fra, afgiver han det Svar, at han har faaet dem af sin Elskerinde, Fru Ginevra. Hun overtaler ham til at komme til Alexandria, faar sin Mand hentet sammestedshen, fører begge for Sultanen; Sandheden oplyses og Løgeneren beskjæmmes. Ambrogiuolo slipper ikke her, saa let som Jachimo i Stykket, med en Tilgivelse. Han, som løgnagtigt har rost sig af en Kvindes Gunst og derved styrtet hende i Ulykke, faar med middelalderlig Konsekvens den Straf, han fortjener:

«Derpaa befalede Sultanen, at Ambrogiuolo skulde føres til en ophøjet Plads i Staden og lige i Solen bindes til en Pæl og indsmøres med Honning og ikke løses derfra, før han af sig selv faldt fra hinanden. Han blev under unævnelige Smerter ikke alene stukket ihjel af Fluer, Vesper og Bremser, som dette Land har stor Overflødighed paa, men fortæret lige indtil Knoklerne. Og saaledes stode de hvide Ben, holdte sammen af Senerne alene, uden at blive tagne bort endnu længe som advarende Exempel.»

I og for sig stod disse to Fortællinger, den om Stridigheder mellem Rom og det hedenske Britannien, og den om en italiensk Dames Miskjendelse, Dødsfare og Frelse jo ikke i ringeste Forbindelse med hinanden. Shakespeare satte dem i en saadan ved at gjøre Ginevra, hvem han kalder Imogen, til en Datter, som Kong Cymbeline har havt i første Ægteskab; hun er altsaa Arving til Britanniens Krone.

Der staar da endnu det tredje Parti tilbage, omfattende Alt, hvad der angaar Belarius, hans Forvisning, hans Flugt med Kongens Sønner, hans ensomme Liv i Skoven med de to unge Mennesker, Imogens Ankomst til dem osv. Alt dette er fri Digtning af Shakespeare. Og i dette, som han helt har digtet til, i det Mod-

sætnings- eller Supplerings-Forhold, hvori dette staar til hvad han har optaget, er tydeligt nok Vejen anvist os til de Stemninger og Tanker, der har fyldt ham, da han skred til af dette Stof at forme sit Drama.

Jeg tænker mig det saadan: Han har som gjennemlevet Stemning bag sig, som friskt Indtryk i sig, dette, at Opholdet mellem Menneskene er utaaleligt, særligt mellem Menneskene i en stor By og ved et Hof. Aldrig tilforn havde han havt en saa fyldig og oprørt Følelse af hvad et Hof i Grunden vilde sige. Ved Hoffer trives og hersker Dumhed, Raahed, Svaghed og Falskhed. Cymbeline er dum og svag, Cloten dum og raa, Dronningen falsk.

Her forvises de ypperste Mænd (som Belarius og Posthumus), her mishandles den bedste Kvinde (som Imogen). Her indtager den fornemme Giftblanderske den højeste Plads — selve Dronningen blander Gift og forlanger Gift af sin Læge. I Hoffet naaer Fordærvelsen sit Højdepunkt, men overhovedet er det i de store Byer, under Samlivet med mangfoldige Mennesker, umuligt selv for den Bedste at bevare sig udadlelig. De Vaaben, der benyttes mod En, Løgn, Bagvaskelse og List, tvinge En til at bruge hvad Midler, man formaar, som Nødværge. — Derfor Længsel

bort fra Byen, derfor ud paa Landet, ud i Skovensomheden, ud i Idyllen!

Dette Træk er staaende, blivende i Shakespeare's Sjæl i disse Aar. Timon havde længtes bort for at fylde Ensomheden med sine Forbandelser. Han havde søgt til de øde Steder. Men Belarius med Kongesønnerne bor her i et romantisk Vildnis, ganske som snart derefter Perdita og Florizel (Vintereventyret) ses omgivne af en landlig Høstfests Skjønhed, og som (i Stormen) Prospero med sin Datter opholder sig paa en yndig, ubeboet Ø.

Naar Shakespeare i sine yngre Aar havde givet et fantastisk Liv i Skovensomheden Plads i sine Drømme, saa var det (som det viste sig i Som Jer behager) fordi det morede ham at forestille sig Omgivelser, der var hans Rosalinder og Celia'er værdige, ideale Ardenner, maaske rettere ideale *Arden*-Egne, som den, hvori han i sin Barndom havde levet sammen med Naturen, Egne, hvor man ikke havde Forretnings- og Arbejds-Livets Sorger, men hvor unge Mænd og unge Kvinder tilbragte deres Dage i lykkelig Lediggang i hinandens Selskab, forelskede eller lattermilde, tungsindige eller lystige. Skoven var her kun den af Naturen selv oprettede Republik for en aandfuld og elskovsfuld Elite af den bedste, paa Indfald rigeste Ungdom, han

havde kjendt eller rettere postuleret og skabt i sit eget Billede for at have Selskab, der passede for ham. Luften gjenlød af Sang og Suk og Kys, af Ordspil og Latter. Det var de aandfuldt Forelskedes Paradis, han søgte og drømte sig.

Hvor ganske anderledes forestiller han sig den landlige Ensomhed nu! Den er ham et Eneste, Fristedet. Den betyder for ham den rene Atmosfære, Sjælesundhedens Hjem, den virkelige Uskylds Krongods, Tilflugtsstedet for den, der flyr den Løgnens og Falskhedens Smitte, der raser ved Hoffer og i Byer.

Ingen undgaar den der. Dog, vel at mærke, Shakespeare ser nu ikke mere paa denne Usandhedens og Upaalidelighedens Udbredelse med Timons Blik. Han ser nu ned fra friere stillede Højder.

Vistnok formaar Ingen at holde sit Liv helt rent for Usandhed og Bedrag og Overlast mod Andre. Men Usandheden og Bedraget er ikke altid en Last, end ikke Overlasten behøver at være det; den er tidt en Nødvendighed, et tilladt Vaaben, en Ret. I Grunden havde Shakespeare altid ment, at der ikke gaves ubetingede Forbud eller ubetingede Pligter. Han havde f. Ex. ikke tvivlet om Hamlets Ret til at dræbe Kongen, neppe engang om hans Ret til at støde Polonius ned. Men hidtil havde han ligefuldt

ikke kunnet værge sig mod en overvældende Følelse af Harme og Væmmelse, naar han saa sig omkring og saa lutter Brud paa Sædelighedens simpleste Love rundt om sig. Nu har der i hans Sind dannet sig ligesom en sammenhængende Tankekres om dette, han altid dunkelt havde følt: der gives ingen saadanne ubetingede Bud; Iagttagen eller Ikke-Iagttagen af dem, er ikke det, hvoraf en Handlings, endsige en Karakters, Værd og Betydning afhænger; Alt kommer an paa det Indhold, hvormed den Enkelte paa eget Ansvar i Beslutningens Øjeblik fylder hine Lovbuds Form.

Med andre Ord: Shakespeare ser nu klart, at Formaalsmoralen er den eneste sande, den eneste mulige.

Hans Imogen siger (IV$_2$):

> Saasandt
> min Løgn ej skader Nogen, haaber jeg,
> at Guderne, om end de høre den,
> tilgive mig.

Hans Pisanio siger (III$_5$) i sin Monolog:

> Du raader ilde; var jeg tro mod dig,
> saa sveg jeg jo — det være langt fra mig —
> ham, der er selv saa trofast.

og han rammer Sømmet paa Hovedet, naar han tegner sig selv med disse Ord (IV$_3$):

Jeg er en ærlig Mand
i al min Svig; af Troskab er jeg utro.

Det vil sige, han lyver og narrer, fordi han maa; men hans Karakter er lige værdifuld, ja mere værdifuld derved. Han er sin Herre ulydig og fortjener netop derved Taknemmelighed af ham; narrer ogsaa Cloten og gjør Ret deri.

Og saaledes trodse alle de ædle Personer vedtagne Moralbud. Imogen er sin Fader ulydig, trodser hans Vrede, ja hans Forbandelse, fordi hun ikke vil slippe den Mand, hun frit har valgt. Saaledes narrer hun senere de unge Mænd i Skoven, idet hun optræder som Mand og giver sig falsk Navn — usandfærdigt og dog med en højere Sandhed kaldende sig *Fidele,* den Trofaste. Saaledes berøver den retskafne Belarius ved Bortførelse Kongen begge dennes Sønner, men frelser dem derved for ham og Fædrelandet; holder dem desuden under hele Opvæxten til deres Bedste hen med falsk Forklaring. Saaledes bedrager den brave Læge Dronningen, hvis Ondskab han har indset, idet han giver hende en Sovedrik istedenfor den forlangte Gift og derved gjør hendes Mordforsøg ufarligt. Saaledes handler Guiderius med Rette som selvraadig Drabsmand, da han til Svar paa Clotens Fornærmelser uden videre støder ham ned og hugger Hovedet af ham. Han forhindrer derved uden

at vide det den brutale Idiot fra Voldtægtsforsøget paa Imogen.

Alle de værdifulde Personer begaa saaledes Bedragerier, Voldsomheder, Løgne, ja leve et helt Liv i gjennemført Usandhed uden at blive ringere derved. Lasterne bestænke dem uden at plette dem, selv om de lide under det skjæve Forhold, hvori de komme til at staa til Sandhed og Ret, og nu og da føle sig usikre.

Rent personlige Indtryk er det uden al Tvivl, som fra først af have omstemt Shakespeare og atter aabnet hans Øjne for Livets Lyssider. Men det er den Ide, som her indirekte er udtalt, der væsenligt og afgjørende har løftet hans Aand op over Menneskehadet og Menneskeforagten: det Samme er ikke det Samme, naar det gjøres af forskjellige Personligheder. Selv om Blikket f. Ex. møder Usandhed og Forstillelse, hvorhen det rettes, saa betyder dette ikke uden videre, at den hele Menneskehed er fordærvet. Hverken Forstillelsen eller nogen anden Fremgangsmaade, Moralloven forbyder, er ubetinget forbudt. Vistnok er Flertallet af dem, der tale usandt og handle lovstridigt, et stygt Krapyl; men selv det bedste, det ædle Menneske kan stadigt overtræde Moralloven og være god og ædel endda. Den moralske Selvraadighed, det vil sige: egen Moral, egne For-

maal, eget Ansvar er den eneste virkelige Sædelighed. De eneste sande og bindende Love udstedes under Selvlovgivning, og kun Bruddet paa dem fornedrer.

Dette Synspunkt gjør Blikket mindre mørkt. Dette Synspunkt gjør Verden mere lys. Det bliver ikke længer en sjælelig Trang for Digteren at afslutte alle Konflikter med Dommedagstoner, at lade alle Livets Farter ende i almindeligt Skibbrud, dets Dramer udmunde i almindelig Tilintetgjørelse, i Verdensundergang, eller endog at gjennemsyre Livstragedien med gjennemført Haan og almen Forbandelse af Menneskeheden.

Der er noget i ham nu af Træthedens Mildhed. Han har ikke længer Lyst til at se Livets barske Virkelighed under Øjne; det adspreder ham at drømme. Og han drømmer om en Gjengjældelse, om en Udryddelse af de Værste (Dronningen dør, Cloten fældes), om at lade Naade gaa for Ret i Spørgsmaalet om Afstraffelse eller Tilgivelse af visse menneskelige Skadedyr (Jachimo), og om Muligheden af da at beholde en lille Gruppe af værdifulde Væsener tilbage, hvem hverken de Vildfarelser, de i Lidenskab have begaaet, eller de Usandfærdigheder og Voldshandlinger, de til deres Selvforsvar have tilladt sig, gjør uværdige til vore Sympathier. Det er endnu værd at leve paa Jorden, saa længe der

paa den findes Kvinder som Imogen og Mænd som hendes Brødre. Rigtignok er den første et Ideal og de to sidste Eventyrskikkelser. Men Poesien fordrer som Betingelse deres Existens.

Dette er den frugtbare Stemningstaage, den udbyttegivende Tankebevægelse, ud fra hvilken Stykket har formet sig.

Shakespeare hár igjen faaet Mod til at give andet og mere end digteriske Brudstykker eller Skuespil, der som hans sidste virke stærkt, men ikke rigt. Han vil oprulle et stort, broget, omfattende Panorama.

Kun tilsyneladende foregaar Cymbeline som Lear i Englands hedenske Oldtid. Noget Tidsbillede er slet ikke her forsøgt. I ethvert Tilfælde er det Barbari, som her udfoldes, snarere Middelalderens end Oldtidens. Der er iøvrigt i Stykkets Udgangspunkt en svag Lighed med Lear. Cymbeline vredes uden fornuftig Grund paa sin Datter Imogen, som Lear paa sin Datter Cordelia; der er i Cymbeline's Svaghed og Uforstand et Element, som gjenkalder Lear's Urimeligheder; men hist er Alt tragisk anlagt i den store Stil; her er den hele Handling bygget op med en lykkelig Udgang for Øje.

Medens Kongen her er et ringe Menneske, er hans Dronning en listig og ærgjærrig Kvinde, der har faaet ham helt i sin Magt ved af-

vexlende at smigre og trodse ham. Hun siger selv (I_2):

> Hvortidt jeg trodser ham,
> belønner han for Enighedens Skyld
> min Brøde og betaler dyrt min Trods.

Det vil sige, hun véd, at hun altid opnaar Et eller Andet ved Forsoningsscenen. Hendes Maal er at faa Imogen gift med hendes Søn af første Ægteskab, Cloten, for at denne kan bestige Tronen efter Kongen, og dette hendes Forsæt bliver den oprindelige Aarsag til alle de Ulykker, der hagle ned over Stykkets unge Heltinde. Thi Imogen elsker den fattige, men alment beundrede Ridder Posthumus og vil under ingen Omstændigheder opgive sin Udkaarne. Derfor aabnes Stykket med Posthumus's Forvisning.

De af Shakespeare frit tildigtede Personer og Begivenheder give Skuespillet Perspektiv, idet Bihandlingen paralleliserer Hovedhandlingen, som Glosters Ulykke med den slette Søn Lear's med de afskyelige Døtre. Hofmanden og Krigsmanden Belarius faldt for en Snes Aar siden paa Grund af Bagvaskelse uden egen Skyld i Unaade hos Cymbeline, der erklærede ham for fredløs, ganske med samme ufornuftige Lidenskabelighed, med hvilken han nu bortjager Posthumus. For at hævne sig bortførte han Cymbe-

line's to Sønner til et Skovliv i Ensomhed, hvor de voxe op i den Tro, at han er deres Fader. Til dem kommer i sin Elendighed den fra Mordforsøget undslupne Imogen og modtages klædt som Yngling med den største Inderlighed og Ømhed af sine Brødre, der ikke kjende hende, og hvem hun ikke kjender. Den ene af dem, Guiderius, fælder Cloten, som haaner og udæsker ham. Begge de to unge Mænd gaa i Krig, da den romerske Hær gjør Landgang, og frelse sammen med Belarius og Posthumus Riget for deres Fader.

Den Grundmodsætning, der kommer til Udtryk i deres Skjæbner som i Cymbeline's Statsforhold, i Imogen's Forhold til Posthumus som i Tjeneren Pisanio's til begge, er efter Gervinus's rigtige og skarpsindige Iagttagelse den, som ligger i Modsætningen mellem de to engelske Ord *true* og *false,* idet *true* paa en Gang betyder *sanddru* og *trofast,* Begreber, der ogsaa her i Stykket glide over i hinanden, medens *false* har Dobbeltbetydningen *troløs* og *løgnagtig*.

Ved Hoffet er Jordbunden gyngende og farlig. Der er den dumme, opfarende, bestandig vildledte Konge; der er den snu Giftblanderske, Dronningen; der er endelig hendes Søn Cloten, en af Shakespeare's originaleste Skikkelser, et sandt Geniets Værk, der i Digterens lange Række

af raa og plumpe Fyre ikke har sin Lige. Han er i sin dumme Ubehjælpsomhed og umaskerede Ondskab Modstykket til Moderens hykkelske Væsen og smidige List; han har kun arvet Værdiløsheden efter hende.

For at opnaa Muligheden af en virksom Theater-Forvexling har Shakespeare udstyret ham med ganske samme Legemsform som den skjønne Posthumus, medens hans Hoved alene skal udtrykke den himmelvide Forskjel dem imellem — et ukunstnerisk Indfald. Des fortræffeligere har Shakespeare malt ham som den forvirrede Klods og Tølper han er, ved at lade ham med buldrende Stammen støde Ordene frem. Med dyb Humor og fin Virkelighedsiagttagelse har han udstyret ham med de højeste Forestillinger om hans Værdighed og holdt ham fri for enhver Tvivl om hans Ret. Der er ingen Grænser for hans Forfængelighed, hans Raahed, hans Bestialitet. Kunde Ord slaa itu, saa vilde hans Tale bestandig slaa noget itu i andre Menneskers Allerhelligste. Han har foruden saarende Ord ogsaa de fæleste Hensigter; han vil bruge Vold mod Imogen ved Milfordhavn og saa sparke hende hjem osv. Hans Dumhed gjør ham heldigvis mindre farlig, og med fin Kunst har Shakespeare forstaaet at lade ham fra først til sidst virke komisk, hvad der tager hele Braadden af det

pinlige Indtryk, han ellers vilde gjøre. Man har Glæde af ham som af Caliban, hvem han varsler om, og der har efterstræbt Miranda nøjagtigt som han efterstræber Imogen. Ja man kan paa en Maade betegne Caliban som en Videre-Udvikling af hans Væsen til Type og Symbol.

Det er Personligheder som disse, der udgjøre den Verden, Belarius skildrer for Guiderius og Arviragus (III 3), da de to unge Mænd heftigt længes bort fra Uvirksomheden i den ensomme Skovegn under deres Savn af Mennesker og af Samfundslivet med dets Brydninger og Kampe:

Hvor I tale! Kjendte blot
I Stadens Aager, havde ret den prøvet,
og Hoffets Kunst, saa svær at slippe som
at holde fast — hvor det er sikkert Fald
at naa til Toppen, eller dog saa slibrigt,
at Frygten er saa slem som Faldet selv;
og Krigens strenge Færd, der synes blot
at søge Faren op for Rygtets og
for Ærens Skyld, der dør, imens den søges,
og faar vel fuldt saa tidt kun Haan til Gravskrift
som Ros for Heltedaad, ja mangen Gang
faar Skam til Tak for gjæv Bedrift; end værre,
maa bukke for Bagtalelsen! O Drenge
det staar at læse i mit Levnedsløb.

I denne Verden lader Shakespeare to Personer være opvoxede, hvilke vi efter hans Vilje skulle betragte som højere Væsner.

Det har været ham magtpaaliggende fra Stykkets første Scene af at meddele Tilskuerne de størst mulige Forestillinger om Posthumus. En Adelsmand taler om ham til en anden i Udtryk som dem, der i sin Tid anvendtes om Henrik Percy:

Han levede ved Hove
som sjældent sker, af Alle rost og elsket,
et Mønster for de Yngste, for de Ældre
et Spejl for Anstand, for de Alderstegne
et Barn, der leded Gubber.

Siden siger Jachimo om ham til Imogen (I_7):

Blandt Mænd han sidder
retsom en Gud fra Himlen stegen ned;
der er en Glans af Herlighed omkring ham
som synes mer end jordisk,

og endelig i Stykkets Slutning (V_5): «Han var den bedste af Alle iblandt de Sjældneste af gode Mænd» — noget Jachimo hellere skulde have betænkt lidt før, dá det saa maaske havde hindret ham i at begaa sine Skurkestreger. Shakespeare fremhæver Posthumus' Højhed og Ro, hans Fattethed, da Kongen forbander og forviser ham. Man forstaar, at han lyder, fordi han anser det for nødvendigt, skjønt han har sat sig ud over Kongens Vilje i Forholdet til Imogen. Under den nødtvungent hurtige Afsked

fra hende viser han sig gjennemtrængt af den Følelse, at hans Værd ikke kommer op imod hendes, og tiltaler ved sin Blanding af Selvfølelse overfor Andre med forstandig Beskedenhed overfor sin Hustru. Det undrer noget, at han intet Øjeblik tænker paa at føre Imogen bort med sig i Landflygtigheden. Denne hans Passivitet synes at bero paa hendes Uvilje til at gjøre noget ikke ubetinget nødvendigt Skridt, der vilde vanskeliggjøre endelig Forsoning; han venter kun paa bedre Tider, ønsker, haaber.

Da han forlader England, vælter Cloten sig ind paa ham, overskjælder og udfordrer ham. Han lader sig ikke opirre, afslaar Udfordringen, gaar Tølperen med Ringeagt forbi og overlader ham med Sindsro at underholde Hofmændene med Pralerier om sin Tapperhed og Posthumus' Fejghed, vel vidende at Ingen vil tro derpaa.

Saaledes er Karakteren godt anlagt. Men den middelalderlige Fabel fik Shakespeare til at indføre Træk, vi finde utilbørlige, og som for vor Tidsalders Kultur staa i et andet Lys end for hans. Ingen Mand med Hjertet paa rette Sted indgaar i vore Dage et Væddemaal som hans; ingen giver en Fremmed, tilmed en, saavidt det kan skjønnes, ganske samvittighedsløs og indbildsk Kvindejæger det mest indtrængende, mest forpligtende Anbefalingsbrev med til sin

Elskede, og ingen giver samme Mand et uskrevet Fribrev til at anvende alle Midler til at vinde hendes højeste Gunst, blot for at nyde hans Beskjæmmelse over det mislykkede Forsøg bagefter. Og selv om dette blev Posthumus tilstedt eller blev undskyldt hos ham, saa er hans kritikløse Lettroenhed, da Jachimo kommer tilbage som Sejerherre, hans vilde Raseri imod Imogen i høj Grad frastødende, og den gemene, falske Billet fra ham til Imogen, som skal lette Pisanio Mordet, ubetinget modbydelig. Selv i værste Fald indrømme vi desuden ikke en Mand Ret til at lade en Kvinde myrde, fordi hun har glemt sin Kjærlighed til ham. — Renaissancetiden tænkte heri forskjelligt, tog det ej saa nøje med de gamle Novellefabler, og opfattede Ret og Pligt paa disse Omraader traditionelt.

Shakespeare har nu gjort hvad han kunde for at bøde paa det ugunstige Indtryk af Posthumus's Handlemaade. Længe inden denne véd, at Jachimo har bedraget ham, angrer han sin Udaad, beklager sig i bitre Ord over, at Pisanio (formentlig) har adlydt ham og udtaler sig i de stærkeste Udtryk om Imogens Værd. Saaledes siger han (V_4):

> For Imogens det dyre Liv
> tag mit! Er det end ej af samme Værd,
> det er et Liv dog.

Han paalægger sig selv den haardeste Bod. Med den romerske Hær drager han til England, kjæmper saa navnløs, forklædt som Bonde, mod Romerne, og er — i Forening med Belarius og Kongesønnerne — den som bringer Briternes Flugt til at standse, befrier den allerede fangne Cymbeline, vinder Slaget og frelser Riget. Da dette er udrettet, iører han sig paany sin romerske Dragt for at lade sig som Fjende nedhugge af sine Landsmænd, hvis Redningsmand han lige har været. Han fanges, bringes for Kongen, og Alting opklares.

Der er i hans Handlemaade fra det Øjeblik af han paany staar paa engelsk Grund, en mere højtflyvende og overspændt Idealisme, end vi ellers er vante til at møde hos Shakespeare, en Trang til selvpaalagt Poenitense. Men Karakteren bliver os ligefuldt ikke det skjønne Hele, som Digteren har ønsket. Vi faa ikke Indtryk af en Gudernes Yndling, men af en Mand, der er lige vidtgaaende og yderligtgaaende i blind Lidenskab som i ædel, angerfuld Følelse.

Anderledes med Imogen. Her er det Fuldendte naaet. Hun er bleven det elskeligste, værdifuldeste, kvindelige Væsen, som Shakespeare har frembragt, og tillige det rigeste. Han har skildret de sjælfuldeste Kvinder før hende, Desdemona, Cordelia; men deres Væsens Hemmelig-

hed kunde udtrykkes med et Par Ord. Han har skildret geniale Kvinder før hende, Beatrice, Rosalinde; Imogen er ikke i mindste Maade genial; men dog er hun ment og tegnet som den Uforlignelige blandt Kvinder; vi se hende i de mest forskjelligartede Forhold og hun er alle voxen; vi se hende udsat for den ene Prøvelse haardere end den anden, og hun bestaar enhver, ja bestaar den saaledes, at hendes henrivende og overlegne Egenskaber udfolde sig mere og straale stærkere for hver Prøve, hvorpaa hun bliver sat.

Vi lære strax hendes Selvbeherskelse at kjende i Forholdet til den svage, rasende Fader og falske, giftige Stedmoder. Den Grundsum af Ømhed, der fylder hendes Sjæl, røber sig i hendes Afsked fra Posthumus, i den Lidenskab, hvormed hun lider under ikke at have kunnet give ham endnu et Kys, og hvormed hun bebrejder Pisanio at have forladt Kysten, før hans Skikkelse helt var forsvunden i Horisonten. Under hans Fraværelse er alle hendes Tanker bestandig sysselsatte med ham. Med Fasthed afslaar hun den plumpe Bejler Clotens Belejring. Saa se vi hende overfor Jachimo, som hun først modtager godt, derpaa strax gjennemskuer, da han begynder at tale ilde om Posthumus, saa atter modtager med fyrstelig Værdighed, da han har

erklæret sin tidligere Tale for en altfor dristig Spøg, han har tilladt sig.

Saa er der Scenen, hvor hun falder i Søvn, den, hvor hun sover, medens Jachimo udmaler os hendes Væsens yndefulde Renhed, den, hvor hun forhaaner Cloten, den, hvor hun modtager Brevet fra Posthumus, den, hvor hun har den visse Død for Øje, det henrivende Forhold, hvori hun kommer til sine Brødre, Skindøden med den forfærdede Opvaagnen ved det formentlige Lig af Posthumus, Forbandelserne over Pisanio som den formodede Morder, endelig Gjensyns-Øjeblikket — alle disse Scener, der er Perlerne af Shakespeare's Kunst, de ædleste Kronjuveler i Diademet om hans Pande, aldrig overtrufne i nogen Poesi.

Han skildrer hende som født til Lykke, men som tidligt vænnet til at døje, derfor rolig og fattet. Hun finder sig i Adskillelsen, da Posthumus forvises; hun vil leve i Erindringen om ham. Alle beklage hende; hun klager næsten ikke selv. Hun ønsker intet ondt over sine Fjender; tilsidst, da den afskyelige Dronning er død, beklager hun for Faderens Skyld dette Dødsfald, lidet anende, at kun denne, Giftblanderskens, Død har frelst Faderens Liv.

Kun i ét Forhold viser hun Lidenskab, i det

til Posthumus. Da hun tager Afsked med ham, siger hun (I_1):

> Du maa herfra, og jeg maa blive her,
> hvor vrede Blikke ramme mig hver Time,
> mens det er al min Trøst, der gives en
> Juvel i Verden, jeg engang skal gjense.

Og hans Farvel besvarer hun med disse Ord:

> O tøv dog lidt, om end du kun red ud
> til din Fornøjelse, en saadan Afsked
> var dog for kort.

Da han gaar, udbryder hun:

> Har Døden nogen Kval saa skarp som denne?

Faderens Skjælden lader hende kold:

> Jeg er følesløs
> mod Eders Harm. En større Lidelse
> betvinger Frygt og Smerte.

Hun svarer ham kun med en begejstret Udtalelse om Posthumus:

> Han er en Mand, hver Kvindes Elskov værd,
> og har betalt mig over min Værdi.

Men Lidenskaben stiger efter Posthumus's Bortrejse. Hun misunder Tørklædet, han kyssede; hun sørger over ikke at have turdet stirre efter Skibet. Hun vilde have anstrengt sine

Øjnes Nerver, til de brast. Og hun har maattet skilles fra ham, da hun endnu havde saa meget Smukt at sige ham: hvordan hun vilde tænke paa ham og bede ham tænke paa hende paa tre bestemte Tider hver Dag og aflægge Ed paa, at han ikke over Italiens Kvinder vilde glemme hende. Han er gaaet, før hun kunde give ham et Kys til Farvel mellem to Trolddomsord.

Hun er uden Ærgjerrighed. Hun gav gjerne sin fyrstelige Højhed bort for en idyllisk Lykke i landlig Ensomhed som den, efter hvilken Shakespeare selv nu længes. Da Posthumus har forladt hende, udbryder hun (I_1):

> O gid jeg var
> Kvæghyrdens Datter og min Leonatus
> vor Nabo, Faarehyrdens Søn!

med andre Ord, hun ønsker sig den Lod, som i Vintereventyret vil blive Kongedatteren Perdita's og Kongesønnen Flórizel's. I Scenen før Jachimo's Komme siger hun i samme Aand (I_7):

> Held den, hvor fattig han end er, der naaer
> sin Sjæls beskedne Ønske, som kan skjænke
> ham Trøst i Livet!

Og da saa Jachimo (den lille Jago) kommer til hende og tuder hende Ørene fulde om Posthumus, som han ret snart vil tude denne Ørene fulde

om hende, hvor forskjelligt fra Posthumus handler hun ikke da! Hun har blegnet ved hans Indtræden. Blot fordi Pisanio meldte en Adelsmand fra Rom med Breve fra Hans Naade. Hun nøjes med at svare paa hans Antydninger af Posthumus's letsindige Levnet med italienske Kvinder:

Jeg frygter, at min Husbond
har glemt Britannien.

Men da han med Behag udmaler Posthumus's udsvævende Liv, ja endog vover at fremstille sig selv som et Middel til Hævn over den Troløse, har hun blot dette ene Udraab:

What, ho Pisanio!

Hun kalder paa Tjeneren; hun er ganske færdig med denne Italiener. — Selv hvor hun intet siger, fylder hun Scenen, som da hun er gaaet i Seng i sit Sovekammer, ligger i Sengen og læser, sender Kammerpigen bort, lukker Bogen og sover ind. Hvor har Shakespeare givet Renheds-Atmosfæren i dette Sovekammer blot ved de forelskede Ord, han har lagt Jachimo i Munden (II_2):

Cytherea!
Hvor skjønt du pryder Lejet! Friske Lilje,
mer hvid end Linet! turde jeg kun røre!
Et Kys! kun et! — Rubiner uden Mage,
hvor sødt de svulme! — Det er hendes Aande
der dufter gjennem Kamret.

Efter al Sandsynlighed er det denne Scene — det overvældende Indtryk, som udgaar fra selve det Værelse, et udsøgt kvindeligt Væsen beboer, den næsten mystisk tiltrækkende Magt, som Renhed og Ynde i Forening udøve — der ligger bagved den Henrykkelse, som Faust hos Goethe fornemmer, da han med Mefistofeles træder ind i Gretchens Kammer. Jachimo er den forelskede Faust og den onde Mefisto i én Person. Man erindre sig Faust's Udbrud:

Willkommen, süsser Dämmerschein,
Der Du dies Heiligthum durchwebst
Ergreif mein Herz, du süsse Liebespein,
Die Du vom Thau der Hoffnung schmachtend lebst!
Wie athmet hier Gefühl der Stille.

Tiltrods for Situationernes Forskjellighed er der ingen Tvivl om at en Paavirkning har fundet Sted.*)

---

*) Neppe nogen Digter er i den nyere Tid bleven mere efterlignet end Shakespeare. Vi have ovenfor paapeget ikke faa Tilfælde af Efterligning hos Voltaire, Goethe og Schiller. Her endnu et Par Exempler paa forskjelligartet Efterligning: Schiller's Die Jungfrau von Orleans staar i Gjæld til Første Del af Henrik VI. Scenen mellem Jomfruen og Hertugen af Burgund (II_{10}) er dannet efter den tilsvarende hos Shakespeare (III_{3}), og Scenen mellem Jomfruen og Faderen hos Schiller (IV_{11}) svarer til Shakespeare's (V_{4}), ifald ellers disse

Som i Henrykkelse over denne sjældne Skabning bliver Shakespeare nu Lyriker paany. Rundt om i Stykket bryder Lyriken frem som en Hyldest til hende. Første Gang her i Clotens Morgensang «Hør, Lærken synger ved Himlens Glug» og senere, hvor hendes Brødre synge over hende i den Tro, at hun er død.

Shakespeare viser os hende første Gang glemmende al Fatning overfor Cloten. Det er hvor Prinsen vover at tale nedsættende om hendes Herre, fordrister sig til at kalde ham en Træl, en Tigger, foret op med Levninger fra Hoffet, en Løbedreng for Kost og Klæder osv. Da udbryder hun i Ord saa voldsomme, som ellers kun Mændene, og saa grove, at de næppe staa tilbage for Cloten's (II_3):

> Du frække Karl! Var du
> en Søn af Jupiter, og saa forøvrigt
> kun det, du er, du var for ringe til
> hans Stalddreng; det var Ære nok for dig,

Scener er af ham. — Apothekeren i Oehlenschlägers Aladdin er efterlignet efter Apothekeren i Romeo og Julie. — I Bjørnstjerne Bjørnsons Maria Stuart (II_2) er Ruthwen, der indfinder sig blandt de Sammensvorne hos Knox, vaklende efter at have rejst sig fra Sygelejet, men des ivrigere, en Efterligning af Ligarius i Shakespeare's Julius Cæsar (II_1), der sygeklædt indfinder sig blandt de Sammensvorne hos Brutus for at deltage i Mordet paa Cæsar, som hin for at deltage i Mordet paa Rizzio.

ja til Misundelse, i Forhold til
hans Værd og dit, hvis du blev udnævnt blot
til Rakkerknægten i det Land, hvor han
regerede som Konge.

I Flugt med denne Lidenskab er det, at hun siger de Ord, som giver Anledning til Cloten's saa pudsige Raseri og saa frygtelige Forsæt, denne Vending, at hun agter Leonatus' gamle Klæder mere end hans hele Person, en Ytring, som den farlige Idiot bliver ved at ruge over og som tilsidst bringer ham til at gaa grassat.

Ny Ynde og ny værdifulde Egenskaber udvikler hun i den Scene, hvor hun modtager det Brev fra hendes Husbond, som er bestemt til at narre hende i Døden. Først alt hendes Sværmeri, saa al hendes Elskovslidenskab blusser op og brænder med den klareste Flamme. Det hedder (III_2):

Min Herre sender dette Brev.

Imogen.

Din Herre?
Han er jo min! — Fra Leonatus? Lærd
var visselig den Astronom, der kjendte
saa nøje Stjernerne, som jeg hans Skrift;
han kunde løfte Fremtids Slør. — I Guder,
lad Brevets Indhold vidne om hans Elskov,
hans Sundhed og Tilfredshed — dog, o nej,
at vi er skilte, lad det smerte ham!
der gives sunde Sorger; saa er denne,

den styrker Kjærligheden — hans Tilfredshed,
kun ej med dette! — Gode Vox, tilgiv mig!
Velsignet vær, I Bier, som har dannet
den Laas for Elskovs Løndom!

Og hun læser, at hendes Herre sætter hende Stævne ved Milford Havn, aner ej at hun kaldes dertil for at myrdes:

O, nu en Hest med Vinger! hører du,
Pisanio, han er i Milford Havn.
Læs her og sig, hvor langt det er? Kan Nogen
i Hverdagsærind naa det i en Uge?
Kan jeg da paa en Dag ej flyve did? . . .
og sig, hvorledes Wales fik den Lykke
at eje slig en Havn, men fremfor Alt,
hvordan kan vi os liste bort? med hvilken
Undskyldning dække vi det Gab i Tiden
fra Bortgang og til Hjemkomst? — Først dog dette:
Hvorledes skal vi slippe bort? Hvorledes
skal vi faa avlet eller født et Paaskud?
Dog derom kan vi tale siden. Sig mig
hvor mange Snese Mile kan vi ride
i Timen?

Pisanio.

En Snes Mil fra Sol til Sol
er nok for Jer, min Frue, ja for meget.

Imogen.

Hvad? En, der rider til sit Rettersted,
er ej saa langsom. Jeg har hørt, at Heste
ved Væddeløb løb raskere end Sandet
i Timeglasset. Dog nu fjaser jeg,
gaa, sig min Terne osv.

I Højde med disse over al Ros hævede Udbrud staar Svaret, da Pisanio i Milford Havn viser hende Posthumus's Brev til ham med de groveste Smædeord mod hende, og det hele Omfang af hendes Ulykke bliver hende klart. Da udbryder hun (III$_4$) i den Replik, som af Søren Kierkegaard blev saa højligt beundret*):

> Troløs imod hans Seng!
> Hvad vil det sige? Ligge vaagen der
> og tænke kun paa ham? fra Klokkeslag
> til Klokkeslag at græde, og naar Søvnen
> betvinger mig, at sønderrive den,
> opskræmmet af en Drøm om ham, og skrige
> mig vaagen? Kaldes det at være troløs
> imod hans Seng?

Højst betegnende er her dette Træk: ikke et Minut troer hun paa, at Posthumus virkelig anser hendes Hengivelse til en Anden for mulig. Hun forklarer sig hans ellers ufattelige Færd paa anden Vis:

> En af Italiens Skjøger, Datter af
> sin Sminkekrukke, har bedaaret ham.

Det kan dog lidet trøste hende, og hun beder Pisanio, der vil skaane hende, om at støde til,

*) Stadier paa Livets Vej. Frater Taciturnus: Skyldig — Ikke-Skyldig? Dagbog for 17. Januar, Midnat.

da Livet nu dog for hende har tabt sit Værd. Da hun vil blotte sit Bryst for Stødet, følger saa dette beundringsværdige Træk:

Se her, her er mit Hjerte!
Der ligger noget for det — sagte, sagte,
jeg ønsker intet Værn. — Som Sværdets Skede
saa lydig! — Hvad er dette! — Breve fra
den tro Leonatus, alle vantro nu! —
Bort, I, som har forført min Tro! I skal
ej længer være Brystdug for mit Hjerte.

Med samme Omhu, rettere sagt samme Ømhed, har Shakespeare det hele Skuespil igjennem fordybet sig i hendes Væsen, aldrig slippende hende af Syne, kjærligt tilføjende Træk efter Træk, indtil han til Slutning ligesom spøgende fremstiller hende som Stykkets Sol. Kongen siger i Stykkets sidste Scene:

Se, Posthumus er gaaet trygt til Ankers
hos Imogen, og hun udsender mildt
som Kornmod sine Blik til ham, til mig,
til sine Brødre, til sin fordums Herre,
og træffer Alle med en Glædesstraale,
som giver særskilt Gjenskin fra hver Enkelt.

Imogen begyndte med at ønske, hun var en Kvæghyrdes Datter og Leonatus en Faarehyrdes Søn. Senere, da hun i Mandsdragt søger Romerhæren, kommer hun i Nærheden af den ensomme Skovhule, hvor hendes af hende ukjendte Brødre

bo. Hun føler sig strax saa lykkelig i deres Nærhed og ved dette Liv i Naturen, at man ser, det er dertil, hendes hele Væsen altid har stundet — som Shakespeare's Væsen nu stunder dertil. Brødrene er lykkelige ved hende, hun ved dem. Hun siger (III$_6$):

> Tilgiv Guder!
> Jeg skifted gjerne Kjøn, og boede hos dem,
> da Posthumus er utro.

og senere (IV$_2$):

> Hvor det er gode Mennesker! — I Guder
> hvor vore Hofmænd dog har løjet for mig,
> at fjernt fra Hoffet ikkun Vilde bo.

I samme Aand udbryder Belarius (III$_3$):

> O dette Liv er mere ædelt end
> at passe paa hovmodigt Herrebud,
> og mere rigt end Narreværk at øve
> for Tiggerløn, og mere stolt end deres,
> hvis ubetalte Silkekappe rasler.

Rigtignok svare Kongesønnerne, i hvem Hersker- og Krigerblodet gjør sig gjældende og som tørste efter Oplevelser og Bedrift, i modsat Tone.

> Guiderius.
>
> Bedst
> er dette Liv, hvis roligt Liv er bedst,
> for Jer dog lifligst, som har prøvet værre;

tilpas for Eders stive Alderdom.
For os er det Uvidenhedens Hule,
en Rejsefærd til Sengs, et Fængsel for
Gjældbundne, som tør ej gaa over Tærsklen.

og Broderen istemmer:

Hvad skal vi tale om, naar vi har naaet
til Eders Aar? naar Regn og Storme piske
Decembernatten . . . Intet har vi set,
vi er som Dyr . . .

Ikke desmindre har Shakespeare forstaaet at brede en ganske hjertevindende Poesi over denne i hans Drama indlagte Skovidyl. Der ligger over den en Friskhed uden Mage, en primitiv Ynde, og noget af en Robinsonades Interesse. Det har paa dette Tidspunkt af Digterens Liv under hans Lede ved Kulturens Misfostre, tilfredsstillet ham at drømme sig ind i det sjælelige Liv hos en fjernt fra al Civilisation, i en Art Naturtilstand opvoxet og herligt anlagt Ungdom. Han maler her to unge Mænd, der intet have set til Verdenslivet, end ikke nogensinde have set en ung Kvinde; deres Dage er gaaede hen med Jagtens Idræt, og som de homeriske Kjæmper har de selv maattet tilberede den Føde, de med Bue og Pil forskaffe sig; men de har Race i sig, bedre Race end man skulde formode om den ynkelige Cymbeline's Sønner, og deres Attraa staar til Højhed og fyrstelige Idealer.

I det spanske Drama, der en 25 Aar efter dette Skuespils Tilblivelse begynder at tage sit mægtige Opsving under Calderon, bliver det et meget yndet Motiv, saaledes at fremstille Ynglinge og unge Piger, der er opvoxede i fuldstændig Ensomhed uden at have set Væsener af det andet Kjøn og uden at kjende deres Stand og Afstamning. Saaledes opdrages i Calderon's «Livet en Drøm» *(La vida es sueño)* fra 1635 Kongesønnen, der ikke aner sin Herkomst, helt isoleret. Ved hans første Sammentræffen med Mennesker udbryder hos ham en vild Erotik og en raa Voldsomhed overfor enhver Modsigelse; men ganske som hos Prinserne i Cymbeline dæmrer Majestæten i ham; han har Herskerfornemmelser, før disse have nogen Gjenstand. I Skuespillet «I dette Liv er Alt Sandhed og Alt Løgn» *(En esta vida todo es verdad y todo es mentira)* fra 1647, er en trofast Tjener flygtet med et Kejserbarn og har skjult sig i Siciliens Bjerghuler med det for at undgaa Efterstræbelser af en Tyran. Men paa samme Sted fødes der Tyrannen et uægte Barn, som den tro Tjener ligeledes antager sig. De to Drenge opdrages nu sammen uden at se noget til andre levende Væsener end Plejefaderen; de klæde sig i Dyreskind og leve af Vildt og Frugter. Da Tyrannen indfinder sig, for at antage sig sin egen Søn og

lade Kejserprinsen dræbe, véd ingen af de to hvem de er, og Tjeneren lader sig hverken bevæge eller true til at give nogen Oplysning. Her skildres som i «Livet en Drøm» den Nysgjerrighed, der er tilstede hos de unge Mænd efter at faa en Kvinde at se og den øjeblikkeligt vaagnende Elskov. I «Luftens Datter» *(La hija del ayre)* fra 1664, opdrages Semiramis i Ensomhed af en gammel Præst, som i «Stormen» Miranda i Ensomhed af Prospero, og nærer som de andre udenfor Livstummelen Opdragne en utaalmodig Længsel efter at komme ud i Verden. I to Stykker fra 1672, *Eco y Narciso* og *El monstruo de los jardines*, har Calderon endnu en Gang varieret samme Motiv. I begge er en Yngling, hist Narcissus, her Achilles, opdraget ene og uden at have lært Noget, for at vi kunne se alle Følelser, især Elskov og Skinsyge, vaagne i et Hjerte, der omfatter dem saa oprindeligt, at det end ikke véd at benævne dem.

Shakespeare har da med denne Episode, som overhovedet i dette sidste Tidsrum af sin Digtning, begivet sig ind paa et Omraade, hvor de romanske Folks Fantasi følte sig hjemme og hvor den snart vilde slaa sig ned; men intet i deres dramatiske Poesi af denne Art har dog overtruffet hans.

Han har her i sin Skovidyl holdt det Erotiske ganske borte, og i Stedet for Forelskelsens Indbryden stillet den ubevidste Broderkjærligheds Frembryden til den som Dreng forklædte Søster. Fortræffeligt passer Imogen og de to naturstærke, højsindede Ynglinge sammen. Dog netop som deres Samliv skal til at sætte Blomst, opløses det pludseligt, da Imogen efter at have drukket den Dvaledrik, Lægen har givet Dronningen for Gift, styrter om som død, og her indføres da i det bevægede Skuespil et mildt rørende Element, idet de to Brødre stede hende til Jorden og synge over hendes Baare. Vi blive Vidne til en Begravelse uden Ritus og Ceremoniel, uden Sjælemesse og Kirkeskik, men med et Forsøg paa at erstatte alt dette ved en selvopfunden Natursymbolik — et saadant Forsøg, som Goethe gjentog ved sin selvopfundne Anordning af Mignon's Jordefærd under Dobbeltkorets Sang i «Wilhelm Meister» (8. Bog 8. Kap.). Imogen's Hoved lægges mod Østen, og Brødrene synge over hende den fine, stemningsrige, uvurderlige Vexelsang, som deres Fader i sin Tid lærte dem at synge over deres Moder. Dens Rytmer indeholde som i Spiren hvad der Aarhundreder senere blev Shelley's Poesi. Den første Strofe lyder:

Frygt ej mer for Solens Glød,
ej for Vinterstormens Døn.
Endt er Jordens Strid og Nød;
du gik hjem og tog din Løn.
Kongebørn og Stodderkuld
skal vorde til det sorte Muld.*)

Slutningen, hvor Stemmerne deles og atter forenes i Duet, er et vidunderligt Sammenspil af metrisk og poetisk Kunst.

Med ganske særlig Forkjærlighed har Shakespeare udført dette idylliske Parti af sit Drama, som han selv har opfundet og hvori han har nedlagt sin stærkt gjenopvaagnede Kjærlighed til den landlige Natur. Han har ingenlunde villet fremstille Flugten fra Menneskeheden som en i og for sig attraaværdig Sag, har kun udmalt Ensomheden som en Tilflugt for den Trætte, Landlivet som en Lykke for den, der er færdig med Livet.

---

*) Betydeligt mere melodisk og realistisk paa Engelsk:

Fear no more the heat o' the sun,
Nor the furious winter's rages;
Thou thy wordly task hast done,
Home art gone, and ta'en thy wages:
Golden lads and girl's all must,
As chimney-sweepers, come to dust.

Kun er det mærkeligt, at Guiderius og Arviragus kunne gjøre sig en Forestilling om Skorstensfejere.

Som Drama har Cymbeline mere af Intrigue-Skuespillets Natur end de tidligere. Der er en ikke ringe Snildhed i Opfindelsen, hvor Pisanio narrer Cloten ved at vise ham Posthumus's Brev, og hvor Imogen tager den hovedløse Cloten i Posthumus's Dragt for sin dræbte Husbond. Det store Drømmesyn med den mythiske Aabenbarelse tager sig ud som indlagt til Brug for en Hoffest. Den af Jupiter efterladte Tavle med dens Indhold er ligesom Kongens Udbrud i Lykkens Øjeblik tilsidst: «Blev jeg da Moder til Trillinger?» Vidnesbyrd om, at nogen fuldstændig Sikkerhed i sin Smag opnaaede Shakespeare selv under sin højeste Modenhed ikke. Men de ubetydelige Smagløsheder drukne i et Drama som dette, der fra først til sidst strømmer over af en rent eventyrlig Rigdom paa eventyrlig Poesi.

XIX.

Det er Eventyrets Poesi, som nu har Shakespeare's Hjerte. Det er den som strax paany frugtbargjør hans Indbildningskraft.

Vintereventyret blev første Gang trykt i Folioudgaven fra 1623, men, som allerede ovenfor anført, Dr. Simon Forman har en Dagbogsoptegnelse om at have set det opført paa Globe-

theatret 15. Maj 1611. En Notits i den Bog, som Mesteren for Hoffets Theaterforlystelser, Sir Henry Herbert, paa Embeds Vegne har ført, taler for, at Stykket da var ganske nyt. Det hedder nemlig her: «For Kongens Skuespillere. Et gammelt Stykke, kaldet Vintereventyret, tidligere tilladt af Sir George Bucke og ligeledes af mig paa Mr. Hemming's Ord, at der ikke var tilføjet eller ved Forandring indført noget Ugudeligt, endskjønt den tilladte Bog savnedes; og derfor sendte jeg det tilbage uden Betaling, denne 19. August 1623.» Sir George Bucke, som her nævnes, fik ikke sin officielle Ansættelse som Censor før August 1610, saa det er sandsynligt, at Vintereventyret havde en af sine første Opførelser, da Forman saa det i Foraaret 1611. Som ovenfor anført (II S. 204) findes et lille Udfald mod Stykket i Indledningen til Ben Jonson's «Bartholemew Fair» fra 1614.

Grundlaget for Vintereventyret danner en Roman af Robert Greene, der udkom allerede 1588 under Titlen «Pandosto, Tidens Triumf», men som et Halvhundrede Aar senere fik Navnet «Historien om Dorastus og Fawnia». Den var saa yndet, at den atter og atter maatte oplægges paany. Man kjender ikke mindre end 17 Oplag, men der har sandsynligvis været adskilligt flere.

Det er betegnende, at medens Shakespeare til sit tidligere Hyrdestykke Som Jer behager bearbejdede Lodge's Rosalynde, der udkom 1590, kort Tid efter dens Udgivelse, har denne Novelle med dens særegne Forening af pathetiske og idylliske Elementer først paa dette Tidspunkt syntes ham egnet til Behandling, da han dog har kjendt den længe forud. Karl Elzes Mening, at Shakespeare allerede har benyttet Fabelen i et Udkast fra hans allerførste Tid, saa det skulde være til denne Benyttelse, at Greene med sin bekjendte, lidenskabelige Plagiatbeskyldning har sigtet, kan ikke betragtes som andet end en ud af Luften greben Gisning. Greene's Angreb forklares tilstrækkeligt ved den unge Digters Omarbejden og Tilpassen af ældre Stykker fra første Færd af, og har jo tydeligt nok Adresse til Henrik VI.

Shakespeare, der ikke kunde bruge Novellens Titel, kaldte sit Skuespil Vintereventyret, hvorved man paa hans Tid forstod en alvorlig, gribende eller rørende Historie, og han stræbte udtrykkelig at give Stykket et eventyragtigt eller drømmeagtigt Præg. Mamilius siger, før han begynder et fortælle (II 1):

Om Vintren passer bedst
et sorgfuldt Eventyr,

og paa ikke mindre end tre Steder bliver Handlingens eventyrlige Utrolighed indprentet Tilskuerne. Ja, hvor Perditas Gjenfindelse berettes, indledes Fortællingen med: Disse Nyheder, der kaldes virkelige, ligne saa meget et gammelt Eventyr, at man faar Mistanke til deres Sandhed. (V_2).

Fra sin Kilde optog Shakespeare de geografiske Urimeligheder. Allerede hos Greene er Bøhmen et Land, hvorfra og hvortil man sejler; allerede hos ham er Oraklet i Delfi blevet til Oraklet paa Øen Delphus. Shakespeare selv føjede de anakronistiske Urimeligheder til. Dette Orakel er samtidigt med Rusland som Kejserdømme — Hermione er Datter af den russiske Kejser — og med Giulio Romano, der har udført Statuen af Hermione. Stykkets Personer ere af en ubestemt Religion og højst glemsomme med Hensyn til samme deres Religion. Snart er de kristne Mennesker, snart Dyrkere af Jupiter og Proserpina. I det samme Skuespil, i hvilket man valfarter til Delfi for at opnaa Apollos Afgjørelse af et Spørgsmaal om Skyld og Uskyld, siger en Hyrdedreng (IV_2): «Der er kun én Puritaner iblandt dem, og han synger Psalmer til Sækkepibe.» Alt dette er vistnok uforsætligt, men det bidrager for os til Stykkets Eventyrpræg.

Shakespeare har uvist hvorfor ombyttet Lokaliteterne. Hos Greene foregaar den alvorsfulde Del af Stykket i Bøhmen, den idylliske paa Sicilien; hos Shakespeare omvendt; muligvis har Bøhmen syntes ham et mere passende Sted til Udsætning af et spædt Barn end den bedre kjendte og bedre befolkede Middelhavs-Ø.

Skuespillets Grundtræk stamme altsaa fra Greene: Først og fremmest Kongens urimelige Skinsyge over at hans Dronning efter hans egen indtrængende Opfordring anmoder Polyxenes om at forlænge sit Ophold og taler venskabeligt med ham. Hos Greene er Skinsygen bl. A. begrundet ved det naive, for Shakespeare ubrugelige Træk, at Bellaria for at vise sin Mand sin Lydighed imod ham ved de Hensyn, hun tager til hans Ungdomsven, ofte gaar ind i Egistus's Sovekammer for at se, om Intet fattes ham.*) Hos Greene døer Dronningen virkeligt, efter at Kongen i sin skinsyge Galskab har forstødt hende. Shakespeare kunde ikke bruge dette tragiske Træk, som vilde have umuliggjort en Slutningsforsoning. Et andet har han derimod optaget og udviklet: Sønnen, den lille Mamilius's Død af Sorg over Kongens Handle-

* The Historie of Dorastus and Fawnia. Shakespeare's Library by J. P. Collier. Vol I S. 7.

maade mod hans Moder. Denne Mamilius og hvad der knytter sig til ham, er blandt Stykkets Perler; det var umuligt bedre at karakterisere et begavet og højhjertet Barn. Efter al Sandsynlighed har Shakespeare her for anden Gang ihukommet sin lille afdøde Dreng under Skildringen af denne, som døer saa tidligt. Til ham har han ogsaa i sine Tanker hidført, hvad Polyxenes svarer paa Leontes's Spørgsmaal, om han er saa glad ved sin unge Prins som Leontes ved sin (I_2):

Ja, han er i mit Hjem
min Tidsfordriv, min Skjemt, min Alvorsgjerning
og snart min svorne Ven og snart min Fjende;
han er min Hofmand, Krigsmand, Statsraad, Alt!
han gjør en Julidag kort som December,
og med sit Barnelune spreder han
de Tanker, der vil gjøre Blodet tykt.

Leontes.

Det samme Hverv har denne Fyr hos mig.

Faderen anslaar først en munter Tone overfor den lille Mamilius.

Mamilius, er du *min* Dreng?

Mamilius.

Ja Fader.

Leontes.

Er du? — min egen Kylling! — Fy da, smudsket
om Næsen — den skal ganske ligne min.

Lidt derefter, da Skinsygen er stegen, udraaber han:

Kom, Knægt, se paa mig med dit Himmeløje!
Skjelmsmester, du min søde Dreng, mit Godt!
Kan vel din Moder? er det tænkeligt?

De franske Tragikere i Aarhundredets Midte og Slutning tegne aldrig barnlige Børn. De vilde ladet en lille Prins, der var bestemt til en tidlig og rørende Død, tale modent og højtidsfuldt som den lille Joas gjør i Racine's Athalie. Shakespeare har ingen Betænkeligheder ved at lade Prinsen tale som et rigtigt Barn. Til Hofdamen, der vil lege med ham, siger han:

Nej ikke du.

Første Dame.
Hvorfor ej, bedste Prins?

Mamilius.
Du kysser mig saa stærkt, og taler til mig
som til et Pattebarn.

Han erklærer bedre at kunne lide en anden Hofdame, fordi hendes Øjenbryn er sorte og fine; han véd, at Øjenbryn klæde bedst, naar de er tegnede som en Halvmaane med en Pen.

Anden Dame.
Hvem har dog lært Jer det?

Mamilius.

Det har jeg selv;
det har jeg set i Damers Ansigt. Sig mig,
hvad Farve har vel dine Øjenbryn?

Anden Dame.

Blaa, lille Prins.

Mamilius.

Nu vil du narre mig,
jeg véd en Dame, som er blaa paa Næsen,
men ikke hendes Øjenbryn.

Saa afbrydes Eventyret, han vil fortælle, ved den rasende Konges Indtræden.

Under Retsscenen mod Dronningen, der udgjør en Parallel til den i Henrik VIII, bringes Budskabet om Prinsens Død (III 1):

Hans ædle Tanker var
for høje for et Barn Hans Hjerte sprængtes,
da det forstod hans Faders plumpe Daarskab,
der krænkede hans ædle Moder.

I Novellen drager Barnets Død Moderens efter sig; her foraarsager den, da den umiddelbart følger paa Kongens trodsige Afvisning af Oraklets Udsagn, Omslaget i Kongens Sind, idet han opfatter dette Dødsfald som Straf fra Himlen. Shakespeare har ladet Hermione leve og kun udgives for død, fordi han vilde give sit Skuespil den lykkelige Udgang, som hans Grundstemning

altid fordrer i dette Tidsrum. Det er kun et Vidnesbyrd om den allerede hyppigt berørte Flygtighed, hvormed Shakespeare nu arbejder, at Mamilius synes sporløst glemt tilsidst. Derimod har Digteren sørget for, at Hermione's Skikkelse ikke gaar i Glemme; han viser os hende i Antigonus's Drømmesyn kort før dennes Død, og han opsparer hende de sexten Aar i Ensomhed for at hun kan findes til Slutning. Det er jo ogsaa fortrinsvis hendes Personlighed, der holder de to stærkt adskilte Dele sammen, i hvilke dette Stykke med sin «Vespemidie» falder.

Dog skjønt Skuespillet visselig, næsten som Perikles, har et mere episk end dramatisk Tilsnit, saa har det dog sin Enhed i Stemning og Tone. Ligesom et Maleri, der fremstiller hinanden temmelig uvedkommende Grupper, kan have sin Enhed i Linjernes Sammenspil og Farvernes Samklang, saaledes kan der i et Dramas delte Handling være noget almindeligt poetisk Fælles, som man kunde kalde Dramets Aand eller Grundtone, og denne er med Sikkerhed gjennemført her. Shakespeare har fra først af sørget for ikke at lade Alvoren blive saa uheldbredelig mørk, at der ikke blev Humør nok tilovers til at nyde Florizels og Perditas skjønne Samkvem under Høstfesten eller Autolykus' tyvagtige Løjer; han har bestræbt sig for

at smelte alle de Stemninger, han i Løbet af Handlingen anslaar, sammen i Slutningens vemodigt forsonede Stemning. Han turde ikke lade Hermione vende tilbage til Kongen strax, hvad jo i Virkeligheden vilde være det naturligst indtraadte; thi da var Stykket endt i tredje Akt. Han lader hende derfor forsvinde, og som tilsyneladende Statue faa Liv paany for at lægge sin Arm om den grædende Leontes.

Betragtet rent abstrakt som Musik ligner Stykket en Sjælehistorie. Det begynder i store Sindsbevægelser, i Spænding og Angst; dets Forudsætninger er frygtelige Misgreb, der føre til selvforskyldte og uforskyldte Lidelser; Glemsel og Letsind afløse Fortvivlelsen; men atter denne Tilstand brister, og idet Hjertet da paany staar ene med sin raadvilde Sorg og sin haabløse Anger, finder det inderst i sit Allerhelligste en dødsdømt, forstenet, men uskadt, trofast bevaret Erindring, der, frikjøbt ved Taarer, bliver levende paany. Stykket har Aand og Moral, som en Symfoni kan have det; ikke mindre, om end ikke mer. Det vilde være en Misforstaaelse at søge efter den psykologiske Bevæggrund til at Hermione i de mange Aar holder sig skjult. Hun er der til Slutning, fordi hun behøves tilsidst, som den afsluttende Akkord

behøves i Musik eller den afrundende Arabesk i en Tegning.

Til det af Shakespeare Tildigtede hører i Skuespillets første Halvdel de to Figurer, den djærve, prægtige Paulina og hendes svage, godlidende Mand. Paulina — hvem saavel Mrs. Jameson som Heinrich Heine har forbigaaet i deres Skildringer af Shakespeare'ske Kvindekarakterer — er en af de ved Originalitet beundringsværdigste Skikkelser, som findes i hele Shakespeare's Theater. Hun har mere Mod end ti Mænd og al den naturlige Veltalenhed og kraftige Pathos, som drøj Sandhedskjærlighed og en firskaaren sund Fornuft kan meddele en tapper Kvinde. Hun gaar i Ilden for sin Dronning, hvem hun elsker og paa hvem hun tror; hun er uanfægtet af al Sentimentalitet og ser uden Erotik som uden Uvilje paa sin godmodige Mand. Den Maade, hvorpaa hun træder den af Skinsyge rasende Konge imøde, minder en Smule om Emilies Holdning i Othello. Men iøvrigt er der ingensomhelst Lighed mellem Emilie og Paulina. Der er noget af det sjældne Malm i hendes Væsen, som er typisk for udmærkede Kvinder af denne ikke særligt kvindelige Type, og som f. Ex. gjenfindes hos en Dame fra det 19. Aarhundrede, Christiane Oehlenschläger, i Hauchs skjønne og malende Digt til hendes Minde.

I Stykkets anden Halvdel er den landlige Fest, der slutter sig til Florizels og Perditas Samtale, saavel for sin pathetiske som for sin komiske Dels Vedkommende ganske Shakespeare's Opfindelse. Den morsomme Skikkelse Autolykus er helt hans Ejendom.

I Novellen bliver Kongen lidenskabeligt forelsket i sin egen Datter, da han ser hende som voxen Jomfru, og dræber sig, da hun forenes med sin Elskede. Hos Shakespeare er dette dumme og grimme Træk faldet bort. Alt aander ud i ren Harmoni.

Her som i Cymbeline se vi Digteren ved Æmnets Beskaffenhed tvungen til at dvæle ved de Ulykker, Skinsygen anretter. Det er her tredje Gang, han behandler en Jalousi, som gjør vild indtil Vanvid. Othello var det første, store Exempel, saa følger Posthumus, og nu Leontes.

Leontes' Tilfælde er enestaaende, forsaavidt Ingen indblæser ham Skinsygen eller lyver Hermione paa. Det er hans egen raa og dumme Fantasi, som bærer Skylden alene. Men hin ene og samme Last er her øjensynligt kun varieret som Vehikel for Fremstillingen af kvindelig Højhed og Udadlelighed i en ny Afskygning.

Mrs. Jameson har i sin Tid om Hermione sagt de smukke Ord, at hun forener saa sjældne

Egenskaber som Værdighed uden Stolthed, Kjærlighed uden Lidenskab og Ømhed uden Svaghed. Som Dronning, Hustru og Moder besidder hun en majestætisk Elskelighed, en storstilet og yndefuld Simpelhed, en utvungen Selvbeherskelse, saa det Ordsprog passer paa hende: Det stille Vand har den dybe Grund. Hendes blide Højhed fremhæves yderligere ved Paulinas altid slagfærdige Mod og Begejstring, hendes ædle Majestæt belyses ved den andens dristige Djærvhed. Hendes Holdning og hendes Tale i Retsscenen er beundringsværdig, overstraaler langt Katharina's i Scenen af samme Art. Hendes Væsen, der er Underkastelse og Sagtmod efter det engelske Kvinde-Ideal, rejser sig her til den værdigste Protest. Hun forsvarer sig knap. Livet har tabt sit Værd for hende, nu da hun har mistet sin Husbonds Kjærlighed, da hendes lille Søn er fjernet fra hende som fra en Pestbefængt, og da hendes nyfødte Datter er bleven «revet fra hendes Bryst for at myrdes med den uskyldige Mælk i sin uskyldige Mund». Hun vilde kun gjerne redde sin Ære; men hun, den Anklagede, den Mishandlede, taler dog først og fremmest af Medlidenhed med den Anger, som Leontes engang i Fremtiden vil komme til at føle. Hendes Sprog er Fasthedens i Uskyld. Strax da hun skal føres i Fængsel siger hun (II_1):

> Nu hersker onde Stjerner; jeg maa vente
> taalmodigt, indtil Stillingen paa Himlen
> igjen er mig til Held. I ædle Herrer,
> jeg er ej let til Taarer, som vort Kjøn
> sædvanligt er, og Eders Medynk vil
> maaske ved Savn af denne tomme Dugg
> henvisne; men jeg bærer i mit Indre
> den ædle Sorgens Ild, som ingen Taarer
> kan slukke.

Og hun beder sine Damer heller ikke at græde; havde hun fortjent sit Fængsel, da var Taarer paa deres Plads.

I Vintereventyrets anden Halvdel er vi omgivne af en frisk og yndig Natur og se et muntert Billede af landlig Lykke og Trivsel.

Shakespeare var saa fjern som Nogen fra sin Tidsalders og mange Tidsaldres følsomt-fantastiske Hyrdestils-Griller. I Som Jer behager allerede havde han i Corinnus og Føbe fremført et yderst virkelighedstro, derfor ikke synderligt poetisk Hyrde- og Hyrdinde-Par. Faarehyrderne her er da ogsaa hverken Poeter eller skjønne, smægtende Sjæle. De skrive ingen Sonetter eller Madrigaler, men drikke Ale, spise Budding og danse. Værtinden i Huset varter op med et Ansigt, der er som Ild, dels af Anstrengelse, dels formedelst de Varer, hvori hun drikker Gjæsterne til. Knøsene har Hovederne fulde af Uldpriserne og tænker hverken paa Roser eller

Nattergale. Deres Enfoldighed er mere latterlig end rørende, og de finder deres Mester i den langfingrede Autolykus, der danner dem ved sine Ballader og samtidigt letter dem for deres Punge. Han har været alt Muligt, har en Tid lang trukket om med en Abekat, saa været Retstjener og Stodderkonge, saa i Tjeneste hos Prins Florizel, saa har han lavet et Dukketheater og paa det spillet Historien om den fortabte Søn, saa giftet sig med en Kjedelflikkers Kone og slaaet sig til Ro som Gavtyv. Han er Stykkets Clown, skjelmsk, aandrig, overlegen, elskværdig.

Man mærke overhovedet det Træk, at medens Shakespeare tilsyneladende altid ofrer Menigmand, altid giver et satirisk eller afskrækkende Billede af Almuen som Almue, hvor den fremføres i Masse, saa har han i Grunden bevaret det tiltalende og vindende Billede af Folkets sunde Forstand, naturlige Vid og gode Hjerte uskadt i sine fortræffelige Narre. Før Shakespeare's Tid stod Clownen udenfor Stykkets Handling. Han kom frem til Slutning og dansede sin Jig, og han gik igjennem Stykket uden at blande sig i dets Gang, var der blot for at adsprede de udannede Tilskuere og faa dem til at le. Først Shakespeare flettede ham ind i Handlingen, og udrustede ham ikke blot med Narrevittigheden, men enten med højere Evner og Følelser, som

Narren i Lear, eller med en lys og munter Forstand til Vagabond-Sæder som Bissekræmmeren her.

Her er Clownen da bleven den morsomste og overlegneste Gavtyveskikkelse, og Digteren bruger ham til at bringe Knudens Løsning til Veje; thi det er ham, som overfører den unge og gamle Hyrde fra Bøhmen til Sicilien og bringer dem til Leontes' Hof.

Dog alle de komiske eller pudsige Ejendommeligheder ved denne landlige Verden træde i Baggrunden for den Bravhed og Ærlighed, der præger hver Sætning, som kommer over disse skikkelige Landboeres Læber, og det er disse deres Egenskaber, som forberede paa Perdita's Fremtræden i deres Midte.

Hun blev optaget af Medlidenhed, blev ved det Guld, hun medbragte, sine simple Plejeforældre en Kilde til Velstand og voxede op uden at kjende Fattigdommens eller Tyendeforholdets Tryk. I sin Ungdoms Skjønhed har hun vundet Prinsens Hjerte, og saaledes se vi hende som Dronning ved den landlige Fest, fint smykket, beskeden og yndefuld, endelig modig som en sand Prinsesse, da hun kjæmper for den Lykke at turde forblive Kongesønnen nær.

Hun har været et af Shakespeare's Yndlingsbørn; han har givet hende sit Yndlingstræk,

Uviljen mod alt kunstlet eller sminket Væsen. Ikke engang Blomsterne i hendes Have vil hun prøve paa ved Kunst, ved særlig Kultur, at forandre eller forædle. Hun ønsker sig ikke Neglikernes farverige Flor i sin Bondehave; de trives ikke i den; hun vil ikke plante dem der. Og da Polyxenes spørger, hvorfor hun forsmaar dem, svarer hun (IV3):

> Fordi man siger, at der er en Kunst,
> som med den store, skabende Natur
> kappes i deres brogede Farvespil.

Hertil svarer Polyxenes med disse dybe Ord:

> Og om saa var, Naturen kan dog ikke
> forbedres ved et Middel, som Naturen
> ej selv har skabt, og over denne Kunst,
> der, som du siger, hjælper paa Naturen,
> er der en Kunst, Naturen skaber selv.
> Du ser jo, smukke Barn, at vi formæler
> en ædel Ympe med den vilde Stamme,
> og at den grove Bark befrugtes ved
> en Knop af bedre Slægt. Det er en Kunst
> som hjælper paa Naturen — eller rettere
> forvandler den; men denne Kunst er selv
> Natur.

Det er vel de dybeste og fineste Ord, der var at sige om Forholdet mellem Natur og Kultur, den klareste Afvisning af det Natur-Evangelium, mod hvilket Shakespeare snart i Stormen med

Skikkelsen Caliban og med Latterliggjørelsen af Gonzalo's kulturtjendtlige Utopi skulde nedlægge Protest. Perdita selv er jo ogsaa netop en udsøgt Blomst af denne ægte, Naturen bevarende og forædlende Kultur.

Men det er desuden sande Visdomsord om Forholdet mellem Naturen og Kunsten. Denne Kunst, der selv er Natur, det er hans. Hvad denne korte Replik giver os, er intet Ringere end Shakespeare's Æsthetik.

Hans Ideal har været en Digtning og en poetisk Diktion, der paa intet Punkt fjernede sig fra hvad Hamlet kalder «Naturens Beskedenhed». Har han end ikke selv, især i den tidlige Ungdom, kunnet undgaa Smitten af sin Tidsalders Smag for det Kunstlede, altid har han dog forfulgt det med sin Spot. Lige fra han gjorde sig lystig over Euphuismen i «Elskovs Gjækkeri» og i Falstaffs Repliker (se ovenfor I 84 ff.), har han, især hvor han lader Hoffolk tale, havt den af alle Kræfter til Bedste. Saaledes ogsaa her i det forkunstlede poetiske Sprog, han lægger Hofmændene i Munden.

Camillo siger i Stykkets første Scene lovprisende om Mamilius:

De, der gik ved Krykker inden han blev født, ønsker endnu at leve for at se ham som Mand.

Hertil svarer Archidamus spydigt:

Vilde De da ellers gjerne dø?

saa Camillo maa gjøre den skjemtende Tilstaaelse:

Ja, hvis De ikke havde noget andet Paaskud til at ønske sig en længere Levetid.

Endnu meget latterligere er Hofstilen, hvor i Stykkets sidste Scene Tredje Adelsmand beskriver Gjensynet mellem Kongen og den gjenfundne Datter, tilligemed de Tilstedeværendes Holdning derved. Om Paulina siger han:

Hendes ene Øje sænkede sig over Tabet af hendes Mand; det andet rettedes opad, fordi Oraklet var fuldbyrdet.*)

Men hans Diktions Komik naaer dog sit Højdepunkt i denne Vending:

Et af de allerkjønneste Træk, *der medede efter mine Øjne og fik Vandet, men ikke Fisken*, var dog ved Fortællingen om Dronningens Død samt Maaden, hvorpaa hun døde — hvilket

*) Jul. Lange, der bestemt hævder, at disse Udtryk ikke er spøgefuldt mente, men opfatter dem som Shakespeare's egen Stil (eller, for at bruge hans Betegnelse, som «sagte i ramme Alvor»), retter i den Anledning et Angreb paa «den ogsaa i senere Tider saa forgudede Shakespeare — der dog undertiden virkelig havde mere af *Ord*, stemningsfulde og kulørte Ord, end af Mening og virkeligt Syn paa Livet.» (Tilskueren 1895, S. 699.)

Kongen ærligt bekjendte og begræd — hvorledes Datteren, idet hun opmærksom hørte derpaa, efterhaanden blev saaret, indtil hun fra det ene Tegn paa Smerte til det andet, endelig med et Ak, jeg kunde næsten sige *blødte Taarer;* thi jeg er vis paa, at mit Hjerte græd Blod. Den, der var mest stenhaard, skiftede Farve; Nogle daanede; Alle sørgede; *kunde hele Verden have set det, saa havde Sorgen været almindelig.*

At denne Tredje Adelsmands Diktion ikke har været godkjendt af Shakespeare's Æsthetik behøver neppe nogen vidtløftigere Udvikling.

I Modsætning til Sligt er Kunsten i Perditas Diktion den rene Natur; hun har jo en saadan Sky for det Kunstige, at hun end ikke vil plante Gartnerblomster,

saalidt som, hvis jeg havde sminket mig,
jeg ønsked, at min Brudgom skulde sige,
at det var smukt, og derfor bejle til mig.

Faa Steder maa man, som i hendes Repliker, beundre den overordentlige Naturkundskab, Shakespeare lægger for Dagen. Det er ikke blot Udtrykkenes Poesi, som er mærkværdig, hvor Perdita fordeler sine Blomster, det er Fortroligheden med Naturen. Hun taler (IV_3) om

fyrig Lavendel, Krysemynte, Merian
og Morgenfruer, som med Solen gaa
tilsengs og staa i Taarer op med den.

Hun røber, hvor godt hun véd, at Narcisserne i England allerede blomstre i Februar og Marts,

medens Svalen først kommer i April, naar hun siger:

Proserpina!
O havde jeg de Blomster, du lod falde
fra Plutos Vogn i Skræk, Narcisserne,
der komme førend Svalen og betvinge
Martsmaaneds Storm med Skjønhed, blaa Violer,
vel dunkle, men saa søde; sødere
end Juno's Øjenlaag og Venus' Aande —
de blege Primler, der ugifte dø,
før Føbus Glans de ser i al dens Kraft —
en Sygdom, der er mange Pigers Lod —
de dristige Aurikler, Kejserkroner,
og alskens Liljer, Iris deriblandt!
dem savner jeg til Kranse for jer Alle
og til at overstrø min Hjertenskjær.

Florizel.
Hvad? som et Lig?

Perdita.
Nej, som en Hvilebænk
for Elskovs kjælne Leg, ej som et Lig;
før vilde jeg dig levende begrave
i mine Arme . . .

Florizels Svar beskriver med forelsket Veltalenhed hendes Ynde:

Alt hvad du gjør
forskjønner det, der gjøres. Naar du taler
saa ønsked jeg, du evigt vilde tale,
og naar du synger, ønsked jeg, du kjøbte
og solgte, holdt din Bøn og gav Almisse
og røgted al din Gjerning kun i Sang . . . .

Til denne Ynde svarer Stolthed og Fasthed. Da Kongen har truet hende med at lade hendes Skjønhed flaa med Tjørneris, hvis hun vover ikke at slippe hans Søn, siger hun, skjønt hun betragter Alt som tabt:

> Jeg blev just ej forfærdet; et Par Gange
> var jeg paa Vej til frit at sige ham,
> at samme Sol, der skinner paa hans Hof,
> tilhyller ej sit Aasyn for vor Hytte.

Der er i Maaden, hvorpaa Forholdet mellem Florizel og Perdita er fremstillet, visse Ejendommeligheder, der ikke fandtes i Shakespeare's Ungdomsværker og som komme igjen i Maaden, hvorpaa i Stormen Ferdinand og Miranda er malte: en vis Fjernhed fra Verden, en vis Ømhed for dem, der endnu er sysselsatte med at haabe paa Lykken og attraa den, en Art Forsagelse med Hensyn til for eget Vedkommende at naa den. Han staar nu udenfor og over. I Skildringen af ungdommelig Forelskethed var Digteren tidligere ligesom i samme Niveau som de, han skildrede; nu ikke mere; det er som hvilede et Faderblik paa dem. Han ser fra oven nedefter.

Her som i Cymbeline er Hofferne i Modsætning til den landlige Idyl fremstilte som Brutalitetens, Dumhedens og Lasternes Hjemsteder. Selv den gode af Kongerne, Polyxenes, er baade

voldsom og raa; men Leontes, der dog kun skal være vildledt af sin usalige Mistænksomhed, ingenlunde ond eller forbryderisk anlagt, afgiver et sandt Billede paa Fyrsteholdning og Fyrstefærd, som den var gængse under Renaissancen, i Italien omkring Aar 1500, i England endnu hundrede Aar derefter. Med god Grund sagde Belarius i Cymbeline (III 3):

> Vi frygter ikke Gift, *den gaar tilhaande*
> *paa højere og mere fornemt Sted.*

Her se vi, at Kongens første Tanke, da han tror sin ægteskabelige Tillid skuffet, er Gift, og vi se, at Hofmanden, til hvem han vender sig, har alle Ingredienser paa rede Haand (I 2):

> Du kunde krydre for min Avindsmand
> et Bæger, der gav ham en varig Søvn,
> og blev for mig en Lægedrik.
>
> Camillo.
>
> Min Konge,
> det kunde jeg, og det ej med en Drik,
> der dræber brat, men med en langsom Saft,
> der ikke virker voldsomt som en Gift.

Da Camillo unddrager sig den ham tiltænkte Udaad ved Flugt, maa Kongen nøjes med at lade sit Raseri gaa ud over den formentlig skyldige Hermione og hendes spæde Barn. Atter og atter kommer han tilbage til sin Be-

slutning at lade dem levende brænde. Først optræder Tanken som Grubleri:

> Var hun borte,
> paa Baalet brændt, da fik jeg dog maaske
> min halve Ro igjen.

Saa følger Befalingen:

> Flux bort med hende og med hendes Moder,
> paa Baalet med dem begge! (II 8.)

Paulina, der vover at modsige ham, skal brændes med:

> Ha! du skal brændes!

Og da hun er gaaet, befaler han paany, at Barnet skal kastes paa Ilden:

> Lad det paa Baalet brænde ufortøvet . . .
> Tør du vægre dig og møde
> min Vrede, saa sig til; med disse Hænder
> vil jeg slaa Slegfredungens Hjerne ud.
> Nu gaa, bring det til Baalet!

Der er, som man ser, sørget for, at Skuespillet ikke skulde blive vammelt paa Grund af et altfor stort Raaderum for Hyrdespils-Stemning. Ligheden mellem den Medfart, den spæde Perdita lider, da hun under Storm bringes i Land paa Bøhmens Kyst, og den Skjæbne, som den spæde Marina frister ved sin Fødsel under Stormvejr

paa Havet, er betonet ved nogle Vers her, der levende erindre om berømte Linjer af Perikles. Det hedder her (III 3):

> Du faar nok altfor barsk en Vuggesang;
> jeg har end aldrig set saa mørk en Himmel
> om Dagen. Hør dog disse vilde Skrig!*)

Da der fra først af er lagt an paa Fremkaldelsen af det Indtryk hos Tilskuerne, at det, som sker, ikke er ret Alvor eller Virkelighed, saa har Shakespeare været i Stand til at gaa det Tragisk-Disharmoniske nærmere end det ellers var rimeligt i et Skuespil af denne Art, og den Eventyr-Atmosfære, som med megen Kunst er udbredt over Stykket, har tilmed nu og da medført en vis Overgivenhed i Udtryksmaaden, der lader det Gyseligste virke som Spøg. Overgivenhed er det rette Ord; der findes her virkelig nogle Glimt af denne Egenskab, som saa længe og saa fuldstændigt var forsvunden fra Shakespeare's Sind. Man kan ikke læse noget mere

---

*) Thou'rt like to have
A lullaby too rough. I never saw
The heavens as dim by day.

I Perikles:

> For thou'rt the rudeliest welcome to this world
> That e'er was prince's child osv.

Skalkagtigt end den gamle Hyrdes første Monolog (III 8), under hvilken han finder Barnet:

Et kjønt Barn! et rigtig kjønt Barn! Det er sikkert nok et lille Skjelmsstykke. Skjønt jeg ikke er boglærd, kan jeg nok læse mig til, at der er en Kammerjomfru med i Spillet; det er saadan en Trappehistorie, en Skabhistorie, en Historie bag Dørene; de, der fik den lavet, havde det nok varmere end den Stakkel har det her.

Ganske i samme Tone er det holdt, naar den unge Hyrde strax derefter fortæller om, hvorledes Antigonus kom af Dage for hans Øjne ved at en Bjørn rev ham i Stykker. Umuligt at blive rædselslagen eller højtidelig derover:

Og saa Landhistorien! At se, hvor Bjørnen rev Skulderbladet af ham, og hvor han skreg til mig og sagde, hans Navn var Antigonus og han var Adelsmand! Men for at faa Ende paa det med Skibet — at se, hvor Søen snappede det i en Mundfuld! men først de arme Sjæle, hvor de brølede, og Søen morede sig med dem, og den stakkels Herre brølede, og Bjørnen morede sig med ham. Og begge brølede højere end Havet og Stormen.

Meget troværdigt klinger det just ikke, at den Angrebnes Hovedbekymring, medens Bjørnen sønderriver ham, er at meddele Hyrden sin Rang og Stand. Sin Alder glemmer han at fortælle; men det gjør ikke noget, thi ved en Skjødesløshed fra Shakespeare's Side véd den ældre Hyrde uden at have hørt det, at han var gammel.

Heller ikke i Vintereventyret har Shakespeare arbejdet med sin hele, samlede Kraft. Han har ikke sat meget ind paa Beherskelsen af det store, spredte Stof; han har som paa Trods mod de klassisk Dannede, der forlangte Tidens og Handlingens Enhed af Dramet, ladet sexten Aar gaa hen imellem to Akter og ladet os befinde os paa Farten mellem Sicilien og Bøhmen, mellem Virkeligheden og Børne-Eventyret. Med andre Ord: Han fantaserer her frit ved sin Strengeleg over et opgivet poetisk Thema. Han maler dekorativt uden synderligt Hensyn til nogen Totaltanke, nøjet med Farvesammenspillets Tone og med Stemningens Enhed.

XX.

Helt anderledes i det Værk, hvortil Shakespeare for sidste Gang samler sin Aandskraft, den fantastiske og rige Eventyrdigtning *Stormen*. Her er Alt samlet og sluttet, Alt saa gjennemaandet med Idé, at man stadigt synes at staa Ansigt til Ansigt med Symbolet. Her er trods Indbildningskraftens Dristighed Alt dramatisk saaledes komponeret og sammentrængt, at det Hele stemmer med Aristoteles's strengeste Regler. Handlingen med sine fem Akter foregaar i kun tre Timer.

I lang Tid har man henført *Stormen* til Aaret 1610—11, fordi der fandtes en Notits af Mesteren for Hoffets Theaterforlystelser angaaende en Opførelse af Stykket i Whitehall 1611. Men denne Notits er et Falskneri. Det eneste paalidelige Vidnesbyrd, som vi besidde om *Stormen* før dets Fremkomst som det Samlingen aabnende Drama i Folioudgaven 1623, er en Optegnelse i Vertue's Manuskripter om dets Opførelse ved Hoffet i Februar 1613 i Anledning af Prinsesse Elisabeths Bryllup med Kurfyrst Frederik af Pfalz. Det lader sig bevise, at denne Opførelse har været Stykkets første, og at det er skrevet udtrykkeligt som Festspil til Formælingen.

Prinsesse Elisabeth var bleven opdraget fjernt fra Hoffet med dets urene Atmosfære i Combe Abbey, en Herregaard ude paa Landet, under Ledelse af dens Ejere Lord og Lady Harrington, et agtværdigt og rettænkende Menneskepar. Da hun femten Aar gammel kom tilbage til sine Forældre, blev hun beundret for en Værdighed og en Ynde, der var langt forud for hendes Aar, og hun blev især sin da 17-aarige Broder Henrik's Yndling. Hun fik strax Bejlere. Prinsen af Piemont var den første, som meldte sig, men Paven negtede sit Samtykke til denne katholske Fyrstes Giftermaal med en protestantisk Prinsesse. Den næste Frier var ingen ringere end Gustaf

Adolf af Sverig, men han fik Afslag, fordi Kongen ikke vilde give sin Datter til en Fjende af sin Svoger og Ven, Christian IV af Danmark. Allerede i December 1611 begyndte imidlertid en Forhandling om Prins Frederik V, der lige da efter sin Faders Død havde besteget Tronen som Kurfyrste af Pfalz, som mulig Kandidat til Prinsessens Haand. Meget talte for at slutte en saadan Forbindelse med Sønnen af den Mand, der havde staaet i Spidsen for det protestantiske Forbund i Tyskland, og i Maj 1612 blev en foreløbig Trolovelseskontrakt undertegnet. I August samme Aar kom en Afsending fra den unge Kurfyrste til England, hvor imidlertid paany den første Frier var dukket op, stærkt støttet af Dronningen med hendes katholske Sympathier, medens Tilbud, der var komne fra Kongen af Spaniens Side og som forudsatte Prinsessens Overgang til den katholske Tro, havde opløst sig i Intet. Det blev Kurfyrst Frederik, som gik sejerrig ud af Væddekampen om Prinsessens Haand, og snart var Forhandlingerne saa fremrykkede, at han kunde begive sig paa Vej til England fra sit Rige. Da man i Oktober i London erfor, at han var kommen til Gravesend, var der almindelig Jubel; som protestantisk Fyrste var han populær. Han sejlede den 22. Oktober op ad Floden til Whitehall, hilst med

Begejstring af tætte Folkeskarer. Han fik den bedste Modtagelse af Kong James, der skjænkede ham en Ring til Værdi af 1800 Pund, vandt hurtigt Prinsessens Hjerte og fandt den varmeste Understøttelse hos den unge Prins af Wales, der udtalte sin Beslutning at ledsage sin Søster paa hendes Bryllupsrejse til Tyskland (hvor det var hans hemmelige Plan uden Hensyn til de politiske Intriger at søge sig en Brud).

Pfalzgreven var en udmærket smuk og indtagende Yngling. Da han var født 16. August 1596, havde han kun lige fyldt sit 16. Aar, og Intet i hans Optræden lod ane den umandige og ynkelige Karakter, han otte Aar efter udviste, da han som Konge af Bøhmen tabte Slaget paa det hvide Bjerg under et Sviregilde. Alle engelske Beretninger fra Datiden er fulde af hans Ros. Han gjorde overalt det fortræffeligste Indtryk. I et Brev fra John Chamberlain til Sir Dudley Carleton fra 22. Oktober 1612 tales om hans værdige og fyrstelige Holdning. «Han har med sig et Følge af meget ædruelige og saare belevne Herer, hvis hele Antal ikke er over 170; Tjenerne og alt Andet er begrænset af Kongen til et Tal, der ikke maa overskrides». Finanserne tilraadede jo at undgaa ufornøden Ødselhed. (Før en Maaned var gaaet efter Brylluppet, blev da ogsaa næsten hele det Følge afskediget, som

var blevet tilforordnet Prinsen under hans Ophold i England — en Krænkelse, der gik den unge Prinsesse haardt til Hjerte.)

Den elskværdige Prins Henrik var ikke rask, da hans tilkommende Svoger holdt sit Indtog i London. Han var meget medtaget af i den ualmindeligt hede Sommer at have gjort de voldsomste Legemsøvelser og af at have ødelagt sin Fordøjelse ved at spise Masser af Frugt. Den Sygdom, der nu angreb ham, var, som vi nu forstaa, Tyfus, og den forværredes, da han, efter nogle Dage at have været oppe, den 24. Oktober, til Bæltet blot iført Skjorte, spillede et Parti Tennis i den kolde Luft.

Prins Henrik var den engelske Nations Haab og Yndling, højsindet, forstandig og ærekjær som han var. Allerede, medens han var Dreng og kort Tid efter at Raleigh havde maattet opgive de Forhaabninger, han havde sat til Christian IV's Besøg i England — Frigivelse og Udnævnelse til Admiral over den danske Flaade — havde Dronning Anna taget sin Søn med ind i Tower til den berømte Fange. Han blev fortrolig med Raleigh fra Aaret 1610 at regne. Man tillagde ham almindeligt Ytringen: «Ingen Mand uden min Fader vilde holde saadan en Fugl i Bur.» Med stor Vanskelighed havde han af Kongen

udvirket et Løfte om Frihed for Raleigh fra Julen 1612. Det blev aldrig opfyldt.

Den 6. November om Morgenen var Prinsens Tilstand øjensynligt haabløs. Dronningen sendte da Bud til Raleigh i Fængslet efter en Flaske med hans berømte hjærtestyrkende Drik, om hvilken hun troede at den engang havde frelst hendes Liv, og som Raleigh selv i højeste Grad troede paa. Han sendte den med den Besked, at hvis Prinsen ikke var døende af Gift, vilde den redde hans Liv. Den kunde kun mildne Prinsens Dødskamp. Før Dagen var omme, havde han udaandet, neppe 19 Aar gammel.

Befolkningens Sorg forklares, naar man véd, at endnu ingensinde i Englands Historie havde man set op til en Tronarving med saa store Forventninger og saa megen Kjærlighed. Overalt brød efter Tidens Skik Mistanken frem, at han var ryddet af Vejen ved Gift. Saaledes skriver f. Ex. John Chamberlain til Sir Dudley Carleton 12. November 1612, at der har hersket stærk Formodning om Gift som Dødsfaldets Aarsag; han tilføjer, at da Liget aabnedes anden Dags Aften, fandtes dog intet Spor deraf. Hertil bemærker imidlertid endnu Brevenes Udgiver (Author of the Memoirs of Sophia Dorothea): «Dette sidste betyder intet. Der gaves Gift, som ikke efterlod Spor; desuden selv om Virk-

ningen af Giften havde været synlig, vilde Lægerne ikke have vovet at sige det. Kongens Skinsyge paa den af Folket saa yndede Prins og taabelige Forelskelse i den yngre Broder Karl var kjendt og kunde vel bevæge en Mand som Yndlingen Viscount af Rochester til at komme Gift i Prinsens Mad.»

De, der ugjerne saa Prinsessens Giftermaal med den tyske Kurfyrste, haabede at Prins Henriks Død skulde forpurre Brylluppet, og i Virkeligheden kunde det naturligvis daarligt højtideligholdes nu, da Kongehuset var blevet ramt af saa stor en Sorg. Imidlertid Kurfyrsten var jo kommen til England for at holde sit Bryllup der, og Sagen lod sig altsaa ikke ret længe udsætte. Allerede den 17. November undertegnede derfor Kongen den endegyldige Ægteskabskontrakt; den 27. fandt Trolovelsen Sted, medens selve Brylluppet blev opsat, dog kun til Februar. 6. Januar skriver Sir Thomas Lake i et Brev: «Det sorte Tøj er slidt op og Bryllupspompen forberedes.»

Den 14. Februar viedes da den 17-aarige Brud til sin 18-aarige Brudgom under almindelig Tilfredsstillelse ved Hoffet og under almindelig Deltagelse fra Befolkningens Side. 18. Februar 1612 (ɔ: 1613) skriver John Chamberlain til Mrs. Carleton: «Brudgom og Brud var begge i

Sølvmors Dragter, rigt broderede med Sølv. Hendes Slæb blev baaret mindst af tretten unge Ladier eller Lord'ers Døtre foruden fem eller sex, der ikke kunde komme det saa nær. Disse var alle klædte paa samme Maade som Bruden, skjønt ikke saa rigt. Bruden blev gift med udslaaet Haar, som hang langt ned, med et overordentlig rigt Diadem paa sit Hoved, som Kongen næste Dag vurderede til en Million Kroner.» Efter at Brudgommen med Kongen og Prinsen derpaa havde deltaget i et Dystløb, glimrede han om Aftenen som Rytter paa en højtspringende Hest og høstede derfor stærke Bifaldsraab. (Court and times of James the First.) I Wilson's samtidige Historie (S. 64) hedder det om Brylluppet: «Hendes Klæder var hvide, Symbolet paa Uskyld. Hendes opløste Haar hang langt ned paa hendes Ryg som et Smykke for Ungdom. En Krone af purt Guld sad paa hendes Hoved, Kjendemærket paa Majestæt; den var helt bedækket med kostbare Ædelstene og straalede som et Stjernebilled. Hendes Slæb blev baaret af tolv unge Damer i hvide Klædebon, saa prydede med Juveler, at hendes Forbidragen lignede en Mælkevej.»

Blandt de flere Skuespil, som blev valgte til Opførelse ved disse Bryllupsfestligheder, har

The Tempest været et. Vi skulle se, at det blev skrevet udtrykkeligt med denne Hofopførelse for Øje.

Hunter's i et helt Essay udviklede Anskuelse, at Stykket skulde skrive sig fra 1596, fortjener ikke at gjendrives. Alene den Omstændighed, at der (som ovenfor II 227 paavist) heri findes benyttet et Sted af Florio's Montaigne-Oversættelse fra 1603, er tilstrækkelig til at vise dens Urimelighed. Karl Elze's vidtløftigt udviklede Mening, at Stormen er forfattet allerede 1604, har intet at støtte sig paa. Allerede Versemaalet peger hen paa, at Stormen tilhører det sidste Tidsrum af Shakespeare's Digterliv. Ellevestavelsesversene udgjøre her 33 af 100, medens de i det længe efter 1604 forfattede Antonius og Kleopatra udgjøre 25, i Som Jer behager fra Aar 1600 kun 12 af 100.

Et bestemt indre Vidnesbyrd er der fremdeles for at Stykket ikke kan være opstaaet før 1610. I Maj 1609 blev Sir George Somers' Flaade paa Vejen til Virginia splittet af Storme midt i Oceanet. Admiralskibet, som dreves ud af sin Kurs, blev af Stormen forslaaet ind mod Bermudas-Øerne men da Sømændene allerede havde opgivet alt Haab om Frelse, til sit Held klemt fast imellem to Klipper i netop en saadan dyb Vig, som Ariel i Stormen lader Skibet

havne i. I 1610 udkom et lille Skrift om de Eventyr, man her udstod, forfattet af Sylvester Jourdan og kaldet «A Discovery of the Bermudas, otherwise called The Isle of Devils». Heri bebeskrives hin Storm og Admiralskibets Skjæbne. Det var læk, og Mandskabet var af Udmattelse faldet i Søvn over Pumperne, da Skibet strandede. Øen fandtes at være ubeboet, Luften mild, Landet overordentligt frugtbart. Man havde altid tilforn anset disse Øer for fortryllede.

Af denne Brochure har Shakespeare optaget talrige Træk. Fra den har han Navnet Bermudas, som Ariel omtaler i første Akt; og kun den Omstændighed, at han vilde henlægge Scenen til en Middelhavs-Ø, hindrede ham i at følge Fortællingen i det Enkelte.

Stykket er imidlertid først forfattet til det fyrstelige Bryllup 1613. Dette blev allerede i sin Tid formodet af Tieck, senere paany udtalt som sandsynligt af Joh. Meissner. Men først Richard Garnett er det (i The Universal Review for 1889) lykkedes at bestyrke denne Anskuelse paa afgjørende Maade. Han hævder og godtgjør for det Første, at Stormen er skrevet for en privat Tilhørerkres i Anledning af et Bryllup. Dernæst: at Beskaffenheden af denne Tilhørerkres og hvilket dette Bryllup var, røbes af klare Hentydninger til Brudgommens Personlighed, til

den unge Prins Henriks tidlige Død, og til de Egenskaber, Kong James efter sin egen Mening udmærkede sig ved og for hvilke han vilde roses. Endelig: at der desuden er indre Evidens for Datoen 1613 og ingen for nogen anden Dato.

Stykkets Længde er meget ringere end Skuespillenes almindelige Længde hos Shakespeare. Medens disse i Gjennemsnit er 3000 Linjer lange, har «Stormen» kun 2000 Linjer. Kongens og hans Gjæsters Tid maatte ikke optages for længe, og Stykket maatte desuden ikke være for langt til at kunne skrives, læres og bringes paa Scenen i Løbet af en ganske kort Frist. Til hele Forberedelsen har højest kunnet indrømmes et Par Maaneder. Der var altsaa den stærkeste Opfordring til at gjøre Stykket kort.

Da det ikke skreves til Opførelse paa et almindeligt Theater, blev det en Opgave at have saa faa Sceneforandringer som muligt. «Stormen» er i den Henseende enestaaende blandt Shakespeares Skuespil. Efter Scenen paa Skibets Dæk er for alt det Følgendes Vedkommende aldeles ingen Sceneforandring nødvendig, skjønt Handlingen foregaar forskjellige Steder paa Øen. Stykkets Bestemmelse gjorde det ligeledes ønskeligt at undgaa Kostymeforandring. I Virkeligheden forekommer heller ingen som helst Om-

bytning af Kostyme undtagen paa det ene Sted, hvor Prospero i Stykkets Slutning anlægger sin hertugelige Dragt, og dette sker paa Scenen ved Ariels Hjælp. Hermed staar Handlingens allerede berørte Sammentrængthed i Forbindelse; istedenfor at strække sig over et langt Tidsrum, som i Almindelighed hos Shakespeare, eller endog over et helt Menneskeliv som i «Perikles» og «Vintereventyret», tager den ikkun tre Timer, altsaa ikke stort mere end der udfordredes til at fremføre Stykket.

Trods Stykkets Korthed er ikke desmindre i «Stormen» indført to *Masques,* saadanne som sædvanlig fremstilledes for fyrstelige Personer ved højtidelige Lejligheder.

Den Pantomime og Ballet med Forvandlinger, som er indført i III$_3$ er meget mere udarbejdet end nødvendigt, hvis Scenen var anbragt for dens egen Skyld: «Sælsomme Skikkelser komme ind med et dækket Bord; de danse om det med venligt hilsende Bevægelser og indbyde Kongen og de andre til at spise; derpaa danse de bort. — Torden og Lynild. Ariel kommer i Skikkelse af en Harpy og slaar med sine Vinger paa Bordet, og ved en sindrig Opfindelse forsvinder Taffelet.» Kong James var en Velynder af alt Theater-Maskineri, og Inigo Jones indrettede til Brug for Hoffestlighederne Sligt i stor Maalestok.

Endnu langt mere betegnende er dog det store Bryllups-Maskespil, der næsten helt udfylder fjerde Akt med sine mythologiske Figurer Juno, Ceres og Iris. Var «Stormen» ikke digtet til en Bryllupsfest, saa var dette en saadan Udvæxt paa Handlingen, at man maatte tro det senere indskudt — hvad man da ogsaa (Karl Elze f. Ex.) virkelig har gjort. Men uden Maskespillet svinder fjerde Akt ind til intet; kun den indlagte Dans giver den en passende Længde, og den er desuden ufravristelig knyttet til Stykket, idet dettes berømteste Linjer «og ret som dette Blændværks løse Bygning osv.», forholde sig paa det Nøjeste dertil. Der er dem, som have villet tillægget Beaumont denne *Masque;* uden nogensomhelst tilstrækkelig Grund; men selv om han havde skrevet den, saa har den været planlagt og foreskrevet af Stykkets Ophavsmand, og den beviser utvivlsomt, at «Stormen» er digtet som et Lejligheds-Skuespil til Fyrsters og Hoffolks Underholdning. Tilskuerne maa have kjendt en eller anden Omstændighed, der retfærdiggjorde Maskespillets Indførelse, og denne Omstændighed kunde efter dets Indhold umuligt være nogen anden end et Giftermaal. Nu vide vi jo imidlertid med ubetinget Vished, at «Stormen» blev spilt ved Hoffet i Anledning af Prinsesse Elisabeths Formæling. Men ved en saadan

Lejlighed gjenoptog man ikke et Stykke, der oprindeligt var skrevet for en almindelig Scene, og endnu mindre rimeligt er det, at man i et saadant Tilfælde gjenoptog et Festspil, der var skrevet for et tidligere Bryllup; Shakespeare fremkom i ethvert Tilfælde sikkert ikke med noget, der ikke passede for Anledningen; desuden havde før dette Bryllup intet andet fundet Sted, hvortil Stykket kunde passe. Den Omstændighed, at en af Kongens Musikere, Robert Johnson, var Komponisten til Ariels Sange «Fem Favne dybt» i første Akt og «Med Bien drikker jeg af Krus» i sidste, sandsynliggjør yderligere, at Opførelsen ved Hoffet var den første. Alt tyder da paa Brylluppet i Kongefamilien.

Alt svarer desuden saare nøje til Begivenhederne i 1612—13. Den fremmede Prins kommer over Havet. Øprinsessen har aldrig forladt sin Ø. Brudens vise Fader bringer ved sin Kløgt den lykkevarslende Forbindelse i Stand. Det har for Tilskuerne vrimlet af morende og begejstrende Hentydninger, ikke blot til Datidens Opdagerlidenskab og Kolonisationsforhold i Almindelighed men til selve Hovedpersonerne i det Drama, de havde overværet og som fandt sin Afslutning ved det kongelige Bryllup.

Særligt fandtes der talrige smigrende Hen-

tydninger til Monarken, som jo ved Datterens Brudefærd umuligt kunde forbigaas. Naar Prospero strax i Stykkets Begyndelse (I_2) forklarede sin Datter sit Væsen med Ordene, at han blandt Hertuger var den første og uden Lige i Videnskaben, thi til den stod al hans Hu, men at han blev fremmed for sit Rige, mens han henrykt fordybede sig i hemmelige Studier, saa indeholdt Repliken en Fortolkning af Kongens Personlighed, som var den, han selv yndede at give, paa samme Tid et Forsvar for Egenskaber hos ham, der medførte Upopularitet — og endelig højst sandsynligt et Stænk af vel skjult Ironi. Garnett har fundet en gjennemført dramatisk Ironi i Karakterens Knarvornhed, Pirrelighed og Selvtillid, der viser, at ogsaa den højeste Udvikling af menneskelige Fortrin har sine Grænser. Det er dog at drive Parallelen med Kongens Egenskaber for vidt. Men med fuld Sandhed kan Garnett sige: en Fyrste som Prospero, vis, human og fredselskende, der forfølger fjerne Formaal, hvilke ingen uden han kan virkeliggjøre, endmindre udgrunde; der er uafhængig af Raadgivere og sine Fjender langt overlegen ved sin Kløgt; der holder sig tilbage til det afgjørende Øjeblik og saa skrider virksomt ind; der hengiver sig til Studiet af enhver tilladt Videnskab, men er en svoren Fjende af den sorte

Magi — en saadan Fyrste var James i sine egne Øjne og som en saadan yndede han at se sig fremstilt.

Vi saa med hvilke blandede Følelser Kongen og hans Hof havde maattet forberede det fyrstelige Bryllup. Sorgen over Prins Henriks Død var endnu saa frisk, at Glæden ikke kunde være uformørket. Et larmende, glædestraalende Festspil vilde derfor ikke været paa sin Plads. Paa den anden Side var det umuligt at ødelægge Feststemningen ved ligefrem at gjenkalde det Tab, som Kongehuset og Nationen saa nyligt havde lidt. Med rent ud beundringsværdig Takt og Finfølelse drog Shakespeare sig ud af dette Tvangsvalg. Han mindede let om Prinsens Død, men saaledes, at Sorgen overvindes af Glæde. Lige indtil Stykkets sidste Akt holdes den unge Prins Ferdinand for død af sin Fader og sine Hoffolk, og Sorgen over dette — her kun formodede — Dødsfald faar hyppigt Udtryk. Han er i Dramet kun ikke Prospero's Søn, men en virkelig Konges, nemlig Alonso's. Dog Prospero, der er sønneløs, finder i ham en Søn, som James gjenfandt en i den unge Kurfyrste af Pfalz.

Da nu Stykket saaledes er gjennemtrukket med den varsomme Hentydning til Prins Henriks Død, kan det ikke være begyndt før den 6. November. Da Brylluppet fandt Sted den 14. Fe-

bruar og Stykket synes spillet noget forinden, viser det sig, hvor faa Uger Shakespeare har behøvet til at frembringe et Værk, der formelig strømmer over af Geni, og hvor langt han var fra at være svækket eller udtømt, da han dermed sagde sin Kunst og sin Stilling i London Farvel.

Helt og holdent er Stykket gjennemtrængt af en Luftning fra Opdagelsesrejsernes og Nybyggerbestræbelsernes Periode. Watkiss Lloyd har fortræffelig paavist, at alle de Æmner og Problemer, som Stykket berører, opstod under Kultiveringen af Kolonien Virginia netop paa dette Tidspunkt: Det Vidunderlige ved Opdagelsen af nye Lande og nye Racer; de Rejsendes Overdrivelser og deres sanddru Fortællinger, som var mere overraskende end Overdrivelserne; de nye Natursærsyn og den Overtro, de fremkaldte; Farerne paa Havet og Skibbrud; den Art Skjæbners Evne til at fremkalde Anger over Udaad; Kolonisternes Trætter og Mytterier; Kampene for at hævde Ledernes Myndighed; Regeringstheorier om det nye Lands Civilisation; Karakteristik af Mennesket i Naturtilstanden; Vanskelighederne med de Indfødte; den gamle Verdens Laster gjenoptrædende paa ny Grund; Modsætningen mellem de Civiliseredes og de Vildes Moral og Forstand med alle de For-

dringer, der stilledes til Erobrernes Virksomhed, Raskhed og Kraft.

Den første amerikanske Nybygd blev anlagt i Maj 1607 og bestod kun af 107 Kolonister. Virginia-Selskabet dannedes først 1609; saare faa Efterretninger havde endda naaet England fra Virginien i 1610, og først i Aaret 1612 kunde der skrives hjem: Vor Koloni bestaar nu af 700 Mand. Ogsaa disse Forhold pege da hen mod samme Tidspunkt 1612—13 som Stykkets Affattelsestid.

XXI.

Egentlige Kilder til «Stormen» kjendes ikke. Dog er det sandsynligt, at Shakespeare har havt et eller andet bogligt Grundlag for sit Drama. Thi et yderst gammeldags og barnagtigt Skuespil af Tyskeren Jacob Ayrer: *Comedia von der schönen Sidea* er bygget paa en Fabel, der synes en Variant af den, Shakespeare har havt for sig.*) Om Paavirkning af Shakespeare paa Ayrer kan der ikke være Tale, da denne dør 1605. Lighederne indskrænke sig til Forholdet

*) Jacob Ayrer: Opus theatricum, Nürnberg 1618. L. Tieck: Deutsches Theater I S. 323. Albert Cohn: Shakespeare in Germany II S. 1—75.

mellem Prospero og Alonso, Miranda og Ferdinand. Ogsaa hos Ayrer findes en fordreven Fyrste med hans Datter. Ogsaa her maa den fangne Prins som Elsker slæbe (eller kløve) og opstable Brænde for at sone sin Dristighed. Ogsaa her lover han sin Elskede, at hun skal blive Fyrstinde. Ogsaa her drager han Sværdet forgjæves, afvæbnet af sin tilkommende Svigerfaders Tryllestav. Om virkelig, dybere Lighed er ikke Tale. — Det kunde tænkes, at Dowland eller engelske Skuespillere have bragt Sidea med sig fra Tyskland, men da Shakespeare sikkert ikke forstod Tysk og da Stykket er for usselt til at have kunnet interessere ham i ringeste Maade, da Ayrer desuden andensteds har kopieret engelske Scener, har efter al Sandsynlighed et ældre engelsk Skuespil været fælles Kilde baade for ham og for Shakespeare. Enkelte af de anførte Træk er tilmed lidet originale. Det mislykkede Forsøg paa at drage Sværdet, da det ved Trolddom er naglet til Skeden, foretage fire Mænd med deres Vaaben i Greene's Friar Bacon. Enkelte andre Træk har «Stormen nødvendigvis tilfælles med andre Stykker, der fremstille Trolddom paa Scenen. Saaledes straffer i Marlowe's Dr. Faustus Helten dem, der ville myrde ham, ved at lade dem vælte sig i Skarnet (Faustus IV₂) som Prospero her straffer Caliban,

Trinculo og Stefano ved at jage dem ud i Mosen og lade dem staa i Mudder til Hagen (Stormen IV).

En ganske vilkaarlig og urimelig Formodning har Meissner udtalt, naar han hævder, at Shakespeare har taget sit Bryllups-Maskespil fra den *Masque,* der i sin Tid blev opført ved Prins Henriks Daab og hvori det ses, at ligeledes Juno, Ceres og Iris forekom. Det var henved 19 Aar siden, at hint gamle Spil var blevet opført for Kong James i Stirling Castle, og saa lidet opfindsom var Shakespeare visselig ikke, at han skulde have behøvet at opgrave en Beskrivelse deraf; thi trykt vides det end ikke at have været.

Derimod har man tidlig været opmærksom paa, at Shakespeare til forskjellige Smaatræk i sin Digtning har benyttet forskjellige Rejsebeskrivelser. Fra Beskrivelsen af Magellan's Rejse til Sydpolen i Eden's *Historye of Travaile in East and West Indies* (1577) fik han Navnet paa Dæmonen Setebos og maaske den første Ide til sin Caliban; fra Raleigh's *Discovery of the large, rich and bewtiful Empire of Guiana* (1596) Historien om Mennesker, hvis Hoved sidder under deres Skuldre; Raleigh siger, at skjønt dette kan være en Fabel, er han tilbøjelig til at antage det for sandt, da hvert Barn i Provinserne Arromai og Canuri forsikrer, at det

forholder sig saadan; deres Mund sidder midt i deres Bryst. (Smlgn. Gonzalos Replik i «Stormen» III₃.*)

Hunter var den, som først lagde Mærke til, at Shakespeare til sit Værk maaske har faaet nogle Tilskyndelser fra Ariosto. Det synes som om han har havt nogle Strofer af *Orlando furioso's* 43de Sang i sin Erindring. Dens 13de og 14de Strofe indeholde ligesom en svag Antydning af Prospero og Miranda, dens 187de Strofe nævner Evnen til ved Trolddom at fremkalde en Storm og udglatte Havet efter den. Orlando var oversat paa Engelsk af Harrington; men vi have ovenfor (II S. 412) set, at Shakespeare har kunnet benytte Originalen; imidlertid er Overenstemmelserne her i den Grad ubetydelige, ja intetsigende, at man har gjort rent urimeligt Væsen af dem.**)

---

*) or that there were such men
Whose heads stood in their breasts? which now we find
Each putter-out of five for one will bring us
Good warrant of.

**) Det hedder om Oldingen:

Nella nostra cittade era un uom saggio
Di tutte l'arti oltre ogni creder dotto.

Om hans Forhold til Datteren, der endda begrundes ved hans Hustrus Ukyskhed, siges:

Fuor del commercio popular la invola,
Ed ove piu solingo il luogo vede,

Langt mærkeligere er det, at selve det berømte og dejlige Sted (IV), som udtaler alt det Jordiskes Forgjængelighed, dette Sted, der ligesom indeholder den vemodigt uddragne Sum af Shakespeare's hele Levevisdom fra disse sidste produktive Aar, har han kun let tillæmpet til sit Brug fra en ganske ubekjendt og underordnet Digter i Datiden. Da det af Prospero fremmanede Aande-Skuespil er forbi, og han har røbet Hemmeligheden, at hans Skuespillere var lutter Aander, der have opløst sig i Luft, tilføjer han som bekjendt:

Og ret som dette Blændværks løse Bygning
skal stolte Borge, skybekranste Taarne
og høje Templer, ja den hele Klode
med alle dens Beboere forgaa,
og som det tomme Luftsyn, der forsvandt,
ej efterlade sig det mindste Spor.
Vi er af samme Stof som vore Drømme.
Vort korte Liv omfattes af en Søvn.

Questo amplo e bel palagio e ricco tanto
Fece fare a demonj per incanto.

Om Stormen, der endda ikke stammer fra hin Olding, men fra en Eremit, staar der blot:

E facea alcuno effetto soprumano,
. . . . . .
Fermare il vento ad un segno di croce
E far tranquillo il mar quando è più atroce.

Stedet lyder paa Engelsk:

These our actors
As I foretold you, were all spirits, and
Are melted into air, into thin air,
And, like the baseless fabric of this vision,
The cloud-capp'd towers, the gorgeous palaces,
The solemn temples, the great globe itself,
Yea, all which it inherit, shall dissolve,
And, like this insubstantial pageant faded,
Leave not a rack behind. We are such stuff
As dreams are made on, and our little life
Is rounded with a sleep.

I Grev Stirlings Sørgespil *Darius,* der udkom i London 1604, findes disse Vers:

Let greatness of her glassy scepters vaunt,
Not scepters, no, but reeds, soon bruis'd, soon broken;
And let this worldly pomp our wits enchant,
All fades, and scarcely leaves behind a token.
Those golden palaces, those gorgeous halls,
With furniture superfluously fair,
Those stately courts, those sky-encountring walls,
Evanish all like vapours in the air.

Der gives maaske ikke i Historien et mere slaaende Vidnesbyrd om, hvorledes i Kunst Stilen er Alt; Indhold og Tanke i Sammenligning med den af forsvindende Betydning. Thi Stirlings vakre, ingenlunde ringe eller slette Rimvers indeholde nøjagtigt samme Ide som

Shakespeare's, og i ganske overensstemmende Udtryk; indeholde den tilmed først. Ikke desmindre vilde intet Menneske i vore Dage kjende dem eller Digterens Navn, om ikke Shakespeare med et Tryk af sin Haand havde omformet dem til en halv Snes rimløse Linjer, som saa længe det engelske Sprog forstaas, ville blive i Menneskehedens Erindring.

Et og andet Vink har Shakespeare (efter Meissners Paavisning) faaet fra Trampton's engelske Oversættelse af *Marco Polo's* Rejsebeskrivelse (1579), i hvilken det hedder om Ørkenen Lob i Asien: «I vil i Luften høre *Klang af Trommer og andre Instrumenter,* som indjage de Rejsende Frygt for onde Aander, der foraarsage disse Lyd og ogsaa kalde mange af de Rejsende *ved Navn.*» *) Sammenlign hermed Caliban's Ord i Stormen (III_2):

Øen her er fuld
af Klang og Toner, søde Melodier,
der kun forlyste, men gjør ingen Skade.
Tidt summer *tusind Instrumenters Klang*
omkring mit Øre; stundom lyde Røster ...

og Stefanos derpaa følgende Spøg om Trommeslagene i Luften, der øjensynligt har en Hen-

*) Johan Meissner: Untersuchungen über Shakespeare's Sturm.

tydning til Clownens Medhjælper, naar han dansede sin Morrisdans:

Jeg kunde havde Lyst til at se *den Trommeslager;* han forstaar at slaa.

Sammenlign ogsaa Alonso's Klage (III 3):

O græsseligt! o græsseligt! Mig tyktes
at Bølgen mæled og fortalte det,
og Vinden sang det for mig; Tordenen,
den dybe, frygtelige Orgelpibe,
udtalte Navnet Prospero og brummed
min svære Brøde.

En første Tilskyndelse til Undfangelsen af de to evige Skikkelser Caliban og Ariel har Shakespeare maaske fundet i Greene's *Friar Baco,* i hvis niende Scene to Troldmænd Bungay og Vandermast strides om Pyromantikens eller Geomantikens Aander, ɔ: Ildaanderne eller Jordaanderne er de mest formaaende. Ildaanderne, siger Bungay, er kun klare Skygger, der vandre os forbi lig Herolder; Jordaanderne er stærke nok til at sprænge Bjerge. Jordaanderne, svarer Vandermast, er sløve og ligne Stedet, de bebo; de er dummere end de andre Aander; derfor tjener denne grove, jordiske Aandeflok kun Gjøglere, Hexe og simple Troldmænd; Ildaanderne derimod er mægtige, rappe og deres Kraft rækker vidt.

En lidt bestemtere Tilskyndelse til Frem-

bringelsen af Ariels henrivende Væsen har Shakespeare efter al Rimelighed fundet i Slutningen af sin unge Ven Fletchers oven omtalte Digtning *The faithful Shepherdess.* Her tilbyder Satyren tilsidst sin Tjeneste til den skjønne Clorin i Udtryk, der er som et første Forbud om Ariels Indtrædelsesreplik til Prospero (I_2):

Hil store Mester!
Hil strenge Herre! jeg er kommen for
at gjøre dig til Vilje. Byder du mig
at flyve, svømme, dykke ned i Luer,
at ride paa en kruset Sky? Lad kun
dit stærke Magtbud prøve Ariel
og al hans Evne!

Satyrens Tilbud gaar ud paa ganske det Samme.*)

---

*) Stedet lyder hos Fletcher:

Tell me, sweetest,
What new service now is meetest
For the Satyr? Shall I stray
In the middle air, and stay
The sailing rack, or nimbly take
Hold by the moon, and gently make
Suit to the pale queen of night
For a beam to give thee light?
Shall I dive into the sea,
And bring thee coral, making way
Through the rising waves that fall
In snowy fleeces? osv.

Et langt mere paafaldende Exempel paa Shakespeare's Benytter-Lyst og Benytter-Evne afgiver dog Prospero's store Afskedstale til Alferne (V 1):

> I Alfer smaa fra Høje, Bække, Søer
> og Lunde . . .

denne Tale, i hvilken Shakespeare selv gjennem Prospero's pragtfulde Veltalenhed tager Afsked med sin Kunst og nævner, hvad han ved den har formaaet. Som Grundlag for denne Replik har Shakespeare — som Warburton først har gjort opmærksom paa — brugt den Besværgelsestale, som i Ovids Metamorphoser (VII 197—219) efter Jasons Erobring af det gyldne Skind Medea holder til Nattens Aander i den Hensigt paa sin Elskedes Bøn at skaffe hans gamle Fader en Forlængelse af Livet. Shakespeare har havt Golding's Oversættelse af det latinske Digterværk for sig. Udhæver man Overensstemmelserne med hans egen Text, levnes der ingen Tvivl om Benyttelsen. Stedet lyder hos Golding:

> Ye Ayres and Windes: *ye Elues of Hilles, of Brooks, of Woods alone,*
> *Of standing Lakes,* and of the Night approche ye everyone
> *Through helpe of whom* (the crooked bankes much wondring at the thing)
> *I haue compelled streames to run cleane backward to their spring.*
> By charmes I make the calme seas rough, and make the rough seas playne

And cover all the Skie with clouds and chase them thence againe.
By charmes I raise and lay the windes and burst the Vipers iaw.
And from the bowels of the earth both stones and trees do draw.
Whole woods and Forrests I remoouve: I make the Mountains shake,
And euen the earth it selfe to grone and fearefully to quake.
I call up dead men from their graues and thee, O lightsome Moone,
I darken oft, through beaten brass abate thy perill soone.
Our Sorcerie dimmes the Morning faire, and darkes the Sun at Noone.

. . . . . .

Among the earth-bred brothers you a mortall warre did set
And brought asleepe the Dragon fell whose eyes were neuer shet.

Den tilsvarende Replik i Stormen har denne Ordlyd:

Ye elves of hills, brooks, standing lakes, and groves;
And ye that on the sands with printless foot
Do chase the ebbing Neptune, and do fly him
Whem he comes back; you . . . . . .
. . . . . *by whose aid* —
Weak masters though ye be — *I have bedimm'd*
The noontide sun, call'd forth the mutinous winds,
And twixt the green sea and the azur'd vault
Set roaring war: to the dread-rattling thunder
Have I given fire, and rifted Jove's stout oak
With his own bolt: *the strong-bas'd promontory*
Have I made shake; and by the spurs *pluck'd up*
The pine and cedar: graves at my command
Have wak'd their sleepers, op'd and let 'em forth
By my so potent art.

Tiltalen til Alferne er ordlydende den samme. Medeas Evne til at drive Havet frem og tilbage

er bleven til Alfernes Løb efter de vigende Bølger og Flugt for dem, naar de vende tilbage. Saavel Medea som Prospero beraabe sig paa deres Evne til at overskye Himlen og formørke Solen, til at vække Vindene, splintre Træer eller rive dem op med Rode, slaa selv Bjergene med Skjælven og tvinge Gravene til at aabne sig og give de Døde tilbage.

Hvad Navnene i *Stormen* angaar, saa findes Prospero og Stefano alt i Ben Jonsons «Every man is his Humour» fra 1595; Prospero var desuden Navnet paa en bekjendt Ridelærer i London paa Shakespeare's Tid. Malone udledede i sin Tid Navnet Caliban af Canibal. Det er en Mulighed, at Shakespeare har havt dette Menneskeæder-Navn nærværende, da han dannede det, skjønt Caliban slet ingen Tilbøjelighed har til Menneskeæderi. Det er endog sandsynligt, eftersom det af Shakespeare ved Skildringen af Gonzalo's Utopi benyttede Sted af Montaigne findes i et Kapitel, der er overskrevet *Des Cannibales*. Furness, der har begyndt en saa stort anlagt og fortræffelig Shakespeare-Udgave, finder Udlægningen urimelig. Han er tilbøjelig til med Th. Elze at udlede Navnet af Byen Calibia i Nærheden af Tunis, hvis Sammenhæng med Caliban dog ingenlunde synes mere indlysende. Navnet Ariel fandt

Shakespeare i Jesaia (291) som Navn paa Staden, hvor David fæstede Bo, og optog det, naturligvis paa Grund af Lydligheden med det latinske og engelske Ord for *Luft*.

Hermed er vel udtømt hvad der lader sig oplyse med Hensyn til Stormens boglige Kilder. Kun kan det tilføjes, at Dryden og Davenant til deres rædselsfulde Omarbejdelse af Stormen, der udkom i London 1670, stærkt have benyttet Partier af Calderons oven omtalte «En esta vida todo es vertad y todo es mentira» og saaledes have kunnet give Miranda, der aldrig har set nogen Mand, et Modstykke i Hippolyto, der aldrig har set nogen Kvinde.

XXII.

Skjønt Stormen som Skuespil betragtet savner dramatisk Spænding, er Stykket saa overstrømmende rigt paa Poesi, frembragt som det er af en mægtig, magisk virkende Indbildningskraft, at det som en lille Verden for sig overvælder Læserens Sind med det Fuldkomnes Evne til at betage. Vil et almindeligt Menneske modtage det lærerige Indtryk af sin egen Lidenhed og det opløftende af et virkeligt Geni's uberegnelige Storhed, da skal han fordybe sig i dette Shakespeare's sidste Mesterværk. Næse-

grus Beundring vil ret hyppigt være Studiets nærmeste Følge.

Shakespeare har her digtet friere end nogensinde siden han skrev Sommernatsdrømmen og Første Del af Henrik IV. Han har kunnet og maattet det, fordi han trods de Hensyn, Lejligheden foreskrev ham, og de Baand, den lagde paa ham, her mere end nogensteds i disse hans senere Aar gav sig selv med hele sin Personlighed i sit Arbejd. Stykket er blandt dette Tidsrums det, som har mest af en Bekjendelse. Shakespeare havde ikke været saa personlig før uden i Hamlet og Timon.

I visse Maader kan Stormen siges at være skrevet i Continuitet af Sjælstilstanden fra det mørke Tidsrum. Atter dette Stykke handler om oprørende Utaknemmelighed, om List og Vold udøvet mod den Gode.

Hertug Prospero af Milano, der, fordybet i videnskabelig Forskning, i sin Bogsal fandt sit sande Hertugdømme, havde uforsigtigt overladt sit lille Riges Styrelse til sin Broder Antonio; hans Tillid vakte Antonio's Falskhed. Denne vandt for sig alle de af Prospero ansatte Embedsmænd, forenede sig med Prospero's Fjende, Kong Alonso af Neapel, gjorde det tidligere frie Milano til en Vasalstat under ham, drog ogsaa dennes Broder Sebastian ind med i Forræderiet, over-

rumplede og styrtede saa sin Broder, hvem han med hans treaarige Datter lod sætte ud paa Havet i en skrøbelig Baad. En Adelsmand fra Neapel ved Navn Gonzalo forsynede af Medlidenhed Baaden ikke blot med Levnedsmidler, men med nye Klæder, Husgeraad og Prospero's dyrebare Bøger, hvorpaa hans overmenneskelige Magt beror. Baaden drev i Land ved en ubeboet Ø. Her opnaaede Prospero ved sine Granskninger Herredømmet over Aandeverdenen, underkastede sig ved dens Hjælp Landets eneste Urbeboer Caliban og levede saa her i Stilhed og Ensomhed for sin Aands Udvikling og Forædling, for Glæden over Naturen og for den omhyggeligste Opdragelse af sin Datter, under hvilken han har bragt hende saa vidt som Fyrstedøtre sjældent naa. Tolv Aar er gaaede, Miranda har fyldt sit femtende Aar, da Stykket begynder.

Prospero véd, at hans Lykkestjerne netop nu staar i Zenith. Han kan faa alle sine gamle Fjender i sin Magt. Kongen af Neapel har giftet sin Datter Claribella med Kongen af Tunis; Brylluppet har, underligt nok, fundet Sted hos Brudgommen (men det er vel ogsaa første Gang, at en kristen Konge af Neapel har fejret sin Datters Bryllup med en Muhamedaner) og da han med hele sin Skare, deriblandt Broderen og

Tronraneren fra Milano er paa Hjemrejsen, vækker Prospero ved sin Magi den Storm, som forslaar hele Selskabet til hans Ø, hvor de passeligt ydmyges, fortumles og endeligt tilgives, efter at Kongesønnen Ferdinand overensstemmende med Prospero's hemmelige Ønske og modnet gjennem Prøvelser, der paalægges ham, er bleven forenet med den yndige Miranda.

I Stormen har Shakespeare øjensynligt fuldt bevidst villet give et Helhedsbillede af Menneskeheden, som han saa den nu. Her findes — hvad der hos ham er noget ganske Nyt — typiske Skikkelser for Menneskeslægtens forskjellige Faser.

Medens Caliban er Fortidstypen, Urbeboeren, Dyreskikkelsen, der har udviklet sig til den første raa Menneskelighed, er Prospero Typen for den højeste Forædling af Menneskenaturen, Fremtidsmennesket, Overmennesket, den virkelige Troldmand.

Shakespeare havde, som vi saa, nogle Aar forinden gjort Udkast til en saadan Skikkelse, da han med ubestemte Omrids skitserede Cerimon i Perikles. (Se ovenfor III 257). Prospero er Udførelsen af hvad Cerimon's Hovedreplik kun løseligt lover: en Personlighed, der har gjort sig alle de velsignelsesrige Kræfter, der bo i Metaller, Stene og Planter, underdanig. Han er et Væsen med fyrsteligt Præg, der er underlagt

sig den ydre Natur, har bragt sin indre, jævnligt opbrusende, Natur i Ligevægt og druknet Bitterheden over al den Uret, der er tilføjet ham, i den Harmoni, der udstrømmer fra hans rige Sjæleliv.

Højlig Uret er der gjort ham som alle Shakespeare's andre Helte og Heltinder fra det sidste Aarti (Perikles, Imogen, Hermione ikke mindre end Lear eller Timon). Mod Prospero er der endda syndet mere end mod Menneskehaderen; han har lidt Mere, mistet Mere ved Utaknemmeligheden. Han har jo ikke som Timon i Ødselhed sat sin Kapital over Styr; han har over Syssel-sættelser af højere Natur forsømt sine verdslige Interesser og er falden som Offer for sin Sorgløshed og Tillid.

Den Uret, Imogen og Hermione led, havde ikke en saa afskyelig Oprindelse, som den, der har styrtet ham; hin Uret udsprang af vildledt Kjærlighed, kunde derfor bedre finde Tilgivelse tilsidst; den, hvorfor han har været Gjenstand, har havt Misundelse, Havesyge, lutter lave Lidenskaber til Ophav. Han er da prøvet i Lidelser, men han er tillige hærdet ved dem, saa han, langtfra at synke magtesløs sammen, da Slaget har ramt ham, nu først udfolder Magt, og det en omfattende, frygtelig Magt. Han bliver den store, uimodstaaelige Magus — som Shakespeare selv saa længe havde været. Datteren, som er

et Barn, kjender og forstaar ikke hvad han mægter; men hans Fjender faa det at føle; han leger med dem, tvinger dem til at fortryde deres Handlemaade imod ham og tilgiver dem saa med den høje Overlegenhed, som Timon aldrig formaaede at hæve sig til; dog ogsaa uden den alt udslettende Ømhed, hvormed Imogen og Hermione benaadede den angrende Misdæder.

I hans Tilgivelse er der mindre af Menneskekjærlighed til Synderen end af det Element, der saa længe og saa udelukkende havde fyldt Shakespeare's Sjæl i de foregaaende Aar: Foragten. Hans Tilgiven er en foragtende Ligegyldighed, ikke saa meget Magthaverens, der ved sig i Stand til paany, hvis nødigt gjøres, at overvælde sine Fjender, som den Vises, hvem Omskiftninger i hans ydre Skjæbne ikke længer røre synderligt.

I de kritiske Bemærkninger, som Richard Garnett har tilføjet til dette Skuespil i Irving-Udgaven, har han meget træffende udviklet, at naar Prospero uden Selvovervindelse kan tilgive, saa beror det paa, at han i sit stille Sind ikke bryder sig altfor meget om det Hertugdømme, han har mistet, eller synderlig dybt føler Harmen over den Nedrighed, der har berøvet ham det. Hans Datters Lykke er det Eneste, der nu interesserer ham stærkt. Ja saa vidt gaar hans Sigen sig løs fra denne Verdens Anliggender,

at han uden nogen ydre Tvang bryder sin Tryllestav, drukner sin Tryllebog og indtager en Plads i de almindelige Menneskers Rækker, uden at bevare Andet end sin umistelige Skat af Livserfaring og Tanker. Jeg anfører en Passus af Garnett, fordi den paa en mærkværdig Maade passer ind i den Grundopfattelse af Shakespeare's Udviklingsgang, som er fremstilt i dette Skrift:

«At denne Don Quichote-agtige Højde at Storsind ikke overrasker hos Prospero, det røber, hvor dybt nede i Shakespeare's egen Natur hans Væsen grunder. Stykket viser os bedre end noget andet, hvad Livets Disciplin havde gjort ud af Shakespeare ved 50-Aars Alderen. Bevidst Overlegenhed, uplettet af Hovmod, livlig Foragt for det Middelmaadige og Lave, Overbærenhed, hvori Foragt indtræder for en meget betydelig Part, Sindsklarhed, der udelukker lidenskabelig Kjærlighed men ingenlunde Ømhed, Intelligens, som rager op over Moraliteten, dog uden paa nogen Maade at formindske eller fordærve den: det er de aandelige Træk hos ham, i hvis Udvikling Verdensmanden havde holdt Skridt med Digteren, og der nu straalede som det fuldendte Mønster paa begge.»

Med andre Ord: Hans egen Natur strømmede over i Prospero's. Derfor er Prospero ikke blot det højsindede og store Menneske, men Geniet,

vel at mærke sindbilledligt skildret, ikke psykologisk fremstillt som i Hamlet. Udenfor Prospero, hørlig, synlig, viser sig hans Genius; udenfor ham, hørlig, synlig, findes saavel den indre som den ydre Modstand, han har havt at bekjæmpe.

De to Skikkelser, hvori denne aandelige Magt og denne Modstand er legemliggjorte, høre til de ypperste Frembringelser af nogen Tidsalders og nogen Digters Kunstsnilde. Ariel og Caliban ere et overnaturligt og et dyrisk naturligt Væsen, der have faaet Menneskelighedens hele Liv. De er ikke sete, men skabte.

At Prospero er Fremtidsmennesket, Overmennesket, viser sig først i hans Beherskelse af Naturkræfterne. Han gjælder for Troldmand, og Shakespeare har i den 1607 afdøde Dr. Dee, en betydelig Lærd og samvittighedsfuld Mand, der selv troede, at han kunde mane Aander og Djævle, og af de Samtidige var højligt anset derfor, fundet en Model med Hensyn til Prospero's ydre Staffage. Selvfølgelig vilde en Mand, der var udrustet med blot en ringe Del af vore Dages Naturkundskab, i Shakespeare's Tid have staaet som en ubegribelig, uovervindelig Troldmand. Ubevidst foregriber Shakespeare da kun Tidsudviklingen i Prospero.

Istedenfor nu alene at give ham en Tryllestav, foretrak Digteren i den poetiske Levende-

gjørelses Interesse at give ham Naturkraften selv som tjenende Aand, og han skabte da Ariel i Overensstemmelse med sit eget digteriske Program i Sommernatsdrømmen (V_1):

> Som Digterens Drømmesyner føde ny
> ukjendte Billeder, saa gjør hans Pen dem
> til Skikkelser; et tomt og luftigt Intet
> giver han Sted og Bolig og et Navn.
> Saa mægtig er Indbildningskraftens Leg,
> at naar den forestiller sig en Glæde,
> saa skaber den en Bringer af den Glæde.

En saadan Glædens Bringer er netop Ariel. Blot han viser sig, er Tilskueren tilfreds og sikker paa fornøjende Indtryk. Han er den eneste gode Engel, der i Poesiens Historie interesserer og virker som et levende Væsen — en ikke kristelig Engel, Aand og Alf, Budbringer for Prospero's Tanke og Iværksætter af hans Vilje med alle de Elementaraanders Kraft, over hvilke den store Magus byder. Han er som et Sindbillede paa Shakespeare's egen Genius; han er i Sandhed «den vennesæle, fortrolige Aand», som efter Shakespeare's Udtryk i den 86. Sonet Chapman roste sig af at besidde. Hans Længsel efter Frihed for sin Tjeneste har derfor en ganske særegen og rørende Symbolik som Shakespeare's egen Genius's Længsel efter Hvile.

Han har Fantasiens Allestedsnærværelse og

Forvandlingsevne. Han gaar henover Havets Skum, løber paa den skarpe Nordenvind, graver sig ned i den frosne Jord. Snart er han Ildaand og fremkalder Skræk, blusser snart som delte Flammer langs Masten, paa Ræerne, langs Bugsprydet af et Skib, slaar snart ned i en eneste Ildstraale saa hastigt som Lynet selv. Han forvandler sig til Havfrue, spiller og synger lokkende Sange, snart synlig, snart usynlig. Han er selv som en koglende Musik, som Luftens Toner, snart Hundegjøen, snart Hanegal, snart Bølgernes veltalende Pladsken. Thi efter sit inderste Væsen og sit Navn er han Luftaand, Luftspejling, Lys- og Lyd-Hallucination. Han er Fugl, han kan virke som Harpy, han kan finde sin Vej i Mørket, kan ved Midnat hente Dugg fra de forhexede Bermudas-Øer; han tjener med Troskab og Iver de Gode, skræmmer, forvirrer og narrer de Slette, er yndefuld og let, lynsnar og fin.

Han var tilforn i Hexen Sycorax's Tjeneste, men da hun blev misfornøjet med ham, klemte hun ham ind i et kløvet Grantræs Spalte, hvorfra han efter mange Aars Fangenskab først blev befriet ved Prospero's Tryllemagt. Derfor tjener han ham til Gjengjæld, men længes dog stadigt efter den Frihed, der er lovet ham efter en vis Tidsfrists Forløb. Skjønt hans Væsen er Luft,

kan han godt føle Medynk og sætte sig ind i Hengivenhedsfølelser, han ikke egentlig nærer. Det tjenende Forhold piner ham imidlertid saa stærkt, at han glæder sig til den Dag, hans Frihedstime slaar.

Medens Ariel nu saaledes er Luft- og Ildaand, hvis Væsen opløser sig i Skjelmsstykker og Musik, er Jorden Calibans Element; han er en Art Landfisk, et Væsen dannet af tunge og grove Stoffer, hvem Prospero fra en dyrisk Existens har løftet til en menneskelig uden dog at kunne meddele ham en virkelig Kultur. Da Prospero først kom til Øen, forkjælede han Caliban, klappede ham tidt, gav ham Vand med Saft af Bær at drikke, lærte ham at benævne «det større Lys og det mindre», gav ham Plads i sit Hus og meddelte ham efterhaanden Talens Kunst. Men Alt forandredes, da Caliban i sin vilde Drift forgreb sig paa Miranda. Fra da af har Prospero behandlet og brugt ham som sin Træl. Og underligt nok, Shakespeare har udtrykkeligt ikke villet stemple Caliban som et saadant raat og prosaisk Væsen, der var uden Berøring med den fortryllede Øs Poesi. Medens de vulgære Fremmede, Stefano, Trinculo i Regelen tale i Prosa, er Calibans Tale stadig rythmisk, ja faa af Stykkets Vers er saa melodisk skjønne som de, der springe

fra hans dyriske Læber. Det er som et Minde om den Tid, da han indenfor Tryllekresen levede Prospero og Miranda nær som deres Fælle.

Dog siden han fra deres Fælle er bleven deres Slave, er al Taknemmelighed for tidligere Velgjerninger veget fra hans Sind og han bruger Sproget, han har lært, til at forbande sin Herre, der har røvet ham, Urbeboeren, hans Kongerige. Han har den Vildes Had til den civiliserede Erobrer.

Vi saa, at Shakespeare i dette sidste Tidsrum af hans Frembringen under sin Afsky for Hoflivets og Kulturlivets Laster havde en Tilbøjelighed til at drømme om en Art Naturtilstand fjernt fra al Civilisation (Cymbeline). Men hans Instinkt var altfor sikkert, hans Visdom altfor sund, til at han nogensinde med sin Tids Utopister har troet paa den oprindelige Naturtilstand som Uskyldens og Sjæleadelens eller paa en Guldalder, der skulde ligge forud for den historiske Tid. Caliban er bl. A. en Protest mod denne Sværmer-Forestilling, og Shakespeare har ligefrem gjort Løjer med den Art Fantasterier ved de Linjer af Montaigne, han har afskrevet og lagt Gonzalo i Munden angaaende Idealstatens Indretning uden Handel, Øvrighed og Lærdom, uden Rigdom eller Fattigdom, uden Korn, Vin eller Olie og uden noget Arbejd, med lykkelig

Lediggang for Alle. Caliban er da Urtids-Mennesket, Fortidsmennesket, dog ikke anderledes, end at en digterisk anlagt Filosof i vore Dage i ham har fundet den evige Pøbels Træk. Det var lærerigt at se, med hvor faa Tillæmpelser Renan kunde gjøre ham til et moderne Symbol og vise, hvorledes Caliban (opfattet som det dumme, bondesnu Demokrati), naar han er bleven redt og vasket, ganske lige saa godt som det gamle aristokratisk-kirkelige Despoti kan slaa ind i den konservative Tonart, beskytte Kunsten, tage sig naadigt af Videnskaben osv.

Caliban er hos Shakespeare avlet af Djævelen selv med Hexen Sycorax og kan med denne Oprindelse selvfølgelig vanskelig hæve sig til Englegodhed eller Renhed. Da han imidlertid snarere er en Elementarmagt end et Menneske, vækker han ingen Harme eller Foragt i Tilskuerens Sind, men virker rent fornøjende. Han er opfindsom og udført med overlegen Humor. Han symboliserer humoristisk de vilde Indfødte, som Englænderne traf i Amerika og hvem de skjænkede Civilisationens Velsignelser i Form af Alkohol. Ikke blot vittig, men rent ud dybsindig er Scenen (II_2), i hvilken Caliban, som først antager Trinculo og Stefano for to af Prospero's Aander, udsendte for at pine ham, lader sig indbilde, at Trinculo har været Manden i

Maanen, som Miranda i gamle Dage i skjønne maanelyse Nætter har vist ham, og giver sig til at tilbede ham som sin Gud, fordi han alene er Ejer af Flasken med den himmelske Drik og har sat den for hans Mund og skjænket ham den underfulde Rus, som Ildvandet fremkalder.

Midt imellem de to Symboler paa den højeste Kultur og den raaeste Natur stillede Shakespeare saa den unge Jomfru, der er ædel af Legeme og Sjæl som sin Fader og dog saa helt og udelukkende Naturbarn, at hun uden nogen Modstand følger sin Drift, derfor ogsaa Elskovens Naturdrift. Hun er Modstykket til det i Prospero fremstilte Mandsideal, det kvindeligt Beundringsværdige (derfor Navnet Miranda). For at holde hende helt uberørt og frisk har Shakespeare gjort hende næsten saa ung som sin Julie og for yderligere at potensere Indtrykket af jomfruelig Uberørthed har han benyttet det Træk, som Spanierne senere i Aarhundredet brugte og misbrugte, at lade hende voxe op uden nogensinde at have set et eneste ungt Væsen af det andet Kjøn. Derfor den gjensidige Beundring, da hun og Ferdinand træffe hinanden. Hun siger (Slutningen af første Akt):

O min Fader!
En dejlig Skabning! — men det er en Aand.

og da han benægter det:

Jeg kunde kalde ham et himmelsk Væsen;
thi jeg har intet Jordisk set saa herligt.

Ferdinand staar ikke tilbage:

Er du
en Pige, underfulde Væsen, eller
hvad er du?

Det er Prospero, hvis Storhed ikke mindre viser sig i hans Magt over Menneskene end i hans Herredømme over Naturen, som har bragt Ferdinand og Miranda i Forbindelse med hinanden, og som, skjønt han lader forbitret over den Tiltrækning, de føle til hinanden, lader Alt dem imellem foregaa nøjagtigt, som han vil og som han har forudset det.

Prospero ser ind i Menneskesjælene saa sikkert som Shakespeare selv. Prospero's Forsynsstilling til alle sine Omgivelser er saa uomtvistelig, som Shakespeares egen til hans digtede Skikkelser. Det er næsten et sindbilledligt Træk, naar Prospero viser sine fremmede Gjæster de to Unge spillende Skak; de spille, som de vil, men tillige som de maa. Men iøvrigt er der noget næsten Personligt i Shakespeares Fremstilling af Prospero's opdragende og formanende Forhold til det elskende Par. Garnett har villet slutte af hans gjentagne Opfordringer til Ferdinand om ikke at følge Blodets Drift, men vise Af-

holdenhed indtil Bryllupstimen slaar, at Stykket maa være blevet opført adskillige Dage før de fyrstelige Bryllupsceremonier blev fuldbyrdede. Neppe har dog disse Advarsler nogen Adresse til Hertugen som Brudgom. De vilde jo da være en Taktløshed, en Næsvished. Nej, langt snarere ligger der, som alt ovenfor (I S. 67) berørt, en vemodig Bekjendelse bagved og en rent personlig Erindring. Shakespeare kan ikke mistænkes for Formalisme i erotiske Spørgsmaal. I «Lige for Lige» forfægtes, som vi saa, det Standpunkt, at Forholdet mellem de to Elskende, der skal straffes saa haardt, var fuldt saa godt som et Ægteskab, skjønt stiftet uden Ceremonier. Han taler da ikke af Formalisme, men af Erfaring. Nu da han i sine Tanker allerede er paa Tilbagevejen til Stratford og lever i Forestillingen om, hvad der venter ham der, nu har han mindedes, hvorledes han selv og Anna Hathaway i sin Tid foregreb deres Forbindelse og har som Straffen derfor (IV_1) nævnet den Forbandelse, han kjender:

> Had det golde,
> Foragten med det sure Blik og Tvedragt
> vil strø paa Pagtens Seng saa hæsligt Ukrudt,
> at I skal begge hade den.

Shakespeare optog, som vi bemærkede, fra en eller anden Kilde, at den unge Bejler maa

underkaste sig den Prøvelse at slæbe Ved. Ved at optage dette Træk synes han at have villet fremstille det som Menneskets skjønne og store Forret at tjene af Kjærlighed. For Caliban er al Tjenen Slaveri; han brøler hele Stykket igjennem paa Frihed og aldrig stærkere end naar han er fuld. Men ogsaa for Ariel er al Tjenen, selv Tjenen af et højere Væsen, kun Pine. Mennesket alene finder en Glæde i at tjene, naar det elsker. Derfor bærer Ferdinand uden Klage, ja med Tilfredsstillelse den ham paalagte Byrde, for Mirandas Skyld (III$_1$):

Miranda, jeg er Prins
af Byrd, ja Konge tror jeg . . . .
Dog den samme Stund
jeg saa Jer, fløj mit Hjerte hen til Jer
at tjene Jer. Der bor det og gjør mig
til Eders Træl . . . .

Og hun paa sin Side har samme Følelse af den Salighed at tjene:

Jeg er din Hustru, hvis du vil mig ægte.
Hvis ikke, dør jeg som din Tjenerinde.
Din Mage kan du nægte mig at være;
din Tjenerinde bliver jeg, hvad enten
du vil det eller ej.

Og i Kraft af en ganske beslægtet Følelse vender Prospero tilbage til sit Milano for at

opfylde sine Forpligtelser mod det Rige, hvis Regering han i sin Tid har forsømt.

Der er i «Stormen» visse Analogier med Skjærsommernatsdrømmen. Her som hist en fantastisk Verden. Her som hist lege himmelske Magter med jordiske Daarer. Maaden, hvorpaa Caliban ser en Gud i Drankeren Trinculo minder om Titanias forelskede Tilbedelse af den Æsel Rending. Begge Stykker er dernæst Bryllupsfestspil. Men hvilken Modsætning alligevel! Sommernatsdrømmen er skrevet af Shakespeare omtrent da han fyldte sit 26de Aar som et af hans første selvstændige poetiske Værker og som hans første Triumf. Alt er Sommer her. «Stormen» derimod er skrevet kort før Shakespeare fyldte sit 49de Aar som Afsked fra Kunsten og Kunstnerlivet, og Alt i dette Skuespil er Efteraar.

Landskabet er — den danske Oversættelse tilslører det — helt igjennem Efteraarslandskab, og Tiden er Efteraarsjævndøgns Tid med Storme og Skibbrud. Med omhyggelig Kunst er alle Planter, som nævnes, selv Planter, der kun forekomme lignelsesvis, Efteraarsblomster, Træfrugt eller Væxter, der særligt fremtræde om Efteraaret i et nordligt Landskab. Thi trods Øens sydlige Beliggenhed og de sydlige Navne, der forekomme, er Klimaet skildret som nordisk og

ret barsk. Endog Gudernes Repliker, Ceres's Monolog f. Ex., viser, at Aarstiden er sildig September — svarende til Shakespeares Livsperiode og Stemning nu.

Og intet Middel er forsømt til at fremvirke Stemning. Den Undergangsvemod, der kommer til Orde i Prospero's store Replik om alt Livs sporløse Forsvinden, harmonerer med Stykkets Aarstid og Shakespeares Grundsyn nu: Vi er af samme Stof som vore Drømme; dyb Søvn, før vi vaagne til Liv, og dyb Søvn derefter. Og hvor personligt klinger det ikke, naar Prospero i Stykkets sidste Scene siger:

> Saa vil jeg drage hjem til mit Milano
> og ofre der min Grav hver tredje Tanke.

Hvor føler man ikke, at Stratford var Digterens Milano, ligesom Ariels Længsel efter Frihed for Tjeneste var hans egen Genius's Længsel efter Hvile. Han har havt nok af Arbejdets Tyngde, nok af Fantasiens anstrengende Trolddom, nok af Kunsten, nok af Livet i den store By, og Følelsen af alle Bestræbelsers Frugtesløshed har grebet ham. Han tror paa intet Spor, venter ingen Følger af sit Livs Gjerning:

> Vort Spil
> er ude, vore Skuespillere
> var lutter Aander . . . .
> Nu svandt de hen i Luft, den tynde Luft.

Som Prospero havde han i sin Tid sat sin Anseelse til ved Dyrkelsen af sin Kunst, og som han var han paa Livets Ocean landet paa den fortryllede Ø, hvor han blev Herre og Mester, bød over Aanderne og havde Lysaanden til Tjener, Raahedsaanden til Slave. Paa hans Bud som paa Prospero's havde Gravene aabnet sig, og Fortidens Skikkelser var gjenopstaaede fra de Døde ved hans Trolddomskunst. De Ord, hvormed Prospero aabner femte Akt, sprang da ogsaa, tiltrods for alle mørke Tanker paa Døden og alle trætte Tanker om Hvilen, fra hans egne Læber:

> Nu nærmer sig mit Værk Fuldendelsen.
> Min Trolddom brister ikke. Mine Aander
> adlyde mig, og Tiden skrider oprejst
> frem med sin Byrde.

Alt er snart fuldbragt og Ariels Frihedstime slaar. Uden Vemod er Adskillelsen mellem Mesteren og hans Genius ingenlunde. Derfor først:

> Min kjælne Ariel, *dig vil jeg savne,*
> men Frihed skal du nyde.

Thi Prospero har lovet sig selv og fast besluttet, at nu skal hans Tryllevirksomhed være til Ende. Derfor til allersidst:

Vend saa tilbage til dit Element,
vær fri!

I eget Navn har han allerede taget Afsked med sine Alfer, og aldrig før klang paa Shakespeare's Scene en fremstilt Skikkelses Ord i den Grad personligt som naar Prospero siger:

Se jeg afsværger
den svare Tryllekunst, og naar jeg blot
har krævet, som jeg hermed gjør, en himmelsk
Musik . . . . . saa bryder jeg
min Stav itu og graver favnedybt
den ned i Jorden og min Bog jeg sænker
i Havet dybt, hvor intet Lod har bundet.

Saa høres en højtidelig Musik. Og Shakespeares Farvel til hans Kunst var udtalt — —

Medarbejderskabet paa Henrik VIII i Forening med Udarbejdelsen og Iscenesættelsen af «Stormen» var de sidste Udslag af Shakespeares Virksomhed for Theatret. Efter al Sandsynlighed har han kun oppebiet Hoffesternes Afslutning for at udføre sin længe nærede Plan at forlade London og ty tilbage til Stratford. Ben Jonsons ret taabelige Spydighed mod hans sidste Mesterværk, Udfaldet mod *those, that beget tales, tempests and such like drolleries* (se ovenfor II S. 204) traf ham ikke mere i London. Vi have, hvor vi omtalte hans Bestræbelser for at forøge sin

Kapital og hans Indkjøb af Huse og Jordegods i Stratford, vist, at han tidligt maa have havt det Maal for Øje at forlade Hovedstaden, opgive Theatret og Literaturen for at tilbringe sine sidste Leveaar paa Landet (I S. 307). Hvis han efter Fuldendelsen af «Stormen» endnu har opsat Udførelsen af denne Beslutning, saa indtraf kun fire Maaneder derefter en Begivenhed, som maatte give ham den sidste, afgjørende Tilskyndelse til at bryde op. I Juni Maaned 1613 kom, som vi vide, Globetheatret en Eftermiddag under Opførelsen af Henrik VIII i Brand og gik helt op i Luer. Det var Skuepladsen for hans Virksomhed de mange Aar igjennem, der saaledes gik op i Røg og sporløst forsvandt. Rimeligvis havde han Lod og Del i det sceniske Udstyr og Kostymerne, som altsammen brændte. I ethvert Tilfælde gik Alt, hvad der i Theatret fandtes af Haandskrifter til hans talrige Skuespil, denne hele uvurderlige Skat, op i Flammer, et for ham sikkert smerteligt, for Efterverdenen uerstatteligt Tab.

XXIII.

Det maa have været en betydningsfuld Dag i Shakespeares Liv, den Dag, da han — efter at have opgivet sin Bolig i London — besteg

sin Hest for at foretage Ridtet tilbage til Stratford-upon-Avon og tage blivende Ophold der.

Sikkert har han da maattet mindes den Dag i 1585, da han, 28 Aar yngre, første Gang foretog Ridtet fra Stratford til London for at forsøge sin Lykke i den store By og da Livet laa for ham hyllet i Uvishedens og Forventningernes Taager. Da havde hans Hjerte banket højt, mens Hesten løb. Da havde han følt, som han siden lod den franske Tronarving sige i sin Henrik V (III7): Naar jeg sidder paa Ryggen af min Hest, svæver jeg som en Falk; den traver i Luften; Jorden klinger, naar den berører den; det ringeste Horn i dens Hov er mere musikalsk end Hermes's Fløjte.

Nu laa Livet bag ham. Hvad han da havde haabet, var i visse Maader gaaet i Opfyldelse langt over Forventning. Han var en navnkundig Mand, en Mand, der havde hævet sig et Trin op over sin Stand, og han var først og fremmest en meget velhavende Mand — dog som en lykkelig Mand følte han sig ikke.

Fastere havde den store By, hvori han havde tilbragt snart en Menneskealder, alligevel ikke formaaet at binde ham, end at han forlod den uden Savn. Hverken Mand eller Kvinde der var ham saa dyrebar, at han for hans eller hendes Skyld vilde foretrække Vrimmelen for Stilheden, Sel-

skabeligheden for Ensomheden, Opholdet i London for den tilbagetrukne Existens paa Landet under Samliv med sine Slægtninge og Naturen.

Han havde arbejdet nok, hans Arbejdsdag var endt og han kunde nu endegyldigt vaske sit Navn for den Plet, som Skuespiller-Virksomheden havde sat paa det. I de sidste ni Aar havde han ikke mere optraadt paa Scenen; han havde afstaaet sine Roller til Andre, nu var det Øjeblik kommet, da han ikke heller mere havde nogen Glæde af at føre Pennen; der var Ingen, han længer brød sig om at digte og sætte Skuespil i Scene for; den ny Generation, der nu besøgte Theatret, var ham fremmed. Der var da heller Ingen i London, som agtede paa, at han nu forlod Byen; der var ingen Medborgere, som forsøgte at holde ham tilbage, og der var ingen som helst Afskeds-Festlighed i Anledning af hans Bortgang.

Han mindedes sin første Ankomst til London, da han, som enhver fattig Rejsende, havde solgt sin Hest i Smithfield. Nu havde han Raad til at holde mange Heste, men Ridtet satte ham ikke nu i det Humør, som da han var 21 Aar. Dengang havde Vinden leget med Lokkerne, der hang ned under hans Hat. Nu var han ældet og skaldet.

Tre Dage tog Rejsen fra London til Strat-

ford. Han tog ind paa de Værtshuse, hvor han aarligt paa sine Ridt frem og tilbage plejede at overnatte, hvor han altid blev vel modtagen som kjendt Gjæst, og fik Seng med flunkende hvide Lagener, som Fodgjængerne erlagde en Extra-Penny for at opnaa, men der gaves ham som Rytter frit. I Oxford modtog Værtinden, den smukke Mrs. Davenant, ham paa det Bedste; de var jo gamle og gode Venner. Den lille William, som var født 1606, var nu syv Aar gammel og røbede — maaske ved en Tilfældighed — en vis Lighed med Gjæstens Træk.

Han red videre, og Stratford steg op for «hans Sjæls Øje», som Hamlet siger, saa vel kjendt og dog som Opholdssted, som blivende Opholdssted for ham, saa nyt.

Efter 28 Aars Afbrydelse skulde han nu knytte det daglige Samliv med sin Hustru paany. Mrs. Shakespeare var 57 Aar gammel nu, altsaa endnu meget ældre i Forhold til sin 49-aarige Mand end da de som Elskende og Nygifte befandt sig den ene lidt under, den anden noget over Tyveaarsalderen. Nogen aandelig Forbindelse kunde der efter de mange Aars Adskillelse ikke bestaa dem imellem. Deres Ægteskab var svundet ind til en Form.

Af de to Døtre var Susanna, den ældste, nu 30 Aar gammel; hun havde i sex Aar været

gift med den velansete Læge Dr. John Hall af Stratford; den yngste, Judith, var 28 Aar gammel og endnu ugift.

Den unge Familie Hall boede med den lille 5-aarige Datter i et malerisk Hus i det af Skov omgivne Old Stratford; Mrs. Shakespeare og Judith beboede den statelige Ejendom New Place. Dog den Aand, som raadede i begge disse Huse, var ikke Shakespeare's Aand.

Man var ikke blot fromladen og puritansk i Stratford, men man var fromladen og puritansk i Shakespeare's egen Familie og eget Hus. Med andre Ord: den Magt, der havde været hans store Fjende i London, den Magt, han skyldte den Vanære, der havde klæbet ved hans Stand, den Magt, med hvilken han undertiden aabent, hyppigst i utallige, forsigtige Hentydninger havde fejdet paa Liv og Død under de mange Aars Virksomhed som dramatisk Forfatter, den havde bag hans Ryg holdt sit sejerrige Indtog i hans Fødeby og holdt nu hans eget tilkommende Hjem besat.

Lukningen af alle Theatre, som først mange Aar senere, da Puritanismen afgjort havde sejret, fandt Sted i London, var allerede forberedt i Stratford. Strenge Forbud var der blevne udstedte mod Opførelsen af Skuespil — disse Skuespil, ved hvis Opførelse Shakespeare i sin

Tid havde gjort Bekjendtskab med de Mænd, der blev hans Tilflugt og senere Kaldsfæller i London. Allerede i 1602 havde Byraadet fattet den Beslutning, at intet Skuespil eller Mellemspil maatte opføres i Gildehallen, den lange, lave Bygning med de otte Fag Smaaruder, som var den eneste i Stratford, hvori der overhovedet kunde spilles, og hvortil for ham saa mange Erindringer knyttede sig. Lige over dens lange snevre Sal i første Etage laa jo Skolen, han som Barn daglig havde besøgt; selve Salen, som til dagligt Brug var lukket, havde han jo i de unge Aar med hellig Gysen betraadt, da her et Theaters Herlighed første Gang oplod sig for hans Barneøje. For 11 Aar siden allerede havde det vise Raad bestemt, at den Foged, Alderman eller Borger, som gav Tilladelse til Skuespilopførelser der, skulde straffes for enhver Overtrædelse af Forbudet med en Bøde af 10 Shilling. Men da Forbudet ligefuldt ikke havde havt tilstrækkelig Evne til helt at afskrække, saa var netop nys, i 1612, Bøden bleven forhøjet fra 10 Shilling til den enorme Sum af 10 Pund — hvad der i vore Penge svarer til 900 Kroner. 900 Kroners Bøde for én Gang at have givet sit Minde til at der spilledes Komedie i den eneste Sal i Byen, hvor dette lod sig gjøre! Der var Fanatisme i dette.

Og den var trængt ind i hans Hjem. Allerede nu havde der i hans Familie udviklet sig den strengt puritanske Retning, som blev saa fremtrædende hos hans Efterkommere lige til Slægten døde ud. Hans Hustru var i høj Grad religiøs. Det var gaaet med hende som med saa mange andre Kvinder, hvis Færd i Ungdommens Dage har givet Anledning til Dadel, at de senere udmærke sig ved des større Fromhed. Hun havde indfanget sig sin Mand, da han var 18 Aar gammel, og havde dengang ikke havt mindre hedt Blod end han; nu var hun ham langt overlegen i kirkeligt Sindelag. Men heller ikke med Døtrene kunde han se noget virkeligt, aandeligt Samliv imøde. Susanne var from, hendes Mand endnu frommere, og Judith uvidende som et Barn. Nu hævnede det sig paa ham, at han ved sin lange Fraværelse fra Hjemmet havde maattet forsømme de to Pigebørns Opdragelse helt.

Nogen Udvexling af Ideer og Indtryk havde den store Kunstner da ikke at glæde sig til, nu da han fra sit Felands Kulisseverden paa Hesteryggen vendte tilbage til et borgerligt Familieliv. Hvad der i Stratford lokkede ham, det var alene Gentlemans-Stillingen, Lykken ved ikke mere at trænge til at spille eller skrive for at leve og tjene Penge, Tilfredsstillelsen ved at kunne leve

og vandre paa egen Grund. Men af det Lidet, han havde at glæde sig til i Stratford, kan vi, da han dog drog dertil, slutte, hvor lidet der bandt ham til London, med hvilken Ensomhedsfølelse og — nu da de foregaaende Aars Bitterhed var overvunden og neutraliseret — med hvilken Ligegyldighed han har forladt Hovedstaden, dens Beboere, dens Adspredelser.

Roligheden i Stratford lokkede ham, Otiet, Mennesketomheden i de smudsige Gader, den Flugt fra Verden, som var deri, men hvad han virkelig længtes efter, det var Naturen, som han havde levet saa fortrolig med som Yngling, savnet saa bittert i de Aar, da han skrev Som Jer behager og de beslægtede Skuespil, og nu saa længe havde været udespærret fra. Næsten mere end Menneskene i Stratford drog de store Haver ham, som han der havde kjøbt og hvori han selv havde plantet Meget, Haverne med alle de smukke Træer, han havde Udsigten til fra sine Vinduer i New Place.

XXIV.

Saa var han der da igjen, var paany der, hvor han kjendte hver Vej og Sti, hvert Hus, hver Mark og hver Busk. Den slog ham paany, Stilheden i de øde Gader, der var saa stor, at han

stadigt hørte Gjenlyden af sine egne Skridt. Der slyngede Floden Avon sig blank og stille mellem Piletræer, som heldede sig ud over Vandspejlet. Nær den havde han i sin Ungdom fældet mangen Hjort; det var den, han i Som Jer behager havde gjort til den Bæk, ved hvis Bred hans Jacques iagttog den saarede Hjort, der gispede som om dens laadne Kjortel skulde sprænges, og over hvis stakkels Snude store runde Taarer randt ned. Paa Markerne stode Køer med mørk Lød stille og græssede og løftede deres Hoveder og betragtede ham. Over Avon laa den smukke gamle Bro paa sine Buer, bygget under Henrik VII af den samme Sir Hugh Clopton, der havde opført Shakespeare's Hus New Place, som han da ogsaa, før han lod sin Familie bebo det, havde maattet underkaste en omfattende Istandsættelse.

Nær Avon ledede en smuk Allé til Kirken, den skjønne, gotiske Hellige Trefoldigheds Kirke med dens slanke Spir og dens smukke Ruder, i hvis Indre Egnens Honoratiores fik deres Gravsted og deres Mindesmærke, og hvor han selv, snarere end han nu kunde ane, skulde finde sit.

Gik han saa ned gjennem Church Street naaede han Gildekapellet, den smukke firkantede Taarnbygning, hvorfra Klokkerne om Søndagen ringede til Gudstjeneste, disse Klokker, hvis

Klang han kjendte fra han var Barn og som han nu stadigt vilde have ringende for sine Øren, da New Place laa lige overfor paa den anden Side af Gaden faa Skridt derfra. Snart skulde de lyde over ham som Dødsklokker. Lige op ad Kapellet laa den Bindingsværks-Bygning, der rummede baade Gildehal og Skole. Hvor forekom Gildehallen, der i hans Erindring stod som et uhyre, mægtigt Rum, ham nu smal og lille! Med langt mere Behag lod han fra Hjørnet sit Blik glide over paa sine rummelige Haver med det smukke Grønsvær, og kjærtegnende hvilede hans Øje paa Morbærtræet, han selv havde plantet.

Skraas overfor strakte sig det pæne, lave Værtshus, han kjendte. Han havde kun ti Skridt at gaa for at komme paa Værtshus i Stratford. Han havde før siddet ved Bordet derinde, hvis Bordplade gjaldt for den største i England af et eneste Stykke Træ. Der fandtes i alt Fald Drikkevarer og et Brætspil og Tærninger. Med et lille Suk har han følt, at dette snart her i Ensomheden vilde blive hans væsenligste Tilflugt.

Hver Plet her var rig paa utallige Minder. Efter fem Minutters Gang naaede han Henley Street, hvor han som lille spædt Barn havde leget og hvor hans Fødehus laa. Han traadte derind. Der laa Kjøkkenet, som i hans Forældres

Tid tillige var Spisestue; nærmest Indgangen Kvindernes ret store Stue; ovenpaa Sovekamret, hvori han fødtes. Lidet anede han, at Stedet Aarhundreder derefter vilde blive et Valfartssted for den hele angelsachsiske Race, ja for den civiliserede Jord.

Han gik ud ad Vejen til Shottery, den Vej, han i sin Ungdom havde gaaet saa utallige Gange, den, hvor han og Anna Hathaway havde havt deres første Stævnemøder. Til højre og venstre mødte hans Øjne de høje Hegn, der her skilte Markerne. Disse var ikke som andensteds træløse; rundt om paa dem stod Træer, snart i Grupper, snart alene. Han gik ad den bølgeformede Vej i det bakkede Landskab. Den snoede sig til Shottery mellem rige Elmetræer, Birke og stævnede Pile. Efter en halvanden Times Gang naaede han til Anna Hathaway's Hus med det mosgroede Tag. Han traadte ind og saa igjen ved Kaminen den ved Væggen og i Gulvet fastgjorte Træbænk, hvor han og hun i deres fyrige Ungdom havde siddet Haand i Haand. Hvor langt laa ikke alt dette bag ham! Han gjensaa paany den ældgamle Seng fra det 15. Aarhundrede, hvori Anna Hathaway's Forældre havde sovet og hun som Barn ved Fodenden. Dens Madradser var kun Halmmaatter, men smukt udskaaren var den med Figurer i

gammel Stil. Mon han tænkte paa, at hun forud ejede den, da han faa Aar derefter i sit Testamente efterlod hende «den næstbedste Seng»?

En anden Dag vandrede han lige til Warwick og Warwick Castle. Byen lignede Stratford, var bygget som den af Bjælker og Mursten i Forening, men Slottet laa vidunderlig dejligt, højt og romantisk med sine to Taarne. Stod han nede paa Broen over Avon og saa op derimod, kaldte det, mægtigt som det virkede, den svundne Tid tilbage i hans Erindring og hans egne Ungdomsdrømme ved Skuet af dette Slot, og dem af dets Beboere, han selv i sin Digtning havde manet op af Graven, den Jarl af Warwick, som han i sin Henrik VI havde ladet opregne Vidnesbyrdene om, at Hertugen af Gloster havde fundet en voldsom Død, og hin anden Jarl af Warwick, som han i sin Henrik IV's anden Del (III$_1$) havde lagt de Ord i Munden, han selv maatte sande nu:

> Hver Enkelts Liv har sin Historie,
> hvori de svundne Tider spejle sig.

Og Shakespeare gjensaa Charlcote House, hvor han havde maattet staa som Synder for Herremandens Aasyn og lidt sit Livs største Ydmygelse, der førte til hans Løsrivelse fra Hjemmet og hans tidlige Held og stadige Medgang i London.

Forunderligt var det ham at befinde sig her paany, hvor Alle kjendte ham, Alle hilste ham, medens han i London havde tabt sig i Mængden. Underligt for ham ogsaa, paany at høre den hjemlige, provinsielle Udtale af sit Navn, i hvilken Forstavelsen lød kort. I London var den første Stavelse bleven udtalt lang, saa Navnets Etymologi tydeligt kunde spores.*)

Det var jo paa Grund af denne forskjellige Udtale at han i London havde forandret sit Navns Skrivemaade. Privat havde han altid skrevet det *Shakspere*, men i London havde han fra først af (i Dedikationen af *Venus and Adonis* og *The Rape of Lucrece*) ladet sit Navn trykke med Bogstaveringen *Shakespeare*, en Skrivemaade, der saa blev fulgt i alle de forskjellige Forlæggeres Kvart-Udgaver af hans Dramer (kun én Kvarto har Skrivemaaden *Shakspeare*.**)

---

*) I Aaret 1875 forsøgte Charles Mackay i Athenæum at godtgjøre Navnets keltiske Oprindelse. Det skulde komme af *shac* eller *seac* = tør, og *speir* = *shanks*, altsaa betyde: den med de tørre Skanker, en Tydning, der er i højeste Grad urimelig overfor de talrige andre Navne eller Øgenavne i Datiden, som begynde med *Shake*. (Skake-buckler, Shake-lock, Shake-launce, Shake-shaft). For Navnets angelsachsiske Oprindelse og den simple Tydning *Spydryster* taler ogsaa det ganske tilsvarende, samtidige, italienske Navn *Crollalanza*.

**) Iøvrigt gives der i Datiden ikke mindre end 55 Skrivemaader af Navnet. Som bekjendt var Retskrivningen

Alle kjendte ham, og han maatte tale med Alle, kunde tale med Alle, med Plovmanden paa hans Mark, med Bondekonen i hendes Hønsegaard, med Mureren paa hans Stige, med Skrædderen paa hans Bord, med Fiskehandleren i hans Bod, med Skoflikkeren i hans Værksted, med Slagteren i hans Slagtehus — ingen menneskelig Virksomhed, hvor ydmyg den end var, var ham fremmed. Slagterhaandværket særlig kjendte han jo fra gammel Tid af saare nøje. Det hørte, som vi saa, med til hans Faders Forretning (se ovenfor I_{11}) og sin Fortrolighed dermed havde han i sine ældste Tragedier om Henrik VI tilfulde bevist, hvor anden og tredje Del bogstaveligt vrimle af Lignelser hentede derfra.*)

---

af Navne i hin Tid aldeles vilkaarlig. (I Shakespeare's Ægteskabsbevilling f. Ex. er Navnet skrevet *Shagspere.*)

*) Men, som Slagteren
slæber den stakkels Kalv til Slagterhuset
og binder den, og slaar den, naar den spræller. (II, III_1.)

Hvo finder Kvien død, frisk i sit Blod,
og tæt derhos en Slagter med sin Øxe,
og tror ej, det var ham, der slagted den? (II, III_2.)

Richard Slagter — han slaar Synden for Panden som en Stud, og skjærer Halsen over paa Uretfærdigheden som paa en Kalv. (II, IV_2 tilføjet af Shakespeare i denne Scene, der ellers ikke er af ham.)

Men der gaves overhovedet neppe noget Haandværk, nogen Profession eller nogen Livsstilling, som han ikke var saa inde i, som havde han drevet den selv, og sikkert har de jævne Folk i den lille By havt ikke blot den Agtelse for ham, som han indgjød dem ved sit meget Jordegods, men ogsaa den, som vaktes hos dem ved hans sunde Forstand og omfattende Indsigt. At de skulde anerkjende Andet og Mere hos ham vilde været for meget forlangt.

For mange Aar siden, da han begyndte sin Bane som dramatisk Digter, havde han ladet en slagen Konge prise Landlivets Lykke, fordi det i sin Simpelhed var frit for Bekymring (Tredje Del af Henrik VI, II_5):

De faldt for dig som Faar og Stude, og du opførte dig, som om du havde været i dit eget Slagterhus. (II, IV_8.)

Saa giver først det fromme Faar sin Uld
og saa sin Strube hen til Slagterkniven. (III, V_6.)

I Som Jer behager (III_2) siger Rosalinde med en Lignelse, hentet fra samme Profession:

Jeg vil paatage mig at vaske Jer Lever saa ren som et sundt Faars Hjerte, saa der ikke skal være en Plet af Kjærlighed deri.

Smlgn. Alfred C. Calmour: *Fact and Fiction about Shakespeare*, der meget godt har paavist Minderne fra Stratford rundt om i Skuespillene.

O Gud, hvor dog det Liv var lykkeligt
at være kun en ringe Hyrdesvend,
at sidde, som jeg nu gjør, paa en Tue
og skjære snildt Solskiver, Prik ved Prik,
hvorpaa man ser, hvordan Minuttet iler,
hvor mange der gaar til den fulde Time,
hvor mange Timer Dagens Kres fuldbringe,
hvor mange Dage Aarets Løb afslutte,
hvor mange Aar en Dødelig kan leve.
Og naar han dette véd, han deler Tiden:
«Saa mange Timer skal jeg vogte Hjorden;
saa mange Timer skal jeg nyde Hvile;
saa mange Timer skal jeg holde Andagt;
saa mange Timer skal jeg more mig;
saa mange Dage varer Drægtigheden;
saa mange Uger til, saa skal de læmme;
saa mange Aar, saa kan jeg klippe Ulden.»
Minutter, Timer, Dage, Uger, Aar,
der leves hen, som Skaberen bestemte,
kan bringe hvide Haar med Fred i Graven.

I en saadan Regelmæssighed og Enstonighed skulde fra nu af hans Dage gaa hen.

XXV.

Har han i Stratford fundet den Hvile og Tilfredshed han søgte? Der er et og andet, som taler derimod. Det synes som om han for sin nærmeste Familie har staaet som den hjemvendte Kunstner-Zigøjner, som en Mand, hvis

tidligere Vandel og nærværende religiøse Standpunkt gjorde Familien liden Ære. Der er endog dem, der som Elze have anset det for sandsynligt, at Shakespeare for sine Børn stod i samme Lys som Byron for sine Efterkommere, betragtedes som en Art Skamplet paa Familien, en Antagelse, der kan være rigtig, men hvortil der dog ikke foreligger tilstrækkelig Grund.

Man har holdt den ældste Datter, Susanna, for hans Yndling, fordi han i sit Testament har indsat hende til Universalarving. Hun har sikkert ogsaa været det Væsen i Stratford, som hans Hjerte drog ham stærkest til. Men man maa dog ikke læse for meget ud af denne Testamentets Bestemmelse. Det har tydeligt nok været Shakespeare's Vilje at oprette et Majorat og været hans oprindelige Ønske, at hans lille Søn Hamnet, som var Navnets Bærer og Bevarer, skulde være Indehaver af dette Majorat. Ved dennes tidlige Død gik det over paa den ældste Datter.

At Faderen skulde have mødt nogen egentlig Forstaaelse hos denne Datter er ikke tænkeligt. Hendes Gravskrift stiller hende i religiøs Henseende ligefrem op som en Modsætning til Faderen, idet den udtrykkeligt siger, at hun var begavet udover sit Kjøn og dette havde hun tildels fra Faderen, men hun var tillige viis med

Hensyn til sin Sjæls Frelse, og dette havde hun alene fra Ham, i hvis Salighed hun nu tager Del — det havde hun altsaa ikke fra Shakespeare.*) Hendes Mand har bestyrket hende i det kirkefromme Sindelag, hun heldede til, og har fremmet det hos hende. Hans os levnede Syge-Journaler og Dagbøger tale højt om hans ivrige Kirkelighed og om hans indskrænkede Had til Katholicismen. Man aner hvad Shakespeare med sin Finfølelse og sin Dybde i Følelsen i dette Forhold har lidt. Det er end ikke umuligt, at Susanna og hendes Mand af Hensyn til Shakespeare's efter deres Opfattelse syndige Meninger har brændt hans efterladte Papirer, ganske som Byrons Familie lod hans efterladte Memoirer brænde. Dette vilde da forklare deres fuldstændige Forsvinden, som iøvrigt ikke er stort mere paafaldende end Savnet af Beaumont's, Fletcher's og saa mange andre af Datidens dramatiske Forfatteres Manuskripter.

Hos den yngste Datter Judith kunde nogen Interesse for Faderens Haandskrifter umuligt forefindes. Hun var, da hun giftede sig, end

---

*) Witty above her sexe, but that's not all,
Wise to Salvation was good Mistris Hall,
Something of Shakespeare was in that, but this
Wholy of him with whom she's now in blisse.

ikke i Stand til at skrive sit Navn, men har undertegnet med en pudsig Krusedulle som Bomærke. Digterdøtrene havde overhovedet i det 17. Aarhundrede kun ringe Kultur. Endnu langt senere kunde Miltons ældste Datter heller ikke skrive. Susanna kunde vel skrive sit Navn; men hertil synes ogsaa hendes literære Dannelse omtrent at have indskrænket sig. Hendes Ligegyldighed for aandelige Sager er maaske i og for sig tilstrækkelig Forklaringsgrund til den sporløse Tilintetgjørelse af Faderens Papirer.

Af Dr. James Cooke, der har udgivet hendes Mands efterladte Manuskrifter, have vi herom i hans Indledning til Bogen et forbausende Vidnesbyrd. Da han under Borgerkrigen engang som Militærlæge var stillet paa Post for at forsvare Overgangen over Stratford-Broen, blev han af en af sine Folk, der havde været Medhjælper hos Dr. Hall, gjort opmærksom paa, at dennes efterladte Bøger og Papirer fandtes der i Byen og opfordret til med ham at gaa til Enkens, Mrs. Hall's Hus for at se de af hendes Mand efterladte Skrifter. Efter at Cooke havde set paa dem, fortalte hun ham, at hun havde endnu nogle Bøger, som var efterladte af En, der havde udøvet Lægekunsten sammen med hendes Mand; de havde kostet adskillige Penge. Han svarte hende, at hvis han syntes om Bøgerne,

vilde han give hende Pengene igjen. Hun bragte dem da, og det viste sig at være den Bog, som hvis Indledning hin Fortale tjener, tilligemed nogle andre af samme Forfatter, alle færdige til at gaa i Pressen. Han, som kjendte Mr. Hall's Haandskrift, sagde hende da, at mindst en af disse Bøger var af hendes Mand og viste hende Skriften. Hun nægtede, han forsikrede, til han mærkede, hun begyndte at blive fornærmet. Tilsidst gav han hende den Pengesum, hun havde nævnt.

Som man ser, viser dette mærkværdige Sted af Fortalen, at Susanna end ikke kjendte sin egen Mands Haandskrift, end ikke vidste, at Hefterne med hans Optegnelser ikke var de Bøger, som var blevne kjøbte. Hun har da øjensynlig ikke kunnet læse Skrift. Og saa ringe har hendes Interesse været for aandelige Anliggender, at hun, som levede i de rundeligste Formuesforhold, ja i ligefrem Rigdom, ikke vurderede sin Mands efterladte Haandskrifter højere end at hun var villig til ved den første, den bedste Lejlighed at afhænde dem for en Smule Penge.

Man kan heraf drage en ret paalidelig Slutning angaaende den Interesse, hun har næret for Faderens trykte eller skrevne Efterladenskaber — hun behøver end ikke at have brændt

dem; hun kan have kastet dem bort eller solgt dem som Makulatur.

Naar man saa videre betænker, hvor meget Susanna med sine Forudsætninger og sin Opdragelse maatte staa over Moderen, faar man det rette Begreb om den Forstaaelse, Shakespeare i disse Aar kan have mødt hos sin allerede ret alderstegne Hustru. Sikkert har hun havt mere tilovers for Prædikener end for Skuespil og havt Hjerterum som Husrum for omrejsende puritanske Prædikanter. Derom vide vi paalidelig Besked.

En Del af Vinteren 1614 tilbragte Shakespeare paany i London. Opbevarede Breve fra hans Fætter, Byskriveren Thomas Greene, udvise, at han var der baade 16. November og 23. December, følgelig i Mellemtiden og mindst Julen ud. Dette Shakespeare's Vinterophold har nu imidlertid for os en dobbelt Interesse, dels fordi vi vide, hvad han i London paa sine Byesbørns Vegne tog sig for — han varetog som forretningskyndig Mand deres Vel overfor Landadelen — dels fordi vi kunne se, hvorledes hans Familie benyttede sig af hans Fraværelse.

Stratfords Byregnskaber udvise, at Familien i den Tid lod en omrejsende Puritaner-Missionspræst tage Ophold der i Huset. Efter gammel Skik fik han nemlig til Velkomst paa Byens Vegne overbragt halvanden Pot Sack og halv-

anden Pot Rødvin. Som det efter Ordlyden i Regnskabet hedder: *Item for one quart of sack and one quart of clarett wine geven to a preacher at the New Place, XX d.*

Det er højst betegnende, at Familien huser en Mand af den aandelige Retning, Shakespeare med Føje betragtede som den ham ubetinget fjendske, imedens han, dens Overhoved, er fraværende paa en Forretningsrejse.

Familien har efter al Sandsynlighed aldrig set hans Stykker opførte, og end ikke læst dem af hans Skuespil, som i Pirat-Udgaverne forelaa trykte. Da disse Linjers Forfatter i Oktober 1895 besøgte Anna Hathaway's Hus i Shottery, uforandret som det staar der, om end Taget er sammensunket og gaar i Bølger, traf han det beboet af en gammel, gammel Kone, den sidste Hathaway, som sad i sin Stol ved Arnen lige overfor *the courtship bench,* hvor efter Traditionen de Elskende i sin Tid plejede at sidde. I Familiebiblen, som hun havde liggende opslaaet for sig, viste hun med Stolthed Navnene paa den lange Række af Hathaway'er, som deri havde indskrevet deres Navne nogle Hundrede Aar igjennem, saa hun der havde som en Art Stamtavle. Hele Værelset var opfyldt med forskjelligartede Billeder af William Shakespeare, af Anna Hathaway, med Erindringer om ham

og Afbildninger af hans formentlige Efterladenskaber, med Portræter af berømte Shakespeare-Skuespillere, Shakespeare-Dyrkere osv. Den Gamle, som levede i og af disse i Reglen saare lidet værdifulde Skatte, forklarede hver enkelt Tings Betydning og Historie. Men paa det forsigtige Spørgsmaal, om hun vel selv nogensinde havde læst Noget af denne Shakespeare, som saaledes omgav hende paa alle Sider og af hvis Minde hun bogstavelig levede den Dag idag, svarte hun lidt forundret: Læst Noget af ham? Nej, jeg læser i min Bibel. — Men hvis den sidste kvindelige Hathaway endnu ikke har læst Nogetsomhelst af William Shakespeare, hvem kan da tvivle paa at Anna Hathaway, som dog maa have staaet langt tilbage for denne sildige Efterkommerinde af Slægten i almindelig og særlig i Shakespeare'sk Kultur, ikke har læst det Ringeste af ham, og hvem kan forbauses derover!

Har saaledes Shakespeare's egen Familie ikke havt det fulde Indtryk af hans Værd, saa kan det ikke undre, at han, trods sin Velstand og sin altid fremhævede Elskværdighed, af Storfolk iblandt Stratfords 1500 Indbyggere ingenlunde toges for fulde. Skjønt han var Byens rigeste Mand, fik han i de Aar, han tilbragte

i Stratford, ikke et eneste Kommunal-Embede overdraget.

Der var ikke stort af Mennesker for ham at omgaas i den lille By. Den hyppigst nævnte blandt hans Stratforderbekjendte er hans Nabo *John Combe,* Rentemester hos Grev Ambrosius af Warwick, der allerede som Skatteopkræver havde et daarligt Rygte paa sig, og der desuden paa Grund af sine Pengeforretninger almindelig gjaldt for Aagerkarl. Han maa rimeligvis have været adskilligt bedre end sit Rygte, thi dels viser han sig i sit Testamente som Filanthrop (hvad der dog siger mindre), dels vilde han i modsat Tilfælde have været et altfor slet og ringe Selskab for Shakespeare. Efter Overleveringen tilbragte Digteren og han ikke blot mange Timer med hinanden i deres Hjem, men plejede ogsaa at tilbringe Aftenerne sammen i Værtshuset ligeoverfor New Place, som senere fik Navnet *The Falcon* og staar endnu. Her har da det i Landsbyen strandede Geni ved den mægtige Bordplade, som endnu existerer, tømt sit Krus og faaet sig et Slag Tærninger med den tvivlsomt bekjendte Landsby-Matador.

Efter Sagnet skal det have hørt til Shakespeare's tarvelige Fornøjelser i Stratford at forfatte satiriske Gravskrifter over sine Bekjendte; han siges da ogsaa at have forfattet en yderst

haanlig Gravskrift over John Combe som Aagerkarl og Blodsuger — den findes anført i forskjellige Former allevegne. Imidlertid er det paavist, at den med Varianter har været trykt allerede 1608, saa den vel er bleven tillagt Shakespeare paa samme Maade som i Slutningen af det følgende Aarhundrede i Danmark alle Vittigheder tillagdes Wessel. John Combe, der allerede døde 1614, udsatte Shakespeare et Legat af fem Pund. Det var den ypperste af Shakespeare's Stratford'ske Omgangsvenner; man kan da slutte sig til Resten.

Mest Omgang har han sikkert havt med Naturen.

Det viseste, dybeste Træk i Voltaire's «Candide» er det, hvormed han slutter: *Il faut cultiver notre jardin.* I Bogens Slutning finde Candide og hans Venner en Tyrk, der er ganske ligegyldig for hvad der foregaar i Konstantinopel, men indskrænker sig til at dyrke sin Have og ikke har andet Forhold til Hovedstaden end det, at han sender den Frugt, han avler, derind for at sælge den der. Denne Tyrks Livsopfattelse gjør det stærkeste Indtryk paa Helten i Voltaire's Roman, der har set og deltaget i alle menneskelige Forhold og Farer, og han siger derfor paa Bogens sidste Blade bestandig som Omkvæd: *Je sais, qu'il faut cultiver notre jardin.* «De har Ret,»

svarer en anden af Bogens Personer, «Lad os arbejde uden at gruble, det er det eneste Middel til at udholde Livet.» Og da Pangloss sidste Gang gjentager sin Udvikling af, hvor ypperligt Alt er sammenkjædet i denne den bedst mulige af alle mulige Verdener — saa slutter Candide det Hele med disse Ord: Vel talt! men vi maa dyrke vor Have.

Det er denne Tanke, som har sunget sin vemodige og fattige Melodi i Shakespeare's Sjæleliv nu.

Hans to Haver naaede fra New Place helt ned til Avon-Floden. Den eneste Mangel ved den større var den, at den kun paa et smalt Sted hang sammen med Husets Grundstykke, idet to smaa Grundstykker ud mod Chapel Lane skjød sig ind imellem Hus og Have. Medens den mindre Have rimeligvis kun benyttedes til Blomsterdyrkning, var den store, der stadigt betegnes som Frugthave, bestemt til Dyrkning af indbringende Frugtsorter. For Æbler var Warwickshire særlig berømt.

Nu kunde Shakespeare, som han nylig havde ladet Polyxenes i Vintereventyret lære Perdita det, forbedre sine Frugttræers Beskaffenhed ved Podning; nu kunde han, som han for lang Tid siden havde ladet Gartneren gjøre det i Richard II,

byde sin Medhjælper at binde Aprikoserne op og sætte Støtter under de bugnende Grene.

Med egen Haand har han plantet det berømte Morbærtræ, som fandtes i Haven lige til Aar 1756, da New Place's daværende Ejer, en Pastor ved Navn Francis Gastrell, af Raseri over det uhyre Tilløb af Rejsende, der fordrede Adgang til Haven for at se Træet, lod det hugge om. Af Veddet er der, som Enhver, der har besøgt Stratford, vil vide, blevet forfærdiget enkelte Stykker Bohave og en Mængde Daaser, Æsker og smaa Nyttegjenstande af forskjellig Art. I Aaret 1744 havde Garrick, der som Skuespiller fornyede Shakespeare's Ry, endnu siddet i Træets Skygge; da han i 1769 blev udnævnt til Æresborger af Stratford, blev Diplomet ham overrakt i en Kapsel, gjort af Shakespeare's Morbærtræ, og da han ved Shakespeare-Jubilæet samme Aar sang sin Vise *Shakespeare's Mulberry-Tree*, holdt han et Bæger, udført af dets Ved, i sin Haand.

Der blev netop paa Shakespeare's Levetid gjort ivrige Forsøg paa at indføre Silkeavl i Stratford, og det er en Mulighed, at hans Plantning af Morbærtræer har staaet i Sammenhæng dermed.

Nutildags er Shakespeare's New Place mindre end en Ruin; man ser kun hvor Huset har staaet;

det eneste Vedligeholdte er Brønden i Gaarden, helt omgivet med Vedbend, saa man har som en Hank af Grønt til at tage den i. Grundstenene i Ydermuren ligge, dækkede med Jord og Grønsvær, som en Vold ud imod Vejen. Men af Haverne er det meste bevaret; den store Have er endnu som paa Shakespeare's Tid stor, rummelig og skjøn. Vandrer man om i den en Efteraarsdag under disse høje Træer, der først sent paa Aaret begynde at gulne svagt, saa er der over den en Stemning uden Mage. Den hører til de Steder, det er saare vanskeligt at løsrive sig fra.

Man ser ham for sig, som han har gaaet om derinde, alvorlig og rank, i sin højrøde Dragt med den store, hvide Krave og med den sorte, ærmeløse Kappe; man ser ham med den fine Haand, der havde skrevet saa mange uforstaaede og mangelfuldt vurderede Mesterværker, binde Grene op eller kappe en højt opløben Ympe. Paa hans Finger skinner i Solen den tunge, simple Guld-Signetring, hvori indridset *W. S.*, som vi have endnu.

De talrige Malerier efter ham og den bekjendte i Tyskland fundne Dødningemaske af ham er lutter Falsknerier. Ægte er kun Droeshout's daarlige Stik foran den første Folio og det sandsynligvis efter en Dødningemaske daarligt

udførte, kolorerede Brystbillede paa Mindesmærket i Hellig Trefoldigheds Kirkens Kor af Hollænderen Gerhard Johnson. Dog maa det tilføjes, at der for otte Aar siden i Stratford er blevet fundet et Maleri, der præsenterer sig som Originalen til Droeshout's Stik, og hvis Ægthed, i det Øjeblik disse Linjer skrives, endnu er underkastet Prøvelse. Det er det eneste gode Shakespeare-Portræt, som gives, et rent ud fortræffeligt Billed, der fortolker En Droeshout's Stik og forklarer En, hvorledes det er kommet til at se saaledes ud, selv om Maleriet, hvorefter det udførtes, har lignet.

Det fængsler En for lang Tid, dette Hoved med den sunde, røde, svulmende Mund, det lette, brunlige Overskjæg, den høje, smukke Skaldepande og Haaret, der voxer kjønt og naturligt paa Siderne, rødlig brunt af Farve — Udtrykket er saa talende; det forekommer En umuligt, at Shakespeare ikke skulde have set saaledes ud. Ifald det skulde vise sig, at ogsaa dette Portræt er et Falskneri, udført efter Droeshout's Arbejde og ikke som Forbillede for det, beholder det ligefuldt en kunstnerisk og psykologisk Værdi som intet andet af de falske Shakespeare-Billeder, der ses allevegne, besidder.

Som Shakespeare aabenbarer sig her, kan man forestille sig ham i dette sidste Tidsrum i

Stratford, samtalende med sine Byesbørn, «dyrkende sin Have».*)

XXVI.

9. Juli 1614 overgik en stor Ulykke den lille By, som nu var hans Opholdssted. Under en voldsom Ildebrand gik ikke mindre end 54 Huse foruden Lader og Stalde op i Luer. De fattige Beboere havde trods Forbuddet derimod endnu hyppigst Straatag paa deres Boliger og en Ildsvaade fandt saaledes den rigeligste Næring. Rimeligvis har Shakespeare, hvis Hus blev skaanet, som velhavende Mænd bidraget Sit til at raade Bod paa den opstaaede Elendighed.

I Marts 1612 (ɔ: 1613) havde Shakespeare i London kjøbt sig et Hus i Blackfriars; han kjøbte det i Forening med en Vinhandler Will. Johnson, en vis John Jackson og endelig John Heminge, hans Ven, Skuespilleren, der senere var den ene Udgiver af hans Værker. Kjøbekontrakten, der existerer endnu og forevises paa British Museum, bærer over det første af de nedhængende Segl

*) R. E. Hunter: Shakespeare and Stratford. 1864. — Halliwell-Philipps: Brief Guide to the Gardens. 1863. — S. L. Lee: Stratford on Avon illustrated. 1885. — J. Walter: Shakespeare's Home and Rural Life. 1874. — W. H. H.: Stratford upon Avon. Historic Stratford. 1893.

Shakespeare's authentiske Underskrift, medens hans Navn iøvrigt er forskjelligt stavet der og i Dokumentet. Denne Ejendom, der maatte gjøre et vist Tilsyn nødvendigt, har vel flere Gange foranlediget en Rejse til London. Den var dog ikke Anledning til Shakespeare's oven berørte Londoner-Ophold i Slutningen af 1614; det foraarsagedes ved et ham af hans Byesbørn overdraget Hverv.

Allerede i over et Aarhundrede havde Landadelen stræbt at trække sig ud af de middelalderlige Kommuners Fællesskab i Agerbrug og Kvægavl. Den indhegnede som sin Ejendom hvad den formaaede, og de indhegnede Enge, indhegnede Vildtparker, traadte for dens Vedkommende i Fælledernes og det fælles Jagtrevier's Sted. Følgen var at stedse mere Jord blev unddragen Agerdyrkningen, og at Bondestanden forarmedes, idet de store Godsejere efter Tykke skruede Kjød- og Uldpriserne i Vejret. Det var da naturligt, at Landbefolkningen gjorde hvad den formaaede for at forhindre slige Indhegninger.

I 1614 naaede nu denne Bevægelse hos Landadelen Shakespeare's Fødeby. Man tilsigtede en Indhegning og Udstykning af Old-Stratfords og Welcombe's Fælleder. At Shakespeare personligt var imod Planen og satte sig til Mod-

værge, se vi af en opbevaret Ytring af ham, som Halliwell-Philipps har offenliggjort. Shakespeare har efter en Optegnelse af hans Fætter Th. Greene til denne ladet falde den Ytring, at han ikke var i Stand til at taale Indhegningen af Welcombe *(he was not able to bear the enclosing of Welcombe)*. Vi se ogsaa, at han 28. Oktober 1614 for sig og Fætteren afsluttede en Overenskomst med en vis William Replingham fra Great Harborough, som var en ivrig Talsmand og Arbejder for Indhegnings-Projektet, i hvilken denne forpligter sig til at erstatte de Paagjældende hvad Skade og Tab Indhegningen kunde komme til at volde dem. Men Shakespeare blev desuden foranlediget til i London at tage sig af Stratforder-Befolkningens fælles Sag. Thi Byraadet sendte Thomas Greene til London for gjennem ham at formaa Shakespeare til at anvende sin Indflydelse der til Bedste for det ved Branden allerede stærkt forarmede Stratford. Det lykkedes ham at svare til Raadets Forventninger, og af et Brev, som Greene den 17. November 1614 sendte til Byraadet, kunne vi se, at han af Shakespeare har modtaget beroligende Forsikringer, ja at Digteren og hans Svigersøn Dr. Hall tilsidst begge have udtalt den Forvisning, at det overhovedet ikke vilde

komme til nogen Udførelse af den frygtede Plan.*)

De fik Ret. Thi det viser sig, at i Aaret 1618 forbød Regeringen, til hvem Borgerskabet havde henvendt sig med et Bønskrift, at nogen Indhegning overhovedet maatte finde Sted, ja den befalede endog, at de trufne Forarbejder til en saadan paany skulde nedrives.

Aaret 1615 synes i Shakespeare's Liv at være gaaet hen begivenhedsløst i den landlige Ensomhed og Stilhed, han havde attraaet.

I Januar 1616 maa han have følt sig alvorligt syg; thi hvor der paa hans os opbevarede Testamente, der er dateret den 25. Marts, nu staar *Marts*, har der oprindeligt staaet *Januar*. Tydeligt nok er Planen at gjøre Testamente bleven opsat paa Grund af en indtraadt Bedring.

---

*) Stedet lyder: My cosen Shakspear comyng yesterdy to town. I went to see him, how he did. He told me that they assured him they ment to inclose no further than to Gospell Bush, and so upp straight (leavyng out part of the dyngles to the ffield) to the gate in Clopton hedg, and take in Salisburyes peece; and that they mean in Aprill to survey the land, and then to gyve satisfaccion, and not before; and he and Mr. Hall say they think ther will be nothyng done at all.

Smlgn. C. M. Ingleby: Shakespeare and the Welcombe Enclosures 1883.

10. Februar 1616 indtraf den sidste Begivenhed i Shakespeare's Liv. Han fejrede den Dag i sit Hus sin yngste Datter Judiths Bryllup. Hun var ikke mere helt ung, 31 Aar gammel, og hun gjorde intet glimrende Parti. Brudgommen var en Vinstue-Besidder og Vinhandler i Stratford, Thomas Quiney, Søn af den ovenfor (I S. 303 og 305) omtalte Richard Quiney, der atten Aar før havde anmodet sin «elskende Landsmand» William Shakespeare om et Laan paa tredive Pund. Thomas Quiney var fire Aar yngre end sin Brud, saa Reglen fra Helligtrekongersaften (se ovenfor I S. 66): «Kvinden skulde bestandig søge sig en ældre Mand» saa lidt blev fulgt ved Datterens Bryllup som ved Faderens. Synderligt velhavende kunde en Vinhandler vel neppe blive i en By af Stratfords Omfang, og nogen saadan Dannelse, at Shakespeare kunde have Glæde af hans Omgang, er det heller ikke troligt, at han kunde besidde.

Det sidste Bryllup, som Shakespeare havde fejret, var det ideale og fyrstelige mellem Miranda og Ferdinand. Der var en ikke ringe Afstand mellem det og saa dette Bryllup mellem Judith og hendes ungdommelige Vinhandler. Det var Prosaen efter Poesien.

Man har sluttet, at Ben Jonson og Michael Drayton er komne fra London i Anledning af

Brylluppet. Derom vides dog intet sikkert. Det støttes kun paa en fulde 50 Aar derefter nedskreven Optegnelse af Stratforderpræsten John Ward: «Shakespeare, Drayton og Ben Jonson havde en munter Sammenkomst og drak, synes det, altfor stærkt, thi Shakespeare døde af en Feber, han paadrog sig derved.» *) At den muntre Sammenkomst netop fandt Sted ved Brylluppet, siges altsaa ikke, men er muligt. Drayton var fra Warwickshire og havde fortrolige Omgangsvenner i Stratfords umiddelbare Nærhed; Ben Jonson kan have været indbudt som til en Art Gjengjæld for at han i sin Tid havde anmodet Shakespeare om at staa Fadder til et af hans Børn. Elze har med god Grund formodet, at i ethvert Tilfælde Svigersønnen har leveret Vinen, og at den sølvforgyldte Bolle, som blev Judith testamenteret, ved den Lejlighed er bleven anvendt.

Barnagtigt er det, naar Præsten sætter Shakespeare's paafølgende Sygdom, der betegnes som Feber, i Forbindelse med det lille Drikkelag. Endnu i Midten af det attende Aarhundrede var der i Stratford en Tradition for at Shakespeare

*) Shakespeare, Drayton and Ben Jhonson had a merry meeting, and, itt seems, drank too hard, for Shakespeare died of a feavour there contracted.

holdt meget af at drikke et godt Glas. Talrige Billeder af det vilde Æbletræ have vedligeholdt Sagnet om, at han i sin Ungdom en Dag gik til Bedford, fordi han havde hørt at der var saa muntre Drikkebrødre der, og drak saa stærkt, at han paa Hjemvejen maatte lægge sig og sove nogle Timer under *the crabtree*. Af slige Rygter er vel den Historie opstaaet, der er kommen Ward for Øre. Det Sikre er kun, at Shakespeare kort efter Brylluppet blev syg.

Forskjellige Omstændigheder tyde paa, at den Feber, som angreb ham, har været tyføs. Stratford, der ligger dybt og fugtigt, var i hine Dage en sand Tyfushule. Skarnet laa højt i Gaderne, og Halliwell-Philipps har udgivet en Række af Paamindelser og Straffedomme fra Stratfords Øvrighed angaaende Gadernes Rensning, som strække sig helt ind i den anden Halvdel af det attende Aarhundrede. Naar de fattes netop for disse Aar, beror det kun paa, at Aktstykkerne for Aarene 1605—1646 er bortkomne. Endnu ved Shakespeare-Jubilæet i 1768 maatte den i Stratford fejrede Garrick betegne Byen som «den skidneste, uanseligste, slettest brolagte, uslest udseende Kjøbstad i hele Britannien».*) Navnlig var Chapel Lane, det Stræde,

*) The most dirty, unseemly, ill-pav'd, wretched-looking town in all Britain.

ud mod hvilket Shakespeare's Hus laa, en af de usundeste Gader i Byen; der fandtes næsten ikke Huse i den, kun Skure og Stalde, og midt igjennem den løb Spildevandet i en aaben Grøft. Intet Under, at Stratford stadigt paany blev hærjet af pestagtige Farsoter. Man kjendte i hine Dage slet ikke forstandig Hygieine, og lige saa lidt kjendte man til lægevidenskabelig Behandling af Tyfus. Shakespeare's Svigersøn, der efter al menneskelig Sandsynlighed har været hans Læge, kjendte i ethvert Tilfælde, som hans Journaler udvise, intet Middel derimod.

Den 25. Marts opsatte Shakespeare sit Testamente, et Aktstykke vi som sagt endnu har, og der i Facsimile er medgivet det 24. Bind af den tyske Shakespeare-Jahrbuch som Bilag.

At Shakespeare allerede da har følt sig meget daarlig, røbes af at han har dikteret og at Underskrifterne under hvert af Foliobladene, tre i Tal, er skrevne med stærkt rystende Haand.

Det meget omstændelige Testamente indsætter Datteren Susanna til Universalarving, giver Datteren Judith 150 Pund i rede Penge og efter tre Aars Forløb paa visse Vilkaar andre 150 Pund. Disse er Hovedposterne. Dernæst betænkes Shakespeare's Søster Joan Hart paa forskjellig Maade. Direkte faar hun tyve Pund og alle hans efterladte Klæder; hendes tre Sønner,

der opregnes, men af hvis Fornavne Shakespeare ikke har kunnet komme paa den mellemstes, faa hver fem Pund. Sit Barnebarn Elisabeth Hall giver Shakespeare sit Sølvtøj. Til de Fattige i Stratford efterlader han ti Pund. Thomas Combe giver han sin Kaarde. Forskjellige gode Mænd i Stratford, deriblandt de fem Testamentvidner og imellem dem hin Hamlet Sadler, efter hvem i sin Tid Shakespeare's Søn blev opkaldt, faa hver 26 shilling 8 pence for derfor at kjøbe sig en Ring til Minde om den Døde. Samme Sum har Shakespeare senere i en indskudt Linje bestemt til samme Anvendelse for de tre ham nærmest staaende Skuespillere af hans tidligere Trup, hvilke han kalder «mine Kammerater»: John Heminge, Richard Burbadge og Henry Condell. Den første og den sidste af disse skylder Efterverdenen som bekjendt hin ældste Folio, der bringer 19 Shakespeare'ske Skuespil, som uden den vilde været tabte for os.

Af psykologisk Interesse i dette Testamente er især følgende Punkter:

Det meget omtalte, paafaldende Træk, at Shakespeare, da han dikterede sin sidste Vilje, øjensynligt helt glemte sin Hustru. Først da Testamentet bagefter forelæstes ham, er det faldet ham ind, at hun — som iøvrigt havde sin ved Loven

fastsatte Enkepart — burde nævnes, og han har mellem Linjerne i Slutningen ladet indflette Ordene: «Videre giver jeg min Kone min næstbedste Seng med Sengklæderne» *(Item I gyve unto my wief my second best bed with the furniture).* Gavens Tarvelighed bliver end mere indlysende, naar man sammenligner, hvorledes Shakespeare's Svigerfader i sit Testamente havde betænkt sin Hustru.

Højst lærerigt og ganske i Strid med Tidens Skik er det ogsaa, at ikke et eneste Medlem af Mrs. Shakespeare's Familie betænkes i Testamentet. Navnet Hathaway forekommer slet ikke deri, medens det derimod hyppigt nævnes i Shakespeare's Efterkommeres Testamenter, saaledes baade i Thomas Nash's, der havde ægtet Susanna's Datter Elisabeth, og i denne sidstes, der i andet Ægteskab fik Navnet Lady Barnard. Shakespeare's Forhold til hans Hustrus Familie maa altsaa nødvendigvis have været meget daarligt.

Det næste paafaldende Træk i Testamentet er det, at Shakespeare, der end ikke berører sin tidligere Virksomhed som dramatisk Forfatter, ikke har et Ord om sine Arbejder, slet ikke omtaler Manuskripter eller Papirer, ja end ikke nævner Bøger blandt sine Ejendele. Den Mangel

paa Omsorg for hans Digterry, som fremtræder her, staar jo iøvrigt i god Overensstemmelse med den suveræne Ligegyldighed for Eftermælet, vi have iagttaget hos ham.

Betydningsfuldt er det endelig, at blandt dem, til hvem Shakespeare efterlader Penge til det sædvanlige Venskabstegn, en Ring til Amindelse om Vennen, er der ikke en eneste Digter eller Skribent. Det tyder paa, at han just ikke har følt sig i Gjæld til nogen af sine skrivende Kolleger eller ment, at han havde noget at takke dem for, og denne Taushed er unegteligt i god Overensstemmelse med den Ringeagt, han i sine Skuespil stadigt viser de Digtere, han fremfører. Han har vel villet drikke med sin mangeaarige, brave Misunder og Ven Ben Jonson, men nogen Ømhed har han ikke næret for ham, saalidt som for de andre Dramatikere og Lyrikere, mellem hvilke han havde levet — som Byron siger om Childe Harold: Han var en iblandt dem, ikke en af dem.

Han laa endnu fire Uger hen. Den 23. April udaandede han.

Dagen forud havde han sandsynligvis fyldt sit 52. Aar. Han opnaaede samme Alder som Molière og Napoleon; den havde været tilstrækkelig for ham til at faa sit Livsværk gjort.

Hans Livs mægtigt bevægede Strøm var udmundet i Dagenes Dryp-Dryp-Dryp.*)

Før 1623 blev af hans Slægtninge Gravmælet rejst over ham i Stratford Kirke. Under Bysten findes en, formodentlig af Dr. Hall forfattet, Indskrift, hvis to første daarligt byggede latinske Vers kalde ham Nestor i Dømmekraft, Sokrates i Geni, Vergil i Kunst.**)

Man kunde have tænkt sig en mere rammende Gravskrift.

XXVI.

Selv et langt Menneskeliv er saa kort og flygtigt; at det ligner et Under, naar det efterlader sig Spor, der staa Aarhundreder igjennem. Millioner og atter Millioner leve og dø og synke i Glemsel, og deres Gjerning forsvinder med dem. Nogle Tusinde opnaa for saa vidt at overvinde Døden, som deres blotte Navn bevares

---

*) Det er i Grunden ikke ganske korrekt at sige, Shakespeare og Cervantes døde samme Dag. Thi vel dø de begge den 23. April 1616, men da den Gregorianske Kalender dengang var indført i Spanien, medens den Julianske endnu bestod i England, er der i Virkeligheden tolv Dages Forskjel.

**) Judicio Pylium, genio Socratem, arte Maronem,
Terra tegit, populus mœret, Olympus habet.

og bebyrder Skolebørns Hukommelse, medens selve dette Navn forøvrigt ikke siger Efterslægten stort. Saa er der de faa Allerstørste tilbage, og blandt disse yderst Faa har Shakespeare sin Plads. Han er Leonardo's og Michel Angelo's Ligemand. Neppe lagt i sin Grav opstod han af Graven, og intet Navn af alle Jordklodens Navne er sikrere paa Udødelighed end hans.

I vort Aarhundrede har en engelsk Digter skrevet:

Revolving years have flitted on,
    Corroding Time has done its worst,
Pilgrim and worshipper have gone
    From Avon's shrine to shrines of dust.
But Shakespeare lives unrivall'd still
    And unapproach'd by mortal mind,
The giant of Parnassus' hill
    The pride, the monarch of mankind.

Ordet Menneskeslægtens Monark er et stolt Ord, men er ikke altfor overdrevent; han er selvfølgelig ikke den eneste Konge i Aandens Verden; men hans Magt er uindskrænket og ubegrænset af Rum og Tid.

I det Øjeblik, da Shakespeare's Livs Historie er sluttet, begynder hans Historie efter Døden, og den er i Omfang langt anderledes stor og vidtløftig, omfatter først Storbritannien, saa ogsaa

Nordamerika, saa de tysktalende Folk, saa den hele germanske Race, de skandinaviske Lande, de finske Stammer, saa de slaviske Folkeslag, saa Frankrig, Spanien, Italien, i det 19. Aarhundrede den hele Jord, saa vidt Civilisationen rækker.

Hans Værker er oversatte i alle Jordens Sprog, og alle Jordens Tungemaal forkynde hans Ære.

Hvad han har skrevet har ikke blot virket paa de Læsendes Sind i alle Lande; det har formet de Tænkendes, Digtendes, Skrivendes Sjæleliv, og ingen Dødelig har som han i Tidsrummet mellem Renaissancens Tid og vor frembragt Omvæltninger og Nybegyndelser i de forskjellige Folkeslags Literaturer. Aandsrevolutioner er udgaaede fra ham, fra hans Djærvhed, hans Dristighed, hans evige Ungdom, og er atter blevne bilagte i hans Navn, i Kraft af hans Sundhed, hans Maadehold, hans evige Visdom.

Det vilde være lettere at nævne Navnene paa de betydelige Mænd, der have kjendt ham og ikke skylde ham noget, end at opregne Navnene paa dem, der ikke have formaaet at angive, hvor dyb den Gjæld er, hvori de staa til ham. Alt fyldigt engelsk Aandsliv har fra hans Dage af været præget med et Stempel af

hans Geni; de frembringende Aander har suget Livets egen Saft af hans Værker. Det moderne tyske Aandsliv grundes af Lessing paa ham. Goethe og Schiller er, som de udviklede sig, utænkelige uden ham. I Frankrig virker han allerede gjennem Voltaire. Victor Hugo og Alfred de Vigny, Ludovic Vitet og Alfred de Musset er fra første Færd inspirerede af ham. Det er ikke blot det polske og det russiske Drama, som dybt paavirkes af hans Dramer; det er det Inderste i de slaviske Fortælleres og Grubleres Aandsliv, som tager Form efter uforgjængelige Skikkelser af ham. I Norden dyrkes han, fra det Øjeblik, da Poesien gjenfødes, af Ewald og Oehlenschläger, af Bredahl og Hauch, virker senere medbestemmende paa Bjørnson og Ibsen.

Det falder udenfor Hensigten med dette Skrift at paavise Shakespeare's Sejersgang over Jordens Lande eller fortælle hans Verdensherredømmes Saga. Dets Hensigt har været en anden, nemlig den at sige og vise:

Shakespeare er ikke 36 Skuespil og nogle Digte læste pêle-mêle imellem hinanden; men et Menneske, der har følt og tænkt, glædet sig og lidt, grublet, drømt og digtet.

Altfor længe har man sagt: Vi vide intet-

somhelst om Shakespeare eller: hvad vi vide om ham, kan staa paa en Oktavside. Altfor ofte har man gjentaget: Shakespeare svæver upersonlig over sit Værk. Selv en Swinburne har i vore Dage kaldt hans Personlighed ugribelig i Værket. Tilsidst naaede man ved disse Paastande saa vidt, at en Bande daarlige Dilettanter i Amerika og Europa fik Mod til at nægte William Shakespeare Forfatterskabet til hans Livsværk, tillagde en Anden Æren for hans Geni og overspyede ham selv og hans usaarlige Navn med vanvittige Haansord, der gav Gjenlyd rundt om i alle Lande.

I Modsætning til denne Opfattelse af Shakespeare's Upersonlighed og i Harme over dette Vankundighedens og Indbildskhedens Stormløb mod en af Menneskeslægtens største Velgjørere er dette Forsøg blevet til.

Forfatteren har ment, at naar vi besidde omtrent fyrretyve vægtige Skrifter af en Mand, saa er det udelukkende vor egen Fejl, ifald vi intet som helst vide om ham. Digteren har nedlagt sin hele Personlighed i disse Skrifter. Det gjælder da kun om, at vi forstaa at læse, saa finde vi ogsaa ham selv i dem.

Den William Shakespeare, der under Elisabeth af England fødtes i Stratford-on-Avon, som

levede og skrev i London under hende og James, som opsteg til Himmelen i sine Lystspil, nedfor til Helvede i sine Sørgespil, og 52 Aar gammel døde i sin Fødeby — hans underfulde Skikkelse stiger med store, sikre Omrids, med Livets friske Farve, op fra hans Bøger for enhver dens Øjne, der læser dem med aabent, modtageligt Sind, med sund Forstand og med simpel Sans for Geni.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

IENNESKER OG VÆRKER

i nyere evropæisk Litteratur.

Skildrede

af

Georg Brandes.

Indhold: Forord. — Goethe og Danmark. — Schack ffeldt. — Søren Kierkegaard. — Esaias Tegnér. — Carl ilsky. — Berthold Auerbach. — Paul Heyse. — John Stuart ll. — Ernest Renan. — Gustave Flaubert. — Edmund og es de Goncourt.

7 Kr.

---

aden ændrede Udgave

af

ÆSTHETISKE STUDIER.

Af

Georg Brandes.

4 Kr.

SHAKESPEARE'S SONETTER.

Oversatte

af

Adolf Hansen.

Med Indledning og Anmærkninger.

2 Kr. 25 Øre; eleg. indb. 3 Kr. 50 Øre.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
GRADUATE LIBRARY

DATE DUE

MAR 12 1973